

▶ EDITORIAL

Alexandru Radu
Daniel Buti

▶ PARTIDE POLITICE

Dan Pavel
Bogdan M. Popescu
Angelo Chielli
Radu Uszkai
Constantin Vică

▶ FINANȚAREA
PARTIDELOR

Alexandra Ionașcu
Sorina Soare
Claudia Gilia
Irina Lonean

▶ ESEU

Daniel Șandru

▶ LEGISLAȚIE,
CAMPANIE ELECTORALĂ,
COMUNICARE

Lavinia Stan
Diane Vancea
Cristian Ionescu
Daniel Olteanu
Florin Grecu
Monica Pătruț

▶ EUROPA

Loredana Pătruțiu Balteș
Aurelia Peru-Balan

▶ INTERVIU

Franca Papa

▶ ARHIVA

Alexandru Florian

▶ RECENZII

Mihai Chioveanu
Sabin Drăgulin
Ioana Cristea Drăgulin
Mădălina Luciana Chițac
Nicolae Drăgușin
George Vișan

▶ SEMNALE

VOLUM XX

NUMĂRUL 3 (169)

MAI-IUN. 2012

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE

EDITATĂ DE FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

APARIȚIE BIMESTRIALĂ

Partide politice

Sfera Politicii este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întreruperi din 1992.

Sfera Politicii a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.

Sfera Politicii pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmatelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.

Sfera Politicii își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.

Revistă editată de:

Fundația
Societatea Civilă

INDEXĂRI INTERNAȚIONALE:

- Central and Eastern European Online Library (CEEOL)
- DOAJ - Directory of Open Access Journals
- International Political Science Abstract / Association internationale de science politique (IPSA/AISP)

INDEX COPERNICUS

I N T E R N A T I O N A L

EBSCO **ProQuest**
P U B L I S H I N G

 SCIOPIO
SCIENTIFIC PUBLISHING & INFORMATION ONLINE

Sfera Politicii respectă Ordinul nr. 4691 din 26 iulie 2011 al Ministrului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului privind aprobarea standardelor minime necesare și obligatorii pentru conferirea titlurilor didactice din învățământul superior, a gradelor profesionale de cercetare-dezvoltare.

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu

Consilier Principal al Președintelui Societății Române de Radiodifuziune, București, România

Daniel Chirot

University of Washington, Seattle, Washington, USA

Dennis John Deletant

Professor, University College, London, United Kingdom

Anneli Ute Gabanyi

Cercetător asociat al Institutului German pentru Probleme Internaționale și de Securitate (Stiftung Wissenschaft und Politik), Berlin, Germania

Dinu C. Giurescu

membru al Academiei Române

Gail Kligman

Professor, University of California, Berkeley, USA

Steven Sampson

Professor, Lund University, Lund, Sweden

Gisèle Sapiro

Directrice de recherche au CNRS, Directrice du Centre européen de sociologie et de science politique (CESSP), Université Paris-Panthéon-Sorbonne/CNRS/EHESSa

Michael Shafir

Profesor, Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Lavinia Stan

Professor, Department of Political Science, St. Francis Xavier University, Canada

Vladimir Tismăneanu

Professor, Department of Government and Politics, University of Maryland (College Park), USA

G. M. Tamas

Budapest, Hungary

Katherine Verdery

Professor, City University of New York Graduate Center, USA

DIRECTOR

Stelian Tănase

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București

REDACTOR ȘEF

Alexandru Radu

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Sabin Drăgulin

REDACȚIE

Nicolae Drăgușin

Aurora Martin

Ioana Paverman

Camelia Runceanu

Daniel Șandru

Cecilia Tohăneanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

Sfera Politicii

VOLUMUL XX, NUMĂRUL 3 (169), mai-iunie 2012

Editorial

Partidul de enturaj. Un model explicativ pentru partidismul românesc postcomunist... 3
Alexandru Radu și Daniel Buti

Partide politice

„Partidul trădătorilor”. Cercetare asupra malformațiilor instituționale și autoreglajelor sistemice ale democrației postcomuniste..... 9
Dan Pavel

Partidele politice din România și diaspora. Discursuri și strategii electorale pentru câștigarea alegerilor din 2012 25
Bogdan M. Popescu

Le trasformazioni dei partiti politici in Italia negli ultimi 20 anni..... 36
Angelo Chielli

How to assess the emergence of the European Pirate Parties.
Towards a research agenda 46
Radu Uszkai și Constantin Vică

Finanțarea partidelor

În căutarea unui Mecena. Mecanisme și procese de finanțare
ale partidelor politice în România postcomunistă..... 56
Alexandra Ionașcu și Sorina Soare

Sisteme de finanțarea ale partidelor politice în dreptul comparat..... 65
Claudia Gilia

Relația dintre partide și stat ca efect al competiției politice. Sistemul de partide și partonajul în politica românească 82
Irina Lonean

Eseu

Ideology, Between the Concept and the Political Reality..... 93
Daniel Șandru

Legislație, campanie electorală, comunicare

Contestații fără cenzură: moțiunile în România postcomunistă (1989-2008)..... 100
Lavinia Stan și Diane Vancea

Raporturile între majoritate și opoziție în statul de drept. Pentru un nou statut al opoziției parlamentare în sistemul 119
Cristian Ionescu

Evoluția legislației electorale 1990–2008. Sau cum se pot controla mecanismele procesului electoral de către partidele politice 125
Daniel Olteanu

„Campania electorală” din mai 1939: mecanisme, proceduri și comportament electoral..... 134
Florin Grecu

Website-ul partidului – instrument de comunicare politică.
Studiu de caz: www.psd.ro 145
Monica Pătruț

Europa

- Europa – clivaj politic la alegerile prezidențiale din Franța..... 155
Loredana Pătruțiu Balteș
- Agenda-setting și poziționarea candidatului Vladimir Putin
în alegerile prezidențiale din 4 martie 2012, Rusia..... 159
Aurelia Peru-Balan

Interviu

- Political parties. What has changed and which is the role they played in Italy and Europe. A discussion with Professor Franca Papa, Professor of Political Philosophy, University of Bari 171
Michele Rizzo

Arhiva

- Viața cotidiană a evreilor în timpul regimului Ion Antonescu177
Alexandru Florian

Recenzii

- The Murderous Twins and the Central Tragedy of Europe's Modern History..... 186
Mihai Chioveanu
Timothy Snyder, *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin*
- Italia și România. Diplomatie și societate..... 189
Sabin Drăgulin
Rudolf Dinu, *Studi Italo-Romeni. Dipomazia e società, 1879-1914 • Italian-Romanian Studies. Diplomacy and Society, 1879-1914, seconda edizione*
- Destinul unui lider comunist..... 192
Ioana Cristea Drăgulin
Giuseppe Vacca, *Vita e pensieri di Antonio Gramsci (1926-1937)*
- Civil Society vs. Elites in the Breakdown of Democracy 194
Mădălina Luciana Chițac
Nancy Bermeo, *Ordinary People in Extraordinary Times. The Citizenry and the Breakdown of Democracy*
- Reconfigurarea spațiului politic prin legătura discurs – acțiune 196
Nicolae Drăgușin
Hannah Arendt, *Condiția umană*
- Realismul neoclasic: un suflu nou pentru o teorie fundamentală..... 199
George Vișan
Steven E. Lobell, Norin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro: *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*

Semnale 204

Index de autori 205

Summary 207

Partidul de anturaj

Un model explicativ pentru partidismul românesc postcomunist

■ ALEXANDRU RADU

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

■ DANIEL BUTI

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Abstract

The phenomenon of Romanian partidism appears not to adhere to already utilized models in specialized literature, be it either the classic western model or the generic post communist version, in light of its specific characteristics – in particular, its unrelatedness to its social medium. Our theoretical solution is the entourage party, which has the advantages of capturing both the specific character of Romanian political parties, as well as their functional formula, adapted to Romanian postcommunism.

Keywords

political party; post-communist partidism; entourage party

Definite ca părți ale corpului social, ca purtătoare de interese și ca instrumente ce realizează principiul reprezentativității, partidele reprezintă, fără îndoială, factorii necesari funcționării democratice a relației dintre guvernanți și guvernați. Totuși, simpla existență a unor organizații politice ce își spun partide nu este suficientă pentru ca valorile și principiile democratice să fie operaționalizate și transpuse în viața și activitatea cotidiană a indivizilor și a grupurilor sociale. România postcomunistă pare să demonstreze tot mai mult acest lucru. Aici, partidele politice poartă pecetea contextului specific în care au (re)apărut, reușind, practic, să relativizeze modelul partidist specific democrațiilor occidentale. Ne propunem, așadar, să examinăm fenomenul partidist românesc din perspectiva identificării unui model teoretic care, fără a potența teza mai veche a caracterului atipic al sistemului politic din România postcomunistă, să-i pună în valoare notele particulare. Primul pas îl reprezintă construirea unui nou concept relativ la tipul caracteristic al partidului politic românesc.

În general, partidul politic este definit ca o organizație voluntară, ce are la bază un proiect politic în numele căruia acționează pentru a cuceri și exercita puterea. Produs al democrației și al sufragiului universal, partidul politic este pentru Max Weber „o întreprin-

dere politică colectivă a celor interesați de putere”¹, fără de care democrația reprezentativă, bazată pe alegeri libere și corecte este de neconceput. Și pentru Maurice Duverger această organizație cu funcții și roluri specifice, vizează cucerirea și exercitarea puterii politice. În cazul sociologului francez, accentul cade pe „Organizație (cu o majusculă simptomatică)”².

Asocierea elementelor ideologico-programatice cu cele de natură pragmatică i-a permis lui Georges Burdeau să definească partidul politic ca un „grup de indivizi care promovează aceeași orientare politică și pentru aceasta fac efortul de a o impune cât mai multor cetățeni urmărind să cucerească sau cel puțin să influențeze puterea politică”³. Într-o manieră relativ asemănătoare, partidul politic este definit și de Daniel-Louis Seiler: organizație ce vizează mobilizarea indivizilor într-o acțiune colectivă, concurențială cu scopul de a accede, singură sau în coaliție, la poziții care să permită exercitarea guvernării. „Această acțiune colectivă și această pretenție de a conduce treburile publice sunt justificate printr-o concepție particulară asupra interesului general”⁴. O definiție centrată pe scop este oferită de Raymond Aron: „grupuri voluntare, mai mult sau mai puțin organizate, a căror activitate este mai mult sau mai puțin permanentă, care pretind, în numele unei anumite concepții a interesului comun și a societății, să își asume, singure sau în coaliție, funcțiile de guvernare”⁵.

Definiția sociologică scoate în prim plan o serie de caracteristici ale partidelor politice care le deosebesc de alte tipuri de organizații/grupuri. Joseph LaPalombara și Weiner au stabilit patru trăsături ireductibile ale acestora⁶: *durata*, în sensul în care un partid trebuie să aibă o existență mai lungă decât dura de viață a liderilor săi; criteriul devine extrem de important pentru partidele de lider sau partidele personale, fondate de un șef charismatic; *organizarea* sa trebuie să fie *completă* (pe verticală și pe orizontală), să aibă structuri centrale și locale (filiale teritoriale); *voința liber consimțită* de a cuceri și exercita puterea la nivel local și/sau național, singur sau în coaliție; *votul cetățenilor* – capacitatea de mobiliza voturi, de a obține sprijin popular.

Pentru ca imaginea a ceea ce reprezintă un partid politic să fie completă, trebuie menționată și abordarea economistă conform căreia partidul politic este o echipă (coaliție ai cărei membri au aceleași scopuri) ce urmărește să ocupe funcții în aparatul guvernamental exclusiv pentru plăcerea câștigului, a prestigiului și a puterii pe care respectivele posturi le oferă. Prin urmare, „într-o democrație, partidele politice formulează politici doar ca un mijloc de a câștiga voturi. Ele nu caută să câștige puterea pentru a promova anumite politici prestabilite sau pentru a servi interesele unor grupuri particulare; mai degrabă ele formulează politici și servesc interese de grup cu scopul de a ajunge la guvernare”⁷.

Practic, pentru oricare dintre definiții sau abordări am opta, partidele politice stabilesc o legătură naturală sau, după caz pragmatică (auto-interesată) cu mediul social în care activează. Altfel spus, ele au o bază socială creată și dezvoltată în timp. Apariția, dezvoltarea și evoluția formațiunilor partizane s-au produs în corelație cu transformările sociale.

1 Max Weber, *Politica, o vocație și o profesie*, (București: Anima, 1992), 27.

2 Maurice, Duverger, *Les partis politiques*, (Paris: Librairie Armand Colin, 1981), 20.

3 Georges Burdeau, *Traite de Science Politique*, tome 2, „La dynamique politique”, (Paris: Librairie generale de droit et de jurisprudence, 1968), 268.

4 Daniel-Louis Seiler, *Les partis politiques*, (Paris : Armand Colin, 1993), 22-23.

5 Raymond. Aron, *Democrație și totalitarism*, (București: All Educational, 2001), 85-86.

6 Joseph LaPalombara, Myron Weiner, *Political Parties and Political Development*, (Princeton: Princeton University Press, 1974) apud George Voicu, *Pluripartidismul. O teorie a democrației*, (București: All, 1998), 64-66.

7 Anthony Downs, „An Economic Theory of Political Action in a Democracy”, în *The Journal of Political Economy*, Vol. 65, nr. 2, (1957): 137.

Din acest punct de vedere, (re)construcția partidismului românesc postcomunist urmează o cale specifică, caracterizată prin existența a două condiții inedite în spațiul european fost comunist. Reinventarea partidelor politice românești s-a făcut pe fondul dispariției subite a partidului comunist, a absenței „de continuitate în postcomunim”¹ a PCR, dar și a lipsei, în timpul regimului dictatorial, a unei mișcări de opoziție sau a unor organizații alternative, așa cum s-a întâmplat în majoritatea țărilor din regiune. Dacă în state precum Polonia, Ungaria sau Cehoslovacia au existat structuri civice de tipul Solidarității, Forumului Democratic Ungar sau Forumului Civic, care s-au opus regimului comunist, menținând activă dimensiunea pluralistă a societății și asigurând condițiile pentru tranziția negociată, în România, toate aceste elemente care au susținut procesul de tranziție și de configurare a sistemului politic au lipsit. Acest lucru și-a pus amprenta asupra genezei partidelor politice și, implicit, asupra calității formațiunilor partizane, cu implicații majore asupra structurării și funcționării sistemului politic în ansamblul său.

Astfel, partidele politice, constituite toate după 22 decembrie 1989, s-au creat „de sus în jos”, fără a avea o bază socială specifică și fără a răspunde unei nevoi sau solicitări sociale de reprezentare. Partidele postcomuniste au ieșit, în mare parte, „din grupuri ad hoc, inconsistente axiologic și politic, animate de voluntarismul sau oportunismul unor lideri de ocazie, bazate pe un interes adesea extrem de îngust, clientelar și caracterizate de lipsa oricărui discernământ politic (...)”². Acest lucru a fost susținut din plin de contextul specific creat de implozia regimului comunist și de caracterul său totalitarist și sultanistic³. De asemenea, apariția prin decret, într-o formă răsturnată în raport cu baza socială, a partidelor politice postcomuniste a fost inlesnită și de cadrul juridic ce a reglementat organizarea și funcționarea acestora. Astfel, Decretul-lege nr. 8/31 decembrie 1989 a instituit condiții minimale pentru înregistrarea unui partid politic⁴, fapt care a contribuit la un adevărat boom partidist și la fărâmițarea excesivă a spectrului politic⁵. Mai mult, Decretul-lege nr. 92/1992 a obligat autoritățile locale să asigure sedii formațiunilor partizane și de asemenea, a instituit finanțarea de la bugetul de stat a partidelor participante la campania electorală⁶. Au existat așadar, încă de la început, condiții pentru „cartelizarea” partidelor politice⁷. În cazul României, acestea nu s-au îndepărtat de sfera societății civile pentru a se apropia de stat, deoarece nu au fost niciodată acolo unde nu puteau fi, adică în sialul societății civile inexistente pe timpul regimului comunist. Dimpotrivă, ele s-au născut și au crescut în același timp și în concordanță cu statul postcomunist. Teza genezei prin decret a partidelor politice românești are astăzi mulți susținători, dar credem că valențele și consecințele ei teoretice nu au fost suficient exploatate.

Fără a avea rădăcini în structuri politice sau în organizații ale societății civile active pe timpul regimului comunist, partidele politice au (re)apărut și s-au dezvoltat organizațional în paralel cu structurarea noului sistem politic și instituțional.

1 Cristian Preda, Sorina Soare, *Regimul, partidele și sistemul politic din România*, (București: Nemira, 2008), 74.

2 George Voicu, *Pluripartidismul. O teorie a democrației*, (București: All, 1998), 203.

3 Juan J. Linz, Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*, (The John Hopkins University Press, 1996).

4 Art. 3 din *Decretul-lege nr. 8 din 31 decembrie 1989*: „În vederea înregistrării, fiecare partid și organizație obștească trebuie să-și prezinte statutele de organizare și funcționare, programul politic, să-și declare sediul și mijloacele financiare de care dispune și să facă dovada că are cel puțin 251 de membri”.

5 La finalul lunii ianuarie 1990 existau 30 de partide politice. Numărul acestora a crescut vertiginos, ajungându-se în 1995 la 200 de partide înregistrate la TMB.

6 Cristian Bocancea, *Meandrele democrației. Tranziția politică la români*, (Iași: Polirom, 2002), 163.

7 Richard Katz, Peter Mair, „Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of Cartel Party”, în *Party Politics*, Vol.1, Nr. 1, (1995): 5-28.

Ele nu își au originea nici în opoziția față de partidul comunist, nici în vreo facțiune reformatoare din interiorul partidului conducător și nici măcar într-o organizație atavică a partidului comunist. Aceasta deoarece, cu excepția unor forme individuale de dizidență, regimul comunist românesc nu a permis dezvoltarea societății civile și nici manifestarea unor curente de tip *perestroika* în interiorul său. Mai mult, partidul comunist însuși dispăre, situație neîntâlnită în statele din regiune, acolo unde partidul comunist fie și-a continuat existența ca atare și a participat la competiția democratică, fie a trecut printr-un proces de transformare și de social-democratizare. Absența de continuitate, cel puțin de jure, a PCR a privat geneza partidismului de actorii principali: partidul comunist și partidul anticomunist. Tensiunea politică a existat, dar protagoniștii au fost partidele exclusiv postcomuniste, care și-au asumat conjunctural cele două roluri. În fapt, clivajul comuniști-anticomuniști a fost unul mimetic, fiind metamorfozat într-un „clivaj al legitimităților”¹, actorii săi principali asumându-și roluri împrumutate *post-factum* de pe scena politică central-europeană de la sfârșitul comunismului: partidele istorice, ca forțe (neo)anticomuniste, vs. FSN, ca forță (neo)comunistă.

Practic, partidele românești au îndeplinit roluri și funcții formale. Ele au satisfăcut nevoia bifării unuia dintre criteriile de bază ale democrației: pluripartidismul. Statistic sau cantitativ, criteriul a fost îndeplinit. În realitate însă, partidele erau lipsite de orice consistență, caracteristică ce particularizează observația făcută de Ingrid van Biezen: partidele din centrul și estul Europei nu s-au născut din conflicte ale diferitelor interese sociale, legătura lor cu mediul social fiind slabă². În România, mai mult decât în celelalte state foste comuniste, regula generală a emergenței pluripartidismului postcomunist a ignorat relația clasică grup social – grup politic.

Dar dacă partidele românești, toate aparținând categoriei specifice a *partidelor create după 1989*³, sunt lipsite de legătura cu mediul social, se naște în mod legitim întrebarea: Pe ce anume se bazează existența și funcționarea lor?

Creații ale postcomunismului, organizațiile partizane apărute începând cu ianuarie 1990 pot fi introduse în categoria *partidelor personale*. În general, asemenea formațiuni sunt constituite în jurul unor lideri carismatici, fiind beneficiare ale notorietății acestora, dar dependente și de destinul lor. Din perspectivă organizațională, astfel de partide se bazează pe un management centralizat, axat pe lider, funcționarea lor deducându-se deseori eficientă din punct de vedere electoral. Totuși, legătura prea puternică dintre lider și partid, mergând până la identificarea și suprapunerea lor imagologică, poate frâna evoluția organizației politice. Partidele personale au un grad redus de instituționalizare, dispariția liderilor punând în pericol chiar existența acestora, multe formațiuni de acest tip nerușind să treacă peste criza de succesiune care se delanșează în astfel de situații. În fapt, crizele de succesiune echivalează cu un veritabil test al durabilității partidelor. Toate aceste caracteristici pot fi indentificate și în funcționarea partidelor românești, în mod deosebit în primul deceniu postcomunist.

1 Dan Pavel, Iulia Huiu, „Nu putem reuși decât împreună”. O istorie analitică a Convenției Democratice 1989-2000, (Iași: Polirom, 2003), 98. În același sens, „tensiunea care îi opune pe neocomuniști anticomuniștilor exprimă, în fapt, o opoziție în termeni de *legitimitate*, căci partidele care apar după decembrie 1989 se revendică – unele – de la Revoluție, iar celelalte – de la tradiția sau istorie politică românească. Cf. Cristian Preda, *Partide și alegeri în România postcomunistă: 1989-2004*, (București: Nemira, 2005), 70.

2 Ingrid van Biezen, *Patterns of Party Organization in New Democracies: A Comparative Assessment of Southern and East-Central Europe*, paper prepared for the panel „Post-Communist Party Development”, APSA, Boston, (2003).

3 Michael Waller, „Parties Inheritances and Parties Identity”, în Pridham and Lewis, *Stabilizing Fragile Democracies: Comparing New Party Systems in Southern and Eastern Europe*, (London: Routledge, 1996), 124-131.

Pe de altă parte, partidele din România postcomunistă ar putea fi considerate și *partide de lideri*, o formă specifică a partidelor de cadre, dacă avem în vedere tendința descentralizării din ultimul deceniu. O astfel de formulă teoretică are avantajul că pune în evidență trecerea de la managementul centralizat, dependent de liderul național, la multiplicarea centrilor decizionali prin sporirea rolului jucat de liderii filialelor.

Totuși, partidul postcomunismului românesc nu este pe deplin încadrabil nici modelului de partid personal, nici celui de partid de lideri. În fapt, credem că este necesară o categorie teoretică nouă, deși conexă celor două amintite, pentru a explicita specificul fenomenului partidist românesc.

Partidele postcomuniste s-au născut, într-adevăr, ca entități politice de tip personal, ca mijloace de putere la dispoziția liderilor și susținătorilor acestora, și au funcționat ca atare. Ele au debutat și au continuat să se dezvolte ca partide puternic personificate, gradul lor de instituționalizare fiind scăzut. Partidele românești poartă amprenta modului și contextului în care s-au structurat¹ și, din acest punct de vedere, ele au două caracteristici principale: sunt opera postcomunismului, iar liantul lor este reprezentat de lider și de anturajul acestuia. În același timp, prin procesul descentralizării, caracterul personal (personalizat) s-a multiplicat în plan local, având drept rezultat o poli-arhizare a partidelor: acestea au rămas entități personale, dar persoanele importante au devenit liderii locali. Totodată, anturajului liderului național i s-au adăugat cele ale liderilor locali.

Deoarece partidele românești postcomuniste sunt fundamentate nu pe legătura cu mediul social, în sens larg, ci pe lider (național, mai întâi, și, apoi, local), ca și pe anturajul acestuia, le vom numi **partide politice de anturaj**. Formula pune în evidență caracterul personal (personalizat) al partidelor românești, dar, mai mult, explicită modul lor de funcționare. Așadar, organizațiile partizane constituite după 22 decembrie 1989 sunt partide politice veritabile (ele satisfac exigențe formulate de teoreticienii domeniului), chiar dacă nivelul instituționalizării este unul redus, dar, în același timp, au dezvoltat o formulă organizatorică sui-generis, adaptată postcomunismului românesc.

Consecința principală o reprezintă dezvoltarea unui model partidist în care organizațiile partizane nu sunt agenți ai reprezentării sociale, ci grupuri politice a căror existență se construiește în jurul liderului și al funcțiilor publice de putere, pe care le confiscă. Acest lucru se reflectă în cota de încredere cu care cetățenii creditează partidele politice², în numărul de membri³ și în participarea tot mai scăzută la vot⁴. Regimul politic astfel instituit poartă numele de regim partidocratic sau chiar *partitocratic*, dacă avem în vedere că, în fapt, dominația aparține nu atât partidelor politice ca entități, ci diferitelor părți (anturaje) ce le compun.

1 Vezi Angelo Panebianco, *Political Parties: Organization and Power*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1988).

2 Sondajele de opinie arată în mod constant că peste 2/3 din populație nu are încredere în partidele politice.

3 La sfârșitul anului 2011, conform listelor cu susținători depuse la TMB, puțin peste 1.200.000 de români erau înscrși într-un partid politic, însemnând 6,5% din totalul populației cu drept de vot.

4 Numărul de alegători prezenți la urne a scăzut constant, ajungând de la 86% în 1990, la 39% în 2008, pentru alegerile parlamentare. Alegerile locale din 2012 au reprezentat o excepție de la trendul descendent al participării, dar acest lucru se datorează în primul rând contextului economic și social și mai puțin reconsiderării partidelor politice.

BIBLIOGRAFIE

- ARON, Raymond, *Democrație și totalitarism*, București, All Educational, 2001.
- van BIEZEN, Ingrid, *Patterns of Party Organization in New Democracies: A Comparative Assessment of Southern and East-Central Europe*, paper prepared for the panel „Post-Communist Party Development”, APSA, Boston, (2003).
- BOCANCEA, Cristian, *Meandrele democrației. Tranziția politică la români*, Iași, Polirom, 2002.
- BURDEAU, Georges, *Traite de Science Politique*, tome 2, „La dynamique politique”, Paris, Librairie generale de droit et de jurisprudence, Paris, 1968.
- DOWNS, Anthony, „An Economic Theory of Political Action in a Democracy”, în *The Journal of Political Economy*, Vol. 65, nr. 2, (1957).
- DUVERGER, Maurice, *Les partis politiques*, Paris, Librairie Armand Colin, 1981.
- KATZ, Richard, Mair, Peter, „Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of Cartel Party”, în *Party Politics*, Vol.1, Nr. 1, (1995).
- LINZ, Juan J., Stepan, Alfred, *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*, The John Hopkins University Press, 1996.
- PANEBIANCO, Angelo, *Political Parties: Organization and Power*, Cambridge, Cambridge University Press, 1988.
- PAVEL, Dan, HUIU, Iulia, „Nu putem reuși decât împreună”. *O istorie analitică a Convenției Democratice 1989-2000*, Iași, Polirom, 2003.
- PREDA, Cristian, *Partide și alegeri în România postcomunistă: 1989-2004*, București, Nemira, 2005.
- PREDA, Cristian, SOARE, Sorina, *Regimul, partidele și sistemul politic din România*, București, Nemira, 2008.
- SEILER, Daniel-Louis, *Les partis politiques*, Paris, Armand Colin, 1993.
- VOICU, George, *Pluripartidismul. O teorie a democrației*, București, All, 1998.
- WALLER, Michael, „Parties Inheritances and Parties Identity”, în Pridham and Lewis, *Stabilizing Fragile Democracies: Comparing New Party Systems in Southern and Esthern Europe*, London, Routledge, 1996.
- WEBER, Max, *Politica, o vocație și o profesie*, București, Anima, 1992.

„Partidul trădătorilor”.

Cercetare asupra malformațiilor instituționale
și autoreglajelor sistemice ale democrației postcomuniste

■ DAN PAVEL

[The University of Bucharest]

„Da, sîntem ultraprogresiști,
da, sîntem liber-schimbîști!”

Nae Cațavencu

Abstract

This research is based on the hypothesis that in Romania the consolidation of democracy was undermined not only at the beginning (path-dependency theory), but also at its end, in the last years. The political system seemed self-regulated, after the transition from extreme to moderate pluralism, and several turnovers, but the brutal intrusion of personalization and partisanship resulted in the fabrication of a parliamentary pseudo-majority. With the help of a party which never participated in elections, by using blackmail, corruption and other dubious means, President Băsescu and his party ruled over Romania. The author is trying to demonstrate the self-regulatory character of democracy, by showing how a legitimate majority came to power.

Keywords

democracy; undermining democracy; legitimate majority; pseudo-majorities; fabricated party; corruption; blackmail;

Faptul că procesul consolidării democrației postcomuniste din România a fost subminat de la bun început de către actorii politici a căror principală responsabilitate era tocmai gestionarea respectivului proces este un adevăr extrem de cunoscut, dar care nu a fost încă analizat și înțeles pînă la capăt. Dacă ar fi fost înțeles, s-ar fi evitat repetarea compulsivă a erorilor grosolane tipice pentru copilăria democrației. Una dintre ipotezele pe care vreau să le demonstrez în acest studiu este că procesul consolidării democrației autohtone a fost subminat și la sfîrșitul său, nu doar la începuturi. Explicația se leagă de ingerința în sistemul politic a factorilor partizani, subiectivi, personali și de grup, ceea ce a dus la destructurarea sistemului care ajunsese în sfîrșit, după alegerile generale din 2008, la un nivel superior al funcționării sale¹. Incapacitatea anumitor actori politici (individuali și colectivi) de a învăța din trecut și din erori, în particular din pro-

¹ Sintagma „la sfîrșit” are aici sens relativ, cu înțelesul de „anii din urmă”, ultimii patru ani, adică perioada 2008 – 2012. Pentru mințile epistemologice devine clară, prin lectura textului de bază, sugestia cu privire la similaritatea dintre teoriile de tip *path-dependency* și teoriile de tip teleologic, despre care se credea că au fost eliminate de abordările moderne, de la la pozitivism la deconstrucționism.

priile erori, este la fel de gravă precum incapacitatea lor de a învăța în sensul formativ și de studiu academic. Iar efectele sînt aceleași – proasta guvernare, politica făcută în detrimentul interesului public.

După cum am arătat într-o serie de studii anterioare, însă în permutări conceptuale făcute după o altă logică internă, pe care le voi reformula aici în șiruri deductive diferite, dar cu avantajul unor acumulări teoretice și a unui surplus argumentativ, o parte dintre dezechilibrele politice grave ale anilor ,90 au fost corectate înainte și după alegerile generale și prezidențiale din 2004, procese care au culminat cu rezultatele alegerilor din 2008, care arătau o nouă geografie politică¹. Una dintre descoperirile importante pe care le-am făcut abia în anii din urmă –, după parcurgerea de către sistem a unor cicluri temporale mai lungi, ceea ce a permis ieșirea la iveală a unor regularități și complexități nebănuite înainte –, este că în istoria noastră postcomunistă există un echilibru pe muchie de cuțit între disfuncțional și funcțional, ceea ce contrazice clișeele de tipul „totul merge prost” ori „nimic nu funcționează”. Echilibrul descoperit este între ceea ce merge prost/disfuncțional/eroarea în serie/abominabilul politico-birocratic, pe de o parte, și ceea ce merge bine/eficiența guvernamentală sau mai bine zis eficiența sistemului/realizări/fapte pozitive, pe de altă parte. Cu alte cuvinte, cînd pesimiștii (și cîrcotașii) de meserie se plîng că „nimic nu funcționează ca lumea în țara asta”, un fel de „mîină invizibilă” rearanjează peisajul, iar în final constăți că multe funcționează. Evident, nu foarte multe.

Radiografia pozitivă a normalizării politice democratice și liberale din România postcomunistă este spectaculoasă, mai ales dacă ținem seama de efectul cumulativ al enumerării care urmează. Enumerarea de aici nu este nici măcar exhaustivă. Este o enumerare pozitivă selectivă, limitată de capacitatea autorului acestui text de a-și aminti în timp util ceea ce s-a petrecut în două decenii, iar din această enumerare nu ar trebui să lipsească următoarele:

- alternanțele guvernamentale din 1996, 2000 și 2004;
- integrarea comunității maghiare și a formațiunii sale reprezentative (UDMR) în viața politică democratică, în Parlamentul de la București²;
- drepturile acordate minorităților naționale, ținînd cont în particular de faptul că 19 minorități sînt reprezentate în parlament, *y compris* cea maghiară³;
- funcționarea (cel puțin parțială) a economiei de piață, capitaliste, în afara protecționismului de partid și de stat⁴;
- explozia libertății politice, a libertății cuvîntului și a libertății de creație, vizibile mai ales în diversitatea mediatică și de presă scrisă, audio, vizuală, în *cyberspace*, dar și în explozia de creativitate și realizări din artele plastice, arhitectură, teatru, cinema⁵;
- reforma constituțională din 2003, care a facilitat adoptarea regulilor integrărilor noastre civilizatorii, chiar dacă cu prețul restrîngerii suveranității integrale, însă cu

1 Vezi autocitările de la sfîrșit, din bibliografie.

2 Alternativa de care naționaliștii extremiști nu sînt conștienți ar fi fost de tipul Kosovo, Croația, Bosnia-Herțegovina sau – de ce nu? – Transnistria.

3 Un parlament în care sînt reprezentate 19 minorități este un lucru unic în Europa și chiar în lume.

4 Funcționarea în paralel a economiei reale a permis apariția unei clase antreprenoriale care nu face parte din sistemul clientelar, dependent politic.

5 În mod extrem de ciudat, mai ales pentru cei care știau situația din domeniile enumerate și cele înrudite pînă în decembrie 1989, aproape nimeni nu consideră că aceste libertăți și realizări trebuie legate întrucîtva de meritele noului regim politic, democrația liberală postcomunistă, de actorii politici individuali și colectivi de la putere și din opoziție, precum și de meritele pieței libere, de tip capitalist. Libertățile individuale și drepturile universale ale omului nu decurg de la sine, din schimbarea de regim politic, ci trebuie în permanență protejate, garantate, promovate de către sistemul politic și sistemul economic. O parte din lipsa de interes a creatorilor, intelectualilor, universitarilor, cercetătorilor din felurite domenii pentru politică vine tocmai din faptul că libertățile lor de creație nu sînt amenințate și nu sînt nici măcar puse sub semnul întrebării.

- enorme beneficii, pe care sistemul nostru le-ar fi obținut numai cu mare dificultate sau chiar nu le-ar fi obținut;
- primirea României în familia geopolitică occidentală americano-europeană (NATO);
 - integrarea țării noastre în Uniunea Europeană;
 - libertatea de a călători, munci și studia în Europa și oriunde în lume;
 - ieșirea hotărâtă, dar nu definitivă și nici potențial ireversibilă, din sfera de influență a URSS/Rusiei;
 - detașarea de „butoiul cu pulbere” al Balcanilor, căruia România nu i-a aparținut niciodată cu adevărat;
 - pașii importanți pe linia democratizării interne a principalelor partide, chiar înaintea dispariției fizice a fondatorilor acestora, însă prin înlocuirea lor din funcțiile de comandă;
 - schimbările din sistemul politic și din sistemul de partide rezultate în urma alegerilor generale din 2008.

Lista incompletă de mai sus ne înfățișează ceea ce de obicei este desemnat prin clișeu „partea plină a paharului”, pe care nimeni nu se mai sinchisește s-o prezinte, pentru că „partea goală a paharului” pare mai spectaculoasă și creează iluziile că s-ar vinde mai bine sau că ar aduce audiențe mai mari. În mod paradoxal însă, acumulările pozitive și procesele de consolidare democratică, care au fost vizibile la nivelul schimbărilor din sistemul politic și din sistemul de partide, mai ales prin rezultatul alegerilor din 2008, au fost supuse parțial unor presiuni de reversibilizare, iar parțial au fost anulate. România de după toamna lui 2009 a semănat tot mai mult cu România perioadei 1990-1996, iar această comparație de tip negativ nu este întotdeauna în defavoarea perioadei debutului democrației.

Într-un mod original, dar și extrem de periculos, în cadrul puterii legislative (Parlamentul României) s-a constituit o pseudomajoritate, lipsită de legitimitate electorală și de reprezentativitate, pe baza căreia a funcționat o putere executivă (în particular, Guvernul României, sprijinit și de Președintele țării) abuzivă, care nu de puține ori a lucrat împotriva interesului public, a bunăstării cetățenilor și a democrației. Modalitățile în care au acționat Președintele României, Traian Băsescu, primul-ministru al Guvernului României, Emil Boc, principalul partid de guvernământ, PD-L, pentru crearea unei noi formațiuni politice (UNPR), complet subordonată scopurilor politice ale forțelor enumerate, formațiune apărută în afara procesului democratic și a alegerilor, vor rămâne în cărțile de istorie și în tratatele de *political science* ca exemple de „malformații instituționale”, „rele practici” democratice și distrugerii premeditate ale mecanismelor reprezentativității. Chiar în condițiile degradării prelungite a calității vieții politice, când criza părea că nu mai poate fi rezolvată decât prin organizarea unor noi alegeri, a căror corectitudine stătea însă sub semnul întrebării, sistemul democratic din țara noastră a demonstrat uimitoare resurse de revigorare. În premieră, capacitatea de autoreglare a sistemului a funcționat mai rapid și mai eficient decât acum 15-20 de ani, decât acum un deceniu sau decât acum patru ani, iar lucrul acesta s-a văzut în lunile aprilie-mai 2012, când au fost corectate sau chiar înlăturate o parte din sursele și cauzele crizei democratice din perioada octombrie 2009-aprilie 2012.

Alegerile generale din 2008 au marcat o stabilizare relativă a sistemului politic și a sistemului de partide, după douăzeci de ani de lentă și contradictorie tranziție către democrație. Rezultatele alegerilor parlamentare din acel an – pentru prima dată decalate față de alegerile prezidențiale, ca urmare a schimbărilor constituționale din 2003 – au marcat trecerea de la pluralismul extrem la pluralismul mode-

1 Un criteriu care susține argumentul că nu sîntem o țară balcanică este că marile minorități, minoritățile „problematică” nu sînt minorități balcanice – sîrbi, bulgari, albanezi, turci.

rat, precum și tendința către tripartidism¹. Stabilizarea sistemului politic și a sistemului de partide a fost însă doar temporară, relativă, ambiguă și supusă unor presiuni enorme venite dinspre anumite centre de putere, grupuri de interese și zone de influență, care urmăreau să modifice topografia politică într-un sens convenabil scopurilor partizane și beneficiilor urmărite de respectivii actori. Aceste presiuni au condus către alterarea rezultatelor alegerilor din 2008, apariția unei noi forțe politice, în Parlament, lipsită de legitimitate electorală și reprezentativă, precum și la o nouă reconfigurare a sistemelor, care nu avea legătură cu preferințele exprimate în alegeri de către electoratul activ. Dintre noile organizații politice partizane apărute în anii din urmă, cele mai vizibile, mediatizate și controversate au fost UNPR (Uniunea Națională pentru Progresul României) și PP-DD (Partidul Poporului – Dan Diaconescu). Intenția acestei analize instituționale este de a surprinde contextul și mecanismele prin care s-a ajuns la noua situație, înainte ca alegerile parlamentare din 2012, precum și schimbările de ultimă oră care au avut loc în sistem să condamne respectivele formațiuni politice la trecerea în derizoriu sau să marcheze consacrarea lor politică². Deocamdată, aceste formațiuni intră în categoria „speranțe”, iar apariția lor pe scena politică este relevantă pentru modul în care a evoluat la noi fenomenul partizanatului politic și mai ales pentru reorientarea unor anumite părți ale electoratului către alte opțiuni, în condițiile în care se simțea reprezentat doar parțial în „politica mare” sau complet nereprezentat. Indiferent de părerile (favorabile sau defavorabile) ale unora despre aceste partide, indiferent de ceea ce această analiză va scoate la iveală, cel mai important lucru este că sistemul politic este viu, dinamic, concurențial (dar și parțial nonconcurențial), ceea ce permite apariția unor noi partide, care încearcă să câștige încrederea și voturile electoratului. În spațiul acestui studiu mă voi concentra doar³ asupra UNPR, inedita organizație creată ca „partid de sprijin”, direct în interiorul parlamentului, dar din parlamentari ai altor partide.

În istoria postcomunismului românesc, anul 2012 va rămâne drept unul de referință. Afirmația de mai sus este cu atât mai importantă cu cât poate fi făcută chiar înaintea alegerilor locale și parlamentare, în legătură cu care exista așteptarea că vor marca schimbări politice de substanță, în afară de cea de-a patra alternanță guvernamentală (un fel de „double «two-turnover test»”)⁴. Nimeni nu știe în acest mo-

1 Pentru noile tendințe politice și partidice din România, vezi analiza din Dan Pavel, „NOUL SISTEM. Cercetare asupra noilor tendințe din sistemul de partide și sistemul politic din România postcomunismă”, publicat în numărul special „2008. Alegeri și schimbare politică” din *Sfera Politicii*, Anul XVII, Nr. 131-132, 2009. Am publicat o versiune mult lărgită și revizuită a celui studiu în volumul Dan Pavel, *Democrația bine temperată. Studii instituționale* (Iași: Polirom, 2010).

2 Sint mai multe motive pentru care am ales cercetarea „la cald” a noilor fenomenelor instituționale. Între acestea se numără și tentativa de a surprinde modul în care se manifestă anumite formațiuni politice aflate într-o relativă ascensiune, în comparație cu modul în care se vor manifesta după aflarea verdictului cetățenesc al alegerilor parlamentare din toamna lui 2012. Tocmai de aceea, după alegerile generale, voi reveni asupra subiectului și asupra modului în care respectivele formațiuni au fost influențate și au influențat sistemul politic care le-a făcut posibil.

3 Prima variantă a studiului cuprindea și „partidul-televizor” al lui Dan Diaconescu, însă din mai multe motive, inclusiv acela că am adunat prea multe informații despre aceste formațiuni, m-au făcut să renunț la abordarea PP-DD. Cel puțin pentru moment.

4 Pentru „testul dublei alternanțe” (*the two-turnover test*), ca test „slab”/soft pentru consolidarea democrației, vezi Samuel Huntington, *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century* (Norman and London: University of Oklahoma Press, 1993), 266-267: „one criterion for measuring this consolidation is the two-turnover test. By this test, a democracy may be viewed as consolidated if the party or group that takes power in the initial election at the time of transition loses a subsequent election and turns over power to those election winners, and if those election winners then peacefully turn over power to the winners of a later election”. Pentru un test „hard” al consolidării democrației, vezi Juan J. Linz, Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe* (Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1996), în special prefața și Part I, „Theoretical Overview”, xiii-xx, 3-83.

ment cu certitudine care vor fi consecințele pe termen scurt, mediu și lung ale schimbărilor spectaculoase petrecute în aprilie-mai 2012 în România, înainte de alegerile din partea cărora se aștepta schimbarea, chiar dacă anumite tendințe și reorientări pot fi deja întrevăzute¹. Petrecerea alternanței guvernamentale înainte de alegerile parlamentare este un simptom al mecanismului de autoreglare democratică, care s-a manifestat încă dinainte de alegeri tocmai pentru că logica sistemului a fost încălcată /suprasolicitată de prezența unui pseudo-partid parlamentar, UNPR. Există suficiente informații, tendințe și fapte legate de schimbările din perioada 2010-2011, dar încă nu sînt complet înțelese mutațiile spectaculoase din sistem petrecute în 2012. Pentru ca această înțelegere să fie posibilă este nevoie de desfășurarea alegerilor generale, ale căror rezultate stau sub semnul întrebării, datorită inițiativei legislative Ponta-Antonescu privind schimbarea sistemului electoral, votată în parlament în mai 2012. În mod deliberat, atent și sistematic, cei care s-au aflat la putere după 2008 au reconstruit și reconfigurat sistemul politic și sistemul de partide. Cu toate acestea, în câteva luni s-au petrecut evenimente neașteptate care au dat peste cap nu doar planurile celor de la putere, ci întregul sistem. Aceste evenimente neașteptate au condus la pierderea puterii chiar de către cei care inițiaseră complicata „inginerie politică” și au zădărnicit o proiectată „inginerie constituțională”, care trebuia să consfințească un anumit tip de dominație, facilitată prin decapitarea uneia dintre camerele parlamentare, dar nu a mai apucat să fie finalizată². Reconstituirea și explicarea contextelor în care s-au petrecut schimbarea și mai ales „schimbarea schimbării” reprezintă principala preocupare a părții intermediare a acestui studiu.

Una dintre schimbările cruciale intervenite în urma alegerilor generale din 2008 a fost constituirea sistemului moderat de partide politice. Sistemul de partide de pînă atunci a fost cel al pluralismului extrem, în care coexistau un singur partid mare și o mulțime de partide mici. Datorită aceluși dezechilibru, niciodată partidele mici nu au avut șanse în confruntarea cu partidul mare, fiind forțate să constituie alianțe sau coaliții politico-electorale împotriva firii și a logicii politice (cum au fost Convenția Democratică din România sau Alianța DA dintre PNL și PD). Prin trecerea la sistemul moderat, partidele mici (parlamentare sau cu aspirații parlamentare) au fost practic scoase din joc. Mai important poate decît orice altceva a fost faptul că prin trecerea la sistemul moderat, cu partide mai puține, dar mai puternice, în creștere, una dintre consecințele neintenționate ale acestei transformări instituționale a fost eliminarea din sistemul parlamentar a Partidului România Mare, singurul partid antisistem notabil din perioada postcomunistă³; or, dispariția din sistem a partidului antisistem, care funcționa drept „cel de-al treilea pol”, a echivalat cu dispariția oficială a multipolarismului (care este altceva decît multipartidismul, după cum

1 Cînd scriu „acest moment” mă refer la data de predare a acestui text, 25 mai 2012.

2 Pentru o abordare complexă a problemei „ingineriei constituționale”, vezi Giovanni Sartori, *Ingineria constituțională comparată. Structuri, stimulente și rezultate*, traducere de Gabriela Tănăsescu și Irina Mihaela Stoica, prefață de Gheoghe Lencan Stoica (Iași: Institutul European, 2008).

3 Eliminarea din viața parlamentară autohtonă a PRM, în urma alegerilor generale din 2008, nu a însemnat și dispariția completă a respectivei organizații din politică. În 2009, PRM a devenit partid europarlamentar. Prin urmare, multipolarismul a dispărut din sistemul formal al partidelor parlamentare, dar spațiul multipolarității a continuat să existe. Reamintesc, unipolarismul, bipolarismul și multipolarismul sînt caracteristici ale sistemelor de partide, în care se manifestă un pol, doi poli sau mai mulți poli. Ca partid antisistem, PRM s-a definit nu doar împotriva sistemului democratic, ci și împotriva forțelor aflate la guvernare sau în opoziție, indiferent care au fost acestea, indiferent de numeroasele alternanțe guvernamentale petrecute după alegerile cruciale din 1996. Importanța acestei precizări se va vedea cînd voi analiza „partidul-televizor” al lui Dan Diaconescu, care a apărut ca o forță ce contestă la vremea aceea atît polul partidelor de la putere (PD-L, plus UDMR, plus UNPR), cît și polul partidelor din opoziția parlamentară (PSD, PNL, PC, care în 2011 au constituit Uniunea Social Liberală, prescurtat USL).

am arătat de atâtea ori). Un partid „poate fi definit drept antisistem ori de câte ori *subminează legitimitatea regimului* căruia i se opune”. În conformitate cu criteriile definite de Sartori, „pragul” dintre pluralismul extrem și cel moderat este undeva între cinci și șase partide componente ale sistemului partidic¹.

Pluralismul moderat favorizează stabilizarea sistemului politic, iar prin aceasta contribuie la consolidarea democrației. În relația dintre sistemul de partide și sistemul politic, cel din urmă este variabila dependentă, iar primul este variabila independentă, dacă ne referim la acest context al relației. Însă în relația dintre sistemul politic și regimul democratic, sistemul politic este variabila independentă, iar regimul democratic este variabila dependentă. Relevarea acestor conexiuni nu ține doar de planul retoric, al simplelor precizări, ci reprezintă un demers pragmatic, întrucât realizarea acestor conexiuni trebuie promovată public, iar ele trebuie ridicate la rang de norme ale consolidării regimului democratic. De unde această necesitate? – s-ar putea întreba scepticii, cîrcotașii, care împărtășesc aceeași trăsătură a ignoranței. Ridicarea acestor conexiuni la rangul de norme democratice trebuie făcută întrucât deși fac parte din logica elementară a construcției democrației (*democracy building*), ele nu au făcut parte și nu fac parte din gîndirea politică și arsenalul de acțiune instituțională a celor care la noi în țară au făcut și desfăcut sisteme electorale, sisteme de partide și sisteme politice (*constitutional engineering și political engineering*). Democrația nu se poate construi decît în cunoștința de cauză, prin competență democratică, prin competență civică, prin competență administrativă². În lipsa competenței democratice, a competenței administrative este imposibilă realizarea eficienței guvernamentale. Lipsa sistematică a competenței democratice în politica autohtonă este o malformație politică sau handicap intelectual, fiind chiar una dintre explicațiile pentru care mecanismele democratice sînt disfuncționale sau inutile³.

Revenind la pluralismul moderat, în parlamentul din 2008 au intrat doar patru formațiuni politico-electorale: Alianța Partidul Social Democrat + Partidul Conservator (care obținuse cel mai mare număr de voturi, chiar dacă în scădere față de tururile anterioare ale alegerilor parlamentare); Partidul Democrat-Liberal (care obținuse cel mai mare număr de mandate, acesta fiind rezultatul cel mai impor-

1 Pentru definirea partidului antisistem, ca și pentru analiza distincției dintre pluralismul extrem și pluralismul democrat, vezi Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis* (London: Cambridge University Press, 1976), 133, respectiv 126, 131-132.

2 Pentru diferitele forme ale competenței democratice (competență politică, competență cetățenească, competență administrativă, competență subiectivă, competență civică), vezi Gabriel A. Almond, Sidney Verba, *Cultura civică. Atitudini politice și democrație în cinci națiuni*, traducere și studiu introductiv de Dan Pavel (București: CEU Press, Editura DU Style, 1996), mai ales capitolele „Sentimentul competenței civice” și „Competență cetățenească și competență dependentă”, 160-207.

3 Dintr-o bibliografie consistentă, merită consultate: John M. Carey, „Institutional Design and Party Systems, și Gabor Toka, „Political Parties in East Central Europe”, în Larry Diamond, Marc E. Plattner, Yun-han Chu, and Hung-mao Tien, *Consolidating the Third Wave Democracies. Themes and Perspectives* (Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1997), 67-92, 93-134; Leszek Balcerowicz, „Understanding Postcommunist Transitions”, în Larry Diamond, Marc F. Plattner (editors), *Democracy after Communism* (Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 2003), 63-77. Nu am ales la întîmplare volumele indicate mai sus, pentru că ele fac parte din prestigioasa serie de studii dedicate tranziției către democrație de către editorii revistei *Journal of Democracy*, în același timp coordonatorii lui International Forum for Democratic Studies, ambele aflate sub egida lui National Endowment for Democracy, instituție „bipartisană” (Democrată și Republicană), pe care autoritățile americane au creat-o pentru răspîndirea democrației în lume. Ca o paranteză relevantă pentru cecitatea autorităților autohtone față de corelațiile cheie ale ingineriei democratice și față de rolul acestor instituții internaționale, reamintesc că în mandatele prezidențiale de dinainte de 1996 președintele României, Ion Iliescu, afirma public că National Endowment for Democracy făcea parte din categoria „CIA covert actions”.

tant din alegerile parlamentare obținut vreodată de acest partid); Partidul Național Liberal (care a obținut cel mai mare număr de voturi și cel mai mare număr de mandate din istoria postcomunistă a partidului); Uniunea Democratică a Maghiarilor din România. Sub umbrela „Alianța PSD + PC”, în afară de „partidul mare” PSD a mai intrat în parlament partidul de buzunar al „mogulului” de presă Dan Voiculescu, PC (fost Partidul Umanist din România). Prin urmare, în legislativ erau (numai) cinci partide parlamentare – PSD, PC, PD-L, PNL, UDMR. Micșorarea numărului de partide parlamentare mici s-a făcut pe fondul creșterii ponderii electorale a partidelor care ca tendință candidau la statutul de „partid mare” (care pînă atunci fusese deținut doar de către PSD) – PD-L și PNL. Niciodată în istoria postcomunistă nu au intrat în parlament trei partide care să fie atât de apropiate ca forță electorală și politică, fără a mai fi nevoie să intre sub veșnica „pălărie” instituțională a unei alianțe sau coaliții politico-electorale.

În condițiile apariției tendinței tripartidismului, cu trei partide mari, relativ apropiate ca forță, nu mai era posibilă o guvernare a unui partid hegemonic sau predominant. Nu mai era posibilă o asemenea guvernare din punct de vedere teoretic, pentru că după cum s-au petrecut lucrurile în practică, lucrurile au stat altfel. Guvernarea partidului hegemonic sau predominant a fost „boala copilăriei” democrației autohtone, dar și boala cronică a acestuia. Existența unei asemenea guvernări împiedicase în trecut constituirea unor partide puternice de doctrină și/sau ideologie, după cum împiedicase o politică de confruntare putere-opoziție pe logica clivajului stînga-dreapta. Datorită poziției predominant-hegemonice a FSN/ PDSR/ PSD, partidele extrem de diferite ale stîngii și drepte și mai ales partide extrem de diferite doctrinar au fost nevoite să alcătuiască coaliții ori alianțe politico-electorale oarecum împotriva firii, precum Convenția Democratică din România (în 1991) ori Alianța DA (în 2003). În ciuda eficienței politice relative a respectivelor construcții instituționale, partidele componente s-au confruntat cu o serie de dezavantaje, între care s-a numărat chiar imposibilitatea întăririi acestora și a afirmării ca partide de doctrină și cu identitate ideologică clară. Prin dezvoltarea a trei partide mari se punea capăt lungului dezechilibru dintre singurul partid mare și toate celalalte partide, partide mici, forțate să recurgă la tot felul de artificii tactice, în detrimentul dezvoltării lor strategice și a unei contribuții constructive solide la dezvoltarea politică a națiunii. Un alt avantaj al tripartidismului se lega de posibilitatea alcătuirii în premieră a unui guvern de coaliție din numai două partide, două partide mari, cu o majoritate largă în parlament, cu ajutorul căreia se puteau continua reformele structurale necesare României, după intrarea în Uniunea Europeană, consolidarea democrației, dezvoltarea unei largi prosperități economice¹.

Toate acestea au părut posibile în noiembrie 2008, cînd s-a constituit cea mai largă coaliție din perioada postcomunistă (cu peste 70% din mandatele parlamentare), după cum o caracteriza însuși Președintele Traian Băsescu, coaliția dintre PSD și PD-L. La vremea respectivă, PSD și PD-L erau cele mai puternice partide românești, care se clasaseră aproape la egalitate în alegeri, una cu cele mai multe voturi, cealaltă cu cele mai multe mandate. Era coaliția celor două partide descendente ale Frontului Salvării Naționale, care avea astfel o majoritate chiar mai confortabilă decît avusese formațiunea de proveniență în 1990 (adică 66%). Adversarii politici ai acestor partide le-au criticat mereu pentru „codul lor genetic” fesenist, însă o analiză atentă a ceea ce s-a întîmplat cu ele între momentul sciziunii feseniste, din primăvara anului 1992, pînă în momentul cînd au format o coaliție, în toamna anului 2008,

¹ În urma alegerilor din 2004, pentru ca Băsescu să nominalizeze un alt premier decît de la PSD, care cîștigase alegerile, dar nu și majoritatea, a fost nevoie de o majoritate formată din PNL, PD, UDMR, plus „soluția imorală” PUR/PC, partidul lui Voiculescu, care intrase în parlament „sub pălăria PSD”.

scoate la iveală reforma profundă a celor două formațiuni politice. În 16 ani, PSD și PD-L au avut evoluții spectaculoase și s-au democratizat, s-au „europenizat”, chiar dacă unii dintre liderii lor fondatori au rămas în viață, continuându-și activitatea în interiorul (Ion Iliescu) sau în afara (Petre Roman) acestor partide¹. Trebuie însă subliniat faptul că între 1992 și 2007 cele două partide s-au opus în mod strict unul altuia, astfel încât de câte ori FSN/PDSR/PSD a fost la putere, FSN/PD/PD-L a fost în opoziție, iar viceversa, de câte ori FSN/PD/PD-L a fost la putere, FSN/PDSR/PSD a fost în opoziție. În ciuda acestei opoziții continue, multă vreme cele două partide au făcut parte din Internaționala Socialistă, unde influența lor și gradul în care erau apreciate erau sensibil diferite.

În 2008, cele două partide cu ascendență fesenistă erau situate declarativ la „stînga” (PSD) și la „dreapta” (PD-L). La Camera Deputaților, Alianța PSD + PC obținuse 33,09% din voturile populare și 114 mandate, iar la Senat 34,16% voturi și 49 mandate, în vreme de PD-L obținuse 32,36% din voturile populare și 115 mandate la Cameră, iar la Senat 33,57% din voturi și 51 de mandate. Dintr-un total de 471 de mandate la ambele camere, noua coaliție executivă și legislativă de guvernare avea 329 de mandate, dacă erau numărate doar cele două grupări, sau 347 mandate dacă erau socotite și mandatele grupului minorităților naționale². Opoziția era constituită din două formațiuni politice: PNL (care avea 93 de mandate, dintre care 65 la Cameră și 28 la Senat) și UDMR (care avea 31 de mandate, dintre care 22 la Cameră

1 Democratizarea celor două partide s-a produs însă abia cînd au fost eliminate de la putere, cînd activau în opoziție și căutau mijloace procedurale, legale, constituționale, pentru a combate formațiunile inamice aflate la guvernare. Și pentru că eliminarea lor de la putere s-a petrecut la distanță de patru ani, democratizarea internă și existența ca partid democratic a început la date diferite (pentru FSN/PD a început mai devreme, în 1992, cînd liderii acestui partid pretind că formațiunea lor a fost creată, ștergînd cu buretele cei doi ani și jumătate de militantism din FSN-ul original; pentru FSN/PDSR, viitorul PSD, a început abia în 1997, după dezastrul politic din 1996, cînd a pierdut alegerile locale, parlamentare și prezidențiale). Am analizat acest fenomen în Dan Pavel, „PDSR în opoziție”, *Sfera Politicii*, nr. 81 și 82, Anul VIII, 2000.

2 Asocierea dintre grupul minorităților naționale și forța aflată la guvernare (partid sau coaliție), indiferent că a fost una majoritară sau minoritară, a fost un fel de cutumă de vot în Camera Deputaților sau în Parlament, per ansamblu, cînd se votau ambele camere. Această asociere își are originea în primul parlament postcomunist, cînd Frontul Salvării Naționale a făcut posibilă repartizarea cîte unui loc de deputat fiecărei minorități în parte, cu excepția UDMR, care a reușit întotdeauna să aibă grupuri parlamentare în ambele camere. Dacă ținem la acuratețea factuală, inițiativa reprezentării grupurilor minorităților naționale în cadrul puterii legislative i-a aparținut conducătorului provizoriu al statului de dinaintea primelor alegeri libere, din mai 1990, lui Ion Iliescu, și s-a concretizat în criteriile și modul de alcătuire a componenței parlamentului primitiv al României – Consiliul Provizoriu al Unității Naționale (faimosul CPUN). Conform mai multor surse din fostul Front al Salvării Naționale, care acum aparțin unor partide diferite (PSD, PD-L și PNL – via ApR, prin urmare sînt vin din trei surse diferite), meritul de a include reprezentanții tuturor minorităților naționale în puterea legislativă i-a aparținut lui Iliescu, care a pus bazele unei practici democratice unice în Europa, însă el avea cu totul altceva în minte. „Părintele fondator” al FSN era preocupat de limitarea și relativizarea influenței „partidelor istorice” – PNȚCD, PNL, PSDR – care protestaseră pe 29 ianuarie 1990 împotriva tocmai anunțatei decizii de constituire a FSN în partid, în ciuda faptului că reprezenta puterea executivă și legislativă din acea epocă, iar în plus liderii fesenști (care nu se separaseră încă în viitorii pesediști și pedeliști) promisese că nu vor participa la alegeri. Pentru toate acestea, vezi Dan Pavel, Iulia Huiu, „Nu putem reuși decît împreună”. *O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989 – 2000* (Iași: Polirom, 2003). Tocmai datorită inițiativei liderului FSN, care ulterior a devenit primul președinte ales al României, a existat o fidelitate clară a grupurilor minorităților naționale față de puterea fesenistă. În condițiile alternanței la putere, fidelitatea minorităților față de puterea fesenistă a devenit fidelitate față de forțele politice aflate la putere. Cu toate acestea, în ciuda acestei fidelități față de forțele aflate la putere, indiferent care, după cum vom vedea mai încolo, cînd minoritățile au procedat altfel, a fost posibilă votarea unor moțiuni de cenzură, în urma cărora au căzut guverne.

și 9 la Senat). Accentul pus aici pe numărul de mandate va fi înțeles mai bine după scoaterea în evidență a ceea ce avea să se petreacă după numai un an, dar și în restul perioadei. În ciuda existenței celor trei partide mari și a consecințelor explicate mai sus, totuși în parlament a mai apărut un partid, care nu trecuse prin testul alegerilor, dar a afectat într-un mod greu de anticipat echilibrul politic și legislativ (UNPR), iar în afara parlamentului s-a constituit un alt partid, care în sondajele de opinie avea să le dea dureri de cap partidelor parlamentare (PP-DD). Analiza contextului în care s-au petrecut respectivele mutații are o relevanță specială pentru înțelegerea specificului vieții politice autohtone.

Coaliția cea mai puternică din perioada postcomunistă a avut și cea mai scurtă perioadă de viață. Ea a rezistat doar nouă luni și ceva (22 decembrie 2008 – 2 octombrie 2009). Cu siguranță, cauzele pentru prăbușirea respectivei coaliții nu au fost legate nici de presiunile opoziției și nici de nemulțumirile sociale. Cauzele și motivele prăbușirii coaliției dintre PSD și PD-L au fost interioare. Pentru analiza instituțională nu contează prea mult cât de întemeiate au fost acuzele reciproce dintre liderii celor două partide, iar stabilirea gradului de responsabilitate trebuie să evite abordarea partizană pe care au făcut-o cadrele și militanții celor două formațiuni, de la comentatorii și „analiztii de casă” la institutele de sondare a opiniei afiliate politic la mijloacele mass media subordonate politic, față de una sau alta dintre protagoniste. Ceea ce contează este dacă ceea ce a urmat după destrămarea coaliției a fost rodul întâmplării și a unei succesiuni de improvizații sau dacă a fost prezent elementul premeditării.

Ipoteza că ambele partide au avut o anumită responsabilitate în eșecul celei mai puternice coaliții guvernamentale care a existat vreodată este un clișeu greu de evitat chiar și pentru cei care încearcă o abordare nonpartizană. Blamarea reciprocă este un demers inutil din punct de vedere analitic. Ea trebuie lăsată pe marginea diletanților și a comentatorilor partizani, de care cele două partide nu au dus lipsă în ultimele două decenii. Strict analitic, contează alte lucruri, cum ar fi „potențialul de coaliție” al PSD și al PD-L, natura coalițiilor formate de cele două partide (executive sau legislative), durata coalițiilor, durata cabinetelor din care ele au făcut parte, durata cabinetelor formate de către premieri desemnați din cadrul acestor partide, durata în care unul și același premier dintr-un partid s-a aflat în fruntea cabinetului¹, ponderea partidelor, tipul de posturi ministeriale alese de reprezentanții celor două partide în guvernele din care au făcut parte². Cele două partide postcomuniste au avut o istorie diferită a conviețuirilor în coaliție, cu modele comportamentale aparte și recurențe asociative oarecum previzibile. Fiind multă vreme singurul partid mare din întreaga perioadă postcomunistă, de câte ori a fost în situația de a avea un premier nominalizat, care să alcătuiască guvernul, FSN/ FDSN/ PDSR/ PSD nu a avut nevoie să formeze coaliții executive, avînd parte de trei guvernări monocolor, majoritare sau minoritare³:

1 Criteriul duratei în care unul și același premier dintr-un partid s-a aflat în fruntea cabinetului este chiar mai important în cazul României, unde diletanții numărău cabinetele precum personajele din Caragiale: Boc 1, Boc 2, Boc 3, Boc 4, Boc 5 ș.a.m.d.

2 Un exemplu este al lui Traian Băsescu care, înainte de a deveni primar general al Bucureștiului, a ocupat postul de ministru al transporturilor în mai multe cabinete din care a făcut parte (Roman, Stolojan, Năstase, Ciorbea, Radu Vasile, Isărescu).

3 Dată fiind natura afirmației de mai sus, care nu a mai fost valabilă după 2008, cînd PSD nu a mai fost singurul partid mare, dar și datorită faptului că este vorba despre un guvern provizoriu, format pînă la alegerile parlamentare din 2012, nu voi lua aici în calcul Cabinetul Ponta. Oricum, este vorba despre un guvern de coaliție, alcătuit de cele trei partide componente ale USL – PSD, PNL, PC. Îmi propun însă ca într-un alt studiu să mă ocup de tipul de majoritate ad-hoc formată în parlament la moțiunea de cenzură care a dus la înlăturarea de la putere a Cabinetului Ponta, în aprilie 2012.

- între 1990 și 1992, FSN a format un guvern majoritar, cu două cabinete (Roman; Stolojan). După forțarea demisiei guvernului Roman, datorită celei de-a patra „mineriate”, din septembrie 1991, a urmat guvernul Stolojan, în care au intrat și alte formațiuni politice (PNL, MER, PDAR¹), dar numai de formă, întrucât FSN deținea în continuare majoritatea, ceea ce i-a permis să promoveze fără probleme o constituție, ale cărei merite și defecte reflectau gradul de maturitate democratică al respectivei formațiuni;
- între 1992 și 1996, FDSN/PDSR a format tot un guvern monocolor, dar minoritar, cu un singur premier în fruntea guvernului (Văcăroiu), care și-a dus pînă la capăt mandatul de patru ani. Guvernarea de atunci a fost sprijinită în parlament de o coaliție legislativă, formată din PDSR, PUNR, PRM, PSM, PDAR²;
- între 2000 și 2004, PDSR/PSD a format din nou un guvern monocolor minoritar, cu un singur premier în fruntea guvernului, Adrian Năstase, care era și președintele partidului. Premierul și-a dus mandatul de patru ani pînă la capăt. Guvernul era sprijinit de o coaliție legislativă, formată la început din UDMR și PNL, dar după trei luni PNL s-a retras din respectiva coaliție.

PSD și-a exercitat rolul de partid de opoziție în mod diferit, în funcție de perioada politică și de forțele aflate la putere. În perioada 2007-2008, după scoaterea PD de la guvernare, PSD a sprijinit cabinetul Tăriceanu, chiar dacă nu a existat un protocol formal al unei coaliții legislative, astfel încît premierul liberal și-a dus mandatul pînă la capăt³, în ciuda confruntărilor dure cu președintele Băsescu și cu fostul partener din Alianța DA, PD-L-ul. Singura dată cînd PSD nu a finalizat un mandat executiv a fost prin intrarea în coaliție guvernamentală cu PD-L, în perioada decembrie 2008 – septembrie 2009, de care mă voi ocupa ceva mai jos.

Pînă în 2008, FSN/ PD/ PD-L, a fost un partid mic, care nu a avut nici oportunitatea de a avea un premier desemnat și nici altă posibilitate de a guverna decît prin intrarea în coaliții, cu alte partide mici, dar mai influente, cu ajutorul cărora luptase împotriva singurului partid mare, FSN/ FDSN/ PDSR/ PSD. Toate coalițiile din care a făcut parte FSN/ PD/ PD-L au avut probleme⁴:

- între 1996 și 2000, PD-ul condus de Petre Roman (înlocuit ulterior de Traian Băsescu), aflat într-o coaliție (numită Uniunea Social Democrată, USD) cu cel de-al treilea „partid istoric”, PSDR, a intrat în coaliție guvernamentală cu CDR (din care făceau parte PNȚCD, PNL, PAC etc.) și UDMR. Datorită divergențelor intervenite între primul ministru Victor Ciorbea și liderii pedeliști (Roman, Băsescu), pînă la urmă premierul țărănist a fost nevoit să demisioneze. Au urmat încă doi premieri

1 MER este acronimul Mișcării Ecologiste din România, iar PDAR acronimul Partidul Democrat Agrar din România.

2 Datorită preponderenței politicilor de stînga, etatiste, protecționiste (care aproape că au falimentat România acelei perioade, fiind o moștenire care a strivit Convenția Democratică și aliații săi, după alternanța guvernamentală), coaliția legislativă din acea perioadă primise denumirea de „pentagonala roșie”. Datorită acelei denumiri care avea o acuratețe aproximativă, elementele de extremă dreapta, naționaliste, șovine, din politica promovată de PUNR și PRM au fost oarecum neglijate de observatori. PUNR însemna Partidul Unității Naționale Românilor, iar PSM era acronimul pentru Partidul Socialist al Muncii.

3 În ciuda intenției manifeste a președintelui Băsescu de a-l schimba din funcție pe premierul Tăriceanu, oarecum după modelul folosit de președintele Emil Constantinescu de a-l schimba din funcție pe premierul Radu Vasile, acest lucru nu a fost posibil datorită reformei constituționale din 2003 (cu numai un an înainte de „coabitarea” Băsescu-Tăriceanu), în particular datorită articolului 107 (2): „Președintele României nu-l poate revoca pe primul-ministru”. Vezi *Constituția României, 2003* (București: Regia Autonomă Monitorul Oficial, 2003), 58.

4 PD/PD-L nu a făcut niciodată parte pînă acum din coaliții legislative. Respectiva formațiune politică a format numai coaliții executive. Pentru tratarea exhaustivă a subiectelor coalițiilor executive și legislative, vezi Michael Laver, Norman Schofield, *Multiparty Government. The Politics of Coalition in Europe* (Oxford, New York: Oxford University Press, 1992).

nominalizați sau agreeți de țărăniști (Radu Vasile, Mugur Isărescu), dar în alegerile din 2000 principalul partid al Convenției, PNȚCD, care a fost afectat atât de greutățile guvernării, cât și ale coaliției, nu a mai reușit intrarea în parlament;

- între 2004 și 2007, Alianța DA (PNL plus PD) a alcătuit o coaliție guvernamentală cu UDMR și PUR/PC, într-un cabinet condus de premierul liberal Călin Popescu Țăriceanu. Divergențele dintre primul ministru și președinte, dintre PNL și PD au dus la producerea unei sciziuni în interiorul PNL, din care a rezultat o nouă formațiune, Partidul Liberal Democrat (PLD), condusă de foștii lideri liberali Theodor Stolojan și Valeriu Stoica, iar în cele din urmă la forțarea ieșirii PD-ului de la guvernare. Alianța DA și-a încetat existența, PNL a supraviețuit scindării la care a fost supus și testului gestionării unui guvern minoritar, iar PD a fuzionat cu PLD, formînd PD-L;
- după alegerile din 2008, s-a format guvernul mării coaliții executive PSD – PD-L, în fruntea căruia se afla pedelistul Emil Boc. Neînțelegerile dintre cele două mai partide au condus la ieșirea de la guvernare a PSD-ului, în octombrie 2009. Candidații celor două partide la alegerile prezidențiale din 2009, Mircea Geoană și Traian Băsescu, aveau să se confrunte în toamnă, în vreme ce guvernul Boc devenea un guvern minoritar, dar numai pentru o vreme. Pe acest fond s-a produs o serie de evenimente politice în urma cărora opoziția majoritară (alcătuită din PSD, PNL, PC) avea să devină o minoritate, iar în parlament avea să apară o nouă formațiune politică, cu ajutorul căreia puterea minoritară devenea majoritară.

După alegerile prezidențiale din 2009, cînd președintele PSD, Mircea Geoană, a pierdut la limită în fața lui Traian Băsescu, în interiorul celui mai puternic partid postcomunist din România au început tot felul de frămîntări. Unele erau legate de slăbirea disciplinei de partid, iar altele de revendicările unora cu privire la întărirea partidului, prin alegerea unui alt lider și a unei alte conduceri. Fără a intra prea mult în detalii, asemenea frămîntări au avut loc și înainte în partidul înființat de Iliescu, în particular după pierderea alegerilor. Astfel, după pierderea alegerilor locale, parlamentare și prezidențiale din 1996, la Congresul PDSR din 1997, s-a produs o sciziune, iar un grup de pedeseriști conduși de Teodor Meleșcanu și Iosif Boda, s-au separat de partidul lui Iliescu, formînd Alianța pentru România. PDSR și Iliescu, fostul președinte al țării, s-au prăbușit în sondajele de opinie, dar în 2000 deja partidul se întărise, cîștigînd atât alegerile generale, cât și alegerile prezidențiale. În 2004, după ce premierul în funcție, Adrian Năstase, care era și președintele PSD, a pierdut în turul al doilea al alegerilor prezidențiale, în fața lui Traian Băsescu, s-a pus problema alegerii unui nou președinte al partidului. La Congresul PSD din martie 2005, Mircea Geoană a fost ales noul președinte al partidului, după ce l-a învins la vot pe „părintele fondator” al partidului, Ion Iliescu. Și după această încercare, PSD a ieșit întărit, cîștigînd cel mai mare număr de voturi la alegerile generale din 2008, după cum am văzut.

După intrarea în coaliție cu PD-L, au început problemele interne în PSD, mai ales legate de comportamentul unor miniștri sau parlamentari, care păreau să ducă un alt tip de politică decît cel agreeat de partid. Un caz care a atras multă publicitate a fost acela al deputatului PSD Gabriel Oprea, nominalizat de partid în funcția de ministru al administrației și internelor. După o serie de numiri controversate în minister, despre care se spunea că ar fi fost inspirate de Băsescu și PD-L, PSD i-a retras lui Oprea sprijinul politic, în ianuarie 2009. A fost propus pentru excluderea din partid și din funcția de ministru de interne, ceea ce l-a forțat pe respectivul să-și dea demisia din funcția de ministru și din cea de președinte al organizației PSD Ilfov. Oprea a devenit deputat independent, iar din acel moment a început o muncă de subminare a fostului său partid și de apropiere de partidul de guvernămînt, PD-L, și de președintele Băsescu. După retragerea PSD din coaliția guvernamentală și votarea în parlament a moțiunii de cenzură împotriva guvernului Boc, în decembrie 2009,

Oprea a fost nominalizat din nou de către PD-L pentru funcția de ministru de interne, în guvernul Liviu Negoită, însă respectivul guvern a fost respins de parlament. Ulterior, după re alegerea lui Băsescu ca președinte și nominalizarea lui Boc pentru a forma un nou guvern, Gabriel Oprea ca ministru al apărării naționale, reprezentând grupul nou apărut în parlament al „independenților”¹. După „modelul Oprea”, mai mulți deputați și senatori PSD, dar și PNL au fost atrași în grupul „independenților”.

După pierderea alegerilor prezidențiale de către Mircea Geoană, s-a repetat istoria luptelor interne din PSD, astfel încît la Congresul extraordinar al partidului, din februarie 2010, au intrat în luptă mai mulți candidați (Mircea Geoană, Victor, Ponta, Cristian Diaconescu, Radu Mazăre, Miron Mitrea, etc). După alegerea surprinzătoare a lui Victor Ponta ca președinte al PSD, unul dintre contracandidații săi, Cristian Diaconescu, a anunțat că părăsește partidul. A fost urmat și de alți membri PSD, inclusiv deputați, senatori, primari. Destul de rapid, au început negocierile cu Gabriel Oprea, iar în aprilie 2010, s-a format noul partid, Uniunea Națională pentru Progresul României, care s-a ales din partea foștilor colegi cu denumirea „partidul trădătorilor”. Cu toate că nu a participat niciodată la alegeri, prin mijloace dintre cele mai controversate, îndelung comentate de presă și de foștii colegi politici, UNPR reușit să capete statului de „partid parlamentar”, avînd grupuri parlamentare atît în Camera Deputaților, cît și Senat. În octombrie 2011, presa semnală faptul că UNPR întrecuse UDMR ca număr de parlamentari (31 „parlamentari UNPR”, dintre care 18 deputați și 13 senatori)². UDMR, partid legitim, singurul care a reușit să intre în Parlamentul României, de unul singur, fără a intra în alte alianțe sau coaliții de tip politic-electoral, în mod corect, pe ușa din față, de șase ori, fără a-și schimba identitatea, numele, reprezentarea, avea la acea dată 30 de parlamentari, dintre care 21 de deputați și 9 senatori. Simpla consultare a listelor și aritmetica elementară scoate în evidență faptul că fenomenul traseismului politic, în particular brandul traseistic UNPR, nu a funcționat într-un singur sens. La un moment dat, adică la începutul anului 2012, s-a produs mișcarea inversă, care a fost atît de puternică încît a dus la votarea motiunii de cenzură împotriva guvernului Ungureanu, care a pus capăt înainte de termen coaliției și guvernării făcute cu o majoritate lipsită de legitimitate. Este greu de anticipat în acest moment, cît de amplă va fi reversul mișcării. Mai mult ca sigur, abia la toamnă, după alegerile parlamentare, se va putea face o evaluare a întregii mișcări de balans și contrabalans.

Pe diferite site-uri sau link-uri ori texte de pe Internet, UNPR este prezentat drept un partid care s-ar fi desprins din PSD, la fel precum ApR-ul lui Meleșcanu în 1997³. Surprinde lipsa de acuratețe a unei asemenea „legendări” cu atît mai mult cu cît întreaga construcție instituțională numită UNPR a fost făcută la inițiativa, cu încurajarea PD-L-ului și a Palatului Cotroceni, în scopul slăbirii deopotrivă a forțelor de stînga și de dreapta aflate în opoziție în perioada 2009-2012. Spre deosebire de PLD, care a apărut inițial în interiorul PNL și avea scopul de subminare a partidului-mamă, UNPR a apărut după ce o serie de parlamentari PSD și PNL și-au părăsit partidele pe listele cărora intraseră în Parlament, cu scopul slăbirii deopotrivă a so-

1 Ca un element de satiră politică, presa a semnalat de nenumărate ori ciudățenia moravurilor politice bucureștene, dat fiind faptul că Traian Băsescu, pe vremea aceea primar al Capitalei, îl numise pe Gabriel Oprea drept „șeful mafiei personale” a premierului Adrian Năstase, președintele PSD. După despărțirea deputatului de Ilfov de partidul care îl lansase în politică, PSD, principalul inamic al pediştilor, Băsescu nu a avut nici o problemă să îi încredințeze misiuni importante în opera de subminare a partidelor opoziției.

2 Vezi <http://www.ziare.com/unpr/stiri-unpr/unpr-are-mai-multi-parlamentari-decat-udmr-1124778>.

3 O asemenea mitologie fondatoare este prezentă, de pildă, în articolul „Partidul Social Democrat” de pe Wikipedia, secțiunea în limba română, [http://ro.wikipedia.org/wiki/Partidul_Social_Democrat_\(Rom%C3%A2nia\)](http://ro.wikipedia.org/wiki/Partidul_Social_Democrat_(Rom%C3%A2nia)).

cial-democrațiilor și liberalilor. Site-ul oficial al formațiunii UNPR pare a întări această atribuită ascendență, atunci când explică faptul că este „o construcție politică de centru-stînga”, chipurile născută „din dorința de a reprezenta o alternativă modernă și progresistă la partidul care a acaparat stînga românească în ultimele două decenii – PSD”¹. Iar lungă listă a parlamentarilor PSD plecați la UNPR părea la un moment dat să confirme legenda². Dar nici lista senatorilor și deputaților PNL nu era mai scurtă, iar respectivii făcuseră parte dintr-o formațiune autodefinită de dreapta ori centru-dreapta³. Trecînd peste lipsa de consistență doctrinară și epistemologică a noțiunii de „progres” invocată de liderii uneperiști, care de fapt nu are nici conotații de stînga, nici de dreapta, și nici măcar nu poate fi legată de vreo doctrină politică, mentalitățile, comportamentele, biografiile politice și morale ale liderilor și parlamentarilor uneperiști nu au legătură cu noțiunea de „progres” sau cu alte noțiuni pozitive din sfera teoriei democrației ori a modernizării politice. Pe lista abuzurilor politice moderne legate de noțiunea de „progres” se înscrie și canonului marxist, care stabilea că „proletariatul” este singura „clasă progresistă” din istorie. Or, în numele monopolului bolșevic/comunist/maoist pe „progres” s-au comis crime împotriva umanității și au fost eliminate întregi clase din structura societăților comunizate. Nu trebuie să ne temem însă de repetarea istoriei, pentru că așa cum spunea Karl Marx, comentîndu-l pe Hegel, istoria se repetă pe ea însăși, mai întîi ca tragedia, iar apoi ca farsă.

Ca o paranteză, nelipsită de sens, în ciuda faptului că principala funcție exercitată de UNPR în parlament a fost aceea de a asigura majoritatea pentru partidul premierului Boc, PD-L, pe lista „partidului trădătorilor” s-au găsit și parlamentari proveniți din PD-L. Or, formațiunea care se autodefinia în termeni cvasimistici ca fiind una „de dreapta”, opunîndu-se dușmanului politic USL, fals identificat drept formațiune „de stînga”, în ciuda faptului că în componența aceleia intrau trei formațiuni, dintre care numai una de stînga (PSD), celelalte două fiind de „centru-dreapta” (PNL și PC, grupate în Alianța de Centru-Dreapta, ACD)⁴. Cînd majoritatea parlamentară alcătuită din PD-L, UNPR și UDMR (precum și de grupul minorităților naționale) alcătuia proiecte din ce în ce mai sofisticate destinate rămîinerii la putere, unul dintre acestea era cel cu privire la o nouă „mișcare de dreapta”, așa-zisa „mișcare populară”, ce urma să fie condusă de către noul premier Mihai Răzvan Ungureanu, UNPR se găsea în negocieri febrile pentru intrarea într-o asemenea construcție. Doar opoziția feroce a unor intelectuali „pedeliști” și evenimentele neașteptate care au dus la votarea moțiunii de cenzură împotriva guvernului PD-L – UNPR – UDMR a făcut ca aceste negocieri și proiecte să fie amîinate, pînă după alegeri.

Din punct de vedere analitic, în ciuda promovării unor inițiative legislative de stînga, cu caracter fățiș electoral și populist, atenția principală trebuie acordată sprijinului necondiționat dat de UNPR guvernării „de dreapta” a PD-L și măsurilor „de dreapta”, inclusiv celor extrem de drastice de austeritate, care nu aveau nimic cu

1 Vezi secțiunea „Cine sîntem”, la adresa <http://www.unpr.eu/description.php/Cine-suntem/7/>.

2 Pe lista parlamentarilor UNPR plecați din PSD s-au aflat: Laurențiu Chirvăsuță, Sorin Serioja Chivu, Avram Crăciun, Cristian Diaconescu, Corneliu Grosu, Anghel Iordănescu, Șerban Mihăilescu, Ion Toma, Ion Vasile (Senat); Maria Eugenia Barna, Marian Bobeș, Tudor Ciuhodaru, Luminița Iordache, Adrian Mocanu, Ioan Munteanu, Eugen Nicolicea, Gabriel Oprea, Marian Sârbu, Vasile Soporan, Valeriu Steriu, Gabriel Tita Nicolescu, Răzvan Turea, Gheorghe Zoicaș (la Camera Deputaților).

3 Pe lista parlamentarilor UNPR plecați din PNL s-au aflat: Liviu Cămpanu, Ovidiu Marcuțianu, Cezar Mircea Măgureanu, Vasile Nedelcu, Aureliu Tiberiu Prodan, (Senat); Dan Bordeianu, Emil Bostan, Ion Cristian Burlacu, Elena Cristina Dobre, Mircea Irimescu, Dan Mihai Marian, Dan Păsaț, Neculai Rebenciuc, Ion Tabugan, (la Camera Deputaților).

4 Printre parlamentarii UNPR proveniți din PD-L se găsește deputatul de tristă notorietate Mihai Boldea, cel care după mult scandal mediatic s-a predat precum și Gheorghe Coroamă, care înainte fugise din PNL.

orientarea „progresistă” de stînga proclamată de „progresiști”. Dispoziția de a intra în orice fel de construcție care să îi mențină la putere, inclusiv într-una intitulată generic „mișcarea populară”, dar al cărei scop era relansarea pedelistă pe o traiectorie a dreptei, arată fără putință de tăgadă că UNPR făcea parte, de la începuturile sale și pînă va dispărea, din categoria formațiunilor politice oportuniste. Adevărul despre „progresiști” este că –, fără a conștientiza acest lucru –, ei au arătat de fapt cine sînt, adică „liber-schimbști”, exact după autoidentificarea proclamată de Nae Cațavencu, inconfundabilul personaj caragialesc: „Da, sîntem ultraprogresiști, da, sîntem liber-schimbști!”¹. În ciuda identității de tip cod genetic (simbolic) între „ultraprogresism” și „liber-schimbism”, lipsa unor repere culturale solide din partea inginerilor-diplomați, sindicaliştilor și ofițerilor de carieră care alcătuiesc structura instituțională de cadre a partidului, a făcut imposibilă depistarea ridicolului ontologic al noului partid, a cărui reapariție a fost prevăzută de un geniu al literaturii naționale, așa că și-au înscris pe frontispiciu sintagma „progresist”.

Confirmarea deplină a identității doctrinare și ideologice oportuniste a UNPR a venit la votul de investitură al guvernului Ponta, acordat la cîteva zile după căderea cabinetului Ungureanu, cînd partidul „ultraprogresist” și „liber-schimbist”, cel care se prezenta pe sine drept o formațiune creată din start pentru a lupta împotriva liniei politico-strategice eronate a PSD-ului, vota tocmai pentru noul guvern, condus de un premier pesedist. Pentru a nu risca profeții, care nu își au locul într-un text de știință politică, rămîne să vedem peste șase luni cum va evolua traiectoria acestui partid.

Dorința de a rămîne la putere cu orice preț a celor care alcătuiau majoritatea în perioada aprilie 2010 – aprilie 2012 era atît de mare încît nimeni nu era refuzat la intrarea în UNPR și în glorioasa majoritate parlamentară. Astfel, cine citește cu atenție biografiile personajelor de pe listele din notele de subsol va observa lipsa oricărui criterii de selecție, etică, deontologie în recrutarea membrilor respectivului partid, adică și a unor oameni certați cu justiția, condamnați penal, urmăriți generali, foști „informatori” ai Securității, deconspirați de CNSAS². O asemenea flexibilitate morală și politică s-a întors adesea, iar în cele din urmă decisiv, chiar împotriva celor din UNPR, PD-L și a majorității care susținea în parlament guvernul Boc, iar mai tîrziu guvernul Ungureanu (cel mai efemer din perioada postcomunistă). Un exemplu hilar este legat de moțiunea de cenzură PSD împotriva guvernului Boc, intitulată „Oprîți genocidul social”, din iunie 2010, cînd patru parlamentari UNPR proveniți din celelalte partide au votat în favoarea moțiunii și au fost considerați „trădători” de către conducerea „partidului trădătorilor”, fiind excluși din partid³. Ulterior, chiar după ce UNPR părea să fi bătut toate recordurile înregimentării „traseiștilor” din celelalte partide, tendința de a pleca dintr-un partid într-altul s-a inversat spectaculos. Această inversare arată fragilitatea instituțională a unor asemenea improvizații politice.

¹ Ion Luca Caragiale, *O scrisoare pierdută*, în orice ediție, inclusiv pe Internet.

² Mai grav, fostul director al SIE, Claudiu Săftoiu, a declarat public că „UNPR, partidul independentilor, este o creație a unui grup din afara sferei politice, mai degrabă din zona serviciilor secrete...Aceasta construcție (UNPR), care este una artificială și total neavenită în politica românească, s-a creat la comanda unor entități non politice, adică serviciile secrete”, a declarat Saftoiu, marți seara, în emisiunea „Vorbe grele” de la Antena 2. „”, vezi articolul de pe www.ziare.com, <http://www.ziare.com/politica/partid/claudiu-saftoiu-unpr-o-creatie-a-unui-grup-din-sfera-serviciilor-secrete-1012121>. Desigur, în lipsa unor dovezi, asemenea afirmații nu pot fi luate în seamă decît cu titlu de inventar, dar aceasta nu invalidează faptul că respectivul partid a primit în rîndurile sale practic pe oricine.

³ Vezi <http://www.ziare.com/politica/motiune-cenzura/patru-parlamentari-unpr-exclusi-pentru-ca-au-votat-motiunea-de-cenzura-1022146>. Cei patru parlamentari excluși din UNPR erau Eugenia Barna, Adrian Mocanu, Ioan Munteanu, Tudor Ciuhodaru. În mod simptomeatic, după excluderea din UNPR, unii dintre „trădătorii” excluși au fost reprimiți în „partidul trădătorilor”.

Existența fenomenului UNPR, ca și tranziția inversă a parlamentarilor din tabăra coaliției PD-L – UNPR – UDMR către PSD și PNL, pe care mulți au inclus-o generic în categoria politică mai largă „traseismului politic” sau în categoria etică și mai largă a „trădării”, ridică mai multe probleme analitice, a căror examinare serioasă ne facilitează înțelegerea unor aspecte particulare ale sistemului politic autohton. În particular, „traseismul” fără probleme al unor politicieni pe ambele sensuri, între PSD și PD/PD-L și înapoi, demonstrează artificialitatea și caracterul retoric al distincției de calitate și diferențierii pe care liderii celor două partide încercau să o transmită publicului când se refereau unii la ceilalți. În mod particular, faptul că în statutul PD era inclusă interdicția intrării în alianță/coaliție cu PSD, care ulterior a fost eliminat, pentru ca în cele din urmă cele două partide să formeze „coaliția cea mai puternică”, demonstrează în afară de imaturitate politică și inventarea unui pseudotabu menit să restrângă „potențialul de coaliție” al respectivei formațiuni. Asemenea gesturi care nu intră în categoria raționalului și nici a raționalității politice demonstau de fapt cât de puternică era influența personalizării, mai ales când era vorba despre lideri și membri a două partide care la origine fuseseră aceeași formațiune politică, Frontul Salvării Naționale.

Ca și cum fenomenele disfuncționale semnalate mai sus n-ar fi fost de ajuns, înființarea, încurajarea și consolidarea UNPR poartă marca funestă a personalizării politicii românești. Încercarea (reușită) de a crea în parlament și la nivelul puterii executive, în administrația centrală și locală, o altă majoritate politică decât cea rezultată în urma exprimării votului cetățenilor, a fost un exces al voinței politice subiective, individuale și de grup, care a avut efecte nefaste atât asupra moralității publice, cât și asupra modului în care era gestionat bugetul de stat, politica de investiții, politicile de dezvoltare regională și locală, toate acestea făcându-se pe bază de favoritism, clientelism, corupție. Există însă aspecte chiar mai grave.

Pe *open sources* (surse deschise de informații), în presa scrisă, pe canalele de televiziuni și de radio, pe agenții de presă sau chiar în tabloide, pe rețelele de Internet și rețelele de socializare, a apărut o cantitate imensă de informații, nenumăratele mărturii publice ale oamenilor care lucrează în administrația locală, care demonstrează fără putință de tăgadă câteva dintre caracteristicile negative sau chiar malefice ale sistemului politic românesc care a permis existența și înflorirea unei monstruoziități instituționale precum UNPR-ul. Cele mai multe dintre aceste informații și mărturii indică acțiuni, comportamente și mentalități imorale, dar multe sînt fapte de natură ilegală, criminală, penală. Amestecul în chestiuni de natură partizană și de partid a unor instituții ale statului – servicii secrete, procuratură, agenții de control ministerial și guvernamental, alte instituții de stat –, au reprezentat distorsiuni grave ale statului de drept, încălcarea principiului fundamental al democrației (principiul separării puterilor în stat), iar în ultimă instanță coruperea și subminarea democrației și deturnarea procesului consolidării democratice. Pentru „convingerea” sau forțarea deciziilor individuale de trecere a unor deputați, senatori, primari, etc., din PSD și PNL către UNPR și PD-L, au fost făcute șantaje, s-au manipulat vechi „dosare” de diferite tipuri, au fost „iertate” anumite abateri de la legi, care altminteri ar fi avut consecințe grave, s-a oferit mită politică în forme dintre cele mai felurite, au fost redirecționate bugete importante, s-au oferit funcții politice și administrative dintre cele mai diverse, s-a trecut cu vederea peste cariere confirmate de „agenți”, „colaboratori” și „informatori” ai poliției politice comuniste (Securitatea), au fost șterse cu buretele CV-urile unor indivizi care au ocupat funcții în nomenclatura comunistă, în justiția politică totalitară, ba chiar s-au închis ochii față de personaje ale căror abateri de la lege erau de notorietate, au fost deturnate traiectorii politice și distruse vechi prietenii și relații de colaborare.

În proiecțiile de viitor ale celor care au creat și încurajat „partidul trădătorilor” se înscria și tentativa rămînerii la putere a unor forțe politice care pierduseră

mult din sprijinul popular, intenția de vot și încrederea cetățenilor. Asistăm în prezent la prăbușirea dramatică a acestei construcții false și dăunătoare. Iar singura concluzie care poate fi avansată este că UNPR a devenit un partid redundant.

BIBLIOGRAFIE

ALMOND, Gabriel A., VERBA, Sidney, *Cultura civică. Atitudini politice și democrație în cinci națiuni*, traducere și studiu introductiv de Dan Pavel, București, CEU Press, Editura DU Style, 1996.

DIAMOND, Larry, PLATTNER, Marc E., CHU, Yun-han, and TIEN, Hung-mao, *Consolidating the Third Wave Democracies. Themes and Perspectives*, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1997.

DIAMOND, Larry, PLATTNER, Marc E. (editors), *Democracy after Communism*, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 2003.

HUNTINGTON, Samuel, *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman and London, University of Oklahoma Press, 1993.

LAVER, Michael, SCHOFIELD, Norman, *Multiparty Government. The Politics of Coalition in Europe*, Oxford, New York, Oxford University Press, 1992.

LINZ, Juan J., STEPAN, Alfred, *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1996.

PAVEL, Dan, „PDSR în opoziție”, *Sfera Politicii*, nr. 81 și 82, Anul VIII, 2000.

PAVEL, Dan, HUIU, Iulia, „Nu putem reuși decât împreună”. *O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989 – 2000*, Iași, Polirom, 2003.

PAVEL, Dan, *Democrația bine temperată. Studii instituționale*, Iași, Polirom, 2010.

SARTORI, Giovanni, *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, London, Cambridge University Press, 1976.

SARTORI, Giovanni, *Ingineria constituțională comparată. Structuri, stimulente și rezultate*, traducere de Gabriela Tănăsescu și Irina Mihaela Stoica, prefață de Gheoghe Lencan Stoica, Iași, Institutul European, 2008.

Partidele politice din România și diaspora.

Discursuri și strategii electorale pentru câștigarea alegerilor din 2012

■ BOGDAN M. POPESCU

[Romanian Academy]

Abstract

The paper will examine the arguments, initiatives and specific strategies that political parties in Romania use for gaining support of the Romanian communities living abroad in view of 2012 elections. In the existing EU context, the Romanian Diaspora has a huge unexplored potential which no political party can ignore. Although we are approximately six month ahead the legislative elections, enough time for the political parties to change or introduce new themes in their political discourse according to their positioning in front of the voters, we are going to present several working hypothesis that, in our opinion, will shape the electoral strategies of political parties in order to obtain the support of Romanian abroad.

Keywords

legislative elections; electoral strategies; Diaspora; migration; political parties; migration; out-of-country voting

1. Introducere

Începând cu 1990, anul în care cetățenii români din Diaspora au putut vota pentru prima dată la consulatele și ambasadele României din afara țării, dar în special după 2002, când au fost ridicate restricțiile de călătorie în spațiul Uniunii Europene, o categorie din ce în ce mai importantă a electoratului românesc a fost reprezentată de cetățenii din străinătate. În sistemul juridic și constituțional românesc, drepturile electorale sunt drepturi constituționale de care se bucură nu numai cetățenii rezidenți pe teritoriul țării, ci și cei care trăiesc în străinătate. Dezbateră privind creșterea accesibilității și a gradului de reprezentare a cetățenilor din Diaspora a căpătat amploare în România îndeosebi în mediile politice pe măsură ce „bazinul” electoral al alegătorilor externi s-a extins, captând astfel interesul anumitor partide dornice să câștige capital electoral.

Articolul de față va face o succintă prezentare a dinamicii migraționiste a comunităților românești din spațiul

¹ **Acknowledgment:** Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/89/1.5/S/62259, proiect strategic „Științe socio-umane și politice aplicative. Program de pregătire postdoctorală și burse postdoctorale de cercetare în domeniul științelor socio-umane și politice”, cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

Uniunii Europene, examinând apoi tendințele participării electorale în străinătate, alături de inițiativele și strategiile specifice adoptate de partidele politice românești în ultimii ani sau mai recent în ceea ce privește Diaspora.

Deși alegerile legislative sunt la o distanță de aproximativ șase luni, interval în care partidele politice pot decide să-și modifice sau să introducă teme noi în discursul politic în funcție de modul în care se poziționează în fața electoratului, la finalul acestui articol, vom îndrăzni să formulăm câteva ipoteze de lucru care, în opinia noastră, vor contura strategiile electorale ale partidelor politice în încercarea de a câștiga voturile comunităților românești din afara hotarelor țării.

2. Dinamica migraționistă și participarea electorală a Diasporei

Potrivit unui studiu apărut în anul 2010¹, dintr-un total de 31 de milioane de cetățeni străini aflați pe teritoriul Uniunii Europene, „trei sferturi sunt concentrați în 5 țări: Italia, Spania, Regatul Unit, Germania și Franța. Primul grup de străini este format din 2,4 milioane de rezidenți turci, reprezentând 7,9% din toți străinii, urmat de marocani (1,7 milioane) și de tot atâți români, care deja s-au distanțat mult de comunitatea istorică a italienilor din Europa de Nord (1,3 milioane), de polonezi (1,2 milioane) și de albanezi (1 milion).”

Din statisticile existente în acest moment², se constată că mai mult de jumătate din diaspora română de pe mapamond este concentrată în două țări, anume Italia și Spania, ambele țări ale Uniunii Europene. Aceste țări înregistrează în prezent în jur de 2 milioane de cetățeni români, rezidenți permanent sau temporar, chiar dacă în urma crizei economice care a afectat și se manifestă în continuare în aceste țări în care șomajul consemnează cote din ce în ce mai ridicate, o parte au ales sau este de așteptat să se întoarcă în țara de origine sau în alte țări care oferă oportunități mai bune³.

Perioada ce a urmat liberalizării regimului vizelor de călătorie survenită în anul 2002 reprezintă ceea ce unii autori⁴ numesc „a treia etapă” a migrației

1 A se vedea Antonio Ricci, „România: imigrație și muncă în Italia înainte și după aderarea la UE” în *Românii din Italia între respingere și acceptare* (editată de Confederația Caritas România și Caritas Italiana, Editura Idos, Roma, 2010), 15.

2 A se vedea statisticile prezentate în Bogdan M. Popescu, *Reprezentare și participare electorală în Diaspora*, *Revista de Științe Politice și Relații Internaționale* 4 (2011) și Bogdan M. Popescu, *Out-of-country voting – Participation in elections of Romanian Diaspora*, *Romanian Review of Political Sciences and International Relations*, 1 (2012).

3 Fenomenul invers, de revenire în țară ca urmare a lipsei de oportunități economice și sociale sau, în anumite cazuri, a pensionării sau a dorinței de a începe afaceri pe cont propriu cu banii economisiți în aceste țări, constituie, în opinia noastră, un subiect interesant de urmărit în perioada următoare și care, în funcție de evoluțiile socio-economice din spațiul european, poate căpăta amploare. Desigur, întoarcerea acasă are riscurile sale inerente, asumate sau nu, în mod conștient, de către cei care iau această decizie care uneori apare ca ultima soluție posibilă după ce toate ușile la care au încercat au rămas închise. Unele studii precum cel publicat de Cingolani Pietro și Piperno Flavia, *Il prossimo anno a casa. Radicamento, rientro e percorsi translocali: il caso delle reti migratorie marginea Torino e Focșani-Roma*, CeSPI și FIERI, 2005, au documentat dificultățile de reintegrare ale antreprenorilor români care se întorc în țară ca urmare a schimbărilor societale survenite, dar și a concurenței cu care trebuie să se confrunte din partea investitorilor străini care dispun de capitaluri importante, sau a celor autohtoni care, la rândul lor, au reușit să monopolizeze o parte a pieței. Există, de asemenea, și varianta muncilor sezoniere sau temporare în străinătate, cu reveniri în țară în perioadele neacoperite pentru a reduce costurile de subzistență.

4 A se vedea Sabin Drăguliu, „Fluxul migrațional din perspectivă istorică. Studiu de caz: Românii din Italia (1990-2010)” *Sfera Politicii*, 166 (2011): 101.

românilor în perioada postcomunistă sau „momentul de maximă dezvoltare a procesului de migrare” în care „fenomenul migrării devine un fenomen de masă cuprinzând între 10-28 % din populația României.” Același studiu precizează că „din numărul plecărilor, aproximativ 50% erau îndreptate către Italia și 25% către Spania”, tot acum înregistrându-se și „o diferențiere masivă între cele trei regiuni istorice, Moldova reprezentând principalul bazin de unde au migrat, urmat de Muntenia și Transilvania. Bucureștiul și Dobrogea au înregistrat, indiferent de etapă, cea mai redusă rată de emigrare.”¹

După aderarea României la Uniunea Europeană în anul 2007, în țara noastră s-au derulat mai multe evenimente electorale la nivel național – alegeri generale sau referendumuri, de o deosebită însemnătate în configurarea scenei politice interne a democrației autohtone, dar și din perspectiva participării la politica europeană în noua postură de stat membru.

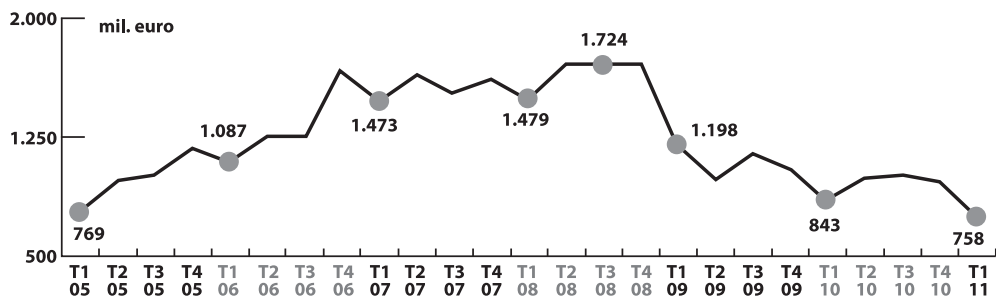
Putem spune că după anul 1989, această perioadă a fost cea mai intensă sub raportul concentrării evenimentelor electorale, instituțiile statului român fiind într-o stare de cvasi-permanentă mobilizare, la fel ca și partidele politice care au fost protagonistele confruntărilor electorale. Lăsând de o parte alegerile parlamentare parțiale care s-au organizat de-a lungul țării în mai multe colegii uninominale după reforma electorală din 2008 sau alegerile locale parțiale, în acest interval au avut loc o serie de referendum-uri și alegeri generale: referendum privind demiterea Președintelui României (2007); alegeri pentru Parlamentul European (2007); referendum privind introducerea scrutinului uninominal pentru alegerea parlamentarilor români (2007); alegeri pentru Parlamentul României (2008); alegeri pentru Președintele României (2009); alegeri pentru Parlamentul European (2009); referendum privind trecerea la un Parlament unicameral și reducerea numărului de parlamentari (2009). Această situație, generată printre altele și de separarea organizării alegerilor parlamentare de cele prezidențiale începând cu anul 2008 și de accesarea României la Uniunea Europeană, a constituit o noutate în peisajul politic românesc.

Integrarea europeană a contribuit în mod substanțial la consolidarea comunităților românești din spațiul Uniunii Europene. Dobândirea statutului de cetățeni comunitari pentru românii aflați în aceste țări, unii dintre aceștia fără documente valabile de ședere la momentul respectiv, a avut drept consecință, pe de o parte, creșterea numărului de imigranți iar, pe de altă parte, a constituit o oportunitate pentru a revendica drepturi sociale și politice atât față de țara de rezidență cât și față de țara de origine.

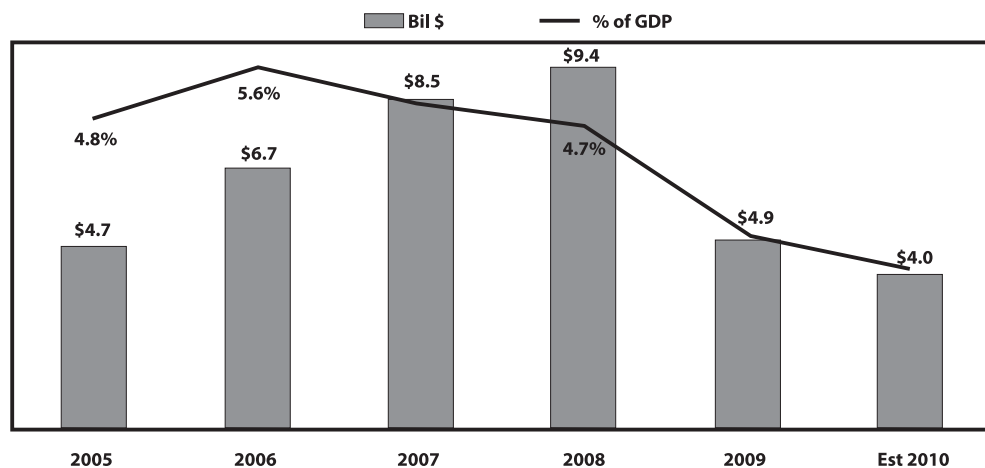
Una dintre temele recurente în discursul comunităților tot mai numeroase din afara țării a fost dorința de a avea reprezentanți proprii în Parlamentul României – o recunoaștere mai explicită în raport cu propriile lor drepturi de cetățeni cu drepturi constituționale egale cu cei rămași în țară, precum și cu nivelul remiterilor, al sumelor consistente trimise în țară care au dat un impuls hotărâtor economiei naționale. Astfel, „potrivit statisticilor, sumele trimise acasă de către românii care trăiau în străinătate înregistrau rate diferite de la țară la țară. Un *stranier* trimitea acasă în România în jur de 350 de euro pe lună. Însă trebuie avut în vedere că cifrele reflectate în statistici reprezintă numai o parte din transferurile bancare făcute de către românii care trăiau în străinătate, acelea care se realizau prin intermediul canalelor oficiale ale conturilor bancare și companiilor de transfer bancar.”²

¹ Drăgulin, „Fluxul migrațional din perspectivă istorică...”.

² A se vedea Monica Susanu, „Dynamics of Remittances towards Romania after EU Adhesion”, *Annals of “Dunărea de Jos” University of Galați, Fascicle I. Economics and Applied Informatics Years XVII, 2* (2011): 14, articol disponibil on-line la adresa: http://www.ann.ugal.ro/eco/Doc2011_2/MonicaSusanu.pdf.

Evoluția remiterilor trimise acasă de către românii din străinătate¹

Sumele trimise acasă de românii din străinătate – miliarde de euro²

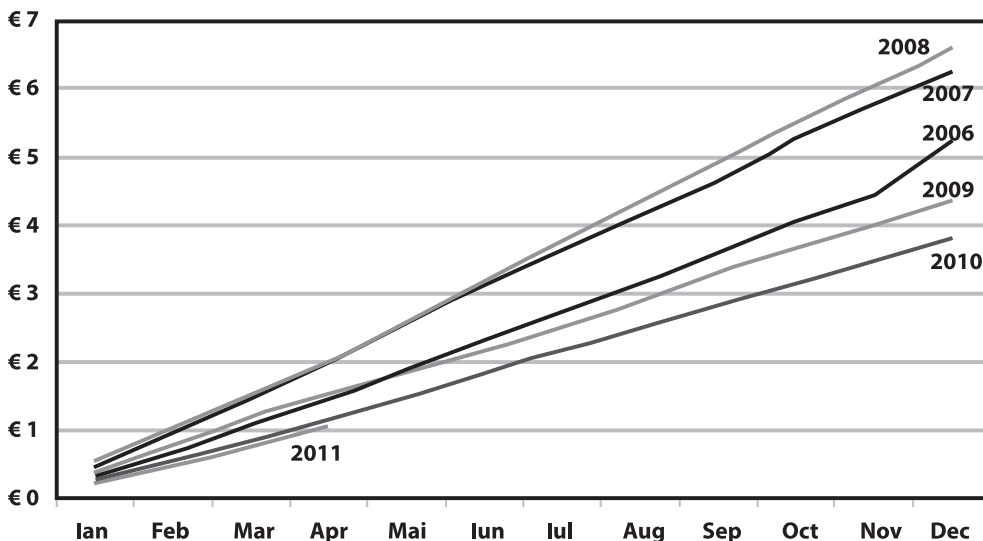
Până la reforma electorală din 2008, secțiile de votare organizate în străinătate erau arondate circumscripției municipiului București, voturile diasporei contribuind la alegerea unor deputați reprezentând capitala țării. Revizuirea legislației electorale din 2008 a consemnat introducerea unei noi dispoziții legale prin care a fost constituită o circumscripție extrateritorială pentru cetățenii români cu domiciliul sau reședința în străinătate ce cuprindea 6 colegii uninominale pentru întreg mapamondul. Pentru prima dată, comunitățile de români din Diaspora au avut posibilitatea de a-și desemna proprii reprezentanți în cele două Camere ale Parlamentului României: 4 deputați și 2 senatori, reprezentanți care să le cunoască și să asigure reprezentarea intereselor lor în cadrul forului legislativ. Candidații propuși în Diaspora trebuie să îndeplinească o serie de condiții, printre care și aceea că trebuie să fie cetățeni români cu domiciliul în țară.

Este de menționat că la baza stabilirii numărului de mandate în cadrul acestei circumscripții extrateritoriale nu a stat norma de reprezentare prevăzută pentru circumscripțiile naționale (1 deputat la 70.000 de locuitori, respectiv un senator la 160.000 de locuitori), ci o decizie politică a partidelor.

¹ Statistică preluată din revista economică *Bussinessday* (www.businessday.ro) apud Monica Susanu, "Dynamics of Remittances towards Romania after EU Adhesion".

² Statistică preluată din revista economică *Bussinessday* (www.businessday.ro) apud Monica Șuşanu, "Dynamics of Remittances towards Romania after EU Adhesion".

Deși participarea Diasporei la alegeri nu a fost niciodată până în momentul de față una ridicată în raport cu numărul total al cetățenilor rezidenți în aceste țări, creșterea progresivă a numărului de imigranți, cu predilecție către țările Uniunii Europene, a avut un efect nemijlocit asupra creșterii ratei de participare la vot în străinătate, așa cum se poate constata din graficul de mai jos.

Așa cum am arătat cu altă ocazie¹, rata scăzută de participare a Diasporei la alegerile parlamentare din 2008 de numai 24.000 de alegători (0,4% din numărul total de voturi), în pofida tendinței generale de creștere a participării electorale, a fost, în principal, rezultatul direct al impunerii, prin reforma electorală din anul 2008, a unei condiții suplimentare pentru exercitarea dreptului de vot la aceste alegeri – prezentarea unui document suplimentar care să dovedească domiciliul în străinătate², precum și al lipsei reglementării unor modalități alternative de vot în legislația românească. De asemenea, miza și tipul de alegeri influențează participarea la vot: în acest sens, cele mai atractive alegeri pentru alegători sunt cele prezidențiale, fapt reflectat de gradul mai ridicat de participare în raport cu celelalte tipuri de alegeri.

Cu toate acestea, se consideră, în general, că voturile exprimate în Diaspora au tranșat atât rezultatele finale ale alegerilor legislative din 2008 în care Partidul Democrat Liberal a obținut majoritatea mandatelor³ din circumscripția pentru străinătate, cât și cele ale alegerilor prezidențiale din 2009 în care Traian Băsescu, candidatul aceleiași formațiuni politice la funcția de președinte al României, a fost reales în funcție datorită unui avantaj de aproximativ 70.000 de voturi obținute în

¹ Bogdan M. Popescu, *Reprezentare și participare electorală în Diaspora*. A se vedea, de asemenea, Miruna Căjvăneanu, „Votul Diasporei – un drept refuzat”, *Reprezentarea Diasporei și votul românilor din străinătate*, Fundația Soros, (2009): 118-121.

² Potrivit dispozițiilor art. 18 alin. (8) din Legea nr. 35/2008 „Alegătorii care au domiciliul sau reședința într-un alt stat decât România își exercită dreptul de vot la una dintre secțiile de votare din acea țară în care își au domiciliul sau reședința, constituite în condițiile prezentului titlu. Reședința în străinătate se dovedește cu orice document eliberat de autoritățile străine.”

³ Este de menționat, totuși, că în calculul final al rezultatului mandatelor din afara țării, datorită algoritmului electoral de redistribuire a voturilor, au contat și voturile obținute de partide în țară.

circumscripția extretatoritorială din străinătate, în condițiile în care contracandidatul său a obținut în favoarea sa majoritatea voturilor din țară.

3. Strategii electorale ale partidelor politice în Diaspora

În actualul context european, cele mai importante partide de pe scena politică românească încep să realizeze că diaspora are un uriaș potențial neexploatat pe care nu îl mai pot ignora datorită riscului de a pierde un capital politic semnificativ. Din acest motiv, în ultimii ani s-a putut constata o atenție tot mai mare din partea partidelor mari din România pentru a atrage comunitățile de români din diaspora, oferindu-le șansa de a fi mai activi și mai implicați în politica țării de origine. Această tendință s-a reflectat de exemplu în introducerea de prevederi speciale destinate comunităților românești în statutele politice ale partidelor importante, în interesul cu care acestea și-au constituit filiale în orașele din diaspora cu mari comunități românești, în organizarea unor evenimente cu caracter cultural, artistic cu participarea unor lideri politici sau în campaniile electorale.

Semnificative pentru interesul partidelor politice românești de a „cuceri” diaspora sunt prevederile statutare care privesc structurile regionale, atribuțiile și activitățile organizațiilor din afara hotarelor țării. Astfel, art. 43 din Statutul Partidului Democrat Liberal (PDL)¹ stipulează că „Cetățenii români cu drept de vot, care au domiciliul, reședința sau locul de muncă în afara frontierelor României pot să devină membri PDL depunând adevizuri scrise organizației PDL din țara în care își au domiciliul, reședința sau locul de muncă.”. Totodată, art. 44 alin. (3) din Statutul PDL prevede că „Organizațiile din toate țările formează organizația diaspora a PDL” iar alin. (4) că „Organizația diaspora este de nivel județean. Atribuțiile, precum și modul concret în care se organizează, se desfășoară și se conduce activitatea organizației diaspora sunt prevăzute în ROLJ (Regulamentul privind organizarea, desfășurarea și conducerea activității organizațiilor locale și județene)”

La rândul său, Statutul Partidului Social Democrat (PSD)² la art. 12 prevede că „Cetățenii români cu domiciliul sau reședința în străinătate pot deveni membri ai PSD și pot constitui grupe sau organizații de partid, cu respectarea legislației statului pe teritoriul căruia se află.” De asemenea, art. 219 al aceluiași statut prevede: „Organizația PSD Diaspora promovează și popularizează politica PSD în rândul cetățenilor români din străinătate și asigură legătura cu comunitățile românești și cu membrii sau simpatizanții partidului din diaspora.” Art. 20 din cadrul aceluiași statut precizează că „Pot deveni membri ai organizației PSD diaspora cetățenii români cu domiciliul sau reședința în străinătate, membri ai PSD, care aderă la organizație, militează pentru realizarea Programului Politic al PSD și își asumă responsabilitatea participării active la viața organizației.” În mod similar, art. 222 precizează: „Structura organizatorică, drepturile și îndatoririle organizației PSD Diaspora sunt similare Organizației Județene a PSD.”

Odată cu aderarea la Uniunea Europeană și, ulterior, cu reglementarea legală a colegiilor uninominale pentru diaspora, organizațiile partidelor politice românești din străinătate, prin reprezentanții lor, s-au concentrat pe dezvoltarea unor strategii specifice care să răspundă nevoilor și intereselor acestor comunități. O tendință vădită în strategiile partidelor românești mai importante de pe eșcherul politic a fost aceea de a deschide cât mai multe filiale și organizații locale în diverse țări cu

¹ Statutul Partidului Democrat Liberal poate fi consultat on-line la adresa: <http://www.pdl.org.ro/Date/statut.pdf>

² Statutul Partidului Social Democrat poate fi consultat on-line la adresa: <http://www.psd.ro/STATUTPSD.pdf>

comunități românești mai numeroase, de a stabili legături permanente cu comunitățile respective și de a juca rolul de mediator în relația cu diversele autorități statale din țara de origine sau de rezidență pentru rezolvarea unor probleme concrete.

În acest sens, mai multe organizații de partid din diaspora au creat portaluri și forumuri dedicate comunităților respective prin intermediul cărora pot prezenta activitățile și proiectele derulate, face anunțuri cu privire diferite inițiative, prelua solicitări și ține legătura mai ușor cu persoanele interesate, dezbate chestiuni „arzătoare”, de maximă actualitate, consulta prin intermediul unor chestionare opinia membrilor comunităților respective etc. Ilustrative, spre exemplu, sunt portalurile și platformele de dezbateri ale Partidului Social Democrat Sucursalele din Italia și Spania¹; Partidului Democrat Liberal Diaspora² sau ale Partidului Național Liberal Diaspora³ care reflectă inițiativele și activitățile organizațiilor de partid din diverse țări și orașe ale diasporei cu comunități importante. Partidul Democrat Liberal, spre exemplu, principalul beneficiar al voturilor comunităților din diaspora, a dezvoltat o bogată rețea de organizații locale în numeroase țări: Italia (cu filiale în orașele Florența, Roma, Milano, Padova, Torino); Spania (în orașele Castellon, Alcalá de Henares Zaragoza, Madrid, Alicante, Coslada, Málaga, Teruel, Bilbao, Vlcencia, Sevilla, Barcelona, Taragona, San Sebastian); Portugalia (în orașele Faro și Lisabona); Irlanda (Dublin); Israel (Tel Aviv); Franța (în orașele Paris și Marsilia); Marea Britanie (Londra); Grecia (Atena); Moldova (Chișinău); SUA (Portland) și Canada (Monreal).

La rândul său, Partidul Social Democrat, deși, în mod tradițional, un slab colector de voturi în diaspora, a căutat să corecteze în ultimii ani acest handicap printr-o prezență mai activă și pragmatică, prin deschiderea mai multor organizații locale în țări precum Anglia, Belgia, Canada, Franța, Germania, Grecia, Israel, Italia, Republica Moldova sau Spania, în orașe cu comunități românești importante, beneficiind totodată, alături de partenerul său de coaliție Partidul Național Liberal, în calitate de partide de opoziție până în luna mai a acestui an, de o creștere a capitalului electoral de pe urma măsurilor dure de austeritate luate de guvernul precedent.

O altă inițiativă aparținând Partidului Național Liberal Diaspora a vizat deschiderea unor cluburi liberale „în toate zonele în care există comunități largi de români, pentru ca aceștia să poată avea acces la informații și oportunitatea de a se implica⁴”. În acest moment, sunt funcționale cluburi liberale în următoarele țări: Italia, Spania, Austria, Germania, Australia, Irlanda, Portugalia, Grecia, Marea Britanie, în unele dintre aceste țări, existând chiar mai multe asemenea cluburi⁵. Potrivit informațiilor existente pe portalul acestui partid „membrii Cluburilor Liberale au dreptul să-și exprime în mod liber opiniile, să aibă inițiative civice sau politice și posibilitatea de a și le exprima și de a le supune dezbaterii, precum și să aleagă și să fie aleși în structuri de coordonare ale Clubului Liberal al PNL.⁶”

Este de așteptat ca fenomenul deschiderii de noi organizații locale în Diaspora să se intensifice în perioada următoare premergătoare alegerilor legislative programate la finalul acestui an, concomitent cu o creștere a numărului de acțiuni,

1 A se vedea linkul către Platforma Socială a Diasporei Italia la adresa <http://psditalia.eu/> și cel al Filialei din Spania <http://www.psdspania.es/>

2 A se vedea portalul Partidului Democrat Liberal dedicat Diasporei: <http://www.plddiaspora.ro/>

3 A se vedea portalul Partidului Național Liberal dedicat Diasporei: <http://diaspora.pnl.ro/>

4 A se vedea linkul <http://www.pnl.ro/pagina/cluburile-liberale-din-diaspora>

5 Numai în Italia, spre exemplu, au fost constituite 8 asemenea cluburi: Club Liberal Toscana - Pistoia; Club Liberal Roma; Club Liberal Toscana - Lucca; Club Liberal Sezze - Lazio; Club Liberal Toscana - Grosseto; Club Liberal Siracusa - Sicilia; Club Liberal Milano - Lombardia; Club Liberal Palombara, iar în Germania 10: Club Liberal Bayern; Club Liberal Rottweil (Baden-Württemberg); Club Liberal Bremen; Club Liberal Karlsruhe (Baden-Württemberg); Club Liberal Reutlingen (Baden-Württemberg); Clubul Liberal Waldbröl (North Rhine-Westphalia); Club Liberal Berlin; Club Liberal Hessen; Club Liberal Düsseldorf; Club Liberal München.

6 A se vedea linkul <http://www.pnl.ro/pagina/cluburile-liberale-din-diaspora>

evenimente, reuniuni cu caracter electoral în sânul comunităților românești cu scopul de a promova mesajele partidelor, platformele și candidații acestora.

Pentru Partidul Democrat Liberal, o prioritate a programului de guvernare din ultimii ani a constituit-o adoptarea unor metode alternative de vot care să crească gradul de participare a Diasporei în alegeri, în particular strategia acestui partid a fost să legifereze cât mai curând posibil introducerea votului prin corespondență pentru cetățenii din afara țării.

În România a existat un proiect de lege privind votul prin corespondență încă din anul 2007 care a eșuat înainte de a obține aprobarea parlamentului. Proiectul de lege de vot prin corespondență a fost introdus ulterior în programul de guvernare al Guvernului din anul 2007, fiind publicat la începutul anului ca prioritate legislativă ce va fi prezentată Guvernului în martie 2007. Deși proiectul votului prin corespondență, anunțat de Ministerul Afacerilor Externe a fost considerat o prioritate de către Guvernul României, un an mai târziu a fost abandonat. Proiectul de act normativ și-a propus să introducă o metodă complementară a exercitării dreptului de vot prin prezentare la urne, posibilitatea pentru cetățenii români cu domiciliul sau reședința în străinătate de a-și exprima opțiunea de vot prin corespondență.

Proiectul a fost reluat la sfârșitul lunii noiembrie 2010, la inițiativa Ministerului Afacerilor Externe, care a decis crearea unui grup de lucru la nivel de experți din Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Administrației și Internelor și Autoritatea Electorală Permanentă „care să armonizeze punctele de vedere pentru a identifica soluția care ar conduce la adoptarea unei astfel de legi corecte cât mai rapid posibil”. Proiectul de lege rezultat a fost lansat în dezbatere publică la sfârșitul lunii decembrie 2010. La sfârșitul lunii ianuarie 2011, Ministerul Afacerilor Externe a organizat o masă rotundă cu membri ai partidelor politice parlamentare, experți din partea instituțiilor care au contribuit la proiect, respectiv reprezentanți ai societății civile și ai mediului academic, declarând închisă dezbaterea publică pe marginea proiectului menționat. La inițiativa aceluiași minister a fost lansată chiar o campanie de informare, inclusiv în diaspora, cu privire la conținutul proiectului și avantajele legiferării sale. La vremea respectivă, liderul Partidului Național Liberal a declarat că, în principiu, partidul pe care îl reprezintă nu se opune votului prin corespondență, dar că are rezerve vis-a-vis de legiferarea sa datorită riscului de a fi folosit de către Partidul Democrat Liberal ca instrument pentru fraudarea alegerilor viitoare în scopul perpetuării puterii. Tot cu acea ocazie, liderul liberal a lansat în discuție ideea polemică a condiționării dreptului de vot în afara țării de plata cel puțin a unui impozit în țară².

Datorită inertei și rezervelor manifestate în cadrul coaliției de guvernare de către Uniunea Democrată Maghiară din România care nu vedea nici un fel de beneficii imediate în reglementarea votului prin corespondență, acest proiect de lege a fost din nou abandonat³, cu atât mai mult cu cât, după moțiunea de cenzură

¹ A se vedea portalul creat de Ministerul Afacerilor Externe special dedicat pentru promovarea votului prin corespondență ce poate fi accesat la adresa <http://votprincorrespondenta.mae.ro/>

² În interviul dat în 25 martie 2011 ziarului din străinătate *Gazeta Românească*, liderul Partidului Național Liberal Crin Antonescu declara că „votul prin corespondență sau chiar votul electronic pot fi formule, sub condiția că ele vor fi administrate de instituții cu adevărat imparțiale.” Tot în acest interviu, politicianul liberal afirma: „Ne gândim la un sistem în care, pentru cei care nu trăiesc pe teritoriul României, condiționăm dreptul la vot de plata a cel puțin unui impozit în țară, că e teren, că e casă, că e alt tip de venit impozitat”. Formula pe care o folosește în cadrul aceluiași interviu este *No representation without taxation*. Interviul poate fi accesat la adresa: <http://www.gazetaromaneasca.com/focus/53-politica/660-crin-antonescu-preedintele-pnl-qplteti-taxe-in-ar-voteziq.html>

³ O declarație a liderului UDMR Marko Bela dată la începutul anului 2012, în cursul negocierilor programului de guvernare al cabinetului Ungureanu (coaliția PDL-UDMR) este sugestivă în acest sens: „Nici anul acesta, nici în perspectivă eu nu susțin și n-aș susține votul prin corespondență,

victorioasă de la sfârșitul lunii aprilie a acestui an, coaliția de guvernare reprezentată de Uniunea Social Liberală nu mai consideră oportun în momentul de față un asemenea proiect.

Cunoscută fiind campania de promovare făcută acestui proiect în ultimii ani de către Partidul Democrat Liberal, este de așteptat ca în discursul său electoral din această toamnă tema votului prin corespondență să reapară ca mesaj de campanie în fața alegătorilor Diasporei. Alte proiecte de lege cu potențial de campanie promovate de Partidul Democrat Liberal în Parlamentul României, fără a fi legiferate, sunt creșterea numărului de parlamentari pentru Diaspora de la 6 – 2 senatori și 4 deputați pentru cele 4 colegii la minim 20 – 16 deputați și 4 senatori, respectiv constituirea unui fond de urgență pentru românii din afara granițelor țării¹.

De cealaltă parte, partidele ce compun Uniunea Social Liberală, în primul rând cele două partide cu un important capital electoral Partidul Social Democrat și Partidul Național Liberal, profitând de noua conjunctură favorabilă a accederii la guvernare au început ofensiva de câștiga voturile Diasporei printr-o serie de măsuri care vin în întâmpinarea nevoilor specifice ale comunităților românești din străinătate. Astfel, spre exemplu, obiectivele asumate de către organizația PSD Diaspora sunt următoarele: „1. Eliminarea restricțiilor pe piața muncii 2. Identitate culturală 3. Constituirea și alimentarea fondului de urgență la nivelul Ministerului Afacerilor Externe pentru repatrieri 4. Dezvoltarea rețelelor consulare și a rețelelor consulare mobile în cadrul comunităților de români 5. Diminuarea nivelului taxelor consulare pentru românii din străinătate”². Alte inițiative ale Partidului Social Democrat au fost de a acorda consultanță gratuită pe subiecte legate de accesarea fondurilor europene și consultanță juridică în general, de a organiza cursuri gratuite de limba și cultura română, precum și cursuri de limbi de circulație internațională, pentru cetățenii români, copii și adulți, din Spania, de a organiza cursuri pe diferite specializări (informatică, administrarea afacerilor, marketing electoral). De asemenea, organizațiile locale au luat atitudine împotriva măsurilor de austeritate care au afectat comunitățile românești sau a restricțiilor impuse pe piața muncii cetățenilor români de către anumite țări.

Pe lângă demersurile politice de la cel mai înalt nivel, lideri marcanți ai partidelor românești, dar și de la nivelul organizațiilor locale din Diapora au avut întâlniri cu reprezentanți ai autorităților străine din Spania, Italia, Belgia etc. pentru a discuta diferite dificultăți și probleme cu care se confruntă comunitățile românești.

sincer. Sunt foarte mulți cărora nu le va place acest lucru. Într-o situație când, într-adevăr, avem milioane de cetățeni care lucrează în afară eu nu cred că trebuie să decidă soarta Parlamentului și a societății cei care nu trăiesc aici, în România”. Senatorul UDMR a punctat că cei care trăiesc în străinătate nu au plecat de plăcere, dar totuși nu pot fi ei cei care să incline balanța. Politicianul a subliniat că este perfect de acord ca cei din afară să-și exercite dreptul de vot. „Dar nu să forțăm lucrurile. Votul prin corespondență ar fi așa ceva. Nici eu personal, dar nici UDMR nu poate fi de acord cu acest proiect.” Declarația a fost dată pe data de 8 februarie 2012 și poate fi consultată on-line la următoarea adresă: http://www.realitatea.net/marko-admite-conditiile-udmr-fara-vot-prin-corespondenta-reorganizare-fara-legea-sanatatii-in-2012_912082.html.

¹ Proiecte inițiate de către deputatul PDL William Brânză, președintele Comisiei parlamentare pentru românii din străinătate și al PDL Diaspora la sfârșitul anului trecut. Declarația politicianului PDL este edificatoare în această privință: „Consider că 16 deputați și 4 senatori, aleși toți, așa cum am solicitat românii din străinătate, din rândul lor, și care pot face dovada că locuiesc de minim 5 ani în străinătate, reprezintă un număr firesc, mult mai adecvat pentru acoperirea celor 4 colegii cu profesionalism și răspundere. Cu 20 de parlamentari pentru diaspora, cei 9 milioane de cetățeni români se vor simți cu adevărat reprezentați în Parlamentul României. Este o datorie morală care va conferi legitimitate diasporei ale cărei probleme nu pot fi soluționate doar de cei 6 parlamentari, câți sunt în prezent” (a se vedea portalul PDL Diaspora <http://www.pdldiaspora.ro/comunicat/william-brinza-solicita-20-de-parlamentari-pentru-diaspora/>).

² A se consulta portalul PSD Diaspora accesibil la adresa: <http://www.pssdiaspora.ro/?p=83>

Ca strategie pentru câștigarea alegerilor legislative programate la sfârșitul acestui an poate fi menționată și trecerea recentă a senatorului PDL de Diaspora Viorel Badea, președintele Comisiei pentru Românii de pretutindeni din Senatul României, în rândurile Partidului Național Liberal. Acesta a declarat că la baza deciziei sale au stat neînțelegerile din cadrul partidului și că, împreună cu el, vor trece la PNL și 20 de lideri ai unor filiale PDL din diaspora, majoritatea din Italia. Decizia senatorului PDL de a schimba partidul nu a rămas fără ecouri, mai multe organizații locale ale diasporei protestând împotriva acceptării acestuia în rândurile PNL¹.

4. Concluzii

Așa cum se pot degaja, în prezent, opțiunile principalelor formațiuni politice în această direcție, ele nu pot fi în mod prea sensibil dissociate de strategiile generale pentru scrutinul din țară. Și, din acest punct de vedere, se detașează două poziții majore, ale căror trăsături distincte își au originea și reperele în status-ul actual al fiecărui actor politic în contextul nou creat de schimbarea puterii executive de la București intervenite la sfârșitul lunii aprilie a.c.

În consecință, asistăm la două opțiuni divergente: de o parte, o Uniune Social Liberală, schimbându-și recent statutul de formațiune de Opoziție cu cel de Putere, dar scontată, în baza sondajelor, ca net favorită în scrutinul următor, de cealaltă PDL (abandonat de toți aliații ce-au constituit coaliția executivă), ajuns, în Opoziție și considerat, în baza acelorași sondaje, ca perdant al alegerilor.

În realitate, această substituire de roluri pe eșichierul politic a condus, așa cum reiese din ultimele mutări intervenite chiar în cadrul legislativului de la București, și la o inversare a opțiunilor strategice: mai exact, preluarea, de către USL, a unei inițiative mai vechi a președinției și a PDL-ului, cea identificată acum sub genericul „vot uninominal pur²” și trecerea ei prin Camera Superioară a Parlamentului. Modificarea legislativă mută miza votului de pe partid pe candidat, opțiune considerată, cu doar câteva luni în urmă, profitabilă pentru PDL, ai căror lideri apreciau atunci că astfel vor reuși să scape de povara „proastei guvernări”, punând accent pe candidații aleși mai mult ori mai puțin din rândul unor persoane (personalități) neerodate de exercitarea puterii. De cealaltă parte, forțele de Opoziție reunite sub sigla USL rămâneau fidele sistemului uninominalului mixt, mizând exclusiv pe avantajul scontat al schimbării, al alternanței la putere.

Dincolo de multiplele nuanțe ale unei astfel de propuneri care ar merita o analiză mai detaliată și mai complexă, pentru problematica pe care ne-o propunem în articolul nostru ne vom rezuma la relevarea a două aspecte din care se poate degaja unul dintre atuu-urile esențiale ale actualei puteri în contextul legiferării votului majoritar cu un singur tur de scrutin³.

Primul este nemijlocit legat de modul în care, potrivit acestui tip de scrutin, se va contura și realiza efectiv majoritatea în viitoarea legislatură, în sensul că se va aplica principiul „câștigătorul ia totul”: mai exact, candidatul care întrunește cel mai mare număr de voturi va fi declarat învingător, iar formațiunile învinse vor rămâne în afara jocului.

În ce privește Diaspora, inițiativa USL vizează, credem noi, surmontarea unui posibil, întrucât verificat în scrutinele precedente, dezavantaj, anume acela al lipsei de credibilitate pe care cel puțin componenta PSD a uniunii o poate (încă) înregistra

1 A se vedea <http://www.gazetaromaneasca.com/societate/politica/3352-protestul-psd-diaspora-dup-trecerea-lui-viorel-badea-la-usl-qdomnule-ponta-nu-pdl-izai-usl-q.html>

2 În realitate, un sistem majoritar cu un singur tur de scrutin folosit în mod tradițional în Marea Britanie.

3 Dacă în cele din urmă această lege va fi promulgată ca atare.

în rândul aceluși electorat, deoarece este asimilat cu tradiția fesenisto-iliesciană și nu numai. Evenimente cu valoare cazistică de la alegerile pentru legislativul european din 2009, ca să dăm un singur exemplu, s-a verificat această realitate atunci când un candidat întrunea simpatia și adevăratele suporturi ale unui număr relativ sporit de electori, dar i se reproșa apartenența la formațiunea politică respectivă.

Pentru PDL, susținător al acestui tip de scrutin când s-a aflat la putere, acum nu-l mai agreează considerând că ar putea reedita exact soarta adversarilor săi din PSD în trecut, adică asocierea candidaților cu „proasta guvernare”, întrucât retorica victimizării pe motivul crizei economice și, deci, a necesității imperioase a măsurilor de austeritate pare a-și fi epuizat întreaga gamă de convingere.

BIBLIOGRAFIE

CĂJVĂNEANU, Miruna, „Votul Diasporei – un drept refuzat”, *Reprezentarea Diasporei și votul românilor din străinătate*, Fundația Soros, mai 2009.

CINGOLANI, Pietro și PIPERNO, Flavia, *Il prossimo anno a casa. Radicamento, rientro e percorsi translocali: il caso delle reti migratorie marginea Torino e Foçani-Roma*, CeSPI și FIERI, 2005.

DRĂGULIN, Sabin, „Fluxul migrațional din perspectivă istorică. Studiu de caz: Românii din Italia (1990-2010)” în *Sfera Politicii* nr. 12 (166) / 2011.

POPESCU, Bogdan M., *Reprezentare și participare electorală în Diaspora* în *Revista de Științe Politice și Relații Internaționale*, nr. 4/2011.

POPESCU, Bogdan M., *Out-of-country voting – Participation in elections of Romanian Diaspora*, publicat în *Romanian Review of Political Sciences and International Relations*, nr. 1/2012.

RICCI, Antonio, „România: imigrație și muncă în Italia înainte și după aderarea la UE” în *Românii din Italia între respingere și acceptare*, editată de Confederația Caritas România și Caritas Italiana, Editura Idos, Roma, 2010.

SUSANU, Monica, „Dynamics of Remittances towards Romania after EU Adhesion” în *Annals of “Dunărea de Jos” University of Galați, Fascicle I. Economics and Applied Informatics Years XVII – no. 2/2011*, p. 14, articol disponibil on-line la adresa: http://www.ann.ugal.ro/eco/Doc2011_2/MonicaSusanu.pdf.

Le trasformazioni dei partiti politici in Italia negli ultimi 20 anni

■ ANGELO CHIELLI

[University of Bari]

Abstract

Crisis of the political mass parties does not necessarily mean party crisis. They buy new strength from the always narrowest relationship which entertain with the state institutions.

Parties go back to be of the élites closed with poor ties with the members, while constraints which join them to the financial and entrepreneurial élites are very solid. Causes of these changes can be investigated in the crisis of the Welfare State which has even subtracted space to the traditional party activities, turning the enterprises into new political subjects.

Keywords

political parties; élite; enterprise; welfare state; market

Introduzione

Qualsiasi analisi sullo sviluppo dei partiti politici in Italia non può non partire dai risultati delle elezioni amministrative parziali del maggio 2012. Il dato eclatante di queste elezioni amministrative è stato l'esplosione del „fenomeno Grillo“.

Beppe Grillo – attore comico e showman televisivo di successo negli anni „80 del novecento, estromesso dalla tivù pubblica a causa dei suoi corrosivi interventi nei confronti del malcostume politico – nel gennaio 2005, apre un blog che nel giro di pochi anni diventerà il primo in Italia per numero di collegamenti ed uno dei più influenti al mondo, su quale proseguirà la propria critica nei confronti delle élite politiche e dirigenti del paese. Il clima da „fine impero“ che caratterizza l'Italia nel primo decennio del XXI secolo – trasformismo politico, corruzione a tutti i livelli dello Stato, asservimento delle istituzioni pubbliche ad interessi privati ed infine scandali sessuali che coinvolgono le più alte autorità di governo – ha prodotto una diffusa disaffezione dei cittadini verso la sfera politica e più in generale una elevatissima sfiducia nei confronti dei partiti politici. L'intuizione di Beppe Grillo è quella di dar vita non ad un nuovo partito, troppo screditati, e neppure ad un movimento, troppi negli ultimi anni hanno attraversato la scena politica italiana senza lasciare alcuna traccia, ma di uti-

lizzare la positiva esperienza e diffusione del proprio blog per costruire gruppi locali, composti essenzialmente da giovani, non provenienti dai partiti tradizionali e senza alcuna pendenza giudiziaria, che intendano partecipare alle elezioni amministrative, certificando con un marchio, „cinque stelle” appunto, la qualità dell’offerta politica. Il successo di questa operazione mediatica e politica insieme ha condotto alla elezione di un sindaco „grillino” in una città medio-grande del centro-nord come Parma e ad attribuire, in base ai sondaggi di alcuni istituti di ricerca, al movimento „cinque stelle” una forza elettorale che lo colloca come secondo partito su scala nazionale con circa il 20% delle preferenze.

L’applicazione massiccia delle tecniche del marketing alla dimensione politica, non è una novità nel panorama italiano. Sebbene non spinto sino all’estremo, come nel caso del movimento grillino, il Partito politico *Forza Italia*, fondato nel 1994 dal magnate televisivo Silvio Berlusconi¹, si presenta anch’esso come un puro prodotto di una consapevole e predeterminata strategia di marketing. Il partito, infatti, si addossa, inizialmente, alla struttura di aziende, sempre di proprietà di Silvio Berlusconi, tanto da apparire come una ulteriore attività dell’imprenditore Berlusconi; utilizza massicciamente i canali televisivi, la stampa quotidiana e i rotocalchi berlusconiani per farsi conoscere e la tecnica preferita, oltre ovviamente gli spot collocati nelle fasce di maggior ascolto, fu quella di far recitare ai volti noti delle reti Mediaset, intenzioni di voto a favore di Silvio Berlusconi.

Forza Italia non è un’organizzazione partitica classica, non nasce da interessi di gruppi sociali, ma è una formazione costituita da pezzi dell’élite politica e finanziaria esistente assemblate con le tecniche proprie della comunicazione di massa in cui prevalente è la personalità del leader, vero demiurgo, mentre viene collocato sullo sfondo qualsiasi riferimento ad un programma particolare.

Il movimento *Cinque Stelle* e *Forza Italia* presentano alcuni fondamentali tratti comuni, sebbene declinati in modo differenziato.

Entrambi sono il frutto di complesse strategie mediatiche piuttosto che espressione di bisogni di gruppi e classi sociali; l’uno si appoggia su di una diffusa rete aziendale che coinvolge settori disparati ma fondamentali per il successo politico (televisioni, giornali, squadre di calcio), l’altro sfrutta sapientemente le possibilità offerte dai nuovi strumenti comunicativi telematici. Infine, entrambi puntano sulla enfaticizzazione delle qualità carismatiche del leader.

I due linee a confronto

Due linee interpretative, corrispondenti a due differenti modi di agire e considerare i partiti politici, hanno sempre spartito il campo della valutazione critica e della ricostruzione storiografica.

La prima ha inteso i partiti politici come una, sebbene la più importante, tra le possibili forme associative che, a partire dalla *Dichiarazione dei Diritti* del 1789 sino alle recenti carte costituzionali del secondo dopoguerra, caratterizzano tutte le democrazie moderne². In particolare, queste singolari associazioni hanno lo scopo di selezionare le élite di governo di un paese, di far emergere orientamenti politici, di fungere da mediatori tra elettori ed eletti. Tutte queste funzioni, come si può facilmente constatare, rimangono però confinate nella sfera sociale, esse non varcano mai la soglia delle istituzioni. I partiti sono e rimangono associazioni private

¹ Su Berlusconi politico cfr A. Abruzzese, *Elogio del tempo nuovo. Perché Berlusconi ha vinto*, (Genova:Costa&nolan, 1994).

² Il riferimento classico non può non essere quello a Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, (Mohr: Tübingen, 1922), tr. it., *Economia e società* (Milano, Comunità, 1968).

non strumenti pubblici. Essi conservano un potere di fatto, consistente nella possibilità di condizionare gli orientamenti e l'attività delle istituzioni rappresentative, ma gli unici titolati a dar forma concreta alla sovranità dei cittadini sono i rappresentanti eletti e non i partiti politici. Questa tappa dell'evoluzione di partiti è corrispondente a società poco complesse al proprio interno, con un suffragio ristretto e con poteri statali nettamente separati tra loro e ciascuno con un proprio circuito politico-elettorale.

L'altro orientamento parte dal riconoscimento dell'impossibilità di confinare i partiti politici all'interno delle libertà di associazione e dall'analisi fattuale dell'insostituibile compito da essi svolto. Uno dei caratteri dello Stato moderno, non il solo, ma certamente il più importante, è la rappresentatività. Quella moderna differisce dalle forme più arcaiche per il diritto, riconosciuto a ciascun membro della comunità politica, alla partecipazione alla cosa pubblica e per l'estensione a tutti i cittadini del potere d'intervenire direttamente, ma il più delle volte indirettamente, alla formazione della volontà dello Stato.

Il partito politico è frutto del tentativo di foggare strumenti per rendere effettivo questo principio di rappresentatività nel senso sopra delineato. Il partito è una particolare associazione che non persegue meri interessi ma assume consapevolmente come propria una concezione generale dello Stato e s'impegna a tradurla in pratica. D'altro canto la necessità, tipica delle democrazie moderne, di conquistare il consenso delle masse, ha condotto i partiti moderni a dotarsi di una organizzazione che si fonda su una idea politica complessiva capace di mantenere coeso il gruppo e, potenzialmente, di attrarre nuovi aderenti, al fine di modificare l'intera vita sociale. Senza i partiti politici non si ha passaggio dalla molteplicità dispersa dei contrastanti interessi organizzati all'unità politica sorretta da indirizzi politici omogenei in grado di consolidare in una forma stabile legami deboli e fluttuanti. Il partito politico moderno è certamente *pars* ma intenziona l'*universitas*, esso è embrione di unità.

Il partito di massa moderno ha ben presente la propria natura parziale, in quanto rappresenta strati sociali ben determinati e, conseguentemente, sostiene un progetto politico omogeneo agli interessi rappresentati. Questo modello di partito è dedito alla mediazione, poiché consapevole *trait-d'union* tra il particolare e l'universale: la particolarità delle associazioni partitiche non nega ma prepara la dimensione universale.

I partiti non svolgono più solo un compito „preparatorio“ rispetto a quello delle istituzioni, vere ed uniche, queste ultime, detentrici del potere politico, ora anche ai partiti – che varcano così in modo definitivo la soglia che divide società ed istituzioni installandosi stabilmente in esse – spetta questo fondamentale compito.

Secondo l'opinione di autorevoli studiosi², i partiti politici italiani conservano le caratteristiche di entrambi i modelli, senza mai spingere alle estreme conseguenze uno dei due a scapito dell'altro³. Collocati al confine tra società ed istituzioni, i partiti politici italiani, nel secondo dopoguerra, hanno saputo sapientemente utiliz-

¹ Colui che in Italia ha avviato la riflessione sui partiti in questa direzione è stato Costantino Mortati di cui si veda, *La costituzione in senso materiale*, (Milano: Giuffrè, 1998), (1° ed. 1940). Sul pensiero di Mortati si veda M. Galizia (a cura di), *Forme di Stato e forme di governo: nuovi studi sul pensiero di Costantino Mortati*, (Milano: Giuffrè, 2007).

² Cfr. su tutti M. Fioravanti, *Costituzione e popolo sovrano*, il Mulino, Bologna 1998, in particolare le pp. 80-6.

³ La ragione di ciò è lucidamente chiarita sempre da M. Fioravanti: «*In altre parole, i rappresentanti dei partiti politici alla Costituente proclamavano sì la funzione istituzionale dei partiti, collettivamente come sistema, e di ciascuno di essi come strumenti di organizzazione della sovranità popolare, ma poi concretamente pensavano gli uni degli altri in termini tutt'altro che istituzionali, in termini anzi crudamente iperpolitici: nei termini della parte, e di più della parte che minacciava di schiacciare l'altra, che quasi sicuramente avrebbe usato i poteri di governo per impadronirsi dell'intero spazio dello Stato e della costituzione*», *Costituzione e popolo*, 81-2.

zare questa ambiguità. La propria ancipite natura si è trasformata in una formidabile risorsa che ha consentito loro di espandersi e conquistare spazi, in precedenza, ad essi preclusi. La debolezza della struttura dello Stato unitario, poi, ha agevolato questa attività di colonizzazione.

Fisionomia del partito di massa

I „partiti di massa” sono stati organizzazioni con una base ampia e capillare, profondamente radicati nella società (partito-società), il cui compito fondamentale, seppure non esclusivo, è stato quello di specificare la domanda sociale e tradurla in atti legislativi e governativi¹. Ciò assicurava al partito risorse economiche (tesseramento) e lavoro volontario degli iscritti. Inoltre, l'ampia base, che non comprendeva solo gli iscritti ma si estendeva ai simpatizzanti ed agli elettori, costituiva il canale privilegiato lungo il quale, dal basso verso l'alto si muovevano gli umori immediati, non elaborati, dei gruppi sociali di riferimento e, dall'alto in basso, si diffondeva „la linea” del partito. Il ruolo di collante in questa complessa macchina organizzativa lo svolgeva l'ideologia. Difatti il problema che un „partito di militanti” ha di fronte è quello della necessità di una base ideologica per motivare e mobilitare gli iscritti, tuttavia quella stessa ideologia produce una rigidità che risulta estremamente difficile da superare anche quando un suo indebolimento risulterebbe vantaggioso, ad esempio, sul piano elettorale.

I bisogni sociali che i partiti organizzavano si presentavano come bisogni collettivi di vasti aggregati sociali. La forza dei partiti moderna discende infatti proprio dal fatto che essi derivano dalle grandi fratture che hanno definito le caratteristiche principali delle società industriali del novecento². Tuttavia le tendenze alla razionalizzazione e burocratizzazione che pervadono l'economia, le istituzioni e la stessa società, non tardano a manifestarsi anche all'interno dei partiti.

Il passaggio tra il partito notabile ed il partito dei professionisti della politica analizzato da Max Weber è il segnale inequivocabile che il partito-macchina tende, all'inizio del novecento, a sopraffare il partito-idea, che le burocrazie politiche prendono il sopravvento sui militanti, che i dirigenti politici si trasformano in gruppi ristretti e tendenzialmente chiusi.

Altro elemento che connota la fisionomia dei partiti di massa e il nesso identità-organizzazione che ha rappresentato il cardine della struttura interna dei partiti³. Le cellule, gruppi di iscritti al partito in un luogo di lavoro, fanno capo ad una sezione territoriale, luogo, *in primis*, di socializzazione alla politica, di discussione e aggregazione tra gli aderenti e di mobilitazione. La sezione rappresenta soprattutto un terminale sensibilissimo delle trasformazioni che scuotono, spesso in modo poco percettibile ai dirigenti più interessati al livello politico-istituzionale, la società⁴. Via via che si ascende verso il vertice del partito acquistano, ovviamente, maggiore importanza rispetto ai militanti, i quadri intermedi, spesso personaggi di notevole spessore dirigenziale, ottimi amministratori con alle spalle un lungo curriculum politico ed istituzionale. Al livello nazionale tutti i partiti italiani presentano un gruppo

¹ Sull'evoluzione dei partiti politici si veda l'ancora utile Introduzione di G. Sivini all'antologia *Sociologia dei partiti politici*, (Bologna, il Mulino, 1971).

² Classico in tal senso S. Rokkan, *Citizen, Election, Parties*, (Universitetsforlaget: Oslo, 1970), tr. it., *Cittadini, Elezioni, Partiti*, (Bologna: il Mulino, 1982).

³ A. Panebianco, *Modelli di partito*, (Bologna: il Mulino, 1982).

⁴ Il modello idealtipico è il partito socialdemocratico europeo. In Italia il partito con una struttura organizzativa simile è stato il PCI, sulle trasformazioni del PCI si veda P. Ignazi, *Dal PCI al PDS*, (Bologna: il Mulino, 1992) e M. Prospero, R. Gritti, *Modernità senza tradizione. Il male oscuro dei Democratici di Sinistra*, (Lecce: Piero Manni editore, 2000).

dirigente vasto e composito, culturalmente differenziato, il che ha favorito un ampio e serrato dibattito interno. La presenza di un ceto dirigente diffuso dotato di una forte credito presso gli iscritti ha come conseguenza la formazione di un partito acefalo, cioè privo di un leader carismatico. Anche quest'ultimo è un dato peculiare che accomuna, con poche eccezioni, tutti i partiti italiani.

La svolta avviene nel secondo dopoguerra, i partiti di massa sono i soggetti di una trasformazione democratica senza precedenti nella storia del paese, una democrazia dei partiti, senza dubbio imperfetta, ma capace, pur nei suoi limiti, di accompagnare vaste masse, politicamente „incolte“, del tutto estranee alla vita istituzionale dello stato, all'interno di esso, trasformandole da sudditi in cittadini, incanalando la protesta – spesso nulla più che semplici rivolte senza alcuna direzione politica – verso forme complesse di lotta e di richieste di cambiamento.

Qual è stato l'esito del processo d'integrazione delle masse nello stato? Un processo incompleto, dagli esiti spesso ambigui, che non ha prodotto mutamenti sostanziali sulla „forma-stato“. Le classi subalterne sono state quelle che con maggiore successo, grazie all'opera svolta dai partiti, hanno acquisito un „senso dello stato“ che le ha condotto a mantenere una bassa conflittualità proprio quando (a partire dagli anni „90“ del novecento), venivano erose, in modo consistente, parte delle conquiste sociali e salariali conseguite negli anni del cosiddetto „compromesso socialdemocratico“.

Le difficoltà maggiori sono state riscontrate laddove non ci si attendeva d'incontrarle, (anche se un semplice sguardo retrospettivo agli anni immediatamente successivi al primo conflitto mondiale avrebbe dovuto e potuto far intendere facilmente quale fosse il versante lungo il quale più facilmente il processo d'integrazione mostrava crepe vistose), nella media e grande borghesia imprenditoriale, nei ceti dipendenti dalle rendite finanziarie, nell'alta dirigenza statale e persino in quel vasto tessuto sociale estraneo al conflitto capitale-lavoro.

Le trasformazioni recenti

La linearità tra condizione sociale e collocazione politico-ideale, tra essere sociale e appartenenza politico-partitica è stata definitivamente consumata dalle grandiose trasformazioni economiche, sociali e politico-culturali dell'ultimo trentennio.

Crisi dei partiti di massa non significa, però, necessariamente crisi dei partiti. Hanno esaurito la propria funzione gli storici „partiti di massa“, vengono avanti nuovi partiti che potremmo definirli „partiti professionali istituzionali“, poiché sono sempre delle organizzazioni complesse, con un numero elevato di funzionari stabili (anche se la composizione di questi gruppi è completamente mutata rispetto al precedente modello), con uno strettissimo legame con le istituzioni statali da cui traggono risorse e legittimazione in misura pari se non superiore da quelle che ricavano dai sempre più labili legami con la base degli iscritti e degli elettori

Il finanziamento pubblico¹ ai partiti ha fatto venir meno il rapporto, essenziale, invece, per la vita del partito di massa (la necessità di autofinanziarsi imponeva ai partiti di dedicare una parte notevole della propria attività al reclutamento, mentre per tener vivo il legame degli iscritti alla organizzazione si ricorreva alla costante mobilitazione), con gli iscritti i quali risultano poco determinanti dal punto di vista economico (conservano importanza invece nel determinare il peso di ciascun boss, soprattutto a livello locale, e per questo si assiste spesso al fenomeno di iscritti „inconsapevoli“, ovvero di individui che senza aver mai fatto richiesta di aderire ad un partito risultano iscritti; la quota di tesseramento viene pagata del boss, il quale investe, in questa attività, ingenti risorse economiche che sono, alla fine, le uniche

¹ Cfr sul tema E. Melchionda, *Il finanziamento della politica*, (Roma: Editori Riuniti, 1997).

vere risorse determinanti), e quindi anche le posizioni assunte dalle élite dirigenti diventano sempre più „impermeabili” nei confronti degli umori della base.

Ad aumentare l'„autonomia” dei gruppi dirigenti nei confronti della base ha contribuito la diffusione degli strumenti di comunicazione (TV, rete internet)² quale mezzo per diffondere e far conoscere le posizioni del partito. Anzi, l'intera struttura del partito di massa – complessa macchina burocratica, poco elastica, governata da gruppi dirigenti ampi con robusti legami con il territorio – si rivela un impaccio per le nuove élite dirigenti, abituate ad un forma di comunicazione politica virtuale caratterizzata da un contatto „diretto” tra leader ed elettori che salta completamente la mediazione del partito. Il modello mediatico di comunicazione politica sostituisce gli „spazi pubblici” quali luoghi privilegiati di formazione della sfera pubblica. Ma, soprattutto, gli strumenti mediatici impongono agli attori politici il proprio linguaggio e la propria logica (un esempio eclatante di questo dominio dei media anche in funzioni che in passato erano esclusive attività riservate ai partiti, è riscontrabile nella selezione delle élite dirigenti: il reclutamento di nuovi personale politico avviene oramai, secondo criteri mediatici, non a caso sono in aumento i casi di personaggi televisivi che intraprendono la carriera politica). La comunicazione politica è essenzialmente tutta interna al rapporto che s'instaura tra sistema politico e sistema dei media, tagliando completamente fuori da questo circuito i militanti, gli elettori e i cittadini, i quali assumono tutt'al più il ruolo, non essenziale ai fini della comunicazione, di spettatori passivi. Tuttavia l'effetto più importante del nuovo rapporto tra media e politica è che tra i due si stabilisce un rapporto simbiotico per il quale l'uno dipende sempre più dalle prestazioni e risorse che può mettere a disposizione l'altro. Si viene così a configurare un conglomerato di potere in cui i confini tra politica e media sono sempre più labili sino a scomparire del tutto. Il caso italiano, sotto questo punto di vista, presenta una anomalia, unica in tutte le democrazie del mondo occidentale, che ha favorito ulteriormente il distacco tra orientamenti sociali e partiti. In Italia si è verificato una totale sovrapposizione tra potere politico e informazione, in particolare di quella televisiva. La concentrazione dei mezzi d'informazione in pochi grandi gruppi legati saldamente al potere politico o, in alcuni casi, divenuti essi stessi potere politico, non ha generato solo una opinione pubblica passiva, omogenea ideologicamente e conformista dal punto di vista politico, la deformazione maggiore, e più gravida di conseguenze pericolose per la democrazia, è stata la impossibilità per vasti ed articolati settori della società di poter trovare una tribuna adeguata in cui dibattere e far conoscere le proprie proposte politiche e sociali. La riduzione al silenzio di questi gruppi ha notevolmente ridotto ed impoverito il dibattito pubblico impedendo, inoltre, la crescita e la diffusione di associazioni e partiti portatori di culture e prospettive alternative.

La principale conseguenza politica del nuovo modello mediatico è senza alcun dubbio la personalizzazione della leadership dei partiti³. E' questo un processo generale che caratterizza tutte le democrazie occidentali e che modifica in modo sostanziale il rapporto tra elettori ed eletti, coinvolgendo a cascata tutte le principali

1 La completa autonomizzazione dei partiti politici dalla base sociale che li ha, in passato, prodotti è la conseguenza, oltre che della loro identificazione con le istituzioni, di una serie di decisioni politiche gravide di conseguenze. La più rilevante è senz'altro la legge elettorale del 21 dicembre 2005 numero 270, altrimenti detta „porcellum”, che ha sottratto del tutto agli elettori il potere di selezionare la rappresentanza politica. I membri del parlamento sono designati dalle segreterie dei partiti, nel migliore dei casi, oppure direttamente dal leader ed a questi i primi rispondono in quanto la propria rielezione dipende dalla fedeltà alle direttive superiori e non al giudizio degli elettori.

2 S. Bentivegna, *La politica in rete*, (Roma: Meltemi, 1999).

3 Ha avviato in Italia la discussione su questi temi L. Cavalli, *Il capo carismatico*, (Bologna: il Mulino, 1981); più recente S. Fabbrini, *Il Principe democratico. La leadership nelle democrazie contemporanee*, (Roma-Bari, Laterza, 1999).

funzioni dei partiti: selezione dei candidati, finanziamenti, programma elettorale. Il passaggio da un sistema caratterizzato da partiti acefali ad uno con partiti centrati sul candidato, favorito, peraltro, dal nuovo sistema elettorale uninominale e maggioritario, ha spostato le prerogative tipiche dei partiti di massa (selezione dirigenti, finanziamenti, programmi ecc. ecc.) dalla macchina organizzativa del partito stesso agli apparati personali di ciascun candidato, apparati indipendenti, sia dal punto di vista decisionale che finanziario, dal partito stesso.

Questo processo di personalizzazione è stato favorito in Italia da due fattori. In primo luogo, durante gli anni '90, il paese ha conosciuto una lunga stagione referendaria¹. Il referendum si è trasformato da strumento eccezionale del processo di formazione della volontà statale in mezzo ordinario, perché presentava il pregio di saltare la mediazione dei partiti evocando, spesso con eccessiva enfasi, una più sostanziale „democrazia diretta“. I temi prescelti, da sottoporre al giudizio dell'elettorato, sono stati accolti con fastidio dai partiti che hanno dovuto, *oborto collo*, prendere posizione malvolentieri (peraltro in modo netto sì o no, che è la logica del referendum, senza possibilità di posizione intermedia) e spesso hanno invitato gli elettori a non recarsi alle urne per non raggiungere il quorum necessario ed invalidare così la tornata referendaria. Il referendum ha fornito l'occasione per far emergere una nuova leadership che deliberatamente faceva a meno delle risorse messe a disposizione dei partiti preferendo l'appello diretto verso quei movimenti, associazioni, comitati di cittadini (che enfaticamente veniva definita „società civile“, categoria che ha riscosso molto successo nel dibattito politico italiano) che lo sgretolarsi della base sociale dei partiti tradizionali aveva portato alla luce.

L'altro fattore che ha favorito la personalizzazione della leadership è stato la legge elettorale numero 132 del 25 marzo 1993, che ha stabilito, per la prima volta nel paese, l'elezione diretta del sindaco con doppio turno di ballottaggio². Questa grande novità nel panorama politico italiano è stata dettata proprio dalla profonda crisi di legittimità e dal discredito morale che ha investito i partiti politici. L'idea è stata quella di trasferire, sul terreno politico locale, l'esperienza positiva accumulata nelle prove referendarie, del cortocircuito diretto leader/elettorato. In un primo momento i risultati sono stati indubbiamente positivi. Sono stati selezionati candidati non provenienti direttamente dalla struttura dei partiti, personaggi in grado di attrarre, per le indiscusse qualità personali, elettori non appartenenti al bacino elettorale dei partiti che sostenevano il candidato sindaco. Ciò però ha anche acuito la crisi dei partiti³. Il candidato aveva ottime ragioni per marcare la distanza dai partiti che pure lo hanno sostenuto, accentuando di fronte all'elettorato la propria autonomia, rivendicando la scelta dei collaboratori al di fuori delle logiche spartitorie del passato. In definitiva, il primo vero ostacolo che il candidato sindaco ha dovuto superare per affermare la propria leadership è stato tutto interno alla coalizione che lo ha eletto. Non sono stati infrequenti, infatti, casi di conflitti, anche aspri, tra primo cittadino e maggioranza politica e la nascita di liste facenti capo direttamente al sindaco, con lo scopo di dotarlo di un seguito personale nel Consiglio comunale che gli assicuri una autonomia decisionale rispetto alla propria coalizione.

Proprio sul terreno locale sono emerse le nuove figure che hanno totalmente sostituito il personale politico che in passato era costituito da un insieme di volontari e funzionari di partito accomunati da un profondo legame ideologico e dall'appar-

¹ Sull'istituto del referendum cfr A. Chimenti, *Storia dei Referendum*, (Roma-Bari: Laterza, 1999); cfr, inoltre, M. Fedele *Democrazia referendaria*, (Roma-Bari: Laterza, 1994).

² Su questi temi la bella analisi di M. Calise, *Il partito personale*, (Roma-Bari: Laterza, 2000).

³ Mauro Calise *Il partito personale*, 62,63, individua tre novità, nella legge elettorale per l'elezione diretta del sindaco, che hanno avuto effetti negativi sui partiti: 1) l'elezione del sindaco non spetta più ai consiglieri comunali, espressione dei partiti, ma all'elettore; 2) il potere del sindaco di scegliere direttamente gli assessori, con l'obbligo di sceglierli al di fuori del consiglio comunale; 3) stretto legame che s'instaura tra sindaco e media.

tenenza ad un identico blocco sociale. Essi erano impegnati innanzitutto nel proselitismo, nell'attività di mobilitazione, nella mediazione, ovvero nell'incanalare nelle forme politico-rivendicative i conflitti che emergevano sul terreno economico – conflitto capitale-lavoro – oppure sul terreno amministrativo e sociale – servizi sociali in genere.

Oggi i funzionari, spesso aggregati alle amministrazioni pubbliche come consulenti esterni, city-manager ecc., sono specializzati nel reperire finanziamenti non attraverso l'ordinaria amministrazione ma sulla base ad opportunità di risorse offerte dai fondi strutturali, da bandi regionali, creando le condizioni per attrarre investimenti o consentire la localizzazione di eventi o istituzioni nazionali ed internazionali. Questo nuovo personale politico, avente funzioni essenzialmente strumentali, è a supporto diretto dei dirigenti politici (sindaci, assessori, presidenti di regioni ecc.), da cui dipende totalmente, non intrattengono alcun rapporto con la base, poiché impegnati in strategie competitive rivolte verso l'esterno del partito (altri partiti o altre amministrazioni). Esso è funzionale alle esigenze di visibilità del singolo „boss” e della classe politica locali. Essere funzionario locale di un partito non dipende, come accadeva al contrario in passato, dalla capacità di organizzare stabilmente il consenso, fidelizzando gli iscritti, dotandoli di una „ideologia”, ma dalla capacità di „fare rete” tra soggetti istituzionali pubblici e privati e di attrarre finanziamenti funzionali esclusivamente alle attività politiche e amministrative del „boss”.

In definitiva, gli strumenti che necessariamente devono possedere i nuovi leader sono quindi: 1) risorse economiche derivanti da finanziamenti pubblici o da donazioni effettuate da grandi gruppi privati; 2) strategie comunicative complesse gestite da agenzie professionali; 3) ricorso costante ai sondaggi d'opinione per sondare continuamente gli umori degli elettori.

Al vertice della piramide, il partito politico si presenta come una élite chiusa, autoreferenziale, lontana dalla propria base elettorale ma ben inserita negli apparati statali e al centro di una fitta rete di relazioni con grandi aziende da cui trae risorse economiche e conoscenze specialistiche in cambio di un atteggiamento di favore nel caso partecipazione alla compagine governativa. La trasformazione dei partiti nell'ultimo trentennio s'intreccia con le profonde riorganizzazioni che riguardano il ruolo dello Stato ed in particolare di quella del *welfare state*. Quest'ultimo infatti aveva garantito che alcuni settori e servizi fossero sottratti alla logica mercantile e gestiti sulla base di un prevalente „interesse pubblico” per sua natura universalistico. Il concetto di cittadinanza è totalmente costruito sull'esistenza di questi spazi nettamente separati dalla sfera del mercato¹.

La crisi del *welfare state* ha progressivamente attratto verso la sfera del mercato la produzione di beni e l'offerta di servizi che in passato erano assicurati al di fuori di esso o direttamente dallo Stato o da enti ed imprese a carattere prevalentemente pubblico. L'ideologia neoliberale che domina culturalmente il mondo occidentale, impone, al contrario, di liberare lo Stato da qualsiasi attività che non sia quella di regolamentazione dell'attività economica, avviando una massiccia privatizzazione dei settori in precedenza statalizzati. L'Italia, nel secondo dopoguerra, possedeva un ampio settore pubblico che includeva industrie di base, agroalimentare, la maggior parte del sistema bancario, imprese di trasporti, energetiche e telecomunicazioni, oltre alla gestione diretta di sanità, istruzione e previdenza. Questi settori, nonostante siano risultati il principale, se non unico, volano della ricostruzione postbellica, si rivelarono anche molto permeabili a criteri di gestione politico-clientelari, accumulando così deficit finanziari ed esponendosi, frequentemente, a fenomeni di corruzione.

Nell'ultimo decennio del novecento si diede avvio allo smantellamento dell'industria pubblica attraverso la privatizzazione e più spesso attraverso la gestione in

¹ Di grande fascino su questi aspetti l'analisi di C. Crouch, *Postdemocrazia*, (Roma-Bari: Laterza, 2003).

appalto di alcuni beni e servizi. L'intento era quello di restituire efficienza a questi settori riconsegnandoli alla logica del mercato la quale avrebbe dovuto assicurare prezzi più bassi ed eliminare la possibilità d'interferenze del potere politico nella gestione economica.

La storia ha purtroppo proceduto in una direzione diversa da quella ottimisticamente prevista. I partiti politici, che nel frattempo vedevano sbriciolarsi i blocchi sociali che li avevano generati e rispondevano a questa perdita di legittimità arroccandosi sempre più all'interno delle istituzioni e degli apparati statali, colsero immediatamente la possibilità che veniva loro offerta dallo stretto legame che la nuova economia, basata sull'appalto delle opere e dei servizi pubblici ai privati, generava tra élite politica ed élite economica. Non essendoci nell'appalto la cessione completa del bene da parte dello Stato ad un privato (in questo caso parleremmo di privatizzazione), ma solo la cessione della gestione del servizio, in genere per un lasso di tempo predefinito, la necessità di rinegoziare periodicamente le condizioni contrattuali crea le condizioni di „prossimità” tra élite politiche ed economiche, al punto che il funzionamento del mercato puro, descritto dai classici, caratterizzato da una concorrenza perfetta, in cui nessun agente può trovarsi in una situazione di privilegio nei confronti degli altri, non è più possibile. Di fatto alcuni gruppi economici sono in posizione di vantaggio, rispetto ad altri, nell'accesso alla sfera della decisione politica, su cui, peraltro, sono in grado di esercitare una enorme pressione. La cifra di questo processo si evidenzia facilmente rilevando l'incremento esponenziale, rispetto al passato, con cui membri della classe politica e manageriale si scambiano i ruoli, tanto da poter parlare, oramai, di un'unica classe dirigente che assume forme differenti (tecnico, politico, manager, consulente).

Si aggiunga a ciò che lo Stato non produce più i propri „tecnici”, cioè quel personale tecnico-amministrativo che si pone dal punto di vista complessivo, poiché ha rinunciato al ruolo politico di decisore in ultima istanza della distribuzione delle risorse e della fissazione degli obiettivi da perseguire, avendo delegato questo compito al mercato ed avendo, inoltre, assorbito nei principali ruoli politico-istituzionali personale proveniente dall'impresa privata (i cosiddetti „tecnici”). La funzione d'intermediario tra impresa e Stato sta lentamente emergendo dalla clandestinità, affermandosi in forme completamente diverse rispetto alla tradizionale attività di lobbying, imponendosi come una specifica offerta di servizi in cui essenziale è, per il personale che la esercita, l'aver rivestito entrambi i ruoli. Ciò garantisce il possesso d'informazioni e conoscenze – spesso anche riservate – oltre alla presenza di una rete di relazioni ampia con i centri nevralgici del potere politico ed economico-finanziario, assolutamente necessari per l'espletamento di questo nuovo profilo di attività imprenditoriale che potremmo definire „immateriale”.

Conclusioni

In conclusione, la situazione attuale è caratterizzata da: assenza di distinzione tra settore privato e pubblico; assunzione di ruolo politico da parte di personale proveniente dalle grandi multinazionali; aumento degli appalti a privati di attività pubbliche; spostamento dell'asse decisionale dai partiti politici alle élite economico-politiche; tutto ciò ha definitivamente incrinato le funzioni classiche dei partiti poiché quelle funzioni sono state privatizzate¹, sono divenute commercializzabili, hanno cioè un prezzo e quindi sono soggette alle regole del mercato. Però le imprese che producono queste attività acquisiscono uno status particolare, poiché lo svol-

¹ Il vincolo di natura pubblica che nelle democrazie moderne lega elettori e potere politico per mezzo dei partiti diviene un simulacro vuoto poiché esso non si estende al vincolo privatistico che unisce lo Stato al fornitore di servizi.

gimento di quei compiti determina anche l'assunzione di un potere politico sempre più pervasivo.

I partiti politici italiani nell'ultimo ventennio hanno, da un lato, recuperato una dimensione che appartiene al passato, quella del partito personale al servizio di un leader, o di ristretto gruppo dirigente, quasi del tutto svincolato da un legame ideologico e organizzativo dalla base; dall'altro lato, assume le forme ipermoderne dell'azienda impegnata solo nella elaborazione di strategie di marketing tese alla valorizzazione di un „marchio“. Quale delle due anime avrà il sopravvento è difficile da prevedere, quel che è certo è il definitivo tramonto del partito politico di massa novecentesco.

BIBLIOGRAFIA

ABRUZZESE, A, *Elogio del tempo nuovo. Perché Berlusconi ha vinto*, Costa& Nolan, Genova 1994.

WEBER, Max, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Mohr, Tübingen 1922, tr. it., *Economia e società*, Comunità, Milano 1968.

MORTATI, Costantino, *La costituzione in senso materiale*, Giuffrè, Milano 1998, (1° ed. 1940).

GALIZIA, M. (a cura di), *Forme di Stato e forme di governo: nuovi studi sul pensiero di Costantino Mortati*, Giuffrè, Milano 2007.

FIORAVANTI, M., *Costituzione e popolo sovrano*, il Mulino, Bologna 1998.

SIVINI, G., *Sociologia dei partiti politici*, il Mulino, Bologna 1971.

ROKKAN, S., *Citizen, Election, Parties*, Universitetsforlaget, Oslo 1970, tr. it., *Cittadini, Elezioni, Partiti*, il Mulino, Bologna 1982

PANEBIANCO, A., *Modelli di partito*, il Mulino, Bologna 1982.

PROSPERO, R., GRITTI, R., *Modernità senza tradizione. Il male oscuro dei Democratici di Sinistra*, Piero Manni editore, Lecce 2000.

MELCHIONDA E., *Il finanziamento della politica*, Editori Riuniti, Roma 1997.

BENTIVEGNA S., *La politica in rete*, Meltemi, Roma 1999.

CAVALLI, L., *Il capo carismatico*, il Mulino, Bologna 1981.

FABRINI, S., *Il Principe democratico. La leadership nelle democrazie contemporanee*, Laterza, Roma-Bari 1999.

CHIMENTI, A., *Storia dei Referendum*, Laterza, Roma-Bari 1999.

FEDELE, M., *Democrazia referendaria*, Laterza, Roma-Bari 1994.

CALISE, M., *Il partito personale*, Laterza, Roma-Bari, 2000.

CROUCH C., *Postdemocrazia*, Laterza, Roma-Bari 2003.

How to assess the emergence of the European Pirate Parties

Towards a research agenda

■ RADU USZKAI

[The University of Bucharest]

■ CONSTANTIN VICĂ

[The University of Bucharest]

Abstract

The purpose of this paper is to assess the emergence of the pirate movements in the European Union. Our goal is to sketch the steps towards a research agenda for this grassroots political movement which gained momentum since 2009. To attain our goal we showed the re-signification of the concept of piracy in the debate around intellectual property and its institutional settlement. Afterwards we analysed the big political themes of several European Pirate Parties and their struggle to follow the preferences of the median voter. We concluded with a set of hypotheses of which the most important is that the pirates will inscribe neither to the left nor to the right part of the political spectrum.

Keywords

political parties; piracy; Pirate Party; comparative politics; intellectual property; social norms; median voter

The re-signification of piracy

The history of sea piracy begins in the Mediterranean Sea, around 14th century BC. Piracy wasn't peculiar to Greek tribes, also Illyrians and Romans entered into this „new market”. The Middle Ages were an era of Viking piracy and they dominated the European seas until the beginning of modernity. The time of so-called „the golden age of piracy”¹ is the last important period of sea piracy which generates a deep interest mainly because the pirates, like other kinds of outlaws, produced an *alternative social world* to the mainstream sovereignty. Piracy wasn't anarchy, rule-free or amoralism; it was a violent form of questioning the legitimacy of the (monarchic) state, its moral and social fundamentals. Piracy could be seen as a *form of counter-politics*. A second lesson the history of sea piracy can teach the researcher is that there are no pirates without privateers. Privateers were entitled by the state to attack commercial ships during war times, representing a legal form of piracy. Using the same methods like the pirates, the

¹ An impressive study of that historical period is Gabriel Kuhn's book, *Life Under the Jolly Roger: Reflections on Golden Age Piracy* (Oakland, California: PM Press, 2009).

privateers had the sovereign political power by their side. This observation is critical to understand how the term „piracy“ is used in relation to information and „intellectual property“ laws.

The XXth century is the witness of a new battlefield in political economy: the intellectual property (IP). Even if the first law on copyright was enacted more than 300 years ago¹ and the first international convention on literary and artistic property took place in the XIXth century², the post-industrial period of modernity, after World War II and the disintegration of Communist regimes, saw the emergence of powerful international structures governing all kinds of IP, from copyright to trade marks. As is sometimes stated in the popular culture, IP is the new oil of the information society³. This punchline is summing up the contemporary phase of settlement on IP rights: The Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) negotiated at the end of 1994 inside World Trade Organization. TRIPS is the first international agreement where the propaganda term „piracy“, used before by pro-IP organizations and big constituencies interested in information control, replaced the more suitable and comprehensive term of „copyright infringement“⁴. Even if term „piracy“ was used before to describe unauthorized printing of books⁵, it entered the international arena in the late XXth century as designating an *unlawful general action against intellectual property owners*.

The pirate - privateer dialectic is isomorphic to another kind of dialectic: contestation and settlement in IP history⁶. IP development is set between two boundaries: dissemination and protection of information and knowledge⁷. Stakeholders in IP are manifold, from the general public, scholars, and librarians to creators, agents and big entertainment companies. On the international level of IP game the national states are playing hard one against the other for the enclosure of knowledge, therefore they alter the general rules of the game. The contemporary institutional settlement is TRIPS⁸, but if we look backward into the history of IP we can see that this institutional phase is not a final one - there it will always be a dialectic movement around the issue. IP, like other institutional approaches to property, has the role of allocating resources in an efficient way. The pirate social critique is centered on the failure of efficient resource allocation and, in the same time, on the unfairness of these rules of allocation. The tension between private protection of intellectual or ideal goods and the public or common good approach of information is recurrent⁹ and it can't be overcome. From Gutenberg press machine to phonographs

1 Statute of Anne was the first law on copyright enacted by the Parliament of Great Britain in 1710.

2 The Berne Convention is an international agreement governing copyright since 1886; 165 countries are parties to it.

3 The original quote, „Intellectual Property is the oil of the 21st century“, belongs to Mark Getty, chairman of Getty Images.

4 Note 14, Part III — Enforcement of Intellectual Property Rights, states: „*pirated copyright goods* shall mean any goods which are copies made without the consent of the right holder or person duly authorized by the right holder in the country of production and which are made directly or indirectly from an article where the making of that copy would have constituted an infringement of a copyright or a related right under the law of the country of importation.“ (url: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips_05_e.htm#1, accessed on April 17, 2012).

5 A general account of the historical evolution of „piracy“ label relating to artworks and cultural artifacts is found in Adrian Johns study *Piracy: The Intellectual Property Wars from Gutenberg to Gates* (Chicago: Chicago University Press, 2009).

6 Susan Sell, Christopher May, „Moments in law: contestation and settlement in the history of intellectual property“, *Review of International Political Economy*, 8:3 (2001): 467-500.

7 Sell, May, „Moments in law“, 468.

8 Sell, May, „Moments in law“, 468-69.

9 Sell, May, „Moments in law“, 469.

and radio industry, the tension is permanent. The advent of the Internet made this tension more explicit and made possible an unpredictable coordination of pirate counter-political spheres.

Pirate movements all around Europe, but also in Canada, USA, South America and Russia are re-using the term „piracy“ with positive significations. The pirate movement values, as the remix of culture, the subversion and the contestation of the sovereign power, the digital disobedience etc., changed the sign and use of „piracy“ instating it again as a *positive propaganda term*. Being a pirate in our days means fighting for the free flow of information and access, for civil digital rights (as the online privacy), for fairness in information dissemination etc. The counter-politics gains power and popular legitimacy. The turning point for the pirate movement can be set in the beginning of 2009 with „Spectrial“ in Sweden, a trial of the biggest file sharing website using a peer-to-peer protocol, The Pirate Bay. The process was spectacular, with big public meetings in support of Pirate Bay founders and an online campaign, and made possible the emergence of Piratpartiet (The Swedish Pirate Party) which gained two seats in the elections for European Parliament that year. From 2009 the pirate movement spread in the European area and abroad.

1. Political themes

The purpose of this section is that of exploring the wide range of political themes of a series of Pirate Parties from Europe. Due to the scope of our article, we will focus only on several of such political movements from the following countries: Sweden, Germany, Switzerland, United Kingdom and France. In the following paragraphs we will try to provide a qualitative research and analysis of the ideological tenets of the pirate movements in the countries listed above, with the goal of highlighting their overlapping concerns but also some significant areas of discord. Our hypothesis is that, while they do agree on some important positions such as intellectual property, privacy or open government (to list just a few) they do not prescribe the same economic policies.

1.1 Intellectual Property: Towards the reform of the Copyright and Patent System

One common concern of all the pirate party platforms we shall analyse is the idea that the copyright system, alongside the patent one, are in need of a fundamental reform.

For example, Piratpartiet (The Swedish Pirate Party) draws attention to the fact that in our present legal system, copyright laws have far exceeded their original purpose, namely that of facilitating the spread of cultural products. In their own words, they emphasise the fact that „the official aim of the copyright system has always been to find a balance in order to promote culture being created and spread. Today that balance has been completely lost to a point where the copyright laws severely restrict the very thing they are supposed to promote“¹. Highlighting the fact that culture and knowledge are by themselves beneficial to society as a whole, their solution to the present problem is, first of all, that of restricting the monopoly of a copyright holder to only five years. They also draw attention to the fact that file sharing has become, in our present legal system, a type of victimless crime. As a consequence, the Piratpartiet consider that decriminalization of such actions is in order: „The Pirate Party wants to restore the balance in the copyright legislation. All non-commercial copying and use should be completely free. File sharing and peer-

¹ The political platform of the Swedish Piratpartiet is available in English online at <http://www.piratpartiet.se/international/english>, accessed on April 17, 2012.

to-peer (P2P) networking should be encouraged rather than criminalized”¹. With regards to patents, their main concern lies with the pharmaceutical industry and the hampering effect of the existence of patents.

The Swiss Pirate Party acknowledges the same type of concerns. They emphasise the need of liberating culture and as a corollary they talk about Digital Rights Management, namely „the non-commercial collection, use, manipulation and distribution of culture shall be expressly allowed.”² As for patents, they draw attention upon the need of a reform which would limit the chance of monopoly in various industries.

The other Pirate Parties which we analyse hold similar point of views. For example, in their *UK 2011 Manifesto*³, the Pirate Party UK draws attention to the need of a more balanced copyright and patent system, underlining the fact that the reduction of protection granted by copyrights or patents is in order, while recognizing that P2P transactions that not include money shouldn't be considered a crime. Moreover, if the Piraten Partei (The German Pirate Party) talks about the need of recognizing the digital Society⁴, the French Parti Pirate lists the „legalisation of file sharing”⁵ as one of their main concern.

1.2 The common concern for privacy and data security

The respect for the private sphere of each individual but also the opposition towards data collection or the surveillance of conversations or data transfers, either online or offline, is a unifying theme for all European Pirate Parties. For example, the Swedish Piratpartiet considers that the events in US on 9/11 or the terrorist attacks in London or Madrid have paved the way towards the increasing control and surveillance on behalf of the state regarding our private sphere. Following what we may call a popperian perspective, they emphasise the value of an open and transparent society.

The Swiss pirates dwell on the same assumptions. They consider that all activities that imply either surveillance or data control should be reserved only in cases of extreme emergency. Their position could be summed up as follows: „All attempts of the state or third parties to curtail these rights must be critically questioned and explicitly contested. All organizational units, systems and methods, which the state can use in the observation and surveillance of its citizens must be subjected to continuous and strict evaluation and assessment by elected officials. Surveillance and data collection in the absence of reasonable cause are an unacceptable encroachment on the private sphere”⁶.

Due to their historical background which consists of two types of dictatorships⁷ in just a century, the German Piraten Partei stresses the importance of protecting the right to privacy for a democratic society. As the Swiss Pirates pointed out earlier, the State must be granted the power to encroach on such a fundamental right only if there is a clear and present danger: „the government must only be allowed

1 The political platform of the Swedish Piratpartiet, url: <http://www.piratpartiet.se/international/english>, accessed on April 17, 2012.

2 The ideology of the Swiss Pirate Party is available online at http://www.pirateparty.ch/Party_Platform, accessed on April 17, 2012.

3 The 2011 manifesto of the Pirate Party UK is available online at <http://www.pirateparty.org.uk/policies/uk-2011/>, accessed on April 17, 2012.

4 For more details regarding the nature of the digital Society as the German Pirate Party envision it, see <http://www.piratenpartei.de/politik/wissensgesellschaft/digitale-gesellschaft/>, accessed on April 17, 2012.

5 The French Pirate Party's position regarding copyright and patents is available online at <http://legislatives.partipirate.org/2012/legalisation-du-partage/>, accessed on April 17, 2012.

6 Political Platform of the Pirate Party Switzerland.

7 We have in mind, obviously, Hitler's Nazi regime on the one hand, and the German Democratic Republic on the other.

to access means of communication or to monitor citizens if there is substantiated evidence that this citizen will commit a crime. In all other cases, the government must assume that its citizens are innocent and leave them alone"¹. Moreover, they accentuate the fact that citizens should also have a right to informational self-determination. For example, they consider that „all citizens must have an enforceable claim against administrators of central databases to demand disclosure of their personal information at no cost, and also for correction, blocking or deletion of their data.”

The French and UK parties share the same vision. The position of the French Parti Pirate could be summed up using two of their political slogans: „Non au fichage abusif!” (No to abusive filing!) and „La vidéo surveillance nuit gravement à vos libertés!” (Video monitoring seriously harms your freedoms!)². Last but not least, the UK Pirates, while acknowledging all the previous positions of their counterparts, also stress the fact that „we will ensure the public has the right and ability to encrypt their personal data and communication”³.

1.3 Open Government and the strife for a transparent political system

Another unifying theme for European Pirates lies within their scope of the following concepts: Open Government and Liquid Feedback⁴.

As a consequence, all the parties analysed in the present article prescribe certain types of public policies to attain this goal. For example, the Swiss Pirate Party Platform has the following demands: the relationship between business man and politicians and the sources of income of political parties must become common knowledge, the principle of political openness has to be strengthened and last but not least, the political decision making process has to become more transparent and comprehensible for each citizen. This public policy concerns stress the importance of placing mature citizens in the middle of the political process. In turn, the French have similar options, emphasising the need of preventing conflict of interests and of clarifying public expenses.

The German Piraten Partei has a similar approach and also an interesting solution: laws for protecting whistleblowers. They acknowledge that this type of activity, regarding the range of public expenses, has an important corrective function in any free and democratic society.

1.4 Parting ways

Interestingly enough, while the European Pirates we discussed have similar options regarding Intellectual Property, Digital Rights or Open Government, they do differ or at least they tend to emphasise other different aspects.

First of all, let's start with particular differences which are not a signal of a bigger gap. For example, while all the parties agree that the duration of monopoly granted by copyright should be diminished, they do not prescribe the same policies. For instance, while the Swedish Piratpartiet considers that this period should be limited to only five years, the UK Party aims at a more conservative reform, having in mind a period of ten years.

¹ Privacy and Data Protection, <http://www.piratenpartei.de/privacy-and-data-protection/>, accessed on April 17, 2012.

² The two slogans can be found online at <http://legislatives.partipirate.org/2012/notre-programme/>, accessed on April 17, 2012.

³ UK 2011 Manifesto, 12.

⁴ In the mission statement, the developers of this online tool explained their approach: „LiquidFeedback is an online system for discussing and voting on proposals in an inner party (or inner organizational) context and covers the process from the introduction of the first draft of a proposal to the final decision. Discussing an issue before voting increases the awareness of pros and cons, chances and risks, and allows people to consider and suggest alternatives” (url: <http://liquidfeedback.org/mission/>, accessed on April 17, 2012).

Another interesting point well mentioning is the fact that some Pirate Parties, besides their „digital“ platform, tend to punctuate some aspects which other organizations do not really focus on. For example, Pirate Party Switzerland states their option for a clear separation between Church and State and their plea for laicism and humanistic values. As a consequence, they demand that the state should abolish church taxes, bring religious organizations on parity with other types of organizations or the promotion of constructive thinking as a central part of the education process. The German Piraten Partei side with the Swiss on these issues stressing the importance of fighting against religious paternalism and for a true axiological neutrality of the state on religious or spiritual issues. While they might agree on this issue, the other Pirate Parties analysed here do not make explicit such a plea.

A more fundamental divide however between European Pirates becomes evident if we focus our attention on the particular manner in which they tackle with other social or economic issues. The German Pirates are, in this context, a paradigmatic example. Leaving aside the digital component of their political platform, they tend to display an affinity with Left politics. Only a brief review of their claims is enough to warrant this claim. First of all, for example, they ask for free public transportation. They also tend to side with the Green Party on a range of issues such as eco-sustainable economic growth or a move from fossil fuel towards generative and regenerative resources. Last, and more importantly not least, it is interesting to note the fact that they are in favor of a minimum wage in Germany¹ better understood as a safety net for all individuals: „since the goal is to secure an income and a livelihood for everyone, this income should be guaranteed directly to each individual. Only this way can we protect the dignity of all people without exception. Just as we provide public security, traffic routes and large parts of the educational system without a direct compensation, a secure livelihood must also become a part of our infrastructure“².

The French Parti Pirate, while not explicitly proposing the German policies which we presented earlier, acknowledges that capitalism represents a coercive ideology. They do advance a political discourse dominated by a plea towards equality, but not in specific terms. In their own words, „faced with economic issues, the Parti Pirate encourages economic and energy alternatives. Far from substituting another dogma to the coercive capitalist ideology, the Parti Pirate wants to promote local responses to citizens' needs by promoting free access to knowledge and essential skills“³.

The other Pirate Parties analysed in this article either ignore such issues or manifest a more pro-market attitude. For instance, the Swiss and UK pirates focus their attention on social and civil liberties. The Swedish Pirates however, while trying to position themselves as a single issue party, favor, on average, more free-market policies than their German or French counterparts.

2. Hackers, geeks, tech-savvy users and the median voter

Voter preferences in multi-party systems are a classical way to investigate the political structure of a country and the specific struggle for political power within its area. Seeing the politics as a competition market for voters' preferences should offer an objective framework to explain political movements, expectations and outputs. The first assumption of this framework is the existence of a reasoning voter

¹ This discussion is quite thought-provoking in a country like Germany, where there is no federal minimum wage.

² „Work and Social Policy“, <http://www.piratenpartei.de/work-and-social-policy/>, accessed on April 17, 2012.

³ „Parti Pirate, sa conscience politique“, <http://legislatives.partipirate.org/2012/conscience-politique/>, accessed on April 17, 2012.

who usually thinks and evaluates the parties accordingly to her preferences (in a feedback loop). The second assumption is the rationality with limited information the voter uses. The problem of limited information is paramount to generating a preference: because the voter has limited time to get the full amount of information and sometimes the sources are scarce, she often prefers to simplify and rely upon friends, relatives or other persons. But *this image of reasoning voter is challenged by the pirate movement*; a typical voter for the pirates is a heavy user of the Internet and other information technologies, i.e. she is a well-informed person using the right tools to inform about how to fulfill her political preferences.

The pirate movements all across Europe face the standard dilemma of „new movements“: standing in a niche with a program only for specific issues (like those expressed in the previous section) or a more comprehensive approach of the general politics. A future research has to answer this question: do the pirates intend to make a niche politics or a more general one? In order to answer it, we need to assess how they conceive the role of the median voter.

It is widely accepted that pirate parties are a grassroots movement² building a bottom-up architecture. The core of this movement was formed by IT enthusiasts, sometimes described as hackers or computer geeks. Hackers have a long tradition of tinkering and subversion: sometimes depicted as digital villains, and some other times as network angels, the hackers are indubitably the symbol of the computer cultural revolution. But the hackers also tend to follow a deterministic view about technology and society: for them the politics resides in the power of digital code³, i.e. the code shapes the social interaction, and hacktivism is the best form of political disobedience. In short, information is at war, a war for the control of information. The pirate party movement is an overturn of Clausewitz's dictum: politics of information is the continuation of electronic war by other means. The pirates keep the affinities with the hackers' movement Anonymous or Wikileaks⁴, but they seek to cooperate and develop beyond the „hacking“ dimension. For example, the two MEPs from Swedish Piratpartiet are affiliated to the Green Group in the European Parliament⁵. In other words, *the pirates seek to make political alliances beyond the*

1 The aim of these „new movements“ is, accordingly to Young, the politicization of the social (in Iris Marion Young, „Political Theory: An Overview“, in *A New Handbook of Political Science*, Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann eds. (Oxford: Oxford University Press, 1998) 481-3). Her favorite examples are the ecologist, feminist or LGBT movements. One of our hypotheses is that the pirates do not share neither the same assumptions with the „new movements“, nor the ideology or the binary vision of the social world. To put it otherwise, the pirates face the same dilemma, but they are an „old movement“ having its roots before the French Revolution and the Left - Right division, as we emphasised in the first section.

2 The idea of a grassroots movement is used not only from the inside, i.e. how the parties define themselves, e.g. „The Pirate Party UK is a democratic political party built on grassroots support and the work of volunteers“ (as seen on the Pirate Party UK official website, url: <http://www.pirateparty.org.uk/>, accessed on April 17, 2012), but also as a mass-media label imposed to them. For example, both the conservative newspaper *Frankfurter Allgemeine Zeitung* and the leftist *Tageszeitung* used it in describing the specific of Piratenpartei Deutschland (The German Pirate Party) (apud. Jess Smee, „The Pirate Party Is Losing its Bond with Voters“ in Spiegel Online, 12/05/2011, url: <http://www.spiegel.de/international/germany/o,1518,801779,00.html>, accessed on April 17, 2012).

3 A computer code is a set of rules and procedures.

4 For example, the official website of Piratenbewegung / Mouvement Pirate (Pirate Movement) of Belgium makes a list of affinity links to other movements and organizations like the anti-copyright organization Piratbyran (the Bureau of Piracy) from Sweden, The Pirate Bay (the world's largest bittorrent-tracker) or Wikileaks (url: <http://pirateparty.be/node/29>, accessed on April 17, 2012).

5 As it is stated on MEPs Amelia Andersdotter and Christian Engström profiles on European Parliament website (urls: http://www.europarl.europa.eu/meps/en/108570/Amelia_ANDERSDOTTER.html

scope of a hacking culture, overcoming the geek computer label and shifting off from the deterministic view to a more general vision of interplay between technology, information, society and politics.

This quest of positioning is in fact *the quest for the median voter*: the pirates intend to unlabeled themselves as computer geeks for a more open and inclusive agenda that can bring more votes. And this is possible simply because in EU at least there is a critical mass of Internet users and tech savvy people¹. The switch from hacktivism to general politics is obvious; the pirate movement passed the „romantic period“ to a more pragmatic attitude within the rules of the political game. The idea of a median voter has its roots in Hotelling’s law of minimum differentiation for economic actors²: it is rational to make similar products to compete on the market. The political actors tend to align their agenda to the median voter in campaigns therefore tend to have similar policy proposals. Going to the median preferences is the best way to achieve goals in a typical majoritarian voting systems. The median voter theorem can explain why radical parties fail to succeed and also the emergence of two parties in majoritarian systems. Our hypothesis is that *pirate movements will move from the radical line and the specific niche to the median voter and general politics*³. The pirate movement is obliged to do so, otherwise it can lose its political themes in front of bigger parties like the socialists, the liberals or the greens which can embed them into their programs. Another risk of this turn to general politics is the advent of internal struggles between the purists (or the „traditionalist“ computer geeks) and the maximalists (the advocates of information and knowledge politics at large with implications in other domains).

We don’t have sufficient data for a correlation, but it seems that *pirate movements can succeed especially on a fragmented political market* with many parties in Parliaments, like Sweden and the federal Germany.

3. Towards a research agenda; abandoning the left-right analysis

We consider that a starting point for assessing the emergence of the European Pirate Parties and a formulation of a research agenda dedicated to them should be this simple observation: the Pirates managed to transgress the virtual environment where they started into the real world of politics. File sharing on the Internet imposed as a social norm subverting the legal rules of copyright. That’s why pirate movements are grassroots: they encompass social norms online. In this light their politics must be always bottom-up, from the social norm to the legal rule. A second reason for the emergence of pirates is their realised claim of direct democracy: at least the German pirates use an online tool, Liquid Feedback, which is the instantiation of the participatory democracy dream.

A theoretical analysis of political parties, some political scientists might argue, should focus on whether the particular organization which we are focusing on belongs either on the Left or on the Right of the political spectrum. For example, in their

and http://www.europarl.europa.eu/meps/en/96676/Christian_ENGSTR%D6M.html, accessed on April 17, 2012).

¹ At December 31, 2011, Internet penetration rate was 71,5% of population in the European Union which means 359,530,110 users. The penetration rate is two times bigger than the world’s average (32,7%). More information at <http://www.internetworldstats.com/stats9.htm>, accessed on April 17, 2012.

² Harold Hotelling, „Stability in Competition“, *Economic Journal*, 39 (1929): 41-57.

³ Piratenpartei Deutschland (The German Pirate Party) already started to take votes from historical parties like the liberals, the socialists, the greens and the communists. The case of Saarland elections of 2012 is paradigmatic for this.

article *Putting Parties in Their Place: Inferring Party Left-Right Ideological Positions from Party Manifestos Data*, Matthew J. Gabel and John D. Huber dwell on such an assumption. They argue that „the left-right ideological positions of political parties play a central role in theorizing many different aspects of democratic processes. Scholars employ the left-right positions of parties in theoretical arguments and empirical tests on such topics as macro-economic policy-making, legislative institutional choice, electoral competition, voting behavior, political representation, and cabinet stability. Thus, evaluation of a wide range of theoretical arguments in comparative politics requires reliable measures of the left-right positions of political parties”¹. They consider that, in order for political scientists to do this task, they should take a closer look at how political parties present themselves in their manifestos.

The example of the European Pirate Parties though might pose a serious difficulty to such a theoretical endeavour. While some of the parties do exhibit a preference towards some policies which might seem closer to the Left (such is the case of the German Pirate Party) or pro-market attitudes (the case of Sweden’s Piratpartiet) it would be difficult to argue that Pirates are, on a whole, either Left or Right wing. As a consequence, we consider that the formulation of a framework for the analysis of the emergence of Pirate Parties should take into account this observation. In addition, our own proposal stems from Stuart A. Lillie and William S. Maddox’s 1981 article *An Alternative analysis of Mass Belief Systems: Liberal, Conservative, Populist and Libertarian*.² The two American political scientists have an interesting proposal: instead of thinking of the US political realm as being divided in two parts, the liberal (left of the center) and the conservative (right of the center), a more accurate approach would take into account the following variables: the attitudes towards government intervention in the economy and the attitudes towards individual liberty. In this new framework, they consider that a more explicit analysis should focus on the following political categories: liberals, conservatives, libertarians and populists. We consider that the rise of the Pirate Parties invokes the necessity of a new measurable variable: the attitude towards digital freedom, liberties and rights.

In the long run we have to test several hypotheses. For this, we need to wait for another two years of national elections and the European Parliament election of 2014.

Hypothesis 1. Pirate movements will move from the radical line and the specific niche to the median voter and general politics.

Hypothesis 2. Pirate movement will never totally ascribe to either left or right policies. It is possible to see in the near future two kinds of political pirate parties having the same informational policies but with different social visions. It is also possible to have two different pirate parties in the same country.

Hypothesis 3. If the first two hypotheses are true, then *pirate movement will face big internal struggles* on the national and international level. This will imply the lack of success for an International Pirate Parties and the impossibility of a common European politics.

We intend to develop the research using qualitative data from interviews with the emergent leaders of pirate movements, a much deeper linguistic analysis of official pirate documents, and also to establish a set of correlations between economic and social welfare in each European country, the digital readiness & inclusion, and the policies that the Pirate Parties propose.

¹ Matthew J. Gabel, John D. Huber, „Putting Parties in Their Place: Inferring Party Left-Right Ideological Positions from Party Manifestos Data”, *American Journal of Political Science*, 1 (2000): 94.

² Stuart A. Lillie, William S. Maddox, „An Alternative analysis of Mass Belief Systems: Liberal, Conservative, Populist and Libertarian”, *Cato Institute Policy Analysis*, 3 (1981).

REFERENCES

- GABEL, Matthew J., HUBER, John D., „Putting Parties in Their Place: Inferring Party Left-Right Ideological Positions from Party Manifestos Data”, *American Journal of Political Science*, 1, 2000, 94-103.
- HOTELLING, Harold, „Stability in Competition”, *Economic Journal*, 39, 1929, 41-57.
- JOHNS, Adrian, *Piracy: The Intellectual Property Wars from Gutenberg to Gates*, Chicago, Chicago University Press, 2009.
- KUHN, Gabriel, *Life Under the Jolly Roger: Reflections on Golden Age Piracy*, Oakland California, PM Press, 2009.
- LILLIE, Stuart A., MADDOX, William S., „An Alternative analysis of Mass Belief Systems: Liberal, Conservative, Populist and Libertarian”, *Cato Institute Policy Analysis*, 3, 1981, <http://www.cato.org/pubs/pas/pa003.html>.
- SELL, Susan, MAY, Christopher, „Moments in law: contestation and settlement in the history of intellectual property”, *Review of International Political Economy*, 8 (3), 2001, 467-500.
- YOUNG, Iris Marion, „Political Theory: An Overview”, in *A New Handbook of Political Science*, Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann eds., Oxford, Oxford University Press, 1998.

În căutarea unui Mecena

Mecanisme și procese de finanțare ale partidelor politice
în România postcomunistă

■ ALEXANDRA IONAȘCU

[The University of Bucharest]

■ SORINA SOARE

[Université libre de Bruxelles]

Abstract

The process of party building in the CEE democracies was intimately linked to formal and informal aspects of colonising State resources. While party regulations became more articulated, Romanian parties have taken advantage of an intricate arrangement of private and public resources for guaranteeing their financial survival. Hence, our paper aims at providing a general overview of the Romanian parties' financial (re)sources over the last decade. Within this context, party's members assumed a peculiar role, acting both as legitimacy providers and means of economic survival.

Keywords

Party funding; party organisations; members; donations; subsidies; Romania

Partidele politice și articula-
rea lor organizațională constituie un important teren de cercetare nu doar în cazul democrațiilor consolidate, ci și în ceea ce privește noile democrații. În acest context, într-o primă fază, literatura identifică o simetrie surprinzătoare între organizațiile structurate rapid de către noile partide postcomuniste și modelul consacrat în democrațiile consolidate începând cu sfârșitul anilor 70, și anume partidul cartel¹. Această sincronizare este explicată mai ales în legătură cu incapacitatea consolidării organizaționale, micșorarea distanței ideologice, codificarea excesivă menită a restricționa accesul noilor competitori pe scena politică, comportamentul coluziv al noilor organizații postcomuniste sau puternica dependență de resursele financiare acordate de către stat². La rândul său preeminența lideri-

1 Richard Katz, Peter Mair, „Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of the Cartel Party,” *Party Politics* 1 (1995): 5-28.

2 Inițial adoptată ca un punct de reper în analiza partidelor postcomuniste, teza sincronizării partidelor postcomuniste cu modelul partidelor cartel este progresiv nuanțată sau chiar negată. Petr Kopecký, „Developing Party-Organisations in East-Central Europe. What Type of Party is Likely to Emerge?,” *Party Politics*, vol. 1 (1995): 515-34; Petr Kopecký, *Political Parties and the State in Post-*

lor în structuri partinice construite de sus în jos¹ accentuează această similitudine. Geneza pluralismului politic în spațiul postcomunist poate fi menționată ca fiind o cauză explicativă importantă; avem de a face de altfel cu precădere cu partidele de origine parlamentară sau cu partide care dincolo de clivaje și discursuri ideologice se construiesc în jurul potențialului de „seducție” exercitat de lideri. Astfel, structura organizațională clasică suscită puțin interes, mai ales ținând cont de experiențele mobilizării forțate valorizate sub Vechiul regim². Pe acest fundal, partidele postcomuniste sunt descrise ca fiind structurate cu precădere la nivelul Statului, având ca centru de greutate grupul reprezentanților din funcții publice, recrutând cu precădere în afara organizațiilor și cultivând o slabă legătură cu societatea și cu teritoriul; ele impunându-se, într-o primă fază, mai degrabă ca organizații stratarhice³.

Semnaland existența unei fragilități organizaționale, acțiunile partidelor din Europa centrală și de Est au vizat în principal maximizarea resurselor proprii prin mobilizarea fondurilor publice. Astfel, la începutul anilor 90, fondurile din surse private, incluzând cotizațiile, dar și donațiile primite din partea persoanelor fizice și juridice reprezentau 26,2% din totalul veniturilor partidelor din Cehia și doar 7% din veniturile totale ale partidelor din Ungaria, în timp ce relevanța subvențiilor de la stat la nivelul veniturilor totale ale partidelor era 55,8% în cazul ungar și de 47,6% în cazul ceh⁴. Evoluția constată spre o prevalență a finanțării publice instituia practic un principiu de subvenționare a partidelor pentru a le facilita existența, media estimată pentru contribuțiile directe ale statului la veniturile partidelor postcomuniste fiind aproximată la 65% din totalul resurselor acestora⁵. Partidele deveneau astfel parte a statului pe care alegeau să îl exploateze în virtutea propriului interes, în detrimentul unui efort de a acționa mai degrabă ca vehicule de reprezentare. Nu trebuie însă ignorat că la baza codificărilor finanțării publice a partidelor se regăsesc aceleași mecanisme ca și în cazul democrațiilor occidentale, și anume crearea unor condiții similare pentru a permite o competitivă politică echilibrată. Mai precis, aces-

Communist Europe (Londra: Routledge, 2007); Maria Spirova, „Political Parties in Bulgaria. Organisational Trends in Comparative Perspective.” *Party Politics* (2005): 605-608; Maria Spirova, *Political Parties in Post-Communist Systems: Formation, Persistence, and Change* (New York: Palgrave Macmillan, 2007); Aleks Szczerbiak, „New Polish Political Parties as Membership Organisations,” *Contemporary Politics*. 7(2001) 57-69; Aleks Szczerbiak, „Party Structure and Organisation in Post-Communist Poland,” *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 17(2001): 94-130). În cazul românesc, Teza cartelizării a fost adeseori invocată în analiza sistemului partizan românesc vezi Daniel Barbu, *Republica absentă* (București: Nemira, 1999), Ionuț Ciobanu, „Partidele politice românești – partide moderne de cadre?”, *Sfera politicii* 120-121-122 (2005):70-85; Silviu Dan Mateescu, „Impactul cartelizării sistemului de partide din România asupra consolidării sistemului democratic,” *Sfera politicii* 162, (2011): 12-23 etc.

1 Ingrid van Biezen, „On the Theory and Practice of Party Formation and Adaptation in New Democracies,” *European Journal of Political Research* 44(2005): 147 .

2 Încă din primele zile ale anilor 90 în România ca și în restul regiunii partidele ezită în a dezvolta legături profunde și stabile cu nivelul local și cu votanții: se observă atunci bricolaje caricaturale care determină o implantare preferențială a partidelor ex-comuniste în zone rurale pe când cele anticomuniste monopolizează spațiile urbane deschise. Dumitru Sandu, *Sociologia Tranziției*. Valori și tipuri sociale în România (București: Staff, 1996).

3 Alexandra Ionașcu, „Les partis politiques roumains. L’histoire d’un développement inattendu”, *Studia Politica*. Romanian Political Science Review 8 (2008): 589-623.

4 Ingrid Van Biezen, „Political Parties as Public Utilities,” *Party Politics* 10(2004): 710. Singura excepție este dată de partidul comunistilor cehi. Marcin Walecki, „Money and Politics in Central and Eastern Europe,” *Funding of Political Parties and Election Campaign*, (IDEA Handbook Series, 2003) :73.

5 Van Biezen, *Political Parties*, 212-214.

te reglementări sunt propuse mai ales pentru a contrabalansa avantajele partidelor succesoare față de slăbiciunile mișcării anticomuniste¹.

Pornind de la premisa importanței resurselor pentru definirea trăsăturilor organizaționale ale partidelor politice², acest articol își propune o radiografiere a evoluției surselor oficiale de finanțare ale partidelor politice și importanța acestora în înțelegerea sistemului de partide din România postcomunistă. Cercetarea va revela importante transfigurări în acțiunile formațiunilor politice românești, în sensul invers instituit în noile democrații. Dependența inițială de resursele private (cotizații, donații, venituri proprii) pare a fi parțial abandonată, partidele orientându-se, în contextul ultimilor ani, din nou către finanțarea acordată de către stat.

1. Principalele surse de finanțare ale partidelor politice românești

În ultimii ani, transformările legislative cu privire la partidele politice românești postcomuniste atestă o practică a reprezentanților partidelor politice în funcții publice în vederea reglementării extensive a funcționării organizaționale³. Atât condițiile de existență ale partidelor politice (25000 de membri distribuiți în 18 județe cu minimum 700 de susținători în fiecare județ), cât și codificări din ce în ce mai restrictive cu privire la acordarea subvenției de stat, dar și în ceea ce privește cuantumul donațiilor și declararea veniturilor, au condus la configurarea unui peisaj politic menit să întretină situații de monopol și să susțină deja partidele politice deja consacrate politic în decursul primilor ani ai postcomunismului românesc⁴. Astfel declarațiile oficiale ale partidelor - cu privire la resursele de care acestea dispun - ne arată o tendință semnificativă de creștere a veniturilor acestora în perioadele electorale. Dacă subvențiile primite de la stat nu suferă reconfigurări semnificative de-a lungul ultimilor 10 ani, creșterile raportate de formațiunile politice românești depind de veniturile înregistrate pe baza donațiilor (provenite de la persoanele fizice și juridice), dar și paradoxal din veniturile înregistrate pe baza cotizațiilor. O diferențiere netă ar fi de făcut în acest cadru între social democrați care prezintă o regularitate la nivelul fluctuațiilor din perioada 2004, 2008, ani electorali, și partidele de dreapta: liberalii și democrat liberalii care înregistrează pe parcursul ultimei perioade electorale o creștere vizibilă a veniturilor provenite din surse private (tabelul 1).

1 Jonathan Hopkin, „The problem with party finances: theoretical perspectives on the funding of political parties,” *Party Politics* 10(2004): 627-651; Sergiu Gherghina, Mihail Chiru, Fernando Casal Bertoa, „State Resources and Pocket Money: Shortcuts for Party Funding In Romania”, Working paper 8 (2011) www.partylaw.leidenuniv.nl/uploads/wpo811.pdf.

2 Herbert E. Alexander, *Comparative Political Finance in the 1980s* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989); Michael Koß, *The politics of party funding* (Oxford: Oxford University Press, 2010).

3 Alexandra Ionașcu, Sorina Soare, „Le financement des partis politiques et leurs transformations organisationnelles. Un aperçu du cas roumain,” *Transitions* (ULB:Bruxelles, 2012).

4 Alexandra Ionașcu, Sorina Soare, „Cultivating Large Membership Rolls: The Romanian Case”, in Emilie Van Haute (coord.), *Party Membership in Europe: Exploration into the anthills of party politics* (Editions de l'Université de Bruxelles: Bruxelles, 2011), 61-76; Silviu Dan Mateescu, „Impactul cartelizării sistemului de partide din România asupra consolidării sistemului democratic,” *Sfera politicii* 162, (2011): 12-23; Sergiu Gherghină (coord), *Voturi și politici. Dinamica partidelor românești în ultimele două decenii* (Iași: Institutul European, 2011), etc.

Tabelul 1. Evoluția resurselor financiare ale principalelor partide postcomuniste românești (2003-2010)

	Data	Subsidii statale	Cotizații	Donații	Venituri totale	Subsidii %	Cotizații %	Donații %
PSD	2003	2266310	7256352	969500.6	12939590	17.51	56.08	7.49
	2004	2266310	25311878	7503086.6	41580817	5.45	60.87	18.04
	2007	2924200	5698889	3793656	12807638	22.83	44.50	29.62
	2008	2924200	19098942	18879601	41226272	7.09	46.33	45.80
	2009	2651207.8	10309590	8065707	21026505	12.61	49.03	38.36
	2010	2284258.1	3584859	389505	6528003	34.99	54.92	5.97
PDL	2003	812027	212710	1113792	2277459	35.65	9.34	48.91
	2004	812027	1099322	3180240.3	5197553	15.62	21.15	61.19
	2007	1599130	2304802	11159289	15302363	10.45	15.06	72.93
	2008	1599130	21375888	33374071	57821701	2.77	36.97	57.72
	2009	2635999.7	13266235	27655223	43557458	6.05	30.46	63.49
	2010	2281636.1	4349937	4465291	11407221	20.00	38.13	39.14
PNL	2003	1125095	491497	667896.4	2480064	45.37	19.82	26.93
	2004	1125095	1555784	4962014.6	8408174	13.38	18.50	59.01
	2007	1589366	2877868	9925276	14677061	10.83	19.61	67.62
	2008	1589366	9801581	33198234	45459233	3.50	21.56	73.03
	2009	1534486.9	3384632	5983277	11183458	13.72	30.26	53.50
	2010	1322125.2	4330730	1835019	7823312	16.90	55.36	23.46
UDMR	2003	746945	567169	633402.8	2857472	26.14	19.85	22.17
	2004	746945	728627	3019315.6	4622351	16.16	15.76	65.32
	2007	722269	638939	2148688	3531119	20.45	18.09	60.85
	2008	512422	1088878	6475613	8099504	6.33	13.44	79.95
	2009	80122.6	636607.75	2184683.6	2901414	2.76	21.94	75.30
	2010	20882660	724111.1	431895.8	22140396	94.32	3.27	1.95

Surse: Preda și Soare 201, Ionașcu și Soare 2011, Mateescu 2011, datele publicate de Autoritatea Electorală Permanentă, rapoartele anuale publicate pentru fiecare formațiune politică în M. Of)

a. Subvențiile: statul prima circumscripție a partidelor politice?

Deși din primii ani ai postcomunismului românesc, statul se angajează în privința susținerii financiare prin subvenții atât a partidelor politice parlamentare, cât și a celor neparlamentare, nicio formațiune politică (dintre cele din urmă) nu a reușit practic obținerea finanțării din partea statului¹. În același timp, sumele provenite de la bugetul de stat alocate partidelor s-au menținut relativ constante pe parcursul anilor 2000. Dacă în 2008, aproximativ 1700000 de euro erau alocați pentru șase partide (PC, PSD, PDL, PNL, UDMR și PRM), suma totală a subvențiilor a coborât în 2009 la 1.500.000 euro (incluzând UDMR-ul pe primele 2 luni) și la aproximativ 1300000 euro în 2010 alocați pentru funcționarea celor patru partide parlamentare (PC, PSD, PDL și PNL). Trebuie menționat însă că la cifrele din 2010 ar mai fi de adăugat aproximativ 4600000 de euro alocați UDMR² de către guvern prin Departamentul de Relații Interetnice.

În ciuda cuantumului impresionant al veniturilor cu care statul susține aceste formațiuni parlamentare este de remarcat că, în perioada recentă, sumele vărsate de la bugetul statului pentru aceste partide joacă mai degrabă un rol marginal,

¹ Mateescu, „Impactul cartelizării”, 12-23.

² Suma cu privire la subvenția primită de la stat este extrasă din Raportul 4952/14.12.2011, AEP, MOF 921/23.12.2011.

nedeapășind în general 20% din totalul veniturilor declarate. Dacă la începutul anilor 2000, subvențiile par a juca un rol mai important în economia partidelor de dreapta, aportul acestora la funcționarea partidului rămâne redus în ultima perioadă. În acest context, anul 2010 pare a impune o schimbare majoră pentru principalii competitori ai scenei politice românești. Creșterea exponențială a veniturilor pe care UDMR le primește, de data aceasta în baza statului său de formațiune reprezentantă a minorității maghiare, transformă resursele statale în principalul său mijloc de finanțare. În același timp, în cazul PSD, se înregistrează pentru întâia oară o pondere importantă a veniturilor oficial declarate ca provenind de la stat în vederea derulării activităților partidului (aproximativ 35% din veniturile partidului).

b. Cotizațiile de partid: semn al instituirii unor organizații de masă?

Dincolo de reconfigurările recente cu privire la UDMR, principalele variații în veniturile partidelor din anii electorali vizează în special sumele provenite din cotizații și donații. O evaluare a sumelor astfel obținute ne dezvăluie o creștere notabilă în ultimii zece ani. Astfel dacă în 1999, pentru cele trei mari partide parlamentare veniturile din cotizații reprezentau doar 37,5% (UDMR), 38,6% (PNTCD) și 27,8% (PDSR) în raport cu suma obținută din fonduri publice¹, sugerând astfel o creștere a dependenței partidelor față de stat și o îndepărtare a acestor organizații față de membri ca și posibili finanțatori ai partidelor², evoluțiile ulterioare ale finanțării partidelor vor sugera un fenomen opus.

Această caracteristică se impune încă de la începutul anilor 2000 în cazul PSD-ului. Încă din 2003 cotizațiile reprezentau mai mult de jumătate din veniturile totale ale acestui partid (56.08%). Dacă anii următori se înregistrează o relativă scădere a ponderii veniturilor provenite din aceste surse, în 2010 cotizațiile redevin principala sursă de finanțare a social democraților. Mai mult decât atât, dacă ar fi să raportăm sumele provenite din cotizații la veniturile ce țin de finanțarea de la stat putem observa că PSD-ul obținea de 3 ori mai mult din cotizații în 2003 și sume de 11 ori mai mari pe baza contribuțiilor lunare ale membrilor săi în anul următor. Analog, în perioada 2008, sumele declarate ca provenind din plata cotizațiilor erau de șase ori mai mari decât cele cu care statul român contribuia la funcționarea partidului.

În cazul celorlalți doi principali competitori ai scenei politice românești fenomenul dependenței de finanțarea pe bază de cotizații se instituie mai degrabă într-o formă graduală. În cazul PDL-ului, membrii joacă un rol important în finanțarea partidului doar începând cu 2008 cu un maxim în 2010, când 38% din veniturile totale ale partidului sunt rezultatul acestui efort organizațional. Aceiași tendință apare mult mai accentuată în cazul liberalilor care ajung de la 19% fonduri cu o astfel de proveniență în 2003, la 30% din venituri în 2009 și 55% în 2010. Chiar și așa, în cursul ultimilor trei ani, în cazul liberalilor, veniturile provenite din cotizații erau de 6 (2008) și de 3 (2010) ori mai mari decât sumele primite de la bugetul de stat. În privința UDMR-ului, un model similar de finanțare poate fi remarcat până la reconsiderarea manierei de acordare a subvențiilor de la stat. Astfel, în 2008 veniturile din cotizații erau de două ori mai mari decât cele primite din subvenții. Paradoxal de altfel, singurul partid politic care depins *in extenso* de finanțarea de la bugetul statului a fost, pentru mult timp, un partid devenit neparlamentar, Partidul România Mare (în 2003 cotizațiile reprezentau 23% în raport cu valoarea subvenției de la stat,

¹ Adrian Moraru, Elena Iorga, „România”, în Michel Perrotino, Marek Chmaj, Marcin Walecki, Jaroslaw Zbieranek, Adrian Moraru, Elena Iorga, Ihor Shevliakov(coord.), Legislație și mecanisme de control privind finanțarea partidelor politice: Cehia, Polonia, România, Ucraina (București: Institutul pentru politici publice 2005), 136.

² Moraru, Iorga, „România”, 134-135.

iar în 2008 valoarea cotizațiilor atingea doar 0,26% din suma pe care o primeau din subvenția de la buget).

O primă trecere în revistă a finanțării partidelor ar părea să sugereze importanța deosebită pe care o au membrii la nivelul organizațiilor politice românești și în asigurarea supraviețuirii organizaționale. Conform acestui indicator ne putem prin urmare îndepărta de interpretările anterioare cu privire la subiect care susțineau că veniturile din cotizații nu au constituit vreodată o sursă importantă de finanțare pentru partidele din România¹. Cu toate acestea, cuantumulurile generale declarate de către partide necesită precizări suplimentare cu privire la originea fondurilor declarate ca fiind colectate prin plata cotizațiilor. Puținele cercetări ce vizează acest aspect, relevă situații similare pentru toate partidele politice românești. În analiza lui Andrei Moraru și Elena Iorga se amintește că „practica a arătat că rata de colectare a cotizațiilor la nivelul tuturor partidelor din România este foarte scăzută. Aceasta variază între valori de 10% și 40%”². De altfel, sumele adunate la nivelul simplilor membri au cel mai adesea o valoare simbolică care ar putea constitui însă un indicator serios pentru partide în măsurarea interesului și disponibilității membrilor lor. Un simplu membru de partid plătea în 2009 o cotizație 5 Roni/lună în cazul PDL-ului, 2,5 în cazul PNLului și 1Ron/lună în cazul PSD-ului. În acest context, semnificativ mai importante în economia internă a veniturilor partidelor sunt sumele provenite din cotizațiile celor dețin funcții de conducere³ - de exemplu, cotizația unui președinte de filială poate ajunge la 250-300 Roni pe lună în cazul PDL sau la 100 de Roni pentru PNL. Același fenomen este de altfel generalizabil la nivelul întregului spectru politic. Declarații politice publicate în media arată de pildă că delegații PSD aleși în Parlamentul european⁴ trebuie să contribuie la bugetul partidului cu 500,00 € lunar, la fel ca și aleșii locali care „în funcție de veniturile lunare (...) au o cotizație lunară pentru partid mai mare decât cotizația impusă membrilor de rând”. Această cotizație reprezintă 10% din salariu, în timp ce în 2006 cotizația simplă de membru era de 1Ron, pentru partidul cu baza cea mai mare de membri, cu excepția aleșilor și a donațiilor, din declarațiile de venit ale partidului, membrii de rând nu par a contribui constant⁵.

Aceste date disparate sugerează că deși avocați înfocați ai importanței bazei și membrilor în interiorul formațiunilor politice, partidele tind să ignore dimensiunea financiară a contribuțiilor acelora care nu ocupă poziții de demnitate publică sau funcții de conducere în partid. Membru notabil pare a fi doar acela care : (1) este recrutabil în poziții publice și (2) restituie într-o manieră redistributivă parte din retribuția venită din partea autorităților publice (salariul) către partidul de proveniență. Diferențele importante la nivelul cuantumului cotizațiilor de la un an la altul tind să sugereze: pe de o parte faptul că există o volatilitate a calității de membru în interiorul unui partid, iar pe de altă parte că veniturile declarate din acest tip de contribuții sunt mai degrabă cele colectate de la acești reprezentanți constanți ai partidelor la centru sau în funcții publice și mai puțin rezultanta unei configurări clasice a unor partide de masă. Dincolo de aceasta însă, o nouă tendință este pe cale de a se institui conform căreia, departe de a se constitui ca simple forme goale de conținut și lipsite de susținerea bazei, partidele postcomuniste par totuși a reproduce un model descris deja în literatura referitoare la democrațiile consolidate în care partidele

1 Steven D. Roper, „The Influence of Romanian Campaign Finance Laws on Party System Development and Corruption,” *Party Politics* 8 (2002): 175-192.

2 Moraru, Iorga, „Romania”: 135.

3 Vezi L. Iedu, „Funcția crește cotizația”, 16 aprilie 2009, <http://www.agenda.ro/news/news/18085/functia-creste-cotizatia.html>.

4 „Geoana, din nou confuz”, 19 martie 2007, www.ziare.com.

5 Cristian Sutu, „Geoană are soluția pentru datoriile partidului: ‘Dați un leu la pesedeu’ ”, *Cotidianul*, 18 septembrie 2006.

de „dreapta” preferă structuri organizaționale mai suple, în timp ce partidele de „stânga” sunt mult mai atrase de bazele largi de membri¹.

c. Adevăratul Mecena al anilor 2000: donatorul

Deși putem remarca variații semnificative atât la nivelul numărului de membri² cât și în ponderea sumelor provenite din cotizații, membrii de partid ocupă un rol important în planul politicii partizane din decursul ultimilor ani. Astfel, deși relevanța cotizațiilor variază de la caz la caz, partidele politice din România tind să adopte o strategie de finanțare *sui generis* bazată pe membri de partid și resurse statale. Această strategie specifică de supraviețuire organizațională este însă nuanțată de analiza unei alte surse de finanțare care a devenit prevalentă în ultimii ani și anume sumele provenite din donațiile primite de la persoanele fizice și judece³.

Începând cu anii 2000 putem identifica o nouă tendință a dependenței financiare a formațiunilor politice românești de veniturile provenite din donații. Acest fenomen, apărut cu precădere spre sfârșitul anilor 2000, este vizibil în cazul tuturor competitorilor politici însă caracterizează în principal partidele de dreapta. Astfel 72% din veniturile declarate de PDL în 2007, 63% în 2009 proveneau din astfel de surse. Similar, liberalii anunțau că 67% dintre veniturile partidului în 2007 și 73% în 2008 erau bazate pe surse private. UDMR-ul, la rândul său, declara public venituri care în proporție de 80% în 2009 reprezentau astfel de contribuții. Singurul partid în cadrul căruia contribuțiile private au jucat un rol relativ moderat este PSD-ul. Cu toate acestea, dacă în 2003 donațiile reprezentau doar 7% din veniturile partidului, în 2008 ele însemnau 45% din sumele oficial declarate, semnalând un proces de aliniere la această strategie de finanțare. Deși finanțarea prin donații nu diminuează rolul membrilor de partid, devreme ce numeroase sondaje au arătat că un număr mare de membri le permite partidelor un acces indirect la donații private prin prisma contribuțiilor unor membri influenți⁴, putem spune că dezvoltarea partidelor românești, deși valorizând numerele mari, conduce în principal la consolidarea rolului reprezentanților partidelor în diferite posturi de conducere și mai puțin la întărirea bazei partidului ca atare.

În această evoluție generală trebuie totuși semnalată o dezvoltare recentă. Dacă partidele românești în cursul anilor 2000 par să se despartă de trendurile instituite de partidele din Europa Centrală și să apropie mai degrabă de modelul de finanțare din CSI și Rusia, această modificare organizațională pare abandonată conform ultimelor rapoarte oficiale ale partidelor. Pe fondul crizei economice, partidele par a fi direct afectate în potențialul lor de finanțare externă. Astfel, toate partidele parlamentare suferă de o descreștere importantă a finanțării private în 2010, căderea cea mai notabilă fiind înregistrată în cazul PSD-ului care anunța cel mai scăzut nivel al fondurilor provenite din donații (aproximativ 5%), de 20 de ori mai puțin în valoare absolută în raport cu anul precedent. Dincolo de acestea, comparativ cu 2009, PDL-ul declara de șase ori, PNL-ul de trei ori, iar UDMR-ul de cinci ori sume mai mici provenite din astfel de surse.

1 Zsolt Enyedi, Lukás Linek, „Searching for the Right Organization: Ideology and Party Structure in East-Central Europe,” *Party Politics* 14 (2008): 471.

2 Ionașcu, Soare, „Cultivating large membership”, 61-76.

3 Interesant este cazul Dinu Patriciu, renumit lider PNL, care în campania din 2004 a donat sume importante atât partidului din elita căruia făcea parte, dar și principalului contracandidat, PSD. Explicația oferită era aceea a unei echilibrări a situației, Florin Negruțiu, „Patriciu zice că a dat bani la PSD ca să ‚echilibreze donațiile către mediul politic’”, *Gândul*, 3 august 2006.

4 Cea mai mare dificultate cu privire la analiza acestor cifre importante este potențialul de camuflaj. Pare că fie un grup limitat de membri susține financiar partidul sau că partidele politice doresc să acopere donațiile ilicite sub eticheta cotizațiilor. Raportul monitorizării campaniei electorale pentru alegerile locale - iunie 2004, Asociația Pro Democrația, Ghid practic pentru organizarea fondurilor partidelor și pentru transparența raportării, Institutul pentru Politici Publice.

2. Finanțarea partidelor și organizațiile de partid: câteva concluzii

Analiza rolului finanțării în economia generală a partidelor românești relevă reconfigurări constante în strategiile partidelor politice. Câteva trăsături definitorii cu privire la funcționarea organizațiilor de partid ne sunt însă generate de declarațiile publice cu privire la sursele de supraviețuire financiară ale acestor actori politici. Analiza noastră confirmă parțial articularea unor organizații de masă cu vocație clientelistă în sensul descris de Hopkin. În ultimii ani, partidele depind în mod direct de dezvoltarea bazelor de membri în vederea atragerii de finanțări potențiale fie pe baza cotizățiilor, fie indirect prin încurajarea donațiilor. Cu toate acestea, ne aflăm mai degrabă într-un caz aparte de interpretare autohtonă a rolului membrului de partid, care este de gândit în principal prin prisma aportului de resurse financiare și de rețele de coeziune. Rolul crescut al donațiilor cât și cuantumul variabile ale cotizățiilor par să sugereze instituirea unor forme clasice de autofinanțare. Din această perspectivă, nu este deloc surprinzător faptul că mulți dintre sponsorii oficiali ai partidului sunt chiar reprezentanții partidelor în funcții publice, ai conducerii centrale sau membri ai familiilor acestora ¹.

Fascinația numerelor mari la nivelul organizațional ne apare mai degrabă ca o sumă de încercări repetate de reperare de Mecena având drept scop finanțarea substanțială a partidului. Dincolo de capacitatea de încadrare, am putea astfel prezuma că noile formațiuni politice sunt mai degrabă create pe un tipar similar cazului italian, partide de elite, caracterizate de o dependență indirectă față de stat și de o dependență directă în raport cu sponsorii lor, care în același timp, mențin o relație strânsă cu ciclicitatea electorală. Mai mult decât atât, contextul crizei economice forțează partidele în a se reorienta spre finanțarea furnizată din veniturile statale, unele dintre acestea militând direct pentru creșterea fondurilor direct alocate partidelor care câștigă reprezentarea în parlament.

BIBLIOGRAFIE

ALEXANDER, Herbert. E., *Comparative Political Finance in the 1980s*, Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

BARTOLINI, Stefano, MAIR, Peter, „Challenges to Contemporary Political Parties”, in DIAMOND, Larry, GUNTHER, Richard, (eds), *Political Parties and Democracy*, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2001, pp. 327–343.

ENYEDI, Zolt, LINEK, Lukás, „Searching for the Right Organization: Ideology and Party Structure in East-Central Europe”, *Party Politics*, vol. 14, n. 3, 2008, pp. 455-477.

GHERGHINA, Sergiu, CHIRU, Mihail, CASAL BERTO A Fernando (2011), „State Resources and Pocket Money: Shortcuts for Party Funding In Romania”, <http://www.partylaw.leidenuniv.nl/uploads/wpo811.pdf>

GHERGHINA, Sergiu (ed), *Voturi și politici. Dianmica partidelor românești în ultimele două decenii*, Iași, Institutul European, 2011.

HOPKIN, Jonathan., «The problem with party finances: theoretical perspectives on the funding of political parties», *Party Politics*, vol. 10, n. 6, 2004, pp. 627-651.

¹ De nenumărate ori, presa românească a identificat principalii sponsori ai partidelor în figurile liderilor politici dispunând de notorietate și de funcții publice sau la nivelul partidului. Uneori, întreaga familie a unui lider politic apare pe lista sponsorilor de partid. Pentru astfel de exemple vezi R. Negoita și A. Năstase – „Printre principalii donatori ai PSD”, www.amosnews.ro; „Verestoy și fundațiile UDMR, principalii finanțatori în 2008”, *Cotidianul*, 3 aprilie 2009, „Sponsorii de partid”, *România liberă*, 25 aprilie 2007.

- IONAȘCU, Alexandra, „Les partis politiques roumains. L'histoire d'un développement inattendu”, *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. VIII, n. 3, 2008, pp. 589-623.
- IONAȘCU, Alexandra, SOARE, Sorina, „Cultivating Large Membership Rolls: The Romanian Case”, in VAN HAUTE, Emilie (ed.), *Party Membership in Europe: Exploration into the anthills of party politics*, Bruxelles, Editions de l'Université de Bruxelles, 2011, pp. 61-76.
- IONAȘCU, Alexandra, SOARE, Sorina, „Le financement des partis politiques et leurs transformations organisationnelles. Un aperçu du cas roumain”, *Transitions*, 2012.
- KATZ, Richard S., MAIR, Peter, „Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of the Cartel Party”, *Party Politics*, vol. 1, n. 1, 1995, pp. 5-28.
- KOPECKÝ, Petr, „Developing Party-Organisations in East-Central Europe. What Type of Party is Likely to Emerge?”, *Party Politics*, vol. 1, n. 4, 1995, pp. 515-534.
- KOPECKÝ, Petr, „Political Parties and the State in Post-Communist Europe”, Londra, Routledge, 2007.
- KOPECKÝ, Petr, VAN BIEZEN, Ingrid, „The State and the Parties: Public Funding, Public Regulation and Rent-Seeking in Contemporary Democracies”, *Party Politics*, vol. 13, n. 2, 2007, pp. 235-254.
- KOß, Michael, *The politics of party funding*, Oxford, Oxford University Press, 2010.
- MORARU, Adrian, IORGA, Elena, «România», in PERROTINO, Michel, CHMAJ, Marek, WALECKI, Marcin, ZBIERANEK, Jaroslaw, MORARU, Adrian, IORGA, Elena, SHEVLIKOV, Ihor, *Legislație și mecanisme de control privind finanțarea partidelor politice: Cehia, Polonia, Romania, Ucraina*, Institutul pentru politici publice, București.
- PREDA, Cristian, SOARE, Sorina, *Il processo di democratizzazione in Romania: regime, partiti e sistema di partiti*, Aracne, Roma, 2012.
- ROPER, Steven. D., „The Influence of Romanian Campaign Finance Laws on Party System Development and Corruption”, *Party Politics*, vol. 8, n. 2, 2002, pp. 175-192.
- SANDU, Dumitru, *Sociologia Tranziției. Valori și tipuri sociale în România*, București, Staff, 1996.
- SPIROVA, Maria, „Political Parties in Bulgaria. Organisational Trends in Comparative Perspective”, *Party Politics*, vol. 11, n. 5, 2005, pp. 605-608.
- SPIROVA, Maria, *Political Parties in Post-Communist Systems: Formation, Persistence, and Change*, New York, Palgrave Macmillan 2007.
- SZCZERBIAK, Aleks, „Testing Party Models in East-Central Europe. Local Party Organisation in Postcommunist Poland”, *Party Politics*, vol. 5, n. 4, 1999, pp. 525-537.
- SZCZERBIAK, Aleks, „New Polish Political Parties as Membership Organisations”, *Contemporary Politics*, vol. 7, n. 1, 2001a, pp. 57-69.
- SZCZERBIAK, Aleks, „Party Structure and Organisation in Post-Communist Poland”, *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, vol. 17, n.2, 2001b, pp. 94-130.
- VAN BIEZEN, Ingrid, *Political Parties in New Democracies. Party Organization in Southern and East-Central Europe*, Basingstoke, Palgrave, 2003.
- VAN BIEZEN, Ingrid, «Campaign and party finance», in Lawrence Le Duc, Richard G. Niemi și Pippa Norris (eds.), *Comparing democracies: Elections and Voting in Global Perspective*, Londra, Sage, 2010.
- VAN BIEZEN, Ingrid, „Political Parties as Public Utilities”, *Party Politics*, vol. 10, n. 6, 2004, pp. 701-722.
- WALECKI, Marcin, „Money and Politics in Central and Eastern Europe”, *Funding of Political Parties and Election Campaign*, IDEA Handbook Series, 2003.
- WHITELEY, Paul. F., „Is the party over? The decline of party activism and membership across the democratic world”, *Party Politics*, vol. 17, n. 1, 2011, pp. 24-26.

Sisteme de finanțarea ale partidelor politice în dreptul comparat

■ CLAUDIA GILIA

[Valahia University of Targoviste]

Democrația nu are preț, însă ea are un cost.

Abstract

Financing the political parties is a topic that stirs fervent debates, especially in times of election periods. The aim of our study is to present and analyse types of financing systems of political parties within several European states. We choose as role models the financing systems in Romania, France and Italy. These 3 states all have multiparty systems, with complex regulations in terms of financing the parties and transparency in political life. The information put forth by our study is based on the latest legislative regulations, on the newest reports in terms of checking the activity of political parties, as well as on the latest evaluations of financing systems within the states to be analysed (for instance, the GRECO Report on Italy, published in April 2012). We suggested in our study a number of solutions that might improve the legal frame in Romania, as far as financing the political parties is concerned, providing as well a better transparency in the political life of our country.

Keywords

political parties; financing; donations; fees; transparency

Aspecte introductive

Partidele politice sunt instituții politice vitale pentru democrațiile contemporane. Ele sunt indispensabile organizării democratice a unui stat, fiind expresia manifestării pluralismului politic. Partidele sunt principala legătură între oameni și guvernare în lumea contemporană¹.

Partidele exercită diverse funcții² prin care permit indivizilor și diferitelor grupuri să se integreze în sistemul politic, ele mobilizează ansamblul publicului și favorizează contactele, în special în perioadele electorale și contribuie în mod

¹ Jean Blondel, *Guvernarea comparată*, traducere de Teodora Moldovanu (Iași: Institutul European, 2009), 209.

² În literatura de specialitate au fost menționate următoarele funcții ale partidelor: a) funcția electorală; b) funcția de formare a conștiinței civice; c) funcția de a mijloci raporturile între supuși și guvernanți (funcția de mediere); d) funcția de conducere. Cristian Ionescu, *Tratat de drept constituțional contemporan* (București: C.H.Beck, 2008), 407-408. Într-o altă opinie, sunt funcții ale partidelor politice: promovarea prin eforturile comune ale membrilor, a interesului național; urmărirea realizării unei filosofii sau ideologii, cu finalitatea cuceririi și exercitării puterii; contribuția la exprimarea sufragiului, propunând programe și prezentând candidați în alegeri, etc. Gheorghe Iancu, *Drept constituțional și instituții politice*, Vol. I (București: C.H. Beck, 2009), 302.

definitiviu la exprimarea intereselor sociale¹. Partidele politice joacă și un alt rol important, acela de a recruta elitele politice prin selectarea și numirea candidaților pentru diferite funcții publice. Astfel, odată desemnate organele reprezentative, partidele ai căror reprezentanță au fost aleși formează grupuri parlamentare cu identitate proprie în cadrul legislativului, determină raporturile dintre majoritatea și minoritatea politică – cu consecințe directe asupra raporturilor dintre legislativ și executiv – fiind așadar actori principali ai vieții constituționale-parlamentare și guvernamentale².

Tipuri de sisteme de finanțare

Fiecare stat și-a adoptat propria legislație cu privire la finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale. Aceste norme reglementează diferitele tipuri de finanțare ce pot interveni și diferitele aspecte legate de limitarea cheltuielilor³ și la controlul utilizării banilor publici de către partide sau grupări politice, în special în cadrul campaniilor electorale. În practica electorală a statelor, s-au evidențiat două tipuri de sisteme de finanțare:

1. finanțarea guvernamentală (publică);
2. finanțarea privată.

1. Finanțarea publică

În **România**, regulile privind finanțarea partidelor politice sunt statuate prin Legea nr. 334 din 17 iulie 2006⁴, cu modificările și completările ulterioare.

Conform dispozițiilor legale, partidele politice primesc anual subvenție de la bugetul de stat.. Suma alocată anual partidelor politice nu poate fi mai mare de 0,04% din veniturile prevăzute în bugetul de stat. Pentru a valoriza principiul egalității de șanse între femei și bărbați, conform art. 16 alin. 3 din Constituție, legea prevede pentru partidele politice care promovează femei pe listele electorale, pe locuri eligibile, că suma alocată de la bugetul de stat va fi majorată proporțional cu numărul mandatelor obținute în alegeri de candidații femei.

Subvenția de la bugetul de stat se acordă în funcție de următoarele criterii:

- numărul de voturi primite în alegerile parlamentare;
- numărul de voturi primite în alegerile locale.

În cazul alianțelor politice sau electorale, subvenția se va împărți, potrivit înțelegerii, între membrii alianței sau, în lipsa unei înțelegeri, după numărul de mandate obținute. 75% din bugetul anual acordat partidelor politice vor fi împărțite

1 Art. 8 alin. 2 din Constituția României dispune: „Ele (partidele) contribuie la definirea și la exprimarea voinței politice a cetățenilor, respectând suveranitatea națională, integritatea teritorială, ordinea de drept și principiile democrației.”

Art. 4 din Constituția Franței prevede: „Partidele și grupările politice concură la exprimarea sufragiului. Ele se formează și își exercită activitatea în mod liber. Partidele și grupările politice trebuie să respecte principiile suveranității naționale și ale democrației. Ele contribuie la punerea în aplicare a principiului enunțat la alineatul doi al articolului 1 în condițiile stabilite de lege. Legea garantează exprimarea pluralistă a opiniilor și participarea echitabilă a partidelor și grupărilor politice la viața democratică a Națiunii”. Art. 49 din Constituția Italiei dispune: „Toți cetățenii au dreptul de a forma în mod liber partide politice, cu respectarea regulilor democratice, pentru a concura la determinarea politicii naționale”.

2 Bianca Selejan-Guțan, „Comentariu art. 8 din Constituția României: Pluralismul și partidele politice”, în Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *Constituția României. Comentariu pe articole* (București: C.H. Beck, 2008), 92.

3 Ștefan Deaconu, „Finanțarea campaniei electorale”, în Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, Andrei Muraru, Károly Benke, Mihail-Constantin Eremia, Gheorghe Iancu, Corneliu-Liviu Popescu, Ștefan Deaconu, *Alegerile și corpul electoral* (București: All Beck, 2005), 95.

4 Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 632 din 21 iulie 2006.

partidelor politice, proporțional cu numărul de voturi primite la alegerile parlamentare, respectiv media voturilor valabil exprimate pentru Camera Deputaților și Senat, dacă au realizat pragul electoral. 25% din bugetul anual acordat partidelor politice vor fi împărțite partidelor politice, proporțional cu numărul de voturi valabil exprimate, primite la alegerile locale pentru alegerea consilierilor județeni și consilierilor din cadrul municipiului București, dacă au obținut cel puțin 50 de mandate de consilier județean și de consilier din cadrul municipiului București.

Formațiunile politice și alianțele politice sau electorale primesc anual subvenții de la bugetul de stat în condițiile legii. Subvenția de la bugetul de stat se varsă lunar în contul fiecărui partid politic, prin bugetul Autorității Electorale Permanente (A.E.P.), și se reflectă distinct în evidența contabilă a partidelor politice. La nivelul Autorității Electorale Permanente se constituie un compartiment specializat pentru alocarea subvenției de la bugetul de stat¹.

An	Subvenții acordate partidelor și formațiunilor politice					
	P.S.D.	PC	PNL	PD-L	UDMR	TOTAL
2009	2,651,207.77	68,677.49	1,534,486.88	2, 635,999.71	80,122.60	6.970,494.45
2010	2,284,258.11	59,148.61	1,322.125.22	2,281,636.06	-	5,945,168.00
2011	2,293,224.44	59, 82.53	1,327,314.94	2,290,592.09	-	5,970,514.00
2012 ²	711,925.32	8,434,26	412,061.31	711,108.11	-	1,853,529.00

Sursa: www.roaep.ro

Controlul privind subvențiile de la bugetul de stat va fi efectuat în mod simultan de Autoritatea Electorală Permanentă și de Curtea de Conturi³. Anual și ori de câte ori este sesizată, Autoritatea Electorală Permanentă verifică pentru fiecare partid respectarea prevederilor legale referitoare la finanțarea partidelor politice. Autoritatea Electorală Permanentă poate fi sesizată de către orice persoană care prezintă dovezi cu privire la nerespectarea prevederilor legale referitoare la finanțarea partidelor politice⁴.

Apropierea alegerilor determină întotdeauna discuții contradictorii cu privire la sursele de finanțare a partidelor politice. Nici anul electoral 2012, nu a făcut excepție. Într-o opinie înaintată de către Mișcarea „România noastră”, condusă de senatorul independent Mircea Geoană, se susține finanțarea de la buget a formațiunilor politice în funcție de *numărul de membri*, nu a numărului de voturi obținute. În plus, cei care fac donații trebuie să precizeze sursa de venit, chiar dacă este vorba despre moșteniri sau salarii. De asemenea, senatorul a susținut și ideea ca finanțarea să se poată face prin SMS sau *on line*, dând exemplu în acest sens donațiile făcute prin aceste modalități în campania Președintelui S.U.A Barack Obama. În opinia noastră, finanțarea formațiunilor politice de la buget în funcție de numărul de membri nu este o soluție viabilă. Partidele politice trebuie să dovedească prin activitățile pe care le desfășoară că s-au creat pentru a servi interesele cetățenilor care s-au asociat în aceste formațiuni, și ulterior, prin reprezentanții lor în organismele statului, să contribuie la satisfacerea interesului general. Nu este suficient să ai un număr de membri de partid, dacă aceștia nu contribuie prin acțiunile lor la exprimarea voinței cetățenilor.

1 Iancu, *Drept*, 318-321.

2 Datele conțin alocarea bugetară până în luna aprilie 2012.

3 În Raportul G.R.E.C.O. (Grupul Statelor Anticorupție al Consiliului Europei) se subliniază faptul că repartizarea activității de control între cele două organisme nu este satisfăcătoare, și că Autorității Electorale Permanente ar trebui să îi revină responsabilitatea principală.

4 A.E.P. publică anual un raport care se publică în Monitorul Oficial al României și pe pagina de internet a Autorității, până la data de 31 martie a anului următor.

Vii dezbateri a suscitată și opinia formulată de Președintele României, Traian Băsescu, la începutul anului 2011, care a declarat că viitoarele campanii electorale pentru Parlament ar trebui finanțate integral de la bugetul de stat¹, pentru a se elimina astfel mita electorală și finanțările ilegale ale candidaților: „Trebuie să avem forța să întrerupem mita electorală și să curățăm alegerile, asumându-ne standarde de cost pe fiecare candidat și dându-i bani de la bugetul de stat sau de la cel local. Este singura soluție să terminăm cu clientela din afara clasei politice și să asigurăm că este infinit mai ieftin așa decât ceea ce se întâmplă acum. Dacă lăsăm la liber finanțarea partidelor, nu vom face mare lucru în curățarea clasei politice. Vă asigurăm că o să dispară și din partide ideea «aoleu, trebuie să găsim candidat care are bani să-și susțină campania»². Președintele României a avansat și o limită a cheltuielilor – 50.000 de lei (aproximativ 11.600 de euro) per candidat, per colegiu: „Când ai doar 50.000 de lei, tare ușor îi numeri candidatului afișele și șepcuțele. Știi de unde are banii - de la buget - și îi justifică cu facturi. Dacă nu, plătește. Plătește dacă i-a băut la cârciumă”. În plus, Șeful statului a subliniat că o astfel de modificare a legii de finanțare a partidelor „va curăța clasa politică” și va face partidele să caute în primul rând candidați competenți din interiorul lor și nu oameni capabili să-și finanțeze propria campanie. În opinia noastră, o finanțare exclusivă de la bugetul de stat este extrem de costisitoare, mai ales pentru un stat ca România care se confruntă cu multiple probleme financiare și care are greutăți în alocarea sumelor de bani în domenii extrem de importante pentru dezvoltarea și evoluția unei națiuni (ex. educație, sănătate, dezvoltare, etc.). Dacă se dorește o clasă politică curată, sunt o multitudine de instrumente pe care legiuitorul român poate să le statuteze în legile electorale care să determine o selecție mai riguroasă a candidaților, care să împiedice mita electorală, începând în opinia noastră prin adoptarea unui Cod electoral, care să conțină reguli clare și stabile cu privire la principiile care ar trebui să guverneze orice tip de alegere, la condițiile de eligibilitate, la organizarea și desfășurarea alegerilor, la contenciosul electoral, la finanțarea și controlul conturilor de campanie electorală etc. Dar aceste reglementări nu sunt suficiente, în opinia noastră, dacă ele nu sunt însoțite și de o minimă cultură civică și juridică a cetățenilor români. Trebuie să existe un parteneriat între parlamentari, care sunt vocea poporului și poporul însuși. Însă, este nevoie de voință politică reală și nu de voințe declarative, împachetate ingenios în discursuri demagogice cu privire la reformarea clasei politice.

Guvernul a adoptat în data de 20 martie 2012 *Strategia Națională AntiCorupție 2012-2015 (SNA)*³ care cuprinde și măsuri ce vizează finanțarea partidelor. Ministrul de Justiție a afirmat că una dintre particularitățile acestei strategii este concentrarea pe prevenție și educație. Strategia asigură implementarea recomandărilor formulate de Comisia Europeană, în sensul elaborării unui cadru multidisciplinar, care să vizeze toate puterile statului, deci, atât executivul, cât și legislativul și puterea judecătorească, dar și autoritățile locale, mediul de afaceri și societatea civilă. În cadrul acestei strategii, Obiectivul 3: *Creșterea transparenței finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale* vizează implementarea următoarelor măsuri:

1. Completarea cadrului legislativ privind finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale, în concordanță cu Recomandările GRECO, având în vedere printre altele:

1 Ministrul Justiției, domnul Cătălin Predoiu a afirmat că: „Finanțarea partidelor politice de la bugetul de stat poate fi o soluție”

2 Afirmatia a fost făcută de Președintele României la un seminar organizat de Institutul de Studii Populare pe tema reformei statului: <http://www.mediafax.ro/politic/basescu-sustine-finantarea-de-la-buget-a-campaniilor-electorale-7900290>, accesat 15.04.2012.

3 H.G. nr. 215 din 20.03.2012, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 202 din 27 martie 2012.

- introducerea obligației partidelor politice de a transmite situațiile financiare centralizate către A.E.P. și de a face publice variante rezumate adecvate;
 - stabilirea obligației legale ca toate donațiile să fie înregistrate și incluse în documentele contabile ale partidelor politice și ale participanților la campaniile electorale; introducerea obligației legale ca toate donațiile ce depășesc un anumit plafon să fie făcute prin sistemul bancar;
 - introducerea cerinței legale ca situațiile anuale ale partidelor să fie supuse auditării independente înainte de depunerea lor;
 - primirea de către A.E.P. a întregii responsabilități privind monitorizarea conformității finanțării activității partidelor politice și a campaniilor electorale în conformitate cu Legea nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale, republicată, cu completările ulterioare și Legea contabilității, nr. 82/1991 republicată, cu completările ulterioare;
 - sancționarea tuturor încălcărilor Legii nr. 334/2006, republicată, cu completările ulterioare cu pedepse efective, proporționale și disuasive;
 - extinderea termenului de prescripție aplicabil încălcărilor Legii nr. 334/2006, republicată¹.
2. Creșterea capacității administrative de control a A.E.P. prin asigurarea resurselor necesare;
3. Organizarea periodică de către A.E.P. a unor sesiuni de formare pentru reprezentanții partidelor politice.

Ca responsabili pentru ducerea la îndeplinire a măsurilor evidențiate mai sus sunt Autoritatea Electorală Permanentă, Agenția Națională de Integritate, Curtea de Conturi și Agenția Națională de Administrare Fiscală.

În opinia noastră, măsurile prevăzute în această Strategie nu au momentan nicio consistență, deoarece este nevoie de implicarea Parlamentului în transpunerea lor în texte legale, și iată, ne reîntoarcem la voința politică a partidelor reprezentate în forul legislativ, care le poate face și efective.

Finanțarea bugetară a activității partidelor politice și a campaniilor electorale trebuie să aibă ca scop asigurarea egalității de șanse în competiția politică și transparența în finanțare; ea nu poate avea ca rezultat limitarea independenței partidelor politice².

În **Franța** nevoia de a finanța partidele politice și campaniile electorale a apărut relativ târziu, față de alte state europene³. În timpul Republicii a III-a sau a IV-a nu s-a simțit nevoia de reglementare a finanțării politice, în ciuda unor scandaluri politice. Printre rațiunile care au determinat lipsa reglementării în acest domeniu putem menționa: numărul redus de tipuri de alegeri și costul lor redus, bogăția aleșilor sau puterea financiară a cotizațiilor membrilor de partid, etc. Însă, reformele administrativ-teritoriale, care au condus la apariția unor noi structuri administrative au determinat multiplicarea alegerilor și, implicit a campaniilor electorale, apariția unor noi tehnici de comunicare, recurgerea la o serie de instrumente pentru pregătirea alegerilor, de tipul sondajelor de opinie, precum și așteptările opiniei publice cu privire la transparența financiară a campaniilor electorale, toate aceste elemente au determinat intervenția legiuitorului francez abia în 1988. Înainte de anul 1988, partidele politice franceze erau subvenționate *doar din cotizațiile membrilor de partid și din donații private*. Însă, din cauza multipleror scandaluri generate

¹ Pentru detalii a se consulta Anexa nr. 3 a SNA disponibilă pe: <http://www.just.ro>, accesat 17.04.2012.

² Ion Deleanu, *Instituții și proceduri constituționale – în dreptul român și în dreptul comparat* – (București: C.H. Beck, 2006), 406.

³ În Germania, regulile cu privire la finanțare partidelor politice au fost adoptate în 1967, în Spania și Italia în anii 1970.

de sursele oculte de finanțare, legiuitorul francez a adoptat o serie de reglementări prin care a introdus și finanțarea publică a partidelor politice.

Primul ministru Jacques Chirac a inițiat în 1988 proiectul de lege privind transparența financiară a vieții politice. Astfel, Legea nr. 88-227 din 11 martie 1988¹ a instituit principiul *finanțării publice* a partidelor politice reprezentate în Adunarea națională și în Senat. În 1990 este adoptat un nou act normativ, Legea nr. 90-55 din 15 ianuarie 1990² privind limitarea cheltuielilor electorale și clarificarea finanțării activităților politice ce permitea partidelor să beneficieze de finanțare privată, însă în limita plafonului stabilit de lege. Astfel, plafonul cheltuielilor pentru alegerea deputaților era de 500 000 de franci, limitat la 400 000 de franci pentru circumscripțiile în care populația era mai mică de 80 000 de locuitori³.

Prin această lege se instituie Comisia Națională pentru Conturile de Campanie și Finanțările Politice (CNCCFP) compusă din 9 membri desemnați pentru un mandat de 5 ani⁴, ce poate fi reînnoit prin decret al Primului ministru. Misiunea CNCCFP este aceea: 1) de a controla conturile de campanie⁵ și 2) de a controla finanțarea partidelor politice⁶.

Deși, Guvernul socialist a prezentat în 1990 un proiect de lege prin care se interzicea persoanelor juridice, în special firmelor, să finanțeze candidații sau partidele politice, Parlamentul s-a pronunțat pentru menținerea finanțării private a partidelor în limitele stabilite de lege și cu o mai mare transparență. Prin Legea nr. 93-122 din 29 ianuarie 1993⁷ privind prevenirea corupției și transparența vieții economice și a procedurilor publice, în conturile de campanie și în conturile anuale ale partidelor politice trebuia să figureze lista firmelor care au făcut donații partidelor, precum și sumele donate de acestea.

Prin Legea nr. 95-65 din 19 ianuarie 1995⁸ privind finanțarea vieții politice, au intervenit importante modificări cu privire la finanțarea partidelor. Astfel, se inter-

1 Loi n° 88-227 du 11 mars 1988 relative à la transparence financière de la vie politique, JORF du 12 mars 1988 page 3290 (textele legilor pot fi consultate pe site-ul: <http://www.legifrance.gouv.fr>, accesat în 17.04.2012).

2 Loi n° 90-55 du 15 janvier 1990 relative à la limitation des dépenses électorales et à la clarification du financement des activités politiques, JORF n°13 du 16 janvier 1990, page 639.

3 Art. L. 52-11 din Legea nr. 90-55 din 15 ianuarie 1990.

4 Conform art. 52-14 din Codul electoral francez, CNCCFP este compusă din trei membri sau membri onorifici ai Consiliului de stat, desemnați la propunerea vicepreședintelui Consiliului de Stat ; trei membri sau membri onorifici ai Curții de Casație, desemnați la propunerea primului președinte al Curții de Casație; trei membri sau membri onorifici ai Curții de Conturi, desemnați la propunerea primului președinte al Curții de Conturi, după avizul președinților camerelor. Comisia este o autoritate administrativă independentă și nu una de jurisdicție (conform Deciziei Consiliului Constituțional nr. 91-1141 din 31 iulie 1991).

5 Comisia controlează conturile de campanie ale candidaților pentru alegerile europene, legislative, regionale, cantonale, municipale, teritoriale și provinciale (din teritoriile de peste mări) în circumscripțiile cu populație de peste 9000 de locuitori. Prin Legea organică nr. 2006-404 din 5 aprilie 2006 privind alegerea Președintelui Republicii, publicată în JORF nr. 82 din 6 aprilie 2006, pag. 5192 (ultima modificare a legii s-a făcut prin Loi organique n° 2012-272 du 28 février 2012 relative au remboursement des dépenses de campagne de l'élection présidentielle, article unique), CNCCFP controlează și conturile de campanie ale candidaților la funcția de Președinte al Republicii, care erau verificate anterior de către Consiliul Constituțional. Pentru detalii: <http://www.cnccfp.fr>, accesat în 17.04.2012

6 Comisia verifică respectarea de către partidele politice a obligațiilor lor contabile și financiare și comunică în fiecare an Guvernului lista celor care nu au respectat dispozițiile legale și care vor pierde finanțarea publică pentru anul următor.

7 Loi n° 93-122 du 29 janvier 1993 relative à la prévention de la corruption et à la transparence de la vie économique et des procédures publiques, JORF n°25 du 30 janvier 1993, page 1588, versiune consolidată în 24 martie 2012.

8 Loi n° 95-65 du 19 janvier 1995 relative au financement de la vie politique, JORF n°18 du 21 janvier 1995, page 1105

zicea finanțarea privată de către persoanele juridice de drept privat sau de drept public pentru partidele politice franceze. Această interdicție viza toate persoanele juridice, fie că era vorba de firme, de asociații, de fundații, sindicate sau colectivități locale. Legea permitea însă persoanelor fizice să facă donații candidaților sau partidelor politice. Niciun candidat nu putea primi direct sau indirect, indiferent pentru ce tip de cheltuieli, contribuții sau ajutoare materiale din partea unui stat străin sau a unei persoane juridice străine. De asemenea, dispozițiile legale prevedeau o creștere a rambursării cheltuielilor de campanie de până la 50% din plafonul cheltuielilor. Rambursarea forfetară nu ar fi fost vărsată candidaților care nu obțineau minim 5% din sufragiile exprimate în primul tur de scrutin și nici celor care nu se conformau dispozițiilor art. 52-11 și art. 52-12 din Codul electoral sau al căror cont de campanie a fost respins sau care nu au depus declarația privind situația lor patrimonială, dacă se aflau în categoria celor care aveau această obligație.

Prin Legea nr. 2003-327 din 11 martie 2003¹ cu privire la alegerea consilierilor regionali și a reprezentanților în Parlamentul European și cu privire la ajutorul public al partidelor politice s-au adus noi modificări Codului electoral și se statua că finanțarea publică este divizată în două fracțiuni. Prima fracție reprezintă 2/3 din totalul sumei acordate partidelor și grupărilor politice, iar cea de-a doua fracție reprezintă 1/3 din suma ce formează prima fracție². Odată cu alegerile legislative din 2007³ a apărut o nouă listă a partidelor eligibile la finanțarea publică și o nouă repartiție a resurselor.

În anul 2011 au fost aduse noi modificări⁴ Codului electoral cu privire la transparența financiară a vieții politice. Legea nr. 2011-412 din 14 aprilie 2012⁵ dispune că prima fracție este destinată:

- fie partidelor și grupărilor politice care au prezentat la cea mai recentă reînnoire a Adunării naționale candidați care au obținut fiecare 1% din sufragiile exprimate în cel puțin 50 de circumscripții;
- fie partidelor și grupărilor politice care nu au prezentat candidați la cea mai recentă reînnoire a Adunării naționale decât într-unul sau mai multe departamente de peste mări, sau în Saint-Pierre-et-Miquelon, Mayotte, Nouvelle-Calédonie, Polynésie Française ori în insulele Wallis și Futuna și ai căror candidați au obținut 1% din sufragiile obținute în ansamblul circumscripțiilor unde s-au prezentat.

Repartiția se efectuează proporțional cu numărul sufragiilor obținute în primul tur de scrutin de fiecare partid sau grupare politică.

Cea de-a doua fracție a subvenției publice este atribuită partidelor și grupărilor politice beneficiare a primei fracțiuni proporțional cu numărul de membrii reprezentați în Parlament care au declarat biroului adunării din care fac parte⁶, pe parcursul lunii noiembrie, grupul din care fac parte sau căruia i se alătură⁷.

1 Loi n° 2003-327 du 11 avril 2003 relative à l'élection des conseillers régionaux et des représentants au Parlement européen ainsi qu'à l'aide publique aux partis politiques, JORF n°87 du 12 avril 2003, page 6488.

2 Aceste dispoziții legale au fost introduse în legislația franceză pentru a lupta împotriva multiplicării candidaturilor pentru alegerile legislative, care spre exemplu au evoluat de la 2888 în anul 1988 la 8444 la scrutinul din 2002.

3 Conform celui de-al zecelea Raport de activitate al CNCCFP, în anul 2007, Union pour un Mouvement Populaire (UMP) și Parti Socialiste (PS) au primit împreună un procent de 72% din subvenția bugetară, în timp ce în 2008, procentul a fost de 79% (<http://www.cnccfp.fr>, accesat 19 aprilie 2012)

4 Au fost adoptate trei legi: Legea organică nr. 2011-410, Legea ordinară nr. 2011-411 și Legea ordinară nr. 2011-412 din 14 aprilie 2011.

5 Loi n° 2011-412 du 14 avril 2011 portant simplification de dispositions du code électoral et relative à la transparence financière de la vie politique, JORF n°0092 du 19 avril 2011, page 6831.

6 Acest lucru a fost introdus pentru a evita constituirea în Parlament de partide fictive al căror scop unic l-ar fi reprezentat obținerea finanțării publice.

7 Un parlamentar poate declara că face parte dintr-un grup sau poate preciza grupul la care se alătură.

Alte modificări legislative au vizat procedurile de depunere a conturilor de campanie care au fost simplificate și uniformizate, o creștere a puterii de decizie a Comisiei Naționale pentru Conturile de Campanie și Finanțările Politice¹, definirea mai clară a misiunii expertului contabil. De asemenea, art. 8 și art. 14 din Legea nr. 2011-412 dispun că sumele preconizate de art. L. 52-8 și L. 52-11 din Codul electoral vor fi actualizate în fiecare an prin decret. Aceste sume evoluează în funcție de indicele de preț pentru consumul de bunuri.

În fiecare an, creditele destinate partidelor și grupărilor politice sunt înscrise în proiectul legii finanțelor².

Legislația franceză prevede și alte forme de *ajutor public indirect* (forme subsidiare) destinat partidelor și grupărilor politice:

- formațiunile și grupările politice reprezentate de către grupurile parlamentare în Adunarea națională și în Senat, în afara campaniilor electorale, beneficiază de un „drept de antenă”, ce le permite să se exprime gratuit pe posturile publice de televiziune și de radio;
- statul acordă partidelor reduceri fiscale cu privire la veniturile proprii.

Italia, datorită numărului mare de formațiuni politice a fost caracterizată ca fiind o partidocrație. Finanțarea partidelor politice italiene este guvernată de o multitudinea de acte normative, care au suferit de-a lungul timpului o serie de modificări legislative³.

Finanțarea publică în sistemul italian cunoaște două forme: 1. finanțarea publică *directă* și 2. finanțarea publică *indirectă*. Alocarea fondurilor publice partidelor politice a fost introdusă în 1974 și se referea atunci la activitățile ordinare anuale și la campanii.

Scandalurile din 1992-1993 zise „*Tangentopoli*”⁴ și mișcările gen referendum în favoarea unei reforme electorale au introdus nu numai modificări ale sistemului electoral evocate mai sus, ci și modificări ale reglementării finanțării partidelor. Din 1993, o finanțare publică este distribuită sub formă de rambursare a cheltuielilor de campanie. Chiar dacă sunt numite „rambursări ale cheltuielilor de campanie”, fondurile publice alocate în acest scop depășesc adesea sumele cheltuite efectiv de partide în timpul alegerilor⁵. Partidele politice nu mai percep finanțare publică pentru activitățile lor curente. Suma medie a rambursărilor pentru cheltuielile de campanie totalizează în jur de 180.000.000 euro, adică 45.000.000 euro pentru fiecare tip de

1 Pentru a sancționa una sau mai multe nereguli, Comisia poate reduce suma de rambursare forfetară în funcție de numărul și gravitatea neregulilor (L.52-11-1 din Codul electoral). Această putere face Comisia să fie mai suplă atunci când ia o decizie, iar consecințele deciziei să fie mai puțin grave decât atunci când putea respinge un cont care priva candidatul de orice rambursare. 2 În anul 2009, suma destinată partidelor a fost de 75 milioane de euro, repartizată între cele 40 de partide și grupări politice.

3 Legea nr.195/1974, în care se definește infracțiunea de finanțare ilicită a unui partid, Legea nr. 416/1981, Legea nr. 416/1987 și Legea nr. 250/1990, care reglementează finanțarea publică a ziarelor deținute de un partid politic; Legea nr. 515/1993 care reglementează condițiile cerute pentru a beneficia de rambursarea cheltuielilor efectuate în alegerile parlamentare, europene și regionale, Legea nr. 157/1999 care reglementează finanțarea publică a partidelor (Legge 3 giugno 1999, n. 157, *Nuove norme in materia di rimborso delle spese per consultazioni elettorali e referendarie e abrogazione delle disposizioni concernenti la contribuzione volontaria ai movimenti e partiti politici*”, Gazzetta Ufficiale n. 129 del 4 giugno 1999).

4 De la „*tangente*” (cupă cu vin) și „*poli*” (oraș).

5 În perioada 1994-2008, partidele politice au cheltuit 570 milioane de euro, iar rambursările cheltuielilor de campanie s-au ridicat la 2,25 miliarde de euro. Sper exemplu, Popolo della Libertà a cheltuit în campania din 2008, 68.475.142 euro și a primit rambursare în valoare de 206.518.945 euro, Partito Democratico a cheltuit 18.418.043 euro și a primit 180.231.506 euro, Lega Nord a cheltuit 3.476.04 euro și a primit rambursare în valoare de 41.384.553 euro (<http://www.fanpage.it/rimborso-elettorali-ma-di-che-cifre-parliamo-dossier/>).

alegeri. Pentru aceasta, au fost stabilite patru fonduri de finanțare a alegerilor: 1) pentru Camera Deputaților¹, 2) senatoriale², 3) europene³ și, respectiv, 4) regionale⁴. Aceste finanțări sunt repartizate între partidele sau mișcările politice, liste de candidați și candidați independenți (pentru Senat), astfel încât organizatorii de referendum să atingă pragul convenit.

Cât privește *finanțarea publică indirectă*, Legea nr. 28/2000⁵ dispune ca toate programele care vizează „comunicarea politică”⁶ trebuie să garanteze un acces egal pentru toți subiecții politici. Toți actorii politici care sunt reprezentați în Parlamentul italian sau care numără cel puțin doi reprezentanți în Parlamentul European, pot beneficia de prevederile legii. Principiul egalității accesului la antenă este pus în practică prin raportarea alocării la timpul gratuit de antenă în serviciile radioteleviziunii de stat. Stațiile de radio și canalele de televiziune private pot aloca din timpul de antenă pentru mesaje politice cu titlu gratuit sau la jumătate de preț în raport cu celelalte anunțuri. Nicio entitate politică nu este autorizată să difuzeze mai mult decât un mesaj pe zi sau la aceeași unitate radio-tv.

Panouri de afișare, precum și săli pentru reuniune publică (de exemplu, în școli ori primării) sunt puse la dispoziție cu titlu gratuit de către municipalități de-a lungul campaniilor electorale. Partidelor politice li se aplică o deducere fiscală pentru un larg evantai de activități. De asemenea, o finanțare publică se acordă editorilor de jurnale și periodice (inclusiv în format electronic) care aparțin partidelor sau mișcărilor politice reprezentate în Parlamentul italian sau care dispun de cel puțin doi aleși în Parlamentul European. Toate societățile care îndeplinesc aceste criterii pot beneficia de donații sub rezerva următoarelor condiții: 1) societățile să nu fie legate de întreprinderi care publică periodice ale altor partide și nu controlează nici direct, nici indirect astfel de întreprinderi; 2) societățile să nu beneficieze nici direct, nici indirect de subvenții acordate altor întreprinderi de publicare, iar filialele lor sau societățile mamă, ori alte entități controlate de aceeași societate-mamă sau de același partid politic, nu primesc subvenții.

Grupurile parlamentare ale partidelor din fiecare Cameră⁷ primesc o contribuție financiară, precum și localuri și materiale pentru a-și duce la bun sfârșit ac-

1 În ceea ce privește alegerile pentru Camera deputaților, finanțarea publică se repartizează, proporțional cu voturile obținute, între partide și mișcările politice care ating cel puțin 1% din sufragiile exprimate valabile la nivel național; legislația prevede reguli specifice pentru favorizarea partidelor care reprezintă minoritățile lingvistice (în regiunile Aosta și Trentino); o finanțare suplimentară este avută în vedere, care reprezintă 1,5% din finanțarea de bază, pentru rambursarea cheltuielilor electorale ale partidelor care se prezintă în circumscripțiile din „străinătate”.

2 În cazul alegerilor senatoriale, finanțarea publică este repartizată pe o bază regională: un quantum alocat fiecăreia din cele 20 regiuni italiene este repartizat, proporțional cu voturile obținute la nivel regional, între listele de candidați care ating cel puțin 5% în regiunea propriu-zisă sau care reușesc să facă să fie ales un candidat, precum și între candidații individuali aleși, sau care au obținut cel puțin 15% din sufragiile exprimate valabil în circumscripția lor; de asemenea, pentru alegerile senatoriale este prevăzută o sumă suplimentară, egală cu 1,5% din finanțarea de bază pentru rambursarea cheltuielilor electorale ale partidelor care se prezintă în circumscripția din „străinătate”.

3 Cât despre alegerile europene, finanțarea publică se repartizează proporțional între partidele politice care reușesc să facă să fie ales cel puțin un candidat.

4 Pentru fiecare alegere regională se alocă o finanțare publică pe baza numărului de persoane cu drept de vot din regiunea respectivă; finanțarea publică se repartizează între listele provinciale ale candidaților din care se va alege cel puțin un candidat

5 Legge 22 Febbraio 2000, n. 28 *Disposizioni per la parità di accesso ai mezzi di informazione durante le campagne elettorali e referendarie e per la comunicazione politica*, Gazzetta Ufficiale n. 43 del 22 febbraio 2000.

6 De exemplu, prezentarea programelor, mesele rotunde, dezbaterile și interviurile electorale.

7 Art. 15 alin. 3 din Regulamentul Camerei Deputaților și art. 16 din Regulamentul Senatului italian.

tivitățile. Aceste finanțări publice sunt alocate în funcție de mărimea numerică a grupului parlamentar vizat și de bugetul Camerei respective. Fondurile în chestiune sunt menite, în parte, să permită grupurilor politice să-și execute sarcinile și funcțiile și, în parte, să se plătească salariile funcționarilor.

2. Finanțarea privată

În România, sursele finanțării private sunt:

- cotizațiile membrilor de partid;
- donații, legate și alte liberalități;
- venituri provenite din activități proprii¹.

Cuquantumul cotizațiilor², repartizarea și utilizarea acestora se stabilesc prin hotărâri ale partidului politic, potrivit statutului propriu. Veniturile totale provenite din cotizații sunt neplafonate. Suma cotizațiilor plătite într-un an de un membru de partid nu poate depăși 48 de salarii minime brute pe țară. Salariul de bază minim brut pe țară luat ca referință este cel existent la data de 1 ianuarie a anului respectiv. Partidele politice au obligația de a publica în Monitorul Oficial al României, Partea I, cuantumul total al veniturilor din cotizații până la data de 31 martie a anului următor, precum și lista membrilor de partid care au plătit într-un an cotizații a căror valoare însumată depășește 10 salarii minime brute pe țară³.

Donațiile primite de un partid politic într-un an fiscal nu pot depăși 0,025% din veniturile prevăzute în bugetul de stat pe anul respectiv. În anul fiscal în care

1 Conform art. din Legea nr. 334/2006 veniturile proprii pot proveni din: editarea, realizarea și difuzarea publicațiilor ori a altor materiale de propagandă și cultură politică proprii; organizarea de întruniri și seminarii cu tematică politică, economică sau socială; acțiunile culturale, sportive și distractive; serviciile interne; închirierea spațiilor aflate în patrimoniul propriu pentru conferințe sau acțiuni social-culturale și pentru organizarea birourilor parlamentare; înstrăinarea terenurilor și clădirilor din patrimoniu, dar numai după cel puțin 10 ani de la înregistrarea în patrimoniu, cu excepția partidelor politice aflate în curs de dizolvare; înstrăinarea bunurilor mobile din patrimoniu, numai dacă nu reprezintă acte de comerț

2 Departamentul de control al finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale a constatat în 2011 că la organizația P.S.D. Bacău au fost încasate două cotizații în suma de 1.960 lei fără a se întocmi chitanțe, au fost găsite chitanțe fără serie și fără număr; formularele de evidență a cotizațiilor cod FC1 nu coincideau cu sumele pentru care se întocmise chitanțe; nu au fost întocmite și transmise formularele de evidență a cotizațiilor cod FC7. Pentru aceste nereguli organizația P.S.D. Bacău a fost sancționată contravențional cu avertisment verbal.

3 În vederea exercitării atribuțiilor care revin A.E.P. organizează în fiecare an controale la sediile centrale sau la filialele județene ale partidelor politice, iar atunci când constată nereguli privind finanțarea și transparența surselor de finanțare aplică sancțiuni partidelor. Astfel, în anul 2009, începând cu luna martie au fost organizate și efectuate o serie de activități de control, pentru verificarea modului de finanțare a formațiunilor politice în anul financiar 2008. Verificarile efectuate au urmărit fiecare sursă de finanțare. Din verificarile efectuate s-a constatat că toate organizațiile politice au respectat prevederile legale (art. 4 alin. 3 din Legea nr. 334/2006), cu excepția P.N.L. – sediul central, unde 6 membri de partid au depășit plafonul de 48 de salarii minime brute pe țară. În consecință, a fost confiscată suma de 25.045 lei și a fost aplicată amenda de 5.000 lei. Pentru detalii se poate consulta *Raportul asupra activității Autorității Electorale Permanente din anul 2009*, disponibil pe site-ul: <http://www.ro.A.E.P.ro>, accesat în 17.04.2012. În anul 2011, în urma controalelor efectuate de către Departamentul de control al finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale s-a constatat că U.N.P.R. Bacău nu a transmis sediului central al partidului lista persoanelor fizice care au făcut într-un an fiscal donații a căror valoare cumulată depășește 10 salarii de bază minime brute pe țară pentru a fi publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, până la data de 31 martie 2011, abatere sancționată contravențional cu avertisment și confiscarea sumei de 18.540 lei. Pentru aceeași abatere, P.S.D. Ilfov a fost sancționat contravențional cu avertisment scris și cu confiscarea sumei de 8.516 lei (pentru detalii a se vedea *Raportul asupra activității Autorității Electorale Permanente din anul 2010*, publicat în Monitorul Oficial al României, nr. 209 din 29 martie 2012).

au loc alegeri generale locale, parlamentare, pentru Parlamentul European sau alegerea Președintelui României, plafonul va fi de 0,050% din veniturile prevăzute în bugetul de stat pe anul respectiv. Donațiile pot fi făcute atât de persoanele fizice, cât și de cele juridice.

Donațiile primite de la o *persoană fizică* într-un an pot fi de până la 200 de salarii de bază minime brute pe țară, la valoarea existentă la data de 1 ianuarie a anului respectiv.

În anul fiscal în care au loc mai multe scrutine, donațiile primite de la o *persoană fizică* pot fi de până la 400 de salarii de bază minime brute pe țară, la valoarea de la data de 1 ianuarie a anului respectiv, pentru fiecare campanie electorală sau campanie pentru referendum.

Donațiile primite de la o *persoană juridică* într-un an pot fi de până la 500 de salarii de bază minime brute pe țară, la valoarea existentă la data de 1 ianuarie a anului respectiv. În anul fiscal în care au loc mai multe scrutine, donațiile primite de la o *persoană juridică* într-un an pot fi de până la 1.000 de salarii de bază minime brute pe țară, la valoarea de la data de 1 ianuarie a anului respectiv, pentru fiecare campanie electorală sau campanie pentru referendum. Suma totală a donațiilor făcute de persoanele juridice controlate direct sau indirect de o altă persoană ori de un grup de persoane fizice sau juridice nu poate depăși limitele prevăzute de lege. Valoarea justă a bunurilor mobile și imobile donate partidului, precum și a serviciilor prestate acestuia cu titlu gratuit se include în valoarea donațiilor.

Reducerile de preț care depășesc 20% din valoarea bunurilor sau serviciilor oferite partidelor politice și candidaților independenți se vor considera donații și se vor înregistra distinct în contabilitatea proprie a partidului ori a candidatului independent, conform normelor emise de Ministerul Finanțelor Publice. La primirea donației sunt obligatorii verificarea și înregistrarea identității donatorului, indiferent de caracterul public sau confidențial al acesteia. La solicitarea scrisă a donatorului, identitatea sa rămâne confidențială¹, în situația în care donația se situează în limita sumei anuale de 10 salarii de bază minime brute pe țară. Toate donațiile vor fi evidențiate în mod corespunzător în documentele contabile, cu menționarea datei la care au fost făcute și a altor informații care să permită identificarea surselor de finanțare. Donațiile de bunuri și servicii prestate cu titlu gratuit vor fi reflectate în contabilitate la valoarea justă și stabilită în condițiile legii. Nu sunt considerate donații activitățile prestate pe bază de voluntariat în condițiile legii.

Partidele politice au obligația de a publica în Monitorul Oficial al României, Partea I, lista persoanelor fizice și juridice care au făcut într-un an fiscal donații a căror valoare cumulată depășește 10 salarii de bază minime brute pe țară, precum și suma totală a donațiilor confidențiale primite până la data de 31 martie a anului următor.

În tabelele de mai jos vom prezenta evoluția surselor de finanțare privată obținute de către formațiunile politice:

Situația veniturilor realizate de partidele politice în anul 2008

Nr. crt.	Formațiunea politică	Cotizații	Donații	Dobânzi	Alte venituri
1.	P.S.D.	19.089.942,00	18.879.601,00	-	323.529,00
2.	P.D.-L.	21.375.887,97	33.364.070,65	-	1.472.612,06
3.	P.N.L.	9.801.581,00	33.198.234,00	5.777,00	864.275,00
4.	P.R.M.	2.500,00	53.345,00	112.29	35.783,00
5.	P.C.	711.439,00	1.203.100,00	181,00	93.170,00
6.	U.D.M.R.	10.187,00	28.800,00	0,56	-
7.	P.I.N.	50.444,34	1.164.510,58	180.08	-

¹ Suma totală primită de un partid politic ca donații confidențiale nu poate depăși echivalentul a 0,006% din veniturile prevăzute în bugetul de stat pe anul respectiv.

Situația veniturilor realizate în anul 2009 de către partidele parlamentare

Nr. crt.	Formațiunea politică	Cotizații	Donații	Alte venituri
1.	P.S.D.	10.896.150,62	9.407.884,56	424.865,80
2.	P.D.-L.	13.266.234,98	27.655.222,92	452.680,73
3.	P.N.L.	3.384.632,00	8.660.167,88	281.068,00
5.	P.C.	683.851,64	206.458,00	250.197,07
6.	U.D.M.R.	636.607,75	2.184.683,64	24.433,42

Sursa: Raport de activitate A.E.P. - 2

Situația veniturilor înregistrate în anul 2010 de către partidele politice

Nr. Crt.	Partid	Cotizații	Donații	Alte venituri	Subvenție de la buget	Total
1.	P.D.-L.	4.349.937	4.465.291	683.015	2.281.636	11.779.879
2.	P.N.L.	4.330.730	2.929.076	335.434	1.322.125	8.917.365
3.	P.S.D.	4.934.597	681.432	813.800	2.284.258	8.714.087
4.	U.D.M.R.	724.111	431.896	101.728	1.257.735	2.515.470
5.	Uniunea Croaților din România	-	-	60.766	2.225.370	2.286.136
6.	P.C.	1.072.328	31.982	6	59.149	1.163.465
7.	U.N.P.R.	212.856	183.906	27	-	396.789
8.	Uniunea Sârbilor din România	209	30.890	58.038	-	89.137
9.	Partidul Civic Maghiar	1.857	33.349	2	-	85.208
10.	P.N.T.C.D.	-	294.877	2	-	294.879
11.	P.R.M.	36.682	2.100	16	-	38.798
12.	P.A.S.	11.628	8.750	1	-	20.379
13.	P.I.N.	-	16.500	-	-	16.500
14.	F.D.G.R.	2.978	9.250	684	-	12.912
15.	Uniunea Bulgară din Banat	700	-	11.127	-	11.827
16.	P.N.G.-C.D.	-	-	-	-	-

Sursa: Raport de activitate A.E.P. - 2011

Legea finanțării partidelor politice prevede anumite interdicții cu privire la donații:

- este interzisă folosirea resurselor financiare, umane și tehnice aparținând instituțiilor publice¹, regiilor autonome, companiilor naționale, societăților comerciale sau societăților bancare la care sunt acționari majoritari statul ori unități administrativ-teritoriale, pentru sprijinirea activității partidelor politice sau a campaniei electorale a acestora, altfel decât în condițiile stabilite de legile electorale.
- partidele politice nu pot accepta donații sau servicii prestate cu titlu gratuit de la o autoritate ori instituție publică, de la o regie autonomă, de la o companie națională, societate comercială sau societate bancară cu capital integral ori majoritar de stat;

¹ Departamentul de control al finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale a sancționat, în anul 2011, contravențional cu amendă de 5.000 lei și cu confiscarea sumei de 6.070 lei P.D.-L. Filiala Cluj pentru că a încasat o donație de la Instituția Prefectului Cluj.

- se interzice persoanelor juridice care, la data efectuării donației, au datorii exigibile mai vechi de 60 de zile la bugetul de stat, bugetul asigurărilor sociale sau la bugetele locale să facă donații partidelor politice, cu excepția situației când au de recuperat sume mai mari decât datoria proprie;
- este interzisă acceptarea sub orice formă, directă sau indirectă, de către partidele politice, a donațiilor de bunuri materiale ori sume de bani sau prestarea de servicii gratuite făcute cu scopul evident de a obține un avantaj economic ori politic.
- este interzisă acceptarea donațiilor din partea unui sindicat sau a unui cult religios, indiferent de natura acestora;
- acceptarea donațiilor din partea altor state ori a organizațiilor din străinătate, precum și din partea persoanelor fizice sau juridice străine este interzisă¹.

Din analiza pe care am realizat-o observăm că legislația română conține norme bine definite care stabilesc cuantumul sumelor ce pot fi donate, instrumentele prin care se ține evidența contabilă a tuturor veniturilor și cheltuielilor partidelor politice, autoritățile care sunt însărcinate să vegheze la transparența vieții politice. Din punct de vedere legislativ, lucrurile par bine structurate, însă în practică întotdeauna au existat probleme referitoare la finanțarea „subterană” a partidelor politice, mai ales în timpul campaniilor electorale. O soluție pe care o avem în vedere pentru a diminua o parte din presiunea financiară din campaniile electorale este legată de modificarea legii electorale, în sensul limitării instrumentelor prin care se face campanie (un număr fix de afișe electorale, de panouri de afișaj electoral), sancționarea dură a mitei electorale până la eliminarea candidatului/ candidaților partidului politic sau a celui independent care recurge la astfel de mijloace din competiția electorală.

Într-o evaluare pe care a făcut-o în anul 2010 cu privire la transparența finanțării politice a partidelor din România GRECO a înaintat autorităților române o serie de recomandări în vederea îmbunătățirii acestui palier al vieții politice din România². În ceea ce privește transparența finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale, GRECO a concluzionat că Legea nr. 334/2006 privind finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale este un act normativ bine structurat, care prevede o serie de măsuri ce vizează creșterea gradului de transparență generală a vieții politice, însă uneori este prea ambițios și impune multe limitări care sunt, probabil, greu de aplicat în practică, inclusiv un sistem complex de limite globale privind veniturile și cheltuielile de campanie, etc. GRECO notează că reguli importante în acest domeniu sunt cuprinse în Hotărârea Guvernului nr. 749 din 11 iulie 2007 privind aprobarea Normelor metodologice de aplicare a Legii nr. 334/2006, care furnizează astfel îndrumări utile subiecților legii. Aceasta conține măsuri privind contabilitatea, raportarea și publicarea, iar sursele de venit sunt reglementate pentru a asigura un anumit nivel de transparență, însă unele lacune importante afectează eficacitatea acestor măsuri (de exemplu, toate donațiile până la echivalentul a 420 euro nu intră în sfera de aplicare a reglementărilor și nu trebuie să fie înregistrate).

¹ Legea prevede și o excepție - donațiile constând în bunuri materiale necesare activității politice, dar care nu sunt materiale de propagandă electorală, primite de la organizații politice internaționale la care partidul politic respectiv este afiliat sau de la partide politice ori formațiuni politice aflate în relații de colaborare politică. Pot fi primite și materiale de propagandă care se folosesc numai în cadrul campaniei electorale pentru alegerea reprezentanților României în Parlamentul European.

În urma controlului realizat în 2011 de către Departamentul de control al finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale, s-a constatat că F.D.G.R., Filiala Cluj a acceptat donații de la un număr de 4 cetățeni străini, abatere care a fost sancționată contravențional cu avertisment și cu confiscarea sumei de 8.271 lei.

² Raportul poate fi consultat pe site-ul: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/GRECO/evaluations/round3/GRECOEval3\(2010\)1_Romania_Two_FR.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/GRECO/evaluations/round3/GRECOEval3(2010)1_Romania_Two_FR.pdf), accesat în 19 aprilie 2012.

De asemenea, Legea nr. 334/2006 prevede un mecanism de supraveghere sub responsabilitatea comună a Autorității Electorale Permanente și a Curții de Conturi. Cu toate acestea, aceste aranjamente de supraveghere, inclusiv modul în care sunt distribuite responsabilitățile, nu sunt satisfăcătoare și în condițiile actuale, A.E.P. ar trebui să preia responsabilitatea principală în acest domeniu și să-i se ofere mijloacele pentru a se conforma cu această sarcină. Totodată, legislația prevede o serie largă de sancțiuni în caz de încălcare a legii, inclusiv un set de amenzi, dar sancțiunile maxime nu sunt suficiente de adecvate.

Raportul subliniază faptul că este important ca îmbunătățirile să fie implementate rapid, deoarece finanțarea politică din România a fost, pentru mulți ani, o zonă deosebit de problematică¹.

În Franța, partidele politice pot percepe cotizații² de la aderenții lor. În practică, aceste contribuții nu reprezintă decât o parte redusă a resurselor partidului. De regulă, cotizația percepută de la aleșii locali și de la parlamentari este mai ridicată, însă practica este diferită de la un partid la altul³. Partidele politice franceze pot beneficia și de alte venituri din activități proprii, dar în limitele prevăzute de lege⁴.

Începând din 1995, persoanelor juridice de orice tip (de drept public sau de drept privat), cu excepția partidelor și grupărilor politice, le este interzis să facă donații sau să acorde cel mai mic ajutor în natură formațiunilor politice. De asemenea, donațiile din partea unui stat străin sunt interzise. Persoanele fizice pot dona maxim 7500 de euro pe an pentru un partid politic. Legea prevede obligația ca orice donație mai mare de 150 euro să se facă prin cec, virament bancar sau prin card bancar. Ca și în cazul donațiilor pentru finanțarea campaniei electorale, donațiile trebuie colectate prin intermediul unui mandatar unic. Contabilitatea donațiilor este verificată de către doi comisari de conturi în fiecare an, precum și de C.N.C.C.F.⁵. Persoanele fizice pot participa la finanțarea campaniei prezidențiale⁶, în condițiile prevăzute de art. 52-8 din Codul Electoral, adică, în limita a 4600 de euro depuși pentru unul sau mai mulți candidați în cadrul aceluiași scrutin⁷. Persoanelor fizice li se interzice să acorde

1 G.R.E.C.O. solicită autorităților române să întocmească un raport care să evidențieze punerea în practică a recomandărilor până la data de 30 iunie 2012.

2 În 2008, donațiile reprezentau 35% din resursele partidelor.

3 60% din resursele financiare ale Partidului Socialist Francez provin din cotizații, donații.

4 Jean Giquel, Jean-Éric Giquel, *Droit constitutionnel et institutions politiques* (Paris: Montchrestien, 2008), 559-560, 648-649.

5 Art. R 39-1 și art. R. 39-2 din Codul electoral.

6 În campania din 2012 pentru alegerile prezidențiale, candidatul Nicolas Sarkozy a primit donații în valoare de 8 milioane de euro (6 milioane din partea U.M.P., partidul al cărui candidat este și 2 milioane de euro din donații din partea persoanelor fizice), sper deosebire de alegerile prezidențiale din 2007, când a obținut din donații 7 milioane de euro. Între 1 ianuarie și 31 martie 2012, 87.000 de cetățeni francezi au donat în medie 91 de euro pentru campania lui Sarkozy. Pentru detalii: Vanessa Schneider, „La campagne de Sarkozy a déjà recueilli davantage de dons qu'en 2007”, *Le Monde*, 14 aprilie 2012 (http://www.lemonde.fr/election-presidentielle-2012/article/2012/04/04/la-campagne-de-nicolas-sarkozy-a-deja-recueilli-davantage-de-dons-qu-en-2007_1680083_1471069.html, accesat în 19 aprilie 2012).

7 Candidatul socialist la alegerile prezidențiale din 2012, François Hollande a susținut în cadrul campaniei sale electorale (la o întrunire din 3 aprilie 2012 cu electoratul) că este nevoie de „o nouă reformă a finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale, pentru a fi siguri că nici un ban nu va putea să tulbure transparența”. Hollande a propus o reducere substanțială a donațiilor, chiar o eliminare a acestora, estimând că persoanele juridice pot face donații în mod indirect, prin intermediul persoanelor fizice. Pentru detalii, David Revault d'Allonnes, „Hollande évoque „les affaires” et propose une réforme des dons”, *Le Monde*, 3 aprilie, 2012 (http://www.lemonde.fr/election-presidentielle-2012/article/2012/04/03/hollande-evoque-les-affaires-et-Propose-une-reforme-des-dons_1679756_1471069.html, accesat în 19.04.2012)

candidaților împrumuturi sau avansuri rambursabile. Această măsură a fost luată la cererea Consiliului Constituțional pentru a preveni ilegalitățile¹.

GRECO a făcut în anul 2011 o evaluare a transparenței finanțării partidelor în Franța și a făcut acesteia 11 recomandări² pentru ameliorarea cadrului legislativ în materie, dintre care amintim cu titlu de exemplu:

- ameliorarea publicității și publicării conturilor de campanie;
- punerea de acord a celor două sisteme de donații privind finanțarea partidelor și finanțarea campaniilor electorale
- reglementarea unor dispoziții care să evite asocierea parlamentarilor la anumite grupuri parlamentare doar din considerente financiare;
- întărirea puterii de control a C.N.C.C.F.P. cu privire la finanțarea partidelor politice, etc.

Problema finanțării partidelor politice, dar și a campaniilor electorale în sistemul francez este de mare actualitate, fiind una din temele de campanie ale candidaților în alegerile prezidențiale din 2012.

În **Italia**, finanțarea privată nu este supusă unor reguli stricte, de aceea, scandalurile iscate de finanțările primite de partide au fost numeroase și de amploare. În Italia, nu există nicio limită cu privire la sumă, volumul cumulat și periodicitatea contribuțiilor private care pot fi vărsate partidelor, mișcărilor politice sau candidaților. Nu există nicio restricție cantitativă privind drepturile de adeziune, iar suma totală a împrumuturilor ori creditelor, dispoziții testamentare și rețete de activități de partid și de colectare de fonduri pe care poate să le primească un partid. De asemenea, nu există nicio restricție particulară privind contribuțiile organismelor cu scop nelucrative, precum sindicate, organizații patronale, instituții religioase, organizații politice, etc. Nu există nicio limită privind contribuțiile entităților străine. În ciuda libertății surselor de finanțare privată, câteva restricții se aplică totuși acesteia. Astfel, donațiile provenind de la societăți care fac apel public la economie sau unde mai mult de 20% din capital este deținut de către stat sunt interzise³. Orice donație de la o întreprindere care nu face parte din cele evidențiate mai sus trebuie aprobată de organul de conducere al entității juridice vizate și contabilizată cum se cuvine în situațiile financiare ale numitei entități. Este interzis să se efectueze donații⁴ în numerar în valoare de peste 1.000 Euro⁵.

În anul 2011, Italia a fost supusă unei evaluări din partea GRECO, care a identificat o serie de lacune grave cu privire la finanțarea partidelor politice din această

1 Problema finanțării ilegale a campaniilor electorale prezidențiale a suscitat întotdeauna vii dezbateri în viața politică și judiciară din Franța. Sunt cunoscute în acest sens „L'affaire Karachi”, când Edouard Balladur ar fi primit anumite sume din comisioane pentru finanțarea campaniei prezidențiale din 1995; „Le dossier Kadhafi”, când o serie de documente au arătat că regimul Kadhafi ar fi finanțat campania lui Sarkozy cu 50 milioane de euro. În campania prezidențială din 2012, François Hollande l-a acuzat pe Nicolas Sarkozy de finanțare ilegală a campaniei sale din 2007 – „L’Affaire Bettencourt”. (pentru mai multe amănunte: Geoffroy Clavel, „Bettencourt, Karachi, Kadhafi, Ile de la Jatte... Comment Sarkozy se défend face aux affaires”, *Le Huffington Post*, 20 april 2012 - http://www.huffingtonpost.fr/2012/04/06/bettencourt-karachi-jatte-sarkozy_n_1407734.html, accesat în 19.04.2012).

2 Raportul poate fi consultat: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/GRECO/evaluations/round3/GRECORC3\(2011\)_France_FR.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/GRECO/evaluations/round3/GRECORC3(2011)_France_FR.pdf)

3 Art. 7 din Legea nr. 195/1974.

4 În cursul campaniilor referitoare la alegerile parlamentare naționale și la alegerile regionale, candidații individuali nu pot colecta fonduri decât printr-un cont bancar ori poștal deținut de un agent desemnat în acest scop. Personalul serviciilor poștale sau bancare are obligația să verifice identitatea persoanelor care efectuează viramente în conturile de campanie.

5 Art. 49 din Decretul legislativ nr. 231/2007, modificat prin Decretul-lege nr. 201 din 6 decembrie 2011. Urmare a acestei modificări, pragul referitor la donații în numerar a fost adus de la 2 500 Euro la 1 000 Euro.

țară și în Raportul de evaluare a transparenței finanțării partidelor dat publicității în aprilie 2012 a făcut o serie de recomandări¹. În acest sens, menționăm următoarele recomandări:

- angajarea unui proces de reformă al legislației care să prevadă: reguli privind statutul juridic al partidelor politice; o definiție precisă a perioadei de referință financiară și contabilă a campaniilor electorale; norme de transparență, control și sancțiuni pentru alegerile europene care să fie comparabile cu cele care se aplică celorlalte tipuri de alegere și un cadru juridic sistematizat, complet și practic pentru finanțarea partidelor politice și a candidaților, care să aibă în vedere inclusiv consolidarea regulilor aplicabile într-un text legislativ unic;
- introducerea unei interdicții generale a donațiilor provenind de la persoane a căror identitate nu este cunoscută de partidul politic sau de candidat și scăderea la un nivel pertinent al pragului de donație actual peste care identitatea donatorului trebuie divulgată, adică 20 000 Euro pentru donațiile către un candidat individual și 50 000 Euro pentru donațiile către un partid politic;
- adoptarea măsurilor pentru întărirea transparenței cheltuielilor efectuate de partidele politice în campaniile electorale;
- elaborarea unei abordări coordonate de publicare a informațiilor cu privire la finanțarea partidelor politice și a campaniilor și vegherea ca aceste informații să fie puse la dispoziție în manieră coerentă și inteligibilă și în timp util, facilitând astfel accesul publicului larg, mai ales postând cea mai mare parte a publicării pe Internet;
- introducerea de reguli precise și coerente cu privire la obligațiile de verificare contabilă a partidelor politice;
- încredințarea către un organ director independent, asistat eventual de alte autorități, a unui mandat, a unei stabilități precum și a puterilor și resurselor adecvate pentru a-i permite să-și exercite controlul în mod eficace, să ancheteze și să asigure punerea în practică a reglementării privind finanțarea politică;
- revizuirea setului actual al sancțiunilor administrative și penale în cazul încălcării regulilor cu privire la finanțare pentru a se asigura că acestea sunt eficace, proporționate și disuasive.

Concluzii

Finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale va suscita întotdeauna suspiciuni dacă ea nu este guvernată de reguli clare, bine definite. În opinia noastră, regulile aplicabile finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale trebuie să aibă la bază câteva principii fundamentale:

- echilibru rezonabil între finanțarea publică și finanțarea privată;
- criteriile echitabile de repartitie a fondurilor publice de către stat pentru partidele politice;
- reguli stricte care să guverneze donațiile private; plafonarea cheltuielilor efectuate de partidele politice în cadrul campaniilor electorale;
- totală transparență a conturilor;
- stabilirea unui organism independent de verificare a conturilor;
- sancționarea severă a partidelor politice care încalcă aceste reguli.

¹ Raportul în integralitate poate fi consultat pe: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/GRECO/evaluations/round3/GRECOEval3\(2011\)7_Italy_Two_FR.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/GRECO/evaluations/round3/GRECOEval3(2011)7_Italy_Two_FR.pdf), accesat în 19 aprilie 2012.

BIBLIOGRAFIE

BLONDEL Jean, *Guvernarea comparată*, traducere de Teodora Moldovanu (Iași: Institutul European, 2009),

DEACONU Ștefan, „Finanțarea campaniei electorale”, în Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, Andrei Muraru, Károly Benke, Mihail-Constantin Eremia, Gheorghe Iancu, Corneliu-Liviu Popescu, Ștefan Deaconu, *Alegerile și corpul electoral* (București: All Beck, 2005).

DELEANU Ion, *Instituții și proceduri constituționale –în dreptul român și în dreptul comparat* – (București: C.H. Beck, 2006).

Di PLINIO Giampiero, FROSINI Tommaso Edoardo, PARODI Giampaolo, *Corso di diritto costituzionale* (Milano: CEDAM, 2007).

GIQUEL Jean, GIQUEL Jean-Éric, *Droit constitutionnel et institutions politiques* (Paris: Montchrestien, 2008).

IANCU Gheorghe, *Drept constituțional și instituții politice*, Vol. I (București: C.H. Beck, 2009).

IONESCU Cristian, *Tratat de drept constituțional contemporan* (București: C.H. Beck, 2008).

MURARU Ioan, TĂNĂSESCU Elena Simina, *Constituția României. Comentariu pe articole* (București: C.H. Beck, 2008).

Surse Internet

<http://www.roaep.ro> – site-ul Autorității Electorale Permanente

<http://www.just.ro> – site-ul Ministerului de Justiție

<http://www.greco.eu> – site-ul GRECO

Relația dintre partide și stat ca efect al competiției politice

Sistemul de partide și partonajul în politica românească¹

■ IRINA LONEAN

[Université Libre de Bruxelles]

Abstract

The article examines the party-state relationship in post-communist Romania. It shows the connections between the existence of patronage, corruption and the states' weak administrative capacity, on one hand, and the dynamics of the political party system, as an explanatory variable, on the other hand. The instability of the political parties in Romania and their changing relations within the system make the electorates' task of anticipating and sanctioning their politics impossible. Consequently, the political parties have the possibility of extracting resources from the state without being held accountable in elections, as an effect of their dynamic, but non-robust competition.

Keywords

Party-state relationship; patronage; state capacity; communist heritage; robust political competition

În cursul anilor 2000 problema-
tica separației dintre politică și
administrație devine centrală
pentru cercetările dedicate Europei cen-
trale și de est². Acestea se află în cău-
tarea explicației pentru două probleme
în aceeași măsură practice și teoretice:
persistența durabilă a patronajului ca
mod în care elitele politice exploatează
resursele statului, pe de o parte, și sla-
ba capacitate administrativă a statelor
candidate și, ulterior, noi membre ale
Uniunii Europene, pe de altă parte.

Pentru a observa atât practicile
de patronaj³ cât și slaba capacitate ad-

¹ **Acknowledgement:** Acest articol a fost finanțat din proiectul strategic „Excelență și interdisciplinaritate în studiile doctorale pentru o societate informațională”, contract nr. POS-DRU 107/1.5/5/80765, cofinanțat de Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane.

² Attila Ahg, „Public Sector Reforms, Institutional Design and Strategy for Good Governance in East Central Europe. Good Governance or “Rethinking the State”?”, *Studies in East European Thought*, 53 (2001).

³ Definim patronajul ca relații de natură personală prin care elitele politice au acces la resurse, atât materiale, cât și electorale. Stuiile pe această temă au relevat faptul că relațiile de patronaj sunt strâns legate de faptele de corupție. Andrei Țăranu și Ștefan Stănciugelu, *Resursele puterii. Statul neopatrimonial în România*, (Timișoara: Editura Bastion, 2009), Luis Rongier, „Political Clientelism, Democracy and Market Economy” Review article, *Comparative Politics*, vol. 36, nr. 3 (2004).

ministrativă¹ autorii care s-au aplecat asupra acestui subiect de cercetare au identificat două variabile explicative, ambele legate strâns de modul și gradul de instituționalizare a partidelor politice: evoluția politică și partizană legată de primele alegeri postcomuniste² și tipul de competiție partizană dezvoltată în anii '90³. Ruperea elitelor politice de moștenirea administrației comuniste și o competiție partizană robustă reprezintă cheia succesului tranziției statului și construcției capacității acestuia fără vulnerabilitatea la exploatarea în interese personale sau de partid de către elitele la putere.

Dar modul în care este conceptualizată moștenirea comunistă a partidelor și modul în care se definește competiția robustă variază de la un autor la altul. Vom trece în revistă aceste definiții și exemplele pe care autorii le dau pentru cazurile bulgar⁴, ceh, slovac și polonez⁵ și vom examina modul în care sistemul de partide românesc gestionează moștenirea comunistă și cât de robustă este competiția partidelor, în acord cu fiecare definiție. Obiectivul acestei analize este să înțelegem modul în care se structurează relația dintre partidele politice și stat în România. Folosind multiple perspective și definiții urmărim să plasăm această relație într-un cadru explicativ complex, pentru a putea să evaluăm efectele sale asupra capacității administrative a statului la peste douăzeci de ani de la separația dintre partide și stat.

Prima ipoteză: administrația de stat moștenită și partidul moștenitor

Prima ipoteză a relațiilor dintre partide și stat pe care o vom examina pentru cazul românesc este cea care pune în valoare legătura dintre un partid postcomunist succesor al partidului comunist și o administrație de stat ce perpetuează practici neo-patrimoniale⁶ specifice efectelor nedorite ale măsurilor luate de regimul de tip sovietic. În această ipoteză separația dintre stat și partide se face doar parțial la începutul anilor '90.

În cazul Bulgariei și al României, Venelin Ganev și respectiv Alexandra Ionescu accentuează importanța primelor alegeri democratice din 1990 care au determinat legitimarea unor personalități politice ce au activat și în vechiul regim, a unor partide construite în interiorul statului, ce se legitimează printr-un *savoir bureaucratique*⁷ moștenit de la sistemul administrativ de tip sovietic. Deși inițial modernizator și gândit ca rațional, modelul administrativ sovietic a eșuat în practici neo-patri-

1 Definim capacitatea administrativă ca pe capacitatea guvernului de a face și de a pune în practică politici publice, altfel spus de a organiza societatea. Jon Pierre, B. Guy Peters, *Governance, politics and the State*, (London: St. Martin's Press, 2000), 1. Cu alte cuvinte: capacitatea instituțională a organelor publice de a furniza serviciile publice cerute de cetățenii unei țări și de reprezentanții lor de o manieră eficientă, transparentă, imparțială și responsabilă. *Can Africa Claim the 21st Century?*(Washington D.C: The World Bank, 2000), 48

2 Alexandra Ionescu, *Du parti-Etat à l'État des partis. Changer de régime politique en Roumanie* (București: Editura Academiei Române, București, 2009) 289-290. Venelin Ganev, *Preying on the State. The Transformation of Bulgaria after 1989* (Ithaca: Cornell University Press, 2007).

3 Conor O'Dwyer, *Runaway State Building. Patronage Politics and Democratic Development* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2006). Anna Grzymała-Busse, *Rebuilding Leviathan: party competition and state exploitation in post-communist democracies* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007).

4 Ganev, *Preying on the State*.

5 O'Dwyer, *Runaway State Building*.

6 Ken Jowitt, „Soviet Neotraditionalism: The Political Corruption of a Leninist Regime”, *Soviet Studies*, vol. 35, no. 3 (1983): 286. Ken Jowitt, „Moștenirea leninistă”, în Vladimir TISMĂNEANU (coord.), *Revoluțiile din 1989. Între trecut și viitor*, (Iași: Polirom, 1999), 233

7 Ionescu, *Du parti-Etat à l'État des partis*, 290-295.

moniale, bazate pe relații personale ce întrețineau rețele de corupție și raportări false. Explicațiile date merg în două direcții: pe de o parte moștenirea durabilă a sistemelor patrimoniale și a rețelelor clientelare de dinainte de venirea la putere a comunistilor în cele mai multe dintre țările din blocul sovietic, pe de altă parte lipsa de raționalitate a planurilor economice comuniste și penuria de resurse care au făcut ca întreținerea rețelelor clientelare și corupția să fie singurele soluții care să permită supraviețuirea.¹

Așadar, sistemul moștenit și încurajat în anii 1990-1991 de către partidele la putere în Bulgaria și România se baza pe: (1) *dezmembrarea mecanismelor de control ale statului*, (2) *informalizarea deciziilor discreționare (sau a bunului plac)*, ceea ce determină ca prerogativele oficiale să fie îndeplinite „exclusiv pentru beneficiul *asociațiilor informale*” care fac parte din rețelele de patronaj și (3) *dezinstituționalizarea informației*, ceea ce efectuează în mod esențial capacitatea administrației de a transmite cunoștințe, ceea ce este esențial pentru caracterul său rațional și durabil.²

Concentrându-ne pe cazul românesc, putem observa în primul rând că sistemul de partide cunoaște o particularitate importantă față de toate celelalte sisteme politice din Europa Centrală și de Est. Un partid ale cărui elite coincid în mare parte cu elitele de rang secund ale partidului comunist se menține la putere nu doar în primii ani după căderea regimului comunist (ca în Bulgaria analizată de Ganev), ci până la sfârșitul anului 1996, deci peste 6 ani. O analiză a elitelor politice recrutate pentru primele două parlamente alese, în 1990 și 1992 arată o diferență substanțială între numărul de foști membri ai partidului comunist care reprezintă în parlamentele postdecembriste FSN, apoi FDSN și PDSR și numărul membrilor nomenclaturii sau aparatului de stat comunist care reprezintă alte partide. Astfel, 5% din parlamentarii FDSN din 1992 au fost membri ai nomenclaturii și 60% funcționari publici în aparatul administrativ comunist. Prin comparație niciun membru al PNȚCD nu făcuse parte nici din nomenclatură, nici din administrația comunistă și doar 3 liberali (6% din parlamentari PNL) fuseseră funcționari publici înainte de 1989.³

Există așadar *mobitul*: partidul la putere deține acel *savoir bureaucratique* patrimonial, pe care va dori probabil să-l perpetueze, prin slăbirea mecanismelor de control, întărirea situațiilor de decizie aflată la discreția decidentului politic și prin menținerea unei mari părți a informației în rețele informale. Analizele sistemului administrativ și ale reformei administrației publice românești aduc argumente pentru a susține fiecare dintre aceste situații. Barbara Nunberg analizează modul în care se iau deciziile în interiorul guvernului românesc în primul deceniu postcomunist și observă că negocierile din ședințele de guvern lasă adesea o lungă serie de „detalii” ale politicilor publice, deosebit de importante pentru implementarea acestora, la discreția unor direcții din ministerele de resort. Mecanismele de control pentru deciziile specializate sunt pierdute, deciziile secretarilor de stat sunt adesea discreționare și tot aceștia dețin informația cheie care nu ajunge în discuțiile din ședințele de guvern, pentru ca mecanisme de responsabilizare să se activeze.⁴

1 Situația a fost analizată atât în cazul industriei, cât și în cazul lumii rurale. Câteva lucrări care surprind această problemă: Antoine Roger, *Fascistes, communistes et paysans. Sociologie des mobilisations identitaires roumaines (1921-1989)* (Bruxelles: Edition de l'Université de Bruxelles, 2002), Katherine Verdery, „What was socialism and why did it fall?”, *Contention* (vol. 3, no. 1, 1993), Katherine Verdery, *What Was Socialism, and What Comes Next*, (Princeton: Princeton University Press, 1996), Katherine Verdery, *Vanishing Hectare: Property and Value in Postsocialist Transylvania* (Ithaca: Cornell University Press, 2003), Sandrine Kott, Martine Mespoulet (éds.), *Le postcommunisme dans l'histoire* (Bruxelles Éditions de l'Université de Bruxelles, 2006).

2 Venelin Ganev, „The Separation of Party and State as a Logistical Problem: a Glance at the Causes of State Weakness in Postcommunism”, *East European Politics and Society*, vol. 15, no. 2 (2001): 405-411.

3 Irina Culic, „Social Actors in Political Game. The Romanian Political Elite and Democratization”, *Romanian Journal of Political Science*, vol. 5, no. 1 (2005): 87-88.

4 Barbara Nunberg, „Modernizing the Romanian State. The Go-Slow Administrative Transition”

Totuși, FSN-FDSN-PDSR eșuează în încercarea de a menține controlul asupra administrației de stat. De altfel situația este observabilă și în Bulgaria. Dacă la începutul anilor 1990 partidele la putere au încurajat aceste practici pentru a controla mai bine statul, pe termen lung acest tip de administrației patrimonială – bazată pe o cunoaștere care nu poate să fie transmisă ca în birocrațiile raționale prin învățare, pentru că este generată de relații sociale informale, nu pe stăpânirea unor proceduri standardizate – are ca efect pierderea controlului partidelor politice asupra administrației de stat, care rămâne la dispoziția unor persoane cheie în aparatul funcționăresc¹. Exemplul notabil pe care îl dă pentru România Alexandra Ionescu este cel al instituțiilor de taxare, care trebuie să îndeplinească o funcție fundamentală pentru stat și pe care o deturneză, prin coluziune, prin complicitatea între funcționarii publici și contribuabili, eliminând astfel pârgھیile prin care statul își poate controla propriul venit.²

În plus, dinamica partidelor politice și mobilitatea politică a parlamentarilor și chiar a miniștrilor face ca după mijlocul anilor '90 să fie foarte dificil să mai identificăm un partid succesor. După cum vom vedea mai departe, scindprile și fuziunile dintre partide fac și migrația politică fac ca foști membri ai nomenclaturii să se regăsească ulterior în aproape toate partidele.

Așadar, privit din această primă perspectivă, a separației parțiale dintre un stat neo-patrimonial moștenit și un partid succesor, putem spune că, deși practicile de patronaj și corupție se mențin, separația dintre stat și partide se realizează. Chiar dacă este un efect nedorit de către partidul la putere la începutul anilor '90, această primă ipoteză ne conduce către concluzia că nu coluziunea dintre partide și elitele politice și elitele administrative duc la slăbirea statului, ci mai degrabă acțiunea necontrolată (pentru că mecanismele de control sunt slăbite) a elitelor administrative.

Pentru a putea continua demersul pornind de la acest punct, trebuie să ne întrebăm în ce măsură rămân elitele politice și cele administrative legate. Altfel spus, în ce măsură continuă elitele și partidele politice să controleze administrația, având în vedere că recomandările internaționale care au oferit o mare parte din legitimitatea elitelor politice postcomuniste puneau accentul pe o separație rigidă între stat/administrație și politică.³

A doua ipoteză: delapidarea statului ca proiect politic al partidelor

Ganev nu interpretează decăderea capacității statului ca efect al unui leadership fără viziune și ghidat exclusiv de ideile și recomandările neoliberale ale instituțiilor internaționale.⁴ El propune un model inovator de analiză a procesului de construcție a statului, bazat pe teoria lui Charles Tilly asupra formării statelor moderne, dar inversându-i logica. Pentru Tilly războiul este proiectul elitelor prin care se declanșează procesul de construcție a statelor națiune moderne în Europa. Răzbiul impune construirea unei capacități administrative de extragere a resurselor din societate prin taxare și de administrare a acestor resurse. Pentru elitele postcomuniste, dimpotrivă, proiectul politic menit să le asigure puterea este tocmai extragerea de resurse de la stat, nu direct din societate. Astfel interesul elitelor postcomuniste nu

în Barbara Nunberg et al (ed.) *The State After Communism: Administrative Transitions in Central and Eastern Europe* (Washington: The World Bank, 1999).

1 Ganev, „The Separation of Party and State as a Logistical Problem”, 405-411.

2 Ionescu, *Du parti-Etat à l'État des partis*, 296.

3 Venelin Ganev, „The Dorian Gray effect: winners as state breakers in postcommunism”, *Communist and postcommunist Studies*, vol. 34, no. 1 (2001): 1-25. Venelin Ganev, „The 'Triumph of Neo-Liberalism' Reconsidered”, *East European Politics and Societies*, vol. 19, no. 3 (2005).

4 Ganev, „The 'Triumph of Neo-Liberalism'”.

este să crească forța și capacitatea statului, ci dimpotrivă, să îl slăbească.¹

În acest context, legăturile dintre stat, pe de o parte, și elitele politice care doresc să-i exploateze resursele, pe de altă parte, sunt determinate de confruntarea partidelor politice și de moștenirea acestora. Competiția politică *robustă* și gestionarea moștenirii comuniste de către elite noi și exterioare sistemului comunist pot, în opinia lui Ganev, să limiteze slăbirea statului. Continuarea la putere a elitelor comuniste după 1989 și incapacitatea partidelor de a se instituționaliza și de a oferi alternative credibile alegătorilor, pentru a câștiga legitimitate și sprijin public, determină slăbirea statului, deoarece în acest context elitele la putere ajung să exploateze statul atât pentru profitul lor personal, cât și pentru cel al partidului.

Am observat deja că primul partid guvernamental român este un partid succesor al partidului comunist. Dar în ce măsură această caracteristică este durabilă și în ce măsură se păstrează această cunoaștere privilegiată a aparatului administrativ în cadrul partidului politic? Pentru Ganev, chiar dacă distincția dintre partidele succesoare și noile elite politice nu este durabilă, deoarece la câțiva ani după căderea regimului comunist toate partidele politice încep să se redefină, iar partidele ce moștenesc inițial partidul comunist se reorganizează ca partide de centru-stânga credibile, totuși proiectul politic al *delapidării* statului rămâne valabil. El este *învățat* de toate partidele aflate inițial în afara acestui joc – partidele de opoziție din România și Bulgaria la începutul anilor '90 și care ajung ulterior la guvernare - și este menținut „pentru că funcționează”².

Totuși diferențele semnificative între măsura în care statul este exploatat de partidele politice în Bulgaria sau România și gradul în care statul este exploatat în Cehia sau Ungaria ne trimit către examinarea unei variabile suplimentare: *competiția politică robustă*. Moștenirea elitelor comuniste este de natură să ofere partidului succesor capacitatea și cunoștințele necesare pentru a extrage resursele statului, după cum am văzut, *competiția robustă* este de natură să limiteze comportamentul de *prădător* al elitelor politice, atât prin controlul care se poate exercita în parlament, cât și prin capacitatea de a mobiliza critica cetățenilor la alegeri.³

Un element observat de cercetători este *explozia* dimensiunilor administrației centrale ale statelor din Europa Centrală, chiar dacă capacitatea lor scade, situație pe care o caracterizează ca fiind un proces de construcție a statului necontrolat (*runaway State-building*). În timp ce pentru autorii care au studiat formarea statelor occidentale, ca Tilly, Skockpol sau Fukuiama, expansiunea aparatului de stat determină o creștere a capacității administrative de acțiune a statului, în Europa centrală și de est relația acestor variabile este inversă.⁴ Această logică inversată poate fi determinată de apariția patronajului. Dar „în timp ce statele din Europa centrală și de est sunt *predispuse* la patronaj, ele nu sunt predestinate acestei *practici*”. Ceea ce determină predispoziția pentru patronaj sunt două fenomene comune tuturor statelor din estul Europei: demobilizarea socială și delegitimarea statului, elemente pentru analiza cărora nu vom insista. Ceea ce face ca unele state să fie dominate de patronaj, atunci când cele două condiții deja enunțate favorizează acest lucru, este o anumită logică a competiției partizane. Mecanismele de responsabilizare, atât în cadrul instituțiilor politice, cât și în alegeri, depind de doi factori: inexistența unui partid care să diminueze politica națională în asemenea măsură încât să nu poată fi tras la răspundere și capacitatea opoziției de a oferi alternative prin care puterea să fie sancționată pentru greșeli.⁵

1 Venelin Ganev, „Post-communism as an episode of state building: A reversed Tillyan perspective”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 38, nr. 4 (2005): 435.

2 Ganev, „Post-communism as an episode of state building”, 436.

3 Ganev, „Post-communism as an episode of state building”, 431-432.

4 Conor O'Dwyer, „Runaway State Building”, 520-523.

5 Conor O'Dwyer, „Runaway State Building”, 530-546. Grzymała-Busse, *Rebuilding Leviathan*.

A treia ipoteză: competiția partizană slabă menține incapacitatea administrativă

Plecând de la teoria lui Shefter asupra relației dintre partide și stat, Conor O'Dwyer caută să o completeze și să o rafineze. Pentru Shefter faptul că formarea partidelor precede cronologic formarea statului expune statul la practicile de patronaj ale partidelor. Dar cum în Europa centrală și de est restructurarea statelor și organizarea partidelor politice sunt prcese simultane, variabilei temporale a lui Shefter trebuie să i se adauge o noua variabilă explicativă. Tipul de competiție între partide este și el la fel de important. Pentru ca patronajul să fie limitat de competiția partizană, aceasta trebuie să producă în același timp un guvern coerent și o opoziție credibilă. Astfel, variabilele care definesc competiția partizană robustă sunt: (1) absența unui partid dominant și (2) instituționalizarea puternică a partidelor, adică (a) un număr limitat de opțiuni pentru electorat și (b) posibilitatea pentru alegători de a anticipa politicile pe care le vor adopta partidele pe care e votează.¹

În ceea ce urmează vom trece în revistă caracteristicile sistemului de partide românesc pentru a evalua dacă în acest sistem competiția partidelor este una robustă. În cazul în care această ipoteză se confirmă putem să ne întoarcem la o confirmare parțială a primei ipoteze și să afirmăm că slăbiciunea statului românesc, sau slaba sa capacitate, se datorează în principal existenței corupției și a rețelelor de patronaj în cadrul administrației publice. Dacă ipoteza competiției politice robuste este infirmată, atunci ne putem aștepta ca rețelele clientelare să își aibă centrul în partidele politice însele, iar în acest caz, soluția practică de politică publică pentru creșterea capacității statului nu poate fi doar o reformă administrativă, ci și una politică.

În ceea ce privește indicatorul privind partidul dominant, România se poate regăsi în modelul țărilor cu un partid dominant, ca și Slovacia². Până în 1996, FSN-FDSN-PDSR se bucură de o serie de avantaje organizaționale, instituționale și electorale față de o opoziție fragmentată și slabă, în căutarea unui discurs legitimator care să o facă credibilă în ochii electoratului și lipsită de capacitatea reală de a responsabiliza guvernul.³ După 1996 logica competiției partizane a fost ceea ce O'Dwyer numește sistemul cu partid dominant în *varianta* 2⁴. PDSR, devenit ulterior PSD rămâne cel mai mare partid și depășește semnificativ ca pondere electorală celelalte partide, dar opoziția de până atunci reușește să se coalizeze, în timp ce partidul dominant nu își găsește parteneri. Sistemul românesc de partide se echilibrează abia după 2004, când logica se schimbă și nu mai vorbim despre un partid dominant și o constelație de alte partide, ci despre două blocuri, ce caută să se identifice la centru-stânga și respectiv centru-dreapta și care se confruntă.

Dar în ce măsură sistemul de partide este instituționalizat, atât în perioada în care cunoaște un partid dominant, cât și în perioada de confruntare a blocurilor de partide ce tind către centru⁵? Pentru a evalua gradul de instituționalizare trebuie să privim (a) numărul de opțiuni pe care electoratul îl are și (b) posibilitatea pentru alegători de a anticipa politicile pe care le vor adopta partidele pe care le votează. Un număr prea mare de partide în sistem și mai ales volatilitatea lor: durata de viață și momentul la care apar în raport cu momentul alegerilor dau seama despre un

1 Conor O'Dwyer, „Runaway State Building”, 533-546.

2 Conor O'Dwyer, „Runaway State Building”, 531.

3 Cristian Preda, Sorina Soare, „Romanie”, în Jean Michel DE WAELE, Paul MAGNETTE (eds.), *Les democraties europeennes. Une approche comparee des systemes politiques nationaux* (Paris: Armand Colin, 2008), 350.

4 Conor O'Dwyer, „Runaway State Building”, 531.

5 Antony Downs, *An Economic Theory of Democracy* (New York: Harper & Brothers, 1957). James Enelow, Melvin Hinich, *The Spatial Theory of Voting: An Introduction* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984).

număr prea mare și greu de evaluat de opțiuni pe care electoratul le are. Pe de altă parte, instabilitatea organizațională a partidelor și instabilitatea alianțelor și coalițiilor de partide sunt utile pentru a înțelege dacă alegătorii au posibilitatea de a anticipa, cel puțin parțial, direcțiile de politică pe care le vor urma partidele pe care le votează. Organizarea atât a puterii cât și a opoziției în blocuri de partide poate reflecta faptul că sistemul conține prea multe partide, care sunt instabile organizațional și care au preferințe de formare a coalițiilor greu de anticipat. „Devine dificil pentru un partid să formeze coaliții cu partide care sunt apropiate ca program, iar tendința este de a construi coaliții mari și eterogene, pentru care patronajul este elementul care *îndulcește* diferențele ideologice”.¹

În timp ce într-un sistem cu partid dominant, opoziția este prea slabă și dezbinată pentru a trage la răspundere partidul dominant pentru patronaj și corupție, într-un sistem slab instituționalizat, în care partidele sunt prea multe și instabile, atât la guvernare cât și în opoziție, devine dificil pentru electorat să identifice și să sancționeze în alegeri partidele care se angajează în practici de corupție și patronaj.²

Numeroase analize ale sistemului politic românesc publicate până acum arată o puternică instabilitate și un grad relativ mic de instituționalizare până în 2000. Totuși, autorii remarcă o stabilizare și instituționalizare relativă după acest an. Vom examina critic această concluzie, folosind atât date cantitative, cât și date calitative. Numărând 169 de formațiuni care depun liste de candidați la alegerile parlamentare din 1990 până în 2004, Cristian Preda și Sorina Soare constată că, dat fiind că începând cu alegerile din 1996 până în 2004 doar alianțe care au participat la alegeri au câștigat, „nici un partid politic din România postcomunistă nu a mers de cinci ori singur în alegeri”³. În 2008, cu un nou sistem electoral, în circumscripții uninominale, numărul de partide care depun candidaturi ajunge la 200, dar câștigătorul este tot o alianță: PSD-PC⁴. Cum aceeași alianță mai participase la alegeri în aceeași formulă de două ori, în 2000 în formula PSD+PUR și în 2004, sistemul de partide părea într-adevăr să se îndrepte către o stabilizare care să întărească treptat și responsabilitatea partidelor politice.

Dacă este să privim numărul efectiv de partide „în 19 ani, sistemul nostru politic a experimentat trei formule diferite, trecând de la dominația cvasiabsolută a unui partid în 1990, la modelul multipartidist fără partid dominant între 1992 și 1996 [deși la o examinare mai atentă care introduce și elemente calitative se poate spune că perioada 1992-1996 cunoaște partid dominant⁵], pentru a dobândi în 2000 trăsăturile unui sistem multipartidist cu partid dominant. După alegerile din 2004, România are din nou un sistem multipartidist fără partid dominant, confirmat după scrutinul din 2008.”⁶ Această confirmare a păstrării tipului de sistem de partide având în vedere numărul de partide este un nou indiciu al stabilizării unui sistem care până în 2004 a cunoscut o instabilitate dramatică.

În timp ce din 1996 până în 2007 se putea vorbi despre o bipolaritate a sistemului⁷, aceasta dispare în 2007, odată cu ruperea alianței D.A. Iar coaliția din 2008 între PD-L și PSD-PC și ulterior ruperea acesteia și construirea unei noi alianțe: Uniunea Social Liberală, între PSD și PNL vine să arate că modelul sistemului poate fi considerat unul cu două blocuri care tind la centru, mai degrabă decât unul cu doi

1 Conor O'Dwyer, „Runaway State Building”, 531.

2 Conor O'Dwyer, „Runaway State Building”, 530-534.

3 Cristian Preda, Sorina Soare, *Regimul, partidele și sistemul politic din România* (București: Nemira, 2008) 38.

4 Cristian Preda, „Alegerile din 2008 în cifre”, *Revista 22*, 6 ianuarie 2009.

5 Ionuț Ciobanu, „Stabilitatea sistemelor de partide din Europa de Est - un parcurs imprevizibil”, *Sfera Politicii*, nr. 112 (2004), 36.

6 Preda, „Alegerile din 2008”.

7 Cristian Pirvulescu, „Competiție și bipolarizare”, *Sfera Politicii*, nr. 110-111 (2004).

poli. Problema este în continuare volatilitatea extremă a acestor blocuri și alianțe. În plus, alianțele pe care partidele le formează ating o plajă atât de largă, încât este greu pentru electorat să le anticipeze. Astfel încât dispare posibilitatea pentru un alegător de a anticipa măcar parțial direcțiile de politică ale partidului sau alianței pentru care votează.

Reprezentarea grafică a evoluției celor mai importante și durabile partide de pe scena politică românească (Anexa 1) arată că în puțin peste 20 de ani partidele din parlamentul României cunosc nu mai puțin de 9 scindări: fie ruperea unor alianțe ce participaseră cu succes la alegeri, fie înființarea de partide noi din facțiuni ale partidelor din parlament. Fuziunile sau alianțele electorale (nu ne referim aici la formarea coalițiilor de guvernare, ci la alianțe formalizate juridic care participă cu candidați comuni la alegeri) sunt tot în număr de 9. În medie, în fiecare an ceva se schimbă în sistemul de partide românesc. Dinamica este amețitoare.¹

La fel se întâmplă și cu schimbările ideologice. Partidul Democrat este cel mai credibil partid social democrat românesc, primul primit în Internaționala Socialistă în 1996. Totuși partidul părăsește Internaționala Socialistă în 2004 se redefiniște fundamental imediat ca popular și în doar doi ani, în 2006, devine membru al Partidului Popular European. Partidul Conservator se definește astfel după ce sub numele de Partid Umanist asumase o viziune social-liberală, care este teoretic opusă conservatorismului politic. Alianța pentru România trece de la stânga la dreapta, de la PSD la PNL, în timp ce Partidul Liberal Democrat schimbă în doar un an orientarea liberală cu cea populară. Este foarte limitată măsura în care o asemenea dinamică a orientărilor ideologice poate să facă previzibile politicile acestor partide.

Tot din perspectiva mobilității elitelor politice parlamentare, sfera publică românească cunoaște o dezbateră virulentă referitoare la migrația politică a parlamentarilor. Din perspectiva funcției de reprezentare a parlamentului, s-a argumentat că decizia unui ales de a schimba partidul care l-a susținut la alegeri poate fi interpretată ca un fenomen care înfățișează nulitatea mandatului imperativ. Pe de altă parte amploarea fenomenului a determinat formarea în 2010 a unui grup parlamentar nou, aparținând Uniunii Naționale pentru Progresul României, partid care nu a prezentat niciodată candidați la alegeri, aceștia fiind cu toții votați cu susținerea altor partide, dar care totuși face parte din coaliția de guvernare.

Concluzii

Analiza sistemului de partide românesc arată că dinamica sa foarte mare nu permite caracterizarea competiției politice ca fiind robustă. Numărul de partide din parlament scade și dispare dominația unui singur partid, deci electoratul are într-adevăr un număr limitat și clar de opțiuni. Dar al doilea criteriu pe care O'Dwyer îl formulează pentru a evalua gradul de instituționalizare a partidelor – posibilitatea alegătorilor de a anticipa politicile guvernamentale – nu este respectat. Volatilitatea

¹ Frontul Salvării Naționale (FSN) se scindează în 1992. Ulterior Frontul Democrat al Salvării Naționale, transformat în Partidul Democrației Sociale din România (PDSR) formează Polul Social Democrat, cu Partidul Umanist și Partidul Social Democrat din România, ieșit din Convenția Democrată (CDR) și apoi din Uniunea Social Democrată, pe care o formase cu Partidul Democrat (PD), moștenitor al FDN. Între timp, o facțiune a PDSR formează Alianța pentru România, partid care ulterior fuzionează cu Partidul Național Liberal (PNL), ieșit și el din CDR, după ce la începutul anilor '90 cunoscuse numeroase facțiuni. După 2004 se formează și se destramă Alianța Dreptate și Adevăr D.A. PNL-PD. O facțiune a PNL devine Partidul Liberal Democrat și ulterior fuzionează cu PD formând Partidul Democrat Liberal (PD-L). PNL rupe alianța cu PD, Partidul Umanist, redenumit Partidul Conservator (PC) rupe alianța cu PSD. PNL se aliază cu PC și ulterior cele două se aliază cu PSD, formând Uniunea Social Liberală.

electorală și parlamentară a partidelor, dar mai ales incoerența alianțelor, fie că este vorba despre coaliții de guvernare sau despre alianțe electorale ce prezintă candidați comuni în alegeri, și instabilitatea internă a partidelor dată de fenomenul migrației politice face imposibilă urmărirea politicii unui partid. În plus dinamica ideologică a partidelor, viteza și ușurința cu care acestea se redefinesc, diminuează posibilitatea pentru alegători de a anticipa politicile pe care le vor adopta partidele pe care le votează.

Din perspectiva primei noastre întrebări de cercetare, privind relația dintre partide și stat, având în vedere atât moștenirea administrației de stat de tip sovietic, așa cum am arătat în prima noastră ipoteză, putem spune că absența caracterului robust al competiției partizane face ca acestea să fie în mare măsură incapabile sau neinteresate să se responsabilizeze reciproc și nu oferă nici alegătorilor posibilitatea de a identifica și de a sancționa partidele care apelează la patronaj și exploatarea resurselor statului în interese personale sau ale unor grupuri restrânse.

Incapacitatea administrativă a statului apare astfel ca fiind întreținută de modelul competiției partizane, iar în acest caz, creșterea capacității statului nu se poate rezuma la reforma administrației și funcției publice, ci trebuie dublată de o reformă politică prin care să se dezvolte capacitatea electoratului de a sancționa partidele politice și practicile corupte ale acestora.

BIBLIOGRAFIE

AHG, Attila, „Public Sector Reforms, Institutional Design and Strategy for Good Governance in East Central Europe. Good Governance or “Rethinking the State”?”, *Studies in East European Thought*, 53 (2001).

CIOBANU, Ionuț, „Stabilitatea sistemelor de partide din Europa de Est - un parcurs imprevizibil”, *Sfera Politicii*, nr. 112 (2004).

CULIC, Irina, “Social Actors in Political Game. The Romanian Political Elite and Democratization”, *Romanian Journal of Political Science*, vol. 5, no. 1 (2005).

DOWNS, Antony, *An Economic Theory of Democracy* (New York: Harper & Brothers, 1957).

ENELOW, James, Melvin HINICH, *The Spatial Theory of Voting: An Introduction* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984).

GANEV, Venelin, „The Separation of Party and State as a Logistical Problem: a Glance at the Causes of State Weakness in Postcommunism”, *East European Politics and Society*, vol. 15, no. 2 (2001)

GANEV, Venelin, „The Dorian Gray effect: winners as state breakers in postcommunism”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 34, no. 1 (2001).

GANEV, Venelin, „The ‘Triumph of Neo-Liberalism’ Reconsidered”, *East European Politics and Societies*, vol. 19, no. 3 (2005)

GANEV, Venelin, „Post-communism as an episode of state building: A reversed Tillyan perspective”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 38, nr. 4 (2005)

GANEV, Venelin, *Preying on the State. The Transformation of Bulgaria after 1989* (Ithaca: Cornell University Press, 2007).

GRZYMAŁA-BUSSE, Anna, *Rebuilding Leviathan: party competition and state exploitation in post-communist democracies* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007).

IONESCU, Alexandra, *Du parti-Etat à l'État des partis. Changer de régime politique en Roumanie* (București: Editura Academiei Române, București, 2009).

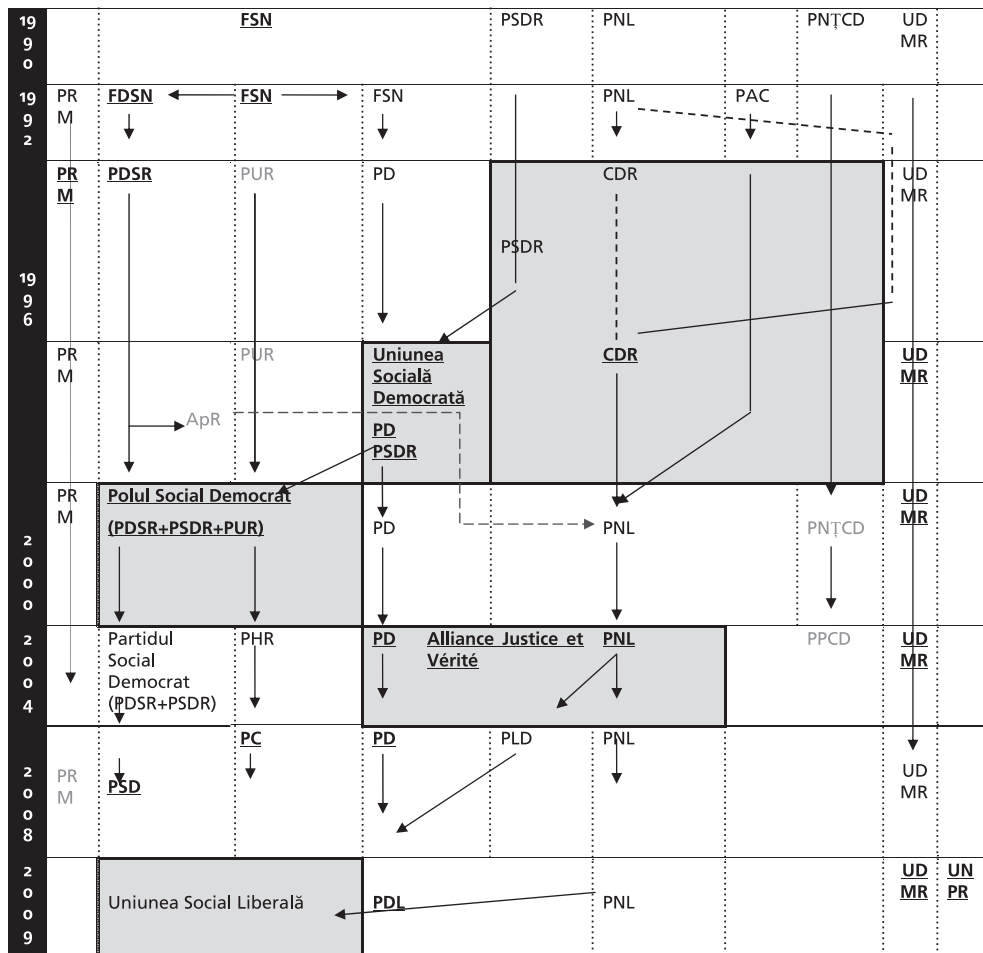
JOWITT, Ken, „Soviet Neotraditionalism: The Political Corruption of a Leninist Regime”, *Soviet Studies* (vol. 35, no. 3, 1983).

- JOWITT, Ken, „Moștenirea leninistă”, în Vladimir TISMĂNEANU (coord.), *Revoluțiile din 1989. Între trecut și viitor*, (Iași: Polirom, 1999).
- KOTT, Sandrine, Martine MESPOULET (éds.), *Le postcommunisme dans l'histoire* (Bruxelles Éditions de l'Université de Bruxelles, 2006).
- NUNBERG, Barbara, „Modernizing the Romanian State. The Go-Slow Administrative Transition” în Barbara Nunberg et al (ed.) *The State After Communism: Administrative Transitions in Central and Eastern Europe* (Washington: The World Bank, 1999).
- O'DWYER, Conor, „Runaway State Building. How Political Parties Shape States in Post Communist Eastern Europe”, *World Politics*, vol. 5, no. 4, (2004).
- O'DWYER, Conor, *Runaway State Building. Patronage Politics and Democratic Development* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2006).
- PIERRE, Jon, B. Guy Peters, *Governance, politics and the State*, (London: St. Martin's Press, 2000)
- PIRVULESCU, Cristian, „Competiție și bipolarizare”, în *Sfera Politicii*, nr. 110-111 (2004).
- PREDA, Cristian, Sorina SOARE, *Regimul, partidele și sistemul politic din România* (București: Nemira, 2008).
- PREDA, Cristian, Sorina SOARE, „România”, în Jean Michel DE WAELE, Paul MAGNETTE (eds.), *Les démocraties européennes. Une approche comparée des systèmes politiques nationaux* (Paris: Armand Colin, 2008).
- PREDA, Cristian, „Alegerile din 2008 în cifre”, *Revista 22*, 6 ianuarie 2009.
- ROGER, Antoine, *Fascistes, communistes et paysans. Sociologie des mobilisations identitaires roumaines (1921-1989)* (Bruxelles: Edition de l'Université de Bruxelles, 2002).
- RONGIER, Luis, „Political Clientelism, Democracy and Market Economy” Review article, *Comparative Politics*, vol. 36, nr. 3 (2004).
- VERDERY, Katherine, „What was socialism and why did it fall?”, *Contention* (vol. 3, no. 1, 1993).
- VERDERY, Katherine, *What Was Socialism, and What Comes Next*, (Princeton: Princeton University Press, 1996).
- VERDERY, Katherine, *Vanishing Hectare: Property and Value in Postsocialist Transylvania* (Ithaca: Cornell University Press, 2003).
- ȚĂRANU, Andrei, Ștefan STĂNCIUGELU, *Resursele puterii. Statul neopatrimonial în România*, (Timișoara: Editura Bastion, 2009).
- *** *Can Africa Claim the 21st Century?*(Washington D.C: The World Bank, 2000).

Anexa

Tablou evolutiv al principalelor partide politice din România : 1989-2012.
 Completare și adaptare după Alexandra Ionescu, *Du parti-Etat à l'Etat des partis. Changer de régime politique en Roumanie*, (București: Editura Academiei Române, 2009)

Pe fond gri = alianțele electorale. **Sublinate** = partidele sau alianțele care fac parte din coaliții de guvernare. Scrise cu gri = partidele care nu trec pragul electoral și nu mai acced în parlament.

Ideology, Between the Concept and the Political Reality¹

■ DANIEL ȘANDRU

[Romanian Academy]

Abstract

This paper begins with the premise that the issue of the relationship between the concept and the political reality in the case of ideology can be explained by using the analysis of two important terms pertaining to contemporary political theory. On the one hand, we take into consideration the term political doctrine, and, on the other, the term of political ideology itself. The semantic and conceptual relationship established between the two terms has often been marked by an identification which was not entirely justified. Therefore, we need to compare the two concepts in order to delimit their meanings as precisely as possible. What I intend to show is that ideology lays a given axiology at the basis of the politics that it aims to promote in reality.

Keywords

ideology; political reality;
conservatorism; ideological analysis;
politics; political

1. The conceptual analysis of ideology

The issue of the relationship between the concept and the political reality in the case of ideology may be explained by using two important terms from contemporary political theory. On the one hand, we refer to the term *political doctrine*, and on the other, to the term *political ideology* itself. The semantic and conceptual relationship between the two terms has often been marked by an identification which was not entirely justified. As a result, we should compare the two concepts in order to delimit their meanings as clearly as possible. In this respect, it should be noted that both some works of political theory and, especially, the actual aspects of socio-political life may take an ideological form. Going further, we may think that ideology represents one of the expressions specific to politics and the political. Yet, when we refer to ideology we need to make a clear distinction between this notion and the term *doctrine*. Thus, as Bernard Crick suggests, political doctrine „refers to a

¹ **ACKNOWLEDGEMENT:** This paper was made within The Knowledge Based Society Project supported by the Sectoral Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number POSDRU ID 56815.

coherent sum of assertions regarding what a particular topic should be"¹. From this viewpoint, liberalism, conservatism, and socialism, for instance, are understood by specialists as political doctrines.

In order to make even clearer the distinction between political doctrines and ideologies, we could say that the former have a much more specific nature than the latter insofar as they focus on a narrow scope of action. Ideology seems to always have totalising tendencies and, based on this, it is perceived, as Alina Mungiu-Pippidi points out, as „a systematised and relatively hierarchical set of opinions. (...) In fact, ideology is more general than a doctrine, being a universal way of interpreting reality, from which derives the interpretation of political reality"². We could say that within the framework of contemporary political reality, ideology stands in the proximity of political philosophy but is not confounded with it. The clear-cut separation between ideological discourse and philosophical-political discourse becomes visible when we focus on the two types of judgements privileged by each of these two distinct forms of thought. Thus, political philosophy operates par excellence with *formal judgements*, which are based on the criterion of the coherence which links the meanings of constituent terms, and on the respect of logical rules of inference. On the other hand, ideology, as a specific form that may be taken by politics, prefers *evaluative judgements*, which are usually expressed by moral imperatives which do not obey alethic criteria (truth and falsity). When the discourse specific to political philosophy leans towards a motivational approach to the political arrangements deemed to be good, and a negative approach to those forms of organisation understood as improper for the human condition, „political philosophy leaves aside formal judgements in order to exercise evaluative thought. Grounding politics in a particular moral value, transformed into an absolute criterion of public good, political philosophy slides into ideology"³.

We therefore notice that ideology lays a particular axiology at the basis of the politics that it aims to promote in reality. Ideology acts, first of all, based on the axiological scale that already exists in society and thus renders it relative, and then it imposes its own values and makes them absolute. Ideology thus oscillates incessantly between the relativisation of the values specific to a society that it sees as immoral, and the absolutisation of the values of a society that it seeks to impose as a model, a society which is deemed to be desirable. This is why it seems to be, Anton Carpinschi and Cristian Bocancea stress out, „an ensemble of convictions and expressions symbolic in nature, which allow for the presentation, assessment and interpretation of the world according to a particular level which is preferred by a thinker, a social class, a regime, a culture or a historical age"⁴. In this context, I would add, besides the descriptive, evaluative, and interpretative aspects of ideology, *the actional aspect*, which imposes, in my opinion, a clear-cut distinction between *political ideology* and *doctrine*. This is an aspect which was also highlighted by the definition of ideology advanced by the *Dictionnaire de la pensée politique. Hommes et idées*: „a matrix of thought which offers us the instruments and the arguments needed to justify a political regime or a form of action, and to deconstruct and discredit others"⁵.

Therefore, we recognise as an essential element, in the case of ideology, *the actional aspect*, which is absent in the case of doctrine. Of course, a political doctrine may have ideological claims, identifiable at the level of the programmes of some

1 Bernard Crick, *Socialismul* [Socialism] (Bucharest: Du Style Publishing, 1998), 6.

2 Alina Mungiu-Pippidi (coord.), *Doctrina politice. Concepte universale și realități românești* [Political doctrines. Universal concepts and Romanian realities] (Iași: Polirom Publishing, 1998), 9.

3 Anton Carpinschi, Cristian Bocancea, *Știința politicului. Tratat* [The Science of Politics. Treatise] (Iași: „Al. I. Cuza” University Press, 1998), 100.

4 Carpinschi, Bocancea, *Știința politicului...*, 100.

5 *** *Dictionnaire de la pensée politique. Hommes et idées* (Paris: Hatier, 1989), 382.

political parties which claim to belong to that doctrine. Yet, political doctrines are par excellence a type of theoretical discourse, which plays the role of deciphering the philosophical grounds of a particular political orientation. The doctrinarian nature of a given politics refers to the reflective aspects of the political, to its abstract, mainly philosophical orientation so that, finally, it becomes ready to describe and put forth the specific mechanisms which feed the imagining of a „better“ society. Thus, the stress is put on what the politically organised society *should be* and not on what it actually *is*. Moreover, a particular political doctrine has the role of laying the foundations of the political identity of a particular social group, by advancing a set of values that individuals can freely embrace. Doctrine puts forth an *axiological orientation* but it does not impose it through impulsive means. Going a step further, we may say that an individual's or a social group's adhesion to a particular political doctrine highlights a particular personal character trait or a group's personality trait. This is because a doctrine systematises a set of rationally elaborated values, which provide a sense of continuity to the people or the groups which embrace it. While ideology is supposed to have a „revolutionary“ nature, a political doctrine may become „radical“ only in particular historical and political circumstances. This is why, even if they are borne in a philosophical setting, being ontologically grounded, doctrines can claim a specificity of scientificity, a position on a meta-theoretical level. On the contrary, besides the fact that it offers a more ample space of analysis, ideology has a direct relationship with political action and with the actual relationships of power.

2. Case study: conservatism, from an ideological concept to the political reality

The British political philosopher Robert Nisbet defines conservative ideology as a *traditional class regime*¹. It is tradition which has guided the entire intellectual trajectory of conservatism, a fact which is easy to acknowledge if we bear in mind that we are talking about a quintessentially British ideology. Tradition does not recognise the equality promoted by liberals, not even when this equality refers to the chances of entering the political or economic competition. On the contrary, as Sorin Cuceraî emphasises, „the traditional class regime is based on (...) a grand hierarchical view of the world. This view is organic; it is generated by a descriptive and analogical mode of thinking, not by a mechanical, rationalist one. It is obvious that such a regime relies on the principle of the basic inequality of people“².

Therefore, conservatism develops a specific type of rationality, which opposes any radical measures that are not suited for the traditionalist way of interpreting the world. As Adrian-Paul Iliescu emphasises, this view can be summarised by the conservative adage put forth by viscount Falkland, who believed that „where it is not necessary to change, it is necessary not to change“³. The same attitude is to be found in the seminal work of conservative ideology, *Reflections on the Revolution in France*, written by the British politician and Edmund Burke, who condemned the French radicalism a year after the 1789 Revolution, showing that „Abstractedly speaking, government, as well as liberty, is good; yet could I, in common sense, ten years ago, have felicitated France on her enjoyment of a government (for she then had a government) without inquiry what the nature of that government was, or how it was administered? Can I now congratulate the same nation upon its free-

1 Robert Nisbet, *Conservatorismul* (Bucharest: Editura Du Style, 1998).

2 Sorin Cuceraî, în Mungiu-Pippidi, *Doctrine politice...*, 11.

3 Adrian-Paul Iliescu, în Mungiu-Pippidi, *Doctrine politice...*, 73.

dom? Is it because liberty in the abstract may be classed amongst the blessings of mankind, that I am seriously to felicitate a madman, who has escaped from the protecting restraint and wholesome darkness of his cell, on his restoration to the enjoyment of light and liberty? Am I to congratulate a highwayman and murderer who have broken prison upon the recovery of his natural rights?"¹ Such a discourse emphasises the attitude embraced by any conservative who has to deal with radical news, which he rejects, preferring change when it occurs as an individual's or a society's need to *adapt* to those particular problematic situations. Although it does not encompass a programmatic agenda, a „catechism“, conservatism is identifiable there where rationality becomes manifest not through the application of abstract solutions, which bear no connection to human or social reality, but by an effective and empirical analysis of the possibilities of action, so that, at the end, it would be possible to adjudge the most prompt solution. However, bearing in mind the analysis of conservative ideology conducted by Adrian-Paul Iliescu², we can infer a series of philosophical and political suppositions which lie at the basis of this intellectual construct.

First, we are dealing with *cognitive suppositions*, which bring to the fore both the tradition of Stoic logic, which relied on *nominalism*, and the British philosophical tradition, marked by the presence of *empiricism*. These elements shaped the following cognitive suppositions: a) *diffidence towards abstractions* – imposes a distinction between the *continental tradition* and the *British tradition* of thought³ by showing that while the former uses abstractions such as the concepts of freedom, justice, equality, truth, good, etc., the latter believes that all these are nothing but artificial constructs, whose content is not found in reality. The former leaves from Plato and Aristotle while the latter lays gnoseological foundations for conservatism, insisting on the need to put abstractions aside, as they lead to a useless complication of human knowledge; b) *mental constructs as a source of error* – insists on the empirical mode of studying reality, be it political or historical, a type of approach which may avoid errors. In the case of continental rationalism, error stems – via Descartes – from the lack of *something* which should have been present in the human mind. Or, as Adrian-Paul Iliescu points out, „on the contrary, for empiricists, it is not the lack of general ideas but their presence, or the excess of mental constructs, that is the main cause of error“⁴. Mental constructs, forged by human reason, are therefore dangerous because at the level of knowledge they lead to errors, and at the socio-political level they generate the *social engineering*, which makes possible the emergence of experiments whose finality often eludes the control of those who initiate them. In order for the process of knowledge to be authentic, conservatives suggest through the voice of empiricism, it must develop organically so that abstractions, general theories be constantly connected both to reality and to other theories, as they may prove to be falsifiable, at a given moment; c) *ignorance and the fallibility of reason* – each individual should be aware of the fallibility of his/her reasoning, of the fact that, through the excessive use of abstractions, reason may slip into error. At the political level, this is what made possible the justification of totalitarian and authoritarian regimes, which have always been based on humanistic principles, such as those of social freedom and equality, but which failed due to the impossibility of their being applied in praxis; d) *the unpredictability of future* – the course of historical, social, political or economic events is not predictable, because it is impos-

1 Edmund Burke, în Adrian-Paul Iliescu, Mihail-Radu Solcan (coord.), *Limitele puterii* [The Limits of Power] (Bucharest: All Publishing, 1994), 66.

2 Adrian-Paul Iliescu, *Conservatorismul anglo-saxon* [Anglo-Saxon Conservatism] (Bucharest: All Publishing, 1994).

3 Iliescu, *Conservatorismul...*, 83.

4 Iliescu, *Conservatorismul...*, 94.

sible to establish laws relative to the evolution of the human society based on which it would be possible to make predictions about the future. Any claim at predictability is unjustified; in fact, it can only be a dangerous prophecy, regardless of whether we are talking about the evolution of the human society towards a liberal or a socialist model. We can only observe the recurrence of particular experienced from the past but this does not allow us – as David Hume noticed – to know how the future would look like. It is impossible to make rational analogies between the past and the future because, as Burke showed, „the omnipresence of the surprise-fact is the natural result of the changing nature of all things“; e) *anti-intellectualism* – knowledge cannot be universal, as rationalists think, because to support this idea means to advance an unjustified claim. Yet, in the case of empiricist and conservative thinking the underlying cause is not gnoseological pessimism. On the contrary, empiricists are optimistic but they show moderate gnoseological optimism, based on – as we have seen above – the idea of the fallibility of reason. This is why they prefer to refer to particular things, which are the object of *practical knowledge (knowing how)*, not of *technical knowledge (knowing that)*, to use the terms made famous by the epistemologist Gilbert Ryle and then taken over by a contemporary conservative theorist, Michael Oakshott²; f) *the supremacy of experience* – represents, we believe, the sum of the cognitive suppositions encompassed by the political ideology of British conservatism, which has emphasised, ever since the modern age, that reason creates idols in the attempt to discover the essential elements of knowledge. On the contrary, scientific truth may be discovered by experiences, the latter being the main source from where our ideas are borne. Just like in the case of knowledge, at the political level, society develops organically, passing through repeated trials and errors due to which, over time, tradition itself is built. As Adrian-Paul Iliescu notices, „at the political level, the supremacy of experience is matched by the supremacy of tradition. Just like experience, tradition is not infallible, but having grown «organically» and having been verified in time, it is our main guiding“³.

Second, we are dealing with a series of *ontological suppositions*, the ones which offer substance to conservative ideology, and which are substantiated by several aspects. First, we recognise here an extension of the conservative and empiricist conservative conception, as conservative thinkers believe that it is not reason that characterises human nature, but on the contrary, *passions*. Reason creates artefacts while human feelings and instincts create natural traditional customs, which impose themselves by their authority. Experience and tradition are the ones which lead man towards what is natural, leading him away from the traps of the idols forged by nature. The authority of tradition also imposes itself at the political level, showing that the elites are the ones which are supposed to impose their will on the ignorant masses. Moreover, a conception of political society also forms based on these ontological presuppositions. From this perspective, the political theorists Terence Ball and Richard Dagger claim that „the political society is not a mere collection of people; it is a living and constantly changing being, a whole which is bigger than the sum of its components. In this *organic conception of society* individuals relate to society just as the heart, the eyes and the arms relate to the body – not as separate units (as in the case of the *atomist conception* of society, preferred by liberal ideology) but as the parts of a living being“⁴.

Third, we are dealing with a series of *moral suppositions*, which attempt to nuance, as Adrian-Paul Iliescu shows, the idea that „moral attitude cannot be sepa-

1 Iliescu, *Conservatorismul...*, 121.

2 Iliescu, *Conservatorismul...*, 133-146.

3 Iliescu, *Conservatorismul...*, 155.

4 Terence Ball, Richard Dagger, *Ideologii politice și idealul democratic* [Political Ideologies and the Democratic Ideal] (Iași: Polirom Publishing, 2000), 102.

rated from the way in which man, its nature and that of its behaviour, institutions, society and lifestyles are seen"¹. Without pretending to promote a moral theory, conservative ideology nevertheless states that, as man is likely to make abuses, due to the passions which are naturally his, he must be (morally, legally, etc.) compelled to obey authorities. Along with *property*, *authority* is one of the basic concepts of conservatism. Authority is represented, first of all, by *tradition*, and then by the *social codes* rooted in the social context. Even the contemporary theorists of conservatism, such as Oakeshott, Voegelin and Russell Kirk claim that, although state power has the obligation to „intervene as less as possible in the economic, social, and moral field”, thus keeping the idea of a *private sphere* and of the need to limit the abusive intrusion of the state into it, it is nevertheless compelled – in Robert Nisbet’s view – „to act as much as possible in order to strengthen and amplify the functions held by the family, the local community, and volunteer-based associations”². We notice here the stress put on the relationship between the state and the civil society, the latter being formed by the so-called *intermediate groups*, which mediate the relationship between the individuals and the state. Among them, the most important ones are the family, the Church and the local community, as they are the ones which provide specific roles for each individual, and thus submit their members to the authority of tradition.

Finally, we may say that conservative ideology is mainly characterised by a three-fold plea: a) a *plea for tradition*, based on which history is conceived as an evolution in what regards human experience. As Nisbet shows, this view is based on the „belief that, regardless how old a system, a *modus vivendi* is, it still can play a vital function, of which men can take advantage, either from a psychological or from a sociological viewpoint”³; b) a *plea for freedom*, which is asserted through the clear distinction between *freedom* and *equality*. Thus, while the former plays the fundamental part of defending property, an essential principle of conservatism, which included both the spiritual and the material goods of individuals and their families, the latter seeks to impose – Nisbet claims – „a certain redistribution or levelling of the material and spiritual values unevenly spread in a community”⁴; c) a *plea for an organic evolution*, whose role is to underline the rejection of the model of the *utopian social engineering*, which pursuits a radical reorganisation or reconstruction of society, according to a predetermined purpose, and the preference for a model of *gradual engineering*, which is carried out through successive reforms. Conservatives believe that complete and sudden social change is a veritable illusion. As the political philosopher Karl Popper shows, „the supporter of gradual engineering will adopt (...) the method of identifying and fighting against the most pressing ills of society, and not that of searching the supreme and ultimate good, and of fighting for its attainment”⁵.

Of course, conservative ideology must also face some criticism. Yet, beyond this, it remains one of the most important philosophical-political contributions of modern times, which still has a strong impact today. This is why we believe that a complete overview of conservatism should also include, even in an abridged form, the *neoconservative* movement, which emerged in the 20th century. Neoconservative views crystallised around the ideas promoted by authors such as Daniel Baell, Nathan Glazer, John Kirkpatrick and Daniel Patrick Moynihan, who have been considered to be, quintessentially, followers of liberalism who were nevertheless disappointed

1 Iliescu, *Conservatorismul...*, 172.

2 Nisbet, *Conservatorismul*, 63.

3 Nisbet, *Conservatorismul*, 52.

4 Nisbet, *Conservatorismul*, 72.

5 Karl Popper, *Societatea deschisă și dușmanii săi* [The Open Society and its Enemies] (Bucharest: Humanitas Publishing, 1993), 183.

by the failure of its programs that targeted *welfare*. According to neoconservatives, people are defined by the culture to which they belong, and, as a result, the cultural values of left-wing or feminist orientations are rejected, because it is believed that they would bring decadence into the social area. Moreover, neoconservatism is very close to liberal scepticism in what regards the state's area of influence, underlining – as Terence Ball and Richard Dagger show – that „government tries to do too much, and this only makes matters worse, instead of making them better. The moment has come for the government to do less for people in order to encourage them to do more for themselves”¹. Such considerations imply the idea that individuals should be made socially responsible because, due to the economic prosperity made possible by capitalism, they reach a stage when they believe themselves to be capable of doing anything. The unlimited desire provoked in people by the capitalist society, that of having everything *hic et nunc*, is also reflected in others areas of socio-political life. This is because politics, economics, and culture are interconnected, and this allows the neoconservatives to draw the conclusion – also shared by Ball and Dagger – according to which „anyone who wishes to keep the existing social and political arrangements should have in mind cultural changes – and maybe even attempt to strengthen the cultural link”².

REFERENCES

BALL, Terence, DAGGER, Richard Dagger, *Ideologii politice și idealul democratic*, Iași: Editura Polirom, 2000.

CARPINSCHI, Anton, BOCANCEA, Cristian, *Știința politicului. Tratat*, Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1998.

CRICK, Bernard, *Socialismul*, București: Editura Du Style, 1998.

ILIESCU, Adrian-Paul, *Conservatorismul anglo-saxon*, București: Editura All, 1994.

ILIESCU, Adrian-Paul, SOLCAN, Mihail-Radu (coord.), *Limitele puterii*, București: Editura All, 1994.

MUNGIU-PIPPIDI, Alina (coord.), *Doctrine politice. Concepte universale și realități românești*, Iași: Editura Polirom, 1998.

NISBET, Robert, *Conservatorismul*, București: Editura Du Style, 1998.

POPPER, Karl, *Societatea deschisă și dușmanii săi*, București: Editura Humanitas, 1993.

*** *Dictionnaire de la pensée politique. Hommes et idées*, Paris: Hatier, 1989.

1 Ball, Dagger, *Ideologii politice...*, 119.

2 Ball, Dagger, *Ideologii politice...*, 121.

Contestații fără cenzură: moțiunile în România postcomunistă (1989-2008)

■ LAVINIA STAN

[St. Francis Xavier University, Canada]

■ DIANE VANCEA

[Ovidius University, Constanta]

Abstract

Confidence motions introduced in the Romanian Parliament in 1989-2008 represented important tools of legislative control over the executive. Simple and censure motions employed by the opposition against the government tackled the most important issues affecting the country, the government's perceived failure to enact its program, and areas considered a priority by the opposition. No motion really threatened the life of the cabinet, only a fraction of them passed, and even fewer were implemented, but motions gave the opposition public attention and an occasion to present its point of view.

Keywords

motions; censure; no-confidence; Parliament; post-communist transition

Răspunderea colectivă a guvernului față de parlament definește regimurile parlamentare, în timp ce moțiunile de cenzură sunt proceduri importante prin care executivul este trase la răspundere de către legislativ¹. Acest lucru este valabil și în Europa de Est, unde, după căderea regimului comunist, moțiunile au fost introduse ca instrumente politice noi. În ultimele două decenii sute de moțiuni au fost discutate de parlamentari, însă modul în care ele sunt inițiate, formulate, introduse, dezbătute și votate de către parlamentele postcomuniste rămâne incomplet elucidat. Acest articol analizează moțiunile dezbătute în parlamentul românesc din 1989, anul revoluției anticomuniste, până în 2008, anul în care al cincilea parlament post-comunist și-a încetat activitatea. Accentul este pus pe prezentarea de ansamblu a tuturor moțiunilor discutate în Camera Deputaților și Senat în ședințe separate sau comune și pe identificarea unor mo-

¹ Vezi Arend Lijphart, *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries* (New Haven, Yale University Press, 1999) și Z. Somer-Topcu, L. Williams, „Government Performance and Party Change: The Effects of Economic Performance and No-Confidence Motions on Party Policy Shifts” (2010), http://people.vanderbilt.edu/~z.somer/Laron_JOP.pdf, accesat 9.06.2011.

dele generale care ar explica motivele pentru care opoziția a inițiat moțiunile, modul în care guvernul a răspuns acestor contestații ale legitimității sale și impactul acestor moțiuni asupra credibilității și popularității atât a guvernului, cât și a opoziției.

Datele pentru această analiză au fost colectate din stenogramele dezbaterilor parlamentare și listele de moțiuni făcute publice de către camerele Parlamentului. Am consultat textele moțiunilor discutate în Parlament și am urmărit îndeaproape dezbaterile parlamentare care au avut loc între prezentarea fiecărei moțiuni parlamentare și votul final al acestora. Ca punct de plecare pentru articol am construit o bază de date a moțiunilor de cenzură și simple introduse între 1990 și 2008. O analiză de conținut a permis unui panel de experți să evalueze moțiunile în ceea ce privește principalele lor subiecte. În cele ce urmează, înțelegem prin „guvern” partidul/partidele cu portofolii în cabinet și prin „opoziție” toate celelalte formațiuni politice reprezentate în Parlament, dar neimplicate efectiv în executiv.

În primele două decenii postcomuniste, România a organizat șase runde de alegeri parlamentare în 1990, 1992, 1996, 2000, 2004 și 2008. Primul legislativ a durat numai doi ani, însă toate celelalte au avut mandate de patru ani. Ambele camere ale Parlamentului au fost alese direct de către populație, prin mecanisme electorale similare, au jucat roluri legislative similare, având posibilitatea să discute orice tip de lege pe orice tip de subiect, folosind același tip de instrumente (moțiuni, interpelări și declarații), și au lucrat în comisii structurate în mod similar. Propunerile legislative și moțiunile pot fi introduse în fiecare cameră a Parlamentului de către membrii camerei respective. Un număr de mandate de deputați (13 în 1992-1994 și până la 18 în 2004-2008) a fost rezervat minorităților etnice, cu excepția Uniunii Democratice a Maghiarilor din România (UDMR), care a atras în jur de 6,7% din voturile naționale în toate alegerile postcomuniste.

În 1990-1996 și 2000-2004, guvernul a fost format de Frontul Salvării Naționale (FSN), moștenitorul direct al Partidului Comunist, care a controlat țara necontestat până în 1989. Facțiunea cea mai conservatoare a Frontului a devenit Partidul Social Democrat (PSD), o formațiune de centru stânga, astăzi membră a Partidului Socialist European. La sfârșitul lui 1996, opoziția pro-democrată a câștigat pentru prima dată alegerile libere sub stindardul Convenției Democratice din România (CDR), o coaliție de coaliții anticomuniste de centru dreapta. În același an, Convenția a format guvernul cu ajutorul aripii reformiste a Frontului, Partidul Democrat, și a UDMR-ului. Alegerile generale din 2000 și 2004 au dus la alternanță la putere. În 2004 votul a fost câștigat de Alianța DA, Dreptate și Adevăr, formată din Partidul Democrat (devenit ulterior Partidul Democrat Liberal, PDL), membru al Partidului Popular European, și Partidul Național Liberal (PNL), membru al Alianței Liberalilor și Democraților din Europa. În 2007 Alianța DA s-a destrămat, fapt ce a făcut ca alegerile din 2008 să fie câștigate de PDL, care a format guvernul cu PSD, PNL trecând în opoziție. Organizația politică cunoscută sub numele de „Partidul România Mare” (PRM), care adăpostește mulți foști nomenclaturiști și securiști, a fost reprezentat în Parlament până în 2008, a fost co-optat la guvernare în 1994-1996 și a rămas în opoziție în 1996-2008.

Datorită orientării ideologice și a preferințelor politice ale partidelor care le-au format, guvernele românești au fost de centru-stânga în 1990-1992, 1992-1996 și 2000-2004, atunci când opoziția a fost reprezentată de partide de centru dreapta (cu excepția perioadei 1994-1996, când partidele naționaliste au sprijinit guvernul) și de centru dreapta în 1996-2000 și 2004-2008, când opoziția a fost formată din partide de centru stânga și naționaliste. Executivele - conduse pe rând de Petre Roman (1990-1991), Theodor Stolojan (1991-1992), Nicolae Văcăroiu (1992-1996), Victor Ciorbea (1996-1998), Radu Vasile (1998-1999), Mugur Isărescu (1999-2000) și Adrian Năstase (2000-2004)¹ – au fost cabinete majoritare, susținute de cel puțin

¹ Pentru data la care au fost investite aceste cabinete, vezi Lavinia Stan, Răzvan Zaharia,

o majoritate simplă de deputați și senatori. Singura excepție a fost cabinetul Călin Popescu Tăriceanu (2004-2008), care în 2007-2008 a fost minoritar, susținut doar de PNL, după ce PD s-a alăturat opoziției.

Rolul moțiunilor în democrațiile parlamentare

Deși până în 2007 aproape 63 de parlamente din întreaga lume au introdus pe ordinea de zi moțiuni contra guvernelor, acestea rămân și acum un subiect puțin analizat în domeniul politicilor comparate și a studiilor postcomuniste, fapt care i-a determinat pe unii cercetători să sugereze că înțelegerea noastră cu privire la utilizarea acestor instrumente legislative se bazează „în principal pe trei elemente: dovezi anecdotice, modele formale și studii empirice”¹. Totuși, știm că moțiunile joacă un rol cheie în medierea competiției politice, catalizând desființarea guvernelor, determinând tipurile de guvern în curs de formare, identificând partidele politice responsabile de eșecurile politice, punând sub semnul întrebării performanțele guvernamentale în domenii importante ale vieții și crescând riscul disoluțiilor guvernamentale voluntare². Datorită înclinației lor de a ajunge pe prima pagina a ziarelor, moțiunile sunt moduri eficiente prin care opoziția trage guvernul la răspundere prin evidențierea și aducerea în atenția publică a eșecului guvernamental sau a incompetenței lui într-o anumită zonă a afacerilor publice. Ca instrumente cheie de supraveghere parlamentară, moțiunile ajută legislativul „să identifice și să prevină abuzul, comportamentul arbitrar, ilegal și neconstituțional al guvernului și al agențiilor publice”; responsabilizează guvernul pentru modul în care folosește banii contribuabililor și facilitează îmbunătățirea eficienței acțiunilor guvernamentale prin detectarea „risipei în cadrul aparatului guvernamental și a agențiilor publice”; „asigură că politicile anunțate de guvern și aprobate de Parlament sunt cu adevărat transpuse în practică”; și „măresc transparența operațiunilor guvernamentale și sporesc încrederea publicului în guvern”³. Indiferent dacă sunt aprobate sau nu, moțiunile propuse de guvern sau opoziție atrag atenția cercetătorilor și a jurnaliștilor⁴. În plus, o serie de studii empirice comparative au reușit să identifice și cauzele pentru care moțiunile de cenzură sunt introduse în anumite conjuncturi politice, dar nu în altele⁵.

Această literatură de specialitate furnizează un număr de lecții importante noilor democrații postcomuniste est europene. În primul rând, moțiunile par să re-

„Romania”, *European Journal of Political Research* 47 (2008): 1087-1098, și Lavinia Stan, Răzvan Zaharia, „Romania”, *European Journal of Political Research* 48 (2009): 1096-1109.

1 Laron Williams, „Threatening to Challenge: No-Confidence Motions and Government Acquiescence”, 2008, <http://people.tamu.edu/~lkw5391/Threatening%20Formal%20Model--8-25-08.pdf>, accesat 9.06.2011, p. 3.

2 Paul Warwick, *Government Survival in Parliamentary Democracies* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), Christophe Crombez, „Minority Governments, Minimal Winning Coalitions and Surplus Majorities in Parliamentary Systems”, *European Journal of Political Research* 29 (1996): 1-29 și David Baron, „Comparative Dynamics of Parliamentary Government”, *American Political Science Review* 92 (1998): 593-609.

3 Hironori Yamamoto, *Tools for Parliamentary Oversight: A Comparative Study of 88 National Parliaments* (Geneva: Inter-Parliamentary Union, 2007), <http://www.ipu.org/PDF/publications/oversight08-e.pdf>, accesat 18.10.2011, pp. 9-10.

4 John Huber, „The Vote of Confidence in Parliamentary Democracies”, *American Political Science Review* 90 (1996): 269-282 și Warwick, *Government Survival in Parliamentary Democracies*.

5 Vezi M. Masuyama și B. Nyblade, „An Analysis of the No-Confidence Votes in the Japanese Diet”, lucrare prezentată la conferința anuală a American Political Science Association, Philadelphia, august 2003, și Torbjorn Bergman, Wolfgang C. Muller, Kaare Strom și Magnus Blomgren, „Democratic Delegation and Accountability: Cross-National Patterns”, în Wolfgang Muller, Kaare Strom și Torbjorn Bergman (coord.), *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies* (Oxford: Oxford University Press, 2006), 109-220.

prezintă „încercările opoziției de a face publice eșecurile guvernului într-o arenă politică de mare interes”¹. În perioade economice dificile, moțiunile pot ajuta opoziția să se distanțeze de guvern, pot evidenția responsabilitatea guvernului pentru deteriorarea economiei, „pot demarca pozițiile partizane unice ale partidelor în fața unei audiențe largi”², pot atrage atenția mass-mediei asupra eșecurilor guvernamentale, pot „educa electoratul în legătură cu performanța guvernamentală”, pot „consolida mesajul negativ despre guvern primit de către alegători”³, pot îmbunătăți opinia publicului despre forțele de opoziție și, astfel, pot spori șansele acesteia pentru o viitoare victorie electorală. Motivațiile lor merg dincolo de dorința de a doborî guvernul, având ca scop mai general atragerea suportului electoral pe termen lung, arătând votanților că partidul care inițiază moțiunea oferă cea mai bună reprezentare politică a intereselor lui și ajutând acea formațiune politică să câștige beneficii electorale pe termen lung. Un număr de autori au caracterizat anumite moțiuni ca fiind de natură „partizană”, atunci când partidele politice nu își dezvăluie public sprijinul pentru aceste moțiuni, deoarece acestea contrazic prioritățile lor ideologice sau politice⁴.

În al doilea rând, moțiunile reprezintă întotdeauna o serioasă amenințare pentru guvernele minoritare, confruntate cu o opoziție ce controlează majoritatea fotoliilor în Parlament. Este larg acceptat faptul că această amenințare implicită descurajează formarea guvernelor minoritare⁵. Partidele de opoziție sunt interesate de moțiuni datorită acoperirii media pe care acestea o obțin. Totuși, adevărata putere a moțiunilor de cenzură este adesea nevăzută, moțiunile de succes, care doboară guverne sau influențează direct politicile publice, reprezentând doar 5% din totalul tuturor moțiunilor introduse în parlamentele democratice după 1960⁶. Conform cercetărilor, moțiunile de cenzură pot fi „un obstacol minor, depășit de guvern” sau pot „duce la reorganizarea guvernamentală sau chiar organizarea de noi alegeri parlamentare”⁷. Partidele inițiază moțiuni chiar și atunci când știu că este improbabil ca ele să fie aprobate. În cele mai multe cazuri, parlamentarii pot anticipa rezultatul unei moțiuni de cenzură înainte de vot, dar chiar și când știu că aceasta va cădea ei aleg să introducă moțiunea în Parlament datorită expunerii pe care aceasta o va dobândi în mass-media și a atenției de care se va bucura printre votanți⁸. Aceasta pentru că, indiferent dacă o moțiune trece sau nu, partidele din opoziție au un câștig electoral net ca urmare a introducerii moțiunii, în timp ce guvernul înregistrează, după o astfel de provocare, o scădere a suportului său popular. În alte cazuri, opoziția acționează strategic, abținându-se de la provocare și utilizând moțiunile doar atunci când ele incomodează guvernul și sunt în beneficiul ei.

În al treilea rând, guvernul poate alege să răspundă provocării unei moțiuni fie prin ignorarea amenințării, fie cedând, fie demisionând. Guvernele ar putea să demisioneze în loc să ignore provocarea opoziției sau să cedeze, „atunci când beneficiile deținerii funcției sunt suficient de scăzute”, adică atunci când „probabilitatea

1 Zeynep Somer-Topcu și Laron Williams, *Government Performance and Party Change: The Effects of Economic Performance and No-Confidence Motions on Party Policy Shifts*, 2010, http://people.vanderbilt.edu/~z.somer/Laron_JOP.pdf, accesat 9.06.2011, 2.

2 Topcu și Williams, *Government Performance*, 8.

3 Topcu și Williams, *Government Performance*, 9.

4 Kaare Strom, „Minority Governments in Parliamentary Democracies: The Rationality of Nonwinning Cabinet Solutions”, *Comparative Political Studies* 17 (1984): 199–227.

5 Christophe Crombez, „Minority Governments, Minimal Winning Coalitions and Surplus Majorities in Parliamentary Systems”, *European Journal of Political Research* 29 (1996): 1–29.

6 Laron Williams, *Unsuccessful Success? Failed No-Confidence Motions, Competence Signals, and Electoral Support*, 2010, <http://www.webpages.ttu.edu/larwilli/Unsuccessful%20Success--Final%20Version.pdf>, accesat 9.06.2011, 3.

7 Somer-Topcu și Williams, „Government Performance and Party Change”, 4.

8 Williams, *Unsuccessful Success?*, 7-8.

ca guvernul să rămână la putere după următoarele alegeri este mare” sau suma concesiilor necesare pentru a satisface opoziția este considerată a fi prea ridicată¹. Laron Williams a identificat o situație paradoxală în raport cu moțiunile de cenzură. Pe de o parte, „o moțiune poate trece doar atunci când opoziția are o poziție de negociere puternică”². Pe de altă parte, „tocmai această poziție de negociere relativă cu guvernul face mai puțin probabile moțiunile de cenzură, guvernul fiind mai dispus să accepte provocarea sau să demisioneze”³. În completare, „doar existența unei incertitudini semnificative în ceea ce privește rezultatul moțiunii de cenzură poate face guvernul să ignore amenințarea”⁴. Williams a sugerat și că guvernele populare ar putea să demisioneze, deoarece șansa lor de a forma guvernul după alegeri este foarte ridicată, în timp ce guvernele nepopulare vor avea tendința de a se agăța de putere, deoarece ele știu că alegerile anticipate le-ar afecta negativ.

În al patrulea rând, moțiunile de cenzură multiple ajută partidele să se distanțeze clar de poziția politică a guvernului⁵. Când sunt introduse înaintea alegerilor generale, moțiunile multiple cresc nivelul de informare al alegătorilor despre politicile publice și insatisfacția lor cu privire la programul guvernamental, slăbind astfel suportul electoral pentru guvern și crescând suportul pentru opoziție. Moțiunile multiple sunt inițiate fie de unul dintre partidele politice care amenință în mod continuu guvernul, fie de către mai multe partide care atacă un număr de politici guvernamentale diferite. Se poate ca un guvern incompetent sau nepopular care a experimentat provocări multiple să fie pedepsit în alegeri, prin votul alegătorilor care susțin alte partide. Moțiunile se referă deseori la politica economică, dar ele pot critica și sistemul de sănătate, criminalitatea și corupția, educația, scandalurile politice, politica externă, egalitatea între femei și bărbați, justiția, statul de drept și alte domenii. Atunci când ele reflectă performanța generală a țării în domeniul respectiv (de exemplu, în economie), moțiunile pot genera potențiale schimbări de direcție în politica de partid. Într-adevăr, moțiunile care critică politicile economice ale guvernului sunt introduse rar în momente de prosperitate economică, însă sunt mult mai susceptibile în a afecta credibilitatea și legitimitatea guvernului atunci când sunt introduse în timpul crizelor economice.

Într-un sistem parlamentar clasic, de tip Westminster, atunci când o lege importantă propusă de cabinet este respinsă, însăși legitimitatea guvernului este pusă sub semnul întrebării. De exemplu, în Canada toate legile introduse de guvern sunt tratate de opoziție drept moțiuni de neîncredere și pot duce la căderea cabinetului și la alegeri anticipate dacă aceste legi nu reușesc să câștige suportul Parlamentului. Spre deosebire, Europa postcomunistă a căutat „să decupleze estimarea greșită a suportului parlamentar de către guvern de chestionarea mai largă a continuării sprijinului parlamentar pentru guvern”⁶. Cele mai multe constituții est europene prevăd că moțiunile de cenzură pot fi introduse cu suportul unei cincimi dintre legiuitori și necesită o majoritate absolută pentru a trece. Unele dintre aceste țări limitează reintroducerea frecventă a unei aceleiași moțiuni prin suspendarea puterii

1 Laron Williams, „Threatening to Challenge: No-Confidence Motions and Government Acquiescence”, 2008, <http://people.tamu.edu/~lkw5391/Threatening%20Formal%20Model--8-25-08.pdf>, accesat 23.01.2012, p. 14.

2 Williams, „Threatening”, 17.

3 Williams, „Threatening”.

4 Williams, „Threatening”.

5 Arthur Lupia și Kaare Strom, „Coalition Termination and the Strategic Timing of Parliamentary Elections”, *American Political Science Review* 89 (1995): 648–665.

6 Evgeni Tanchev, „Historical and Psychological Sources Shaping Constitutionalism and Constitutional Performance in the Post-Communist Societies: Reflections on Constitutionalism in the Transition, or the Legacy of Transitory Constitutions”, în Stanislaw Frankowski și Paul B. Stephan, coord., *Legal Reform in Post-Communist Europe. The View from Within* (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1995), 148.

Parlamentului de a o reintroduce pentru o perioadă definită de timp. În Polonia, de exemplu, o moțiune de cenzură nu poate fi readusă în Parlament decât după trei luni după ce a eșuat la prima ei lectură. Constituția Ungariei prevede posibilitatea unui vot de cenzură, dar în practică prevederea este atât de restrictivă încât ea efectiv elimină posibilitatea succesului unei moțiuni. Similar sistemului german, o „moțiune de cenzură constructivă” poate fi introdusă în Ungaria doar dacă în același timp se propune și numele unui alt prim ministru. Moțiunea poate fi introdusă numai împotriva prim-ministrului, nu a întregului cabinetul¹. Constituțiile din Armenia și Mongolia stipulează că parlamentele pot depune moțiuni de cenzură doar dacă guvernul solicită votul de încredere.

Mai mulți autori au examinat reconstrucția parlamentului românesc după 1989, rolul jucat de comisiile parlamentare în elaborarea politicilor publice, dinamica relațiilor executiv-legislativ, nivelul capacității legislative, compoziția legislative- lor și procentul în continuare ridicat al legislatorilor care și-au început carierele politice sub regimul comunist, instituționalizarea treptată a Parlamentului și influența aderării la Uniunea Europeană (UE) asupra activității sale². Unii autori au comentat moțiunile de cenzură depuse în România. Simedru și Huiu au legat controlul legislativului asupra executivului de reprezentativitatea și legitimitatea luării deciziilor, de balanța puterii dintre partide și de corupția politică, sugerând că un „control atrofiat” ar fi alimentat ineficientă și corupție³. Pentru ei, moțiunile reprezintă singurul mod de a aduce un prim-ministru în Parlament în scopul inițierii unei dezbateri pe probleme serioase, atâta timp cât în România interpelările adresate guvernului de către legiuitori și răspunsurile la întrebări primite de aceștia permit doar o comunicare superficială, imperfectă și relativ rară între guvern și opoziție⁴. În aceste condiții, Simedru și Huiu au susținut că moțiunile își pierd caracterul punitiv, o mutație care explică atât numărul lor crescând, cât și gradul lor de acoperire relativ slab în presa locală. Într-un alt articol, Huiu a precizat că impactul politic al moțiunilor are legătură cu trei principii democratice importante: *contestarea* de către opoziția activă, *pregătită să sancționeze guvernul*; *participarea* unei opoziții angajate care

1 Kenneth Benoit, „Hungary: Holding Back the Tiers”, în Michael Gallagher, Paul Mitchell, *The Politics of Electoral Systems* (New York: Oxford University Press, 2008), 231-252.

2 Thomas F. Remington, coord., *Parliaments in Transition* (Boulder: Westview Press, 1994), Attila Agh, coord., *The Emergence of East Central European Parliaments: The First Steps* (Budapest: Hungarian Centre for Democracy Studies, 1994), David Olson și P. Norton, coord., *The New Parliaments of Central and Eastern Europe* (London: Frank Cass, 1996), Attila Agh și G. Illonszki, *Parliaments and Organised Interests: The Second Steps* (Budapest: Hungarian Centre for Democracy Studies, 1996), Heather Grabbe, „How Does Europeanisation Affect CEE Governance? Conditionality, Diffusion and Diversity”, *Journal of European Public Policy* 8 (2001): 1013-1031, David Olson, William Crowther, coord., *Committees in Post-Communist Democratic Legislatures: Comparative Institutionalisation* (Columbus, Ohio: Ohio State University Press, 2002), Z. Mansfeldova, David Olson, P. Rakusanova, coord., *Central European Parliaments: The First Decade of Democratic Experience and Future Perspectives* (Prague: Institute of Sociology of the Academy of Sciences of the Czech Republic, 2004), Andreas Bågenholm, „Explaining Legislative Capacity. An Analysis of the Role of the Parliaments in Transposing EU-Related Legislation in Lithuania and Romania”, în R. Lindahl, coord., *Transition and EU-Enlargement. Economic, Legal, Political and Social Change in Eastern Europe* (Göteborg: Centre for European Research, Göteborg University), 12-22, P. Norton și David Olson, „Post-Communist and Post-Soviet Legislature: Beyond Transition”, *Journal of Legislative Studies* 13 (2007): 1-11, G. Illonszki și M. Edinger, „MPs in Post-Communist and Post-Soviet Nations: A Parliamentary Elite in Making”, *Journal of Legislative Studies* 13 (2007): 142-163, și Cristina Chiva, „The Institutionalisation of Post-Communist Parliaments: Hungary and Romania in Comparative Perspective”, *Parliamentary Affairs* 60 (2007): 187-211.

3 Dan Coriolan Simedru și Iulia Huiu, „Dimensiunile funcției de control parlamentar asupra Executivului”, *Sfera Politicii*, nr. 112 (2004): 17, <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/112/arti-dimensiunile-functiei.html>, accesat 21.01.2012.

4 Simedru și Huiu, „Dimensiunile funcției”.

reacționează critic în raport cu executivul; și *reprezentarea* printr-o opoziție care sintetizează punctul de vedere al electoratului și al cetățenilor¹. Mai mult, Huiu a sugerat că introducerea moțiunilor în Parlamentul românesc între 1993 și 2003 a crescut nu numai ca număr, ci și ca gamă de subiecte tratate, un rezultat confirmat și de analiza noastră. Un studiu recent a relevat că în legislatura 1992-1996, CDR a făcut opoziție pornind de la principiul "*nicio sesiune fără o moțiune*", dar că în cursul anului care a precedat alegerile generale din 1996 Convenția s-a abținut să inițieze prea multe moțiuni atunci când a înțeles că incapacitatea sa de a dărâma guvernul va afecta credibilitatea sa mai mult decât pe cea a conducerii PSD².

Cadrul legislativ românesc

Moțiunile de cenzură nu au fost menționate de constituțiile comuniste adoptate în 1948 și 1965 sau de instrumentele constituționale precedente, în special pentru că, mai întâi, nevoia de control parlamentar și rolul opoziției nu au fost pe deplin recunoscute în perioada precomunismă și apoi, sub regimul comunist, nu s-a ținut deloc cont de acestea. Ca atare, constituția din 1991, adoptată la doi ani după căderea regimului comunist, a fost prima care a permis parlamentarilor să introducă moțiuni împotriva guvernului. Modificările constituționale din anul 2003 nu au operat schimbări semnificative referitoare la articolele dedicate moțiunilor, care au fost în mare parte inspirate din constituția Franței. În conformitate cu articolul 67, „Camera Deputaților și Senatul adoptă legi, hotărâri și moțiuni, în prezența majorității membrilor”³. Articolul 112 prevede, în continuare, că oricare dintre cele două camere ale Parlamentului “poate adopta o moțiune simplă prin care să-și exprime poziția cu privire la o problemă de politică internă sau externă ori, după caz, cu privire la o problemă ce a făcut obiectul unei interpelări”.

Articolul 113 prezintă condițiile în care sunt inițiate moțiunile introduse și votate în Parlament. Potrivit acestei prevederi, „Camera Deputaților și Senatul, în ședință comună, pot retrace încrederea acordată Guvernului, prin adoptarea unei moțiuni de cenzură, cu votul majorității deputaților și senatorilor. Moțiunea de cenzură poate fi inițiată de cel puțin o pătrime din numărul total al deputaților și senatorilor și se comunică Guvernului la data depunerii sale. Moțiunea de cenzură se dezbate după trei zile de la prezentarea sa în ședința comună a celor două Camere. În cazul în care moțiunea de cenzură a fost respinsă, deputații și senatorii care au semnat-o nu pot iniția, în aceeași sesiune, o nouă moțiune de cenzură, cu excepția cazului în care Guvernul își angajează responsabilitatea” pentru acel program sau proiect de lege. Deoarece numărul de deputați și senatori s-a schimbat de-a lungul anilor, numărul minim necesar pentru ca o propunere să fie aprobată s-a modificat și el. Pentru a fi aprobate, moțiunilor de cenzură le era necesar sprijinul a cel puțin 243 de legislatori în 1992-1996 și 2000-2004, 244 în 1996-2000, dar numai 234 în 2000-2004, când numărul de legislatori a fost diminuat pentru a reflecta numărul tot mai mic al populației țării.

Constituția, de asemenea, permite guvernului să își asume răspunderea în fața camerelor reunite, în ședință comună, pentru un program specific, declarație de politică generală sau proiect de lege. În conformitate cu articolul 114, „Guvernul este demis dacă o moțiune de cenzură, depusă în termen de trei zile de la prezenta-

1 Iulia Huiu, „Motiunea ca mecanism democratic, *Sfera Politicii*, nr. 107 (2004): 47.

2 Institutul Ovidiu Șincai, *Parlamentarismul în România: diagnoză și propuneri de reformă* (București: Institutul Ovidiu Șincai, 31 ianuarie 2011), http://www.fisd.ro/PDF/mater_noi/Raport%20Parlamentarism_FINAL-Ianuarie%202011.pdf, accesat la 21.01.2012, 19.

3 Toate prevederile constituționale menționate în acest articol sunt preluate din *Constituția României*, 2003, <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371>, accesat 11.06.2011.

rea programului, a declarației de politică generală sau a proiectului de lege, a fost votată, în condițiile articolului 113”. Astfel, o moțiune de cenzură de succes aduce după sine căderea cabinetului, deși Constituția nu prevede termenii necesari pentru demiterea guvernului. Același articol mai prevede că, dacă guvernul nu a fost demis, „proiectul de lege prezentat, modificat sau completat, după caz, cu amendamente acceptate de Guvern, se consideră adoptat, iar aplicarea programului sau a declarației de politică generală devine obligatorie pentru Guvern”. Ca atare, subiectul unei moțiuni de cenzură de succes devine parte a programului guvernamental, în cazul în care cabinetul refuză să demisioneze sau nu poate demisiona, deoarece un alt cabinet nu poate fi format.

În România, moțiunile sunt introduse, de obicei, împotriva miniștrilor individuali sau a cabinetului ca organism colectiv, nu împotriva prim-ministrului, cum este cazul în Ungaria, Slovenia și Polonia, țări care permit un vot de neîncredere conform modelului german². În România, distincția cea mai importantă, care este relevantă pentru această analiză, este cea între moțiunile simple și cele de cenzură. Dacă sunt adoptate, primele sunt tratate de către guvern drept simple recomandări, acesta putând alege să le urmeze, prin modificarea corespunzătoare a legislației sau a programului său de guvernare, sau să le ignore pur și simplu. Spre deosebire, o moțiune de cenzură de succes aduce după sine căderea cabinetului sau devine o componentă obligatorie a ordinii de zi a guvernului. De reținut că în primii douăzeci de ani de postcomunism, Parlamentul românesc nu a aprobat nici o moțiune de cenzură.

Analiza moțiunilor postcomuniste (1990-2008)

Prima moțiune introdusă în Parlament a fost o moțiune simplă dezbătută în Camera Deputaților la data de 5 iulie 1991. Acest document, care a denunțat problemele care afectau sistemul de sănătate sub primul ministru postcomunist al sănătății Bogdan Marinescu, a fost formulată de opoziție, după ce angajații care ofereau asistență de sănătate pe perioada verii, reprezentanți de Sindicatul Sanitas, au inițiat proteste de stradă pentru a critica neglijarea sectorului sănătății de către guvern³. La acel moment, sistemul de sănătate învechit, moștenit din perioada comunistă, era aproape în întregime în mâinile statului și includea puține clinici private. Executivul nu deținea resursele necesare pentru a finanța în mod adecvat clinicile și spitalele, iar hiper-inflația diminuase drastic veniturile medicilor și ale asistentelor. Propunerea a fost adoptată cu 248 de voturi pentru și 30 împotriva, dar pentru că moțiunea a fost simplă, executivul a ignorat-o. Deși a avut un impact neglijabil asupra politicii publice din domeniul sănătății, moțiunea a oferit atât guvernării FSN, cât și opoziției creștin-democrate și liberale o șansă de a-și demonstra solidaritatea față de medicii protestatari și asistentele medicale.

În timpul celor patru legislaturi care au urmat (1992-2008), au fost discutate în Parlament un total de 105 de moțiuni (vezi Tabelul 1)⁴. În timp, partidele politice

1 Două moțiuni adoptate în 2009 și 2012, care au dus la căderea guvernelor Emil Boc și Mihai Răzvan Ungureanu, nu sunt discutate aici, pentru că ele au fost introduse în afara perioadei de analiză pe care o considerăm.

2 Jozsef Bayer, „Hungary: State, Political System and EU-Accession”, *Begegnungen Schriftenreihe des Europa Institutes Budapest*, fără dată, 25:41–52, <http://www.europainstitut.hu/pdf/beg25/bayer.pdf>, accesat 13.06.2011. În sistemul german, o moțiune de cenzură este permisă numai dacă parlamentul alege un succesor al prim-ministrului cu jumătate simplă. Vezi și Hironori Yamamoto, *Tools for Parliamentary Oversight: A Comparative Study of 88 National Parliaments* (Geneva: Inter-Parliamentary Union, 2007), 66.

3 *Moțiune*, 11 iunie 1991, <http://www.cdep.ro/motiuni/1991/1442.pdf>, accesat 1.02. 2012.

4 În 1996-2000, o moțiune simplă introdusă în Senat nu a fost dezbătută. În 2000-2004, două

românești de toate convingerile ideologice au devenit mult mai capabile în a scrie moțiuni, evitând greșelile de procedură care au caracterizat eforturile de la începutul anilor 1990, și în a introduce aceste propuneri pe ordinea de zi a Parlamentului. Numărul total de propuneri discutate în Parlament s-a dublat de la 16 în perioada 1992-1996 la 32 în 2004-2008, în timp ce numărul de moțiuni care au suferit de deficiențe procedurale a scăzut de la opt în 1992-1996 și patru în 2000-2004 la doar două în 2004-2008. Dacă se iau în considerare doar convingerile ideologice ale inițiatorilor, atunci putem spune că opoziția de centru-dreapta a introdus în perioada 1990-1996 și 2000-2004 un total de 50 de moțiuni împotriva guvernelor de centru-stânga, în timp ce opoziția de centru-stânga a introdus în perioada 1996-2000 și 2004-2008 un total de 56 de moțiuni contra guvernelor de centru-dreapta. Dacă luăm în calcul și propunerile retrase, atunci putem spune că atât partidele de centru-stânga, cât și cele de centru-dreapta au elaborat în primele două decenii de postcomunism un număr aproximativ egal de moțiuni, concluzie ce sugerează că toate partidele din România postcomunistă au privit moțiunile de cenzură ca fiind instrumente parlamentare semnificative.

Așa cum era de așteptat, dată fiind importanța lor comparativă, moțiunile de cenzură au reprezentat doar o fracțiune dintre toate moțiunile dezbătute de legislativul românesc. Doar 16 din totalul de 105 au fost moțiuni de cenzură (reprezentând 15% din totalul moțiunilor), restul fiind moțiuni simple care au fost privite ca fiind mult mai puțin amenințătoare atât de opoziția care le-a inițiat, cât și de guvernul pe care l-au criticat. În anticiparea viitoarelor alegeri, nicio moțiune de cenzură nu a fost introdusă în timpul ultimului an al legislaturilor. O majoritate a moțiunilor de cenzură (adică șapte) a fost dezbătută în al doilea an al fiecărui mandat. Din 1996 până în 2008, opoziția social-democrată a fost suficient de organizată și de motivată pentru ca să introducă moțiuni de cenzură în decursul primului an. Ceva mai multe moțiuni de cenzură au fost introduse împotriva guvernelor de centru-dreapta (nouă, în 1996-2000 și 2004-2008) decât împotriva guvernelor de centru-stânga (șapte, în 1992-1996 și 2000-2004). Perioada 2000-2004, în care România a înregistrat creștere economică și opoziția a fost extrem de fragmentată, a înregistrat doar două moțiuni de cenzură, una luând în discuție eșecul guvernului în implementarea programului său economic în cursul primului an al mandatului său și o alta criticând omniprezența corupției care a afectat sectorul administrației publice. Nici una dintre aceste propuneri nu a reușit să obțină sprijinul Parlamentului.

În toate cazurile, exceptând unul, moțiunile au fost luate în serios de către parlamentari, care au găsit timp pentru a participa la sesiunile pentru a dezbate aceste texte. Deși cunoscuți ca fiind incapabili să mențină cvorumul necesar pentru dezbateră și votarea legilor cheie, de-a lungul anilor parlamentarii reprezentând atât guvernul, cât și opoziția au venit în număr suficient de mare pentru ca sesiunile în care moțiunile erau incluse pe ordinea de zi să aibă cvorum. Singura excepție a fost moțiunea simplă introdusă în Camera Deputaților la data de 8 decembrie 1993, care i-a criticat pe unii deputați ai Partidului Democrat (în opoziție atunci) pentru nerespectarea sărbătorii Zilei Naționale (organizată la 1 decembrie)¹. Moțiunea a fost introdusă pe ordinea de zi de către 72 de deputați ai PSD, PRM și ai Partidului Unității Naționale Române (PUNR), formațiuni care în 1994 au acceptat portofolii ministeriale în ceea ce a devenit cunoscută sub numele de „coaliția roșu-brună”².

Până în 2008, cele mai multe moțiuni au fost introduse în al doilea și al treilea an de mandat legislativ, fapt ce sugerează că parlamentarii români au considerat

moțiuni introduse în Camera și două în Senat nu au fost discutate datorită carențelor lor procedurale. În 2004-2008, o moțiune de cenzură nu a fost dezbătută.

1 *Moțiune*, 8 decembrie 1993, <http://www.cdep.ro/motiuni/1993/1444.pdf>, accesat 1.02. 2012.

2 Tom Gallagher, *Theft of a Nation: Romania since Communism* (London: C. Hurst, 2005).

primul an al mandatului lor ca un an de acomodare cu noile lor responsabilități, de cunoaștere și înțelegere a modului de funcționare a Parlamentului și a intereselor votanților din circumscripțiile lor electorale, în timp ce au dedicat ultimul an pregătirii următoarei runde de alegeri, în vederea reînnoirii mandatelor lor. Speranța că guvernul se va schimba ca urmare a viitoarelor alegeri generale a descurajat parlamentarii în inițierea moțiunilor, în special a celor de cenzură, în ultimele luni ale mandatului lor. Acesta este motivul pentru care doar o cincime din totalul propunerilor introduse în fiecare legislatură au fost discutate în ultimul an, aproximativ același număr fiind dezbătute în primul an. Nu am găsit nici o diferență semnificativă între numărul de propuneri introduse în al doilea și al treilea an din cele patru legislaturi.

Moțiunile de cenzură sunt dezbătute de către cele două camere ale Parlamentului în ședință comună, în timp ce moțiunile simple pot fi introduse într-o singură cameră, cea din care fac parte inițiatorii. Dintre cele 82 de moțiuni simple introduse într-o singură cameră, peste jumătate dintre ele (48) au fost înregistrate la Camera Deputaților, cameră mult mai mare decât Senatul (sunt în jur de 340 de deputați, spre deosebire de doar 143 senatori) și mai activă (per total, deputații au inițiat mai multe propuneri legislative)¹. Pe parcursul perioadei 1992-1996, cinci moțiuni simple au fost introduse în același timp în ambele camere, dar separat, probabil din dorința de a obține aprobarea a cel puțin unei camere. Constituția a rămas tăcută cu privire la cazurile în care o moțiune este aprobată de o cameră, dar nu și de cealaltă. În 1995, Senatul s-a confruntat cu această situație dificilă, chiar paradoxală, atunci când a aprobat o moțiune cu privire la politica externă, în timp ce Camera Deputaților a respins-o (a se vedea mai jos). Parlamentarii au remarcat acest neajuns constituțional și, deoarece ulterior nu au apărut clarificări cu privire la acest subiect, au abandonat această practică în legislaturile viitoare.

Exceptând moțiunea din decembrie 1993, toate celelalte au fost inițiate de opoziție împotriva guvernului, fapt ce arată că, în România postcomunistă, moțiunile au fost văzute în primul rând ca o modalitate de a discredita guvernul și partidele care îl susțin, mai mult decât de a consolida încrederea publicului în aceștia. Este adevărat că în cazul a șase moțiuni (cinci în 1992-1996 și una în 2004-2008), parlamentarii puterii au figurat printre inițiatori, dar aceștia au reprezentat doar o fracțiune din tabăra puterii, fapt ce sugerează nemulțumirea lor personală referitoare la guvern sau sprijinul lor personal pentru problemele ridicate de moțiuni mai mult decât nemulțumirea întregului partid de la putere față de întregul cabinet. Cele cinci moțiuni din 1992-1996 care i-au avut pe social-democrați printre inițiatori au tratat probleme de maximă importanță pentru națiune: deconspirarea politicianilor care au făcut parte din poliția politică comunistă, blamată pentru lipsa de progres în construirea democrației și a economiei de piață liberă; declararea averilor de către politicieni și funcționari publici, atât înainte cât și după preluarea unei poziții publice, o măsură anti-corupție cheie; aderarea României la NATO, privită ca o prioritate națională de vârf; precum și cererile de autonomie exprimate de către UDMR, în numele comunității maghiare din Transilvania, pe care mulți români le-au considerat a reprezenta o încălcare a suveranității țării și a integrității sale teritoriale. Aceste moțiuni au arătat, de asemenea, diversitatea largă de poziții ideologice și politice a parlamentarilor care au reprezentat PSD-ul în perioada 1992-1996. În timp, această diversitate s-a pierdut, pentru că parlamentarii social-democrați cu opinii divergente s-au alăturat altor formațiuni politice pe măsură ce liderii lor au insistat asupra disciplinei de partid. O moțiune discutată în 2004-2008 i-a cerut guvernului liberal să demisioneze. Faptul că doi liberali au sprijinit-o a arătat mai mult poziția lor personală deoarece, la scurt timp după aceea, aceștia s-au alăturat PDL-ului.

1 Camera Deputaților a adoptat 280 legi în 1990-1992, 625 în 1992-1996, 1.125 în 1996-2000 și 2.803 în 2000-2004. Vezi Chiva, „The Institutionalisation of Post-Communist Parliaments”, 209.

După cum am menționat mai sus, în România moțiunile au fost de obicei introduse împotriva cabinetului ca organism colectiv, nu împotriva prim-ministrului ca individ. În câteva cazuri, moțiunile au nominalizat ministru ca fiind responsabil pentru managementul defectuos din domeniul său de activitate, ca urmare fie a introducerii de reforme aberante, fie a stagnării procesului de reformă. Aceste moțiuni individuale au încercat să demonstreze, uneori cu ajutorul unei multitudini de indicatori și exemple concrete, o legătură directă între politicile adoptate de acești miniștri și neregulile, criza, scandalul public sau problemele care afectau ministerele lor și domeniile aflate în subordinea lor. Chiar și prim-miniștrii Victor Ciorbea și Adrian Năstase au fost luați în vizor. La 20 mai 1997, o moțiune a luat în discuție decizia neconstituțională a lui Ciorbea de a ocupa simultan posturile de prim-ministru și de primar al Bucureștiului. Cealaltă moțiune l-a criticat pe prim-ministrul Adrian Năstase pentru refuzul său de a opri corupția la nivel înalt, care atinsese niveluri alarmante în timpul conducerii sale.

Din totalul de 105 moțiuni discutate în Parlament între 1991 și 2008, doar 12 (adică 11% din totalul moțiunilor) au acumulat majoritatea necesară la vot și au fost acceptate, România având astfel o rată de succes redusă, similară situației din alte țări¹. Toate moțiunile acceptate au fost simple, toate moțiunile de cenzură depuse la Parlament în această perioadă fiind respinse și nici una dintre ele nereușind să amenințe viața cabinetului. Rata de respingere a fost cea mai mică în 1992-1996 (68,7%), probabil deoarece în timpul acelei legislaturii au fost introduse mai puține moțiuni, și cea mai mare în 2000-2004 (când a ajuns la 100%), atunci când conducerea PSD s-a bucurat de un sprijin majoritar confortabil în Parlament. În general, guvernele de centru-stânga din 1992-1996 și 2000-2004 au adunat mai mult suport împotriva moțiunilor decât guvernele de centru-dreapta din 1996-2000 și 2004-2008, ceea ce arată că partidele de centru-stânga au fost mai puternice și mai disciplinate decât rivalele lor de dreapta, cunoscute pentru fragmentare, rivalitate continuă și diviziuni interne profunde. Într-adevăr, doar patru moțiuni au fost acceptate sub conducerea de centru-stânga în 1992-1996 și 2000-2004, spre deosebire de șapte moțiuni sub guvernele de centru-dreapta din 1996-2000 și 2004-2008. Dintre cele patru moțiuni acceptate nici una nu ar fi trecut dacă reprezentanții PSD-ului ar fi refuzat să le acorde sprijin, deoarece toate aceste moțiuni au fost inițiate de către parlamentari reprezentând atât guvernul cât și opoziția, într-o perioadă de timp în care opoziția nu a avut majoritatea necesară în cameră. Prin contrast, nici una din cele șapte moțiuni adoptate sub guvernele de centru-dreapta nu a fost susținută de către reprezentanții puterii de centru-stânga de atunci, fapt ce sugerează disciplină de partid mai strictă și mai puțină diversitate ideologică în cadrul partidelor de centru-stânga comparativ cu formațiunile de centru-dreapta. Mai mult decât atât, una dintre moțiunile acceptate în perioada 2004-2008 a fost inițiată de PDL, un fost partener al liberalilor în cadrul Alianței DA, care formau un guvern minoritar în momentul în care Parlamentul a dezbătut acea moțiune. Aceste constatări sunt semnificative, deoarece ele demonstrează puterea formațiunilor de centru-stânga, în special ale PSD-ului, atât în guvern, cât și în opoziție.

Faptul că nici o moțiune de cenzură introdusă până în 2008 nu a fost aprobată arată aplicarea cu succes a disciplinei de partid, în 1991-2006 opoziția nereușind să adune voturile necesare pentru a adopta moțiunile pe care le-a susținut. Cu toate acestea, eșecul a două moțiuni de cenzură care au contestat cabinetul minoritar al prim-ministrului Călin Popescu-Tăriceanu, în iunie și octombrie 2007, nu pot fi atribuite unei opoziții slabe, din moment ce cabinetul s-a bucurat de sprijinul a doar 20% dintre parlamentari, iar moțiunile au fost inițiate de către legiuitorii ai unor partide politice cu semnificativ mai mulți reprezentanți decât minimul necesar pentru a da

¹ Yamamoto, *Tools for Parliamentary Oversight*, 68.

jos cabinetul (365 spre deosebire de minim 234). Când opoziția ar fi putut detronea guvernul minoritar, ea a refuzat să o facă, de teamă că alegerile anticipate nu i-ar fi permis să formeze un guvern majoritar. Ca să nu se confrunte ulterior cu imposibila sarcină de a forma guvernul și de a-și asuma responsabilitatea pentru politica socio-economică într-un moment dificil pentru țară sau să-și scurteze propriile mandate prin alegeri anticipate, în cazul acestor două moțiuni de cenzură, parlamentarii opoziției au dorit nu atât să elimine guvernul, ci să-i arate cabinetului că avea suficient sprijin pentru a-l detronea, dacă programul său ar fi afectat interesele opoziției în mod direct. Acest mesaj a fost înțeles de cabinetul Tăriceanu, care s-a auto-cenzurat în mod continuu și a urmat o agendă politică slabă de fragmentare a opoziției și de împiedicare a ei să voteze ca un bloc unitar. Puțini observatori au anticipat alianța neașteptată a PSD-ului de centru-stânga cu PDL-ul de centru-dreapta făurită în 2006 împotriva liberalilor, deși aceste două formațiuni au făcut parte din FSN până în 1991 (și în 2008 au fost de acord să formeze guvernul împreună). Moțiunile au arătat că principalele partide de opoziție au fost gata să renunțe la diferențele lor ideologice și după cincisprezece ani de injunghiere reciprocă pe la spate.

Este mult mai dificil să stabilim dacă moțiunile simple acceptate de majoritățile parlamentare au influențat concret politicile publice, deoarece ele nu au fost obligatorii pentru guvern, care le-a putut ignora, fără penalizare electorală. Prima moțiune acceptată de Parlament a tratat deconspirarea foștilor securiști, a fost introdusă simultan în cele două camere și a fost adoptată în decembrie 1993, în ședință comună. Deși 74% dintre senatori și 46% dintre deputați au votat pentru moțiune, acceptarea sa nu s-a tradus în suport – din partea social-democraților din guvern sau a partidelor „istorice” și naționaliste din opoziție - pentru verificarea foștilor agenți secreți din rândul politicianilor postcomuniști, așa cum cerea moțiunea. În timpul dezbaterilor, nici o cameră nu a abordat în mod concret punerea în aplicare a unei moțiuni adoptate prea târziu pentru a preveni ocuparea de funcții publice de către foștii agenți de securitate ca urmare a alegerilor generale din 1992 și prea devreme pentru a inspira o verificare de ansamblu înaintea alegerilor din 1996. La două luni după această victorie dulce amară, Senatul a interzis Serviciului Român de Informații să dezvăluie identitatea membrilor rețelei active de securitate, pe motiv că o asemenea mișcare ar pune în pericol securitatea națională. Pentru a convinge parlamentarii de avantajele procesului de verificare, senatorul creștin-democrat Constantin Ticu Dumitrescu a avertizat că, prin refuzul de a identifica agenții secreți, românii „vor asista la o recurență a totalitarismului de stânga și de dreapta” și a cerut senatorilor să se opună celor care caută să „acopere adevărul, să nege crimele politice, închisorile și lagărele de exterminare, și să spună generațiilor viitoare că regimul comunist a fost uman”¹. Rugaminta lui a fost în zadar, partidele parlamentare respingând adoptarea lustrației. Abia în decembrie 1999 Parlamentul a adoptat o nouă lege, lipsită de prevederile lustrației, care le-a permis cetățenilor să-și acceseze dosarele secrete și publicului să cunoască identitatea foștilor agenți².

Trei alte moțiuni adoptate în 1992-1996 au avut rezultate concrete. Prima a cerut guvernului să oblige legiuitorii, miniștrii și miniștrii adjuncți să-și declare activitățile care nu erau direct legate de mandatul lor politic. Introdus de 51 de senatori din toate partidele, textul a fost adoptat la data de 18 aprilie 1994 și apoi luat în considerare atunci când Parlamentul a elaborat Legea 115 privind declararea și controlul averii demnitarilor, magistraților, funcționarilor publici și titularii unor posturi de conducere din 28 octombrie 1996³. Moțiunea a doua a fost introdusă separat, în fie-

1 Ședința Senatului din 3 februarie 1994, *Monitorul Oficial al României, partea a II-a*, 4 februarie 1994.

2 Pentru detalii vezi Lavinia Stan, „Access to Securitate Files: The Trials and Tribulations of a Romanian Law”, *East European Politics and Society* 16 (2002): 55-90.

3 Lege nr. 115/1996 privind declararea și controlul averii demnitarilor, magistraților, funcționarilor

care cameră, și a fost discutată pe 13 februarie 2005, ea criticând declarațiile UDMR cu privire la contestarea statutului de stat național al României și solicitarea aceluși partid de acordare a autonomiei județelor Covasna și Harghita, unde etnicii maghiari formează majoritatea. Această moțiune adoptată de ambele camere, cu votul tuturor celor prezenți în protestele Uniunii, a determinat Senatul să elaboreze o declarație privind situația minorității maghiare din România. Documentul nu a avut ecou în afara Parlamentului, dar a arătat remarcabila convergență de interese dintre guvern și opoziție împotriva unor cereri de autonomie privite ca un prim pas spre secesiunea Transilvaniei. Ultima moțiune, adoptată înainte de alegerile din 1996, a fost inițiată de 60 de deputați ai opoziției de centru-dreapta și introdusă separat în fiecare cameră în iunie 1995. Ea a solicitat guvernului social-democrat facilitarea aderării României la NATO și la UE. De data aceasta, Camera Deputaților a respins moțiunea, în timp ce Senatul a adoptat-o și a folosit-o pentru elaborarea Declarației cu privire la integrarea României în structurile politice, strategice și economice euro-atlantice. Singura moțiune adoptată în 1996-2000 a fost introdusă de către 38 de senatori PSD și PUNR. Ea a vizat privatizarea lansată de CDR, în 1997, în vederea transferării întreprinderilor de stat în mâini private și transformarea economiei comuniste într-o economie de piață liberă. Moțiunea a solicitat Fondului Proprietății de Stat, principala agenție de stat responsabilă cu vânzarea activelor industriale aflate în proprietatea statului, să blocheze vânzarea activelor până la efectuarea unui audit. La 14 noiembrie 2000, moțiunea a obținut aprobarea Senatului. Cu toate acestea, din moment ce în două săptămâni urmau să fie organizate noi alegeri, a fost prea târziu pentru ca guvernul CDR să-și schimbe politica de privatizare. În mod ironic, guvernul social-democrat format după acele alegeri nu a operat modificările solicitate de moțiune, dar în schimb a înlocuit liderii Fondului cu oamenii proprii.

Șase motiuni au trecut în 2004-2008, toate în ultimii doi ani de legislatură. Prima moțiune, introdusă de 55 de senatori PSD și PRM și dezbătută în februarie 2007, a atacat reforma judiciară promovată de Monica Macovei. Un fost activist pentru drepturile omului neafiliat vreunui partid, Macovei a fost numită ministru de justiție în 2004, în cabinetul Popescu-Tăriceanu. În timp ce oficialii UE i-au laudat programul de reforme, ele au devenit din ce în ce mai nepopulare printre partidele politice românești, care se simțeau amenințate de campania anticorupție a lui Macovei. La câteva săptămâni după dezbaterile moțiunii, Macovei a pierdut portofoliul ministerial în favoarea liberalului Tudor Chiuariu, care a oprit investigațiile îndreptate împotriva liderilor liberali. O altă moțiune ce a dus la o schimbare de politică a fost introdusă în Camera Deputaților de PSD în iunie 2007, a avut ca subiect politica agricolă și a cerut guvernului să acorde subvenții agricultorilor proporțional cu numărul de hectare pe care aceștia le lucrau. După adoptarea moțiunii, guvernul a îmbrățișat propunerea de acordare a 4 milioane de lei (circa 128 dolari SUA) pentru fiecare hectar. În 2008, la doi ani după ce partidul a retras sprijinul guvernului Tăriceanu și s-a alăturat opoziției, PDL a invitat guvernul liberal, printr-o moțiune, să anuleze taxele pe înregistrare a automobilelor importate în România. Din lipsă de fonduri, guvernul a refuzat să cedeze. După ce au format guvernul în 2008, democrat-liberalii nu au abrogat taxa, ci au continuat să o aplice tuturor vehiculelor vechi.

Efectele ultimelor trei moțiuni adoptate sunt mai puțin clare, pentru că aceste moțiuni au trecut cu câteva luni înaintea alegerilor din 2008 și există puține dovezi că ar fi influențat legislația. La o săptămână după ce moțiunea democrat-liberală a fost votată în Camera Deputaților, o alta a dobândit sprijinul Senatului. Inițiată de 41 de social-democrați și conservatori din opoziție, ea a denunțat politica energiei și a cerut guvernului să oprească creșterea costurilor la energie pentru utilități și trans-

publici și a unor persoane cu funcții de conducere, *Monitorul Oficial al României* (28 octombrie 1996), http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/115_1996.php, accesat 13.10.2011.

port, care determinase scăderea nivelului de trai. Nu este sigur că guvernul a considerat această cerere în mod serios de vreme ce, prin controlul costurilor de energie și prin introducerea subvențiilor în domeniu, ar fi încălcat principiile pieței libere. În septembrie 2008, 38 de senatori social-democrați din opoziție au luat în colimator politica agricolă, denunțând strategia guvernului într-o moțiune aprobată de Senat. Câteva zile mai târziu, deputații au trecut o moțiune pe educație introdusă de 53 de parlamentari social-democrați. Există puține dovezi că recomandările acestor moțiuni au fost transpuse în realitate.

Chiar dacă moțiunile nu au putut obține sprijin suficient pentru aprobare, ele și-au ajutat inițiatorii să câștige expunere în mass-media, dând posibilitatea opoziției să critice guvernul și să atragă atenția publicului asupra nerealizărilor din programul de guvernare, precum și asupra acțiunilor și planurilor sale de viitor. O analiză de conținut a două dintre cele mai circulate ziare cu acoperire națională din România, a arătat că moțiunile au atras mai mult atenția ziariștilor decât interpelările adresate de către parlamentari membrilor guvernului. Într-adevăr, termenul de „moțiune” a apărut în 1.296 de articole din *România Liberă* și 2.214 din *Evenimentul Zilei*, în timp ce „interpelare” a dat numai 101 de rezultate¹.

Cele mai multe moțiuni introduse în Parlamentul românesc postcomunist s-au ocupat de politica guvernamentală (90 de moțiuni, totalizând 85% din total), restul referindu-se la alegeri (1), statul de drept și justiție (2), trecutul comunist (3), naționalism sau identitate națională (5), precum și încălcarea prevederilor constituționale (5). Cinci moțiuni introduse la începutul anilor 1990 au comentat strategia de reformă globală a guvernului sau performanța sa de ansamblu, 81 au abordat diverse politici economice (29) sau sociale (17), educația (9), sănătatea (8), corupția (8), afacerile externe (4), minoritățile (3), taxele (3) sau politica energetică (1). Zece moțiuni cu privire la politica economică au vorbit indirect și despre problemele sociale. Defalcarea pe teme sugerează că evenimente importante care au afectat România în încercata sa tranziție postcomunistă, și care a afectat toate aspectele vieții cotidiene, au fost aduse în dezbaterile parlamentare de către legiuitori care, pentru că s-au simțit responsabili față de circumscripțiile lor electorale, au abordat probleme care au afectat țara în ansamblu sau județele în care au fost aleși.

Temele cele mai frecvent menționate de moțiuni au fost legate de realitățile românești, reflectând dinamica evoluțiilor generale sau diverse evenimente care au afectat țara și demonstrând că, în general, opoziția a depus moțiuni pentru a atrage atenția asupra acestor probleme-cheie mai mult decât pentru de a obține câștig electoral prin contestarea fără sens a guvernului. De exemplu, șapte dintre cele opt moțiuni care au privit corupția au fost introduse împotriva guvernului social-democrat din perioada 2000-2004, cunoscut pentru nivelul său ridicat de clientelism, neegalat de alte guverne românești postcomuniste. În mod similar, cele mai multe moțiuni de politică externă au fost dezbătute în timpul celor patru ani care au precedat aderarea țării la UE în 2007, probabil cel mai important eveniment în istoria modernă a României. Mai puține moțiuni bazate pe politicile socio-economice au fost inițiate în 2000-2004, o perioadă de creștere economică susținută și de relativă prosperitate, comparativ cu 1996-2000 și 2004-2008, când conducerea de centru-dreapta s-a confruntat cu o criză economică și tulburări sociale. În ultimul rând, cele mai multe moțiuni privind educația (5 din 9) au fost introduse în 2004-2008, când unele reforme radicale au fost implementate în acest sector.

¹ Datorită limitărilor motoarelor de căutare, această mini-analiză a acoperit perioade de timp diferite (iunie 2005-ianuarie 2012 pentru *România Liberă*, 1994-ianuarie 2012 pentru *Evenimentul Zilei*) și a inclus toate articolele în care apăreau acei termeni, indiferent dacă aceia s-au referit la România sau la altă țară. Însă nivelul de interes pare să se fi menținut constant de-a lungul timpului.

Subiectele aduse în discuție de moțiunile de cenzură reflectă nu numai modul în care politica a afectat statutul țării și standardele de viață ale cetățenilor, dar și domenii de viață considerate ca fiind cele mai importante de către partidele de opoziție. Toate moțiunile privind corupția, de exemplu, au fost introduse de opoziția de centru-dreapta. Deși membrii cabinetelor CDR și PNL au fost ocazional acuzați de delapidare și trafic de influență, opoziția social-democrată nu a dorit să abordeze problema corupției prin moțiuni și, astfel, să atragă atenția asupra propriilor practici ilegale. În mod similar, cele mai multe propuneri privind politica externă (3 din 4) au fost introduse de opoziția de centru-dreapta pentru a contesta guvernele de centru-stânga, care nu doreau să deschidă țara către Europa și să îndeplinească cerințele necesare pentru acceptarea ei în organizațiile internaționale. Cele mai multe moțiuni în materie de educație (7 din 9) au fost scrise de către partide de centru-stânga care au protestat față de reformele care periclita controlul asupra universităților exercitat de liderii lor, foști oficiali comuniști ajunși administratori universitari. Congruent cu poziția lor ideologică de centru-stânga, social-democrații au inițiat majoritatea moțiunilor privind politicile sociale (12 din 17) și economice (20 din 29), denunțând reformele menite să privatizeze industria, liberalizarea prețurilor la produsele alimentare, reducerea numărului de posturi în sănătate, educație și administrație publică, întreruperea subvenționării sectoarelor economice, aplicarea unor reforme economice care afectau nivelul de trai și slăbeau sistemul de asigurări sociale.

Concluzii

O analiză atentă a moțiunilor dezbătute în Parlamentul român până în 2008 ne permite să distingem mai multe modele generale de utilizare a acestor instrumente legislative cheie și care vorbesc despre relația dintre guvern și opoziție, activitatea principalelor formațiuni politice de centru-stânga și de centru-dreapta, afacerile publice considerate importante de opoziție, modul în care realitățile românești s-au reflectat în agenda Parlamentului și momentele în care moțiunile au fost folosite pentru a testa și contesta guvernul. Unele dintre aceste caracteristici fac ca România să fie similară altor țări care folosesc moțiunile de încredere ca instrumente de control legislativ, în timp ce altele o disting.

În primul rând, numărul total al moțiunilor post-comuniste a fost destul de mare (însumând o medie de cinci moțiuni pe an), dar moțiunea de cenzură a fost folosită cu moderație, lucru ce confirmă faptul că partidele politice românești, ca și cele din alte țări care folosesc acest instrument de control parlamentar, o privesc ca pe un instrument legislativ de ultimă instanță, care poate avea consecințe grave, atât în privința existenței cabinetului în exercițiu, cât și a popularității și credibilității opoziției. Această observație este susținută de faptul că, doar cu o singură excepție, toate ședințele în care au fost discutate moțiuni s-au bucurat de cvorum solid în perioade de timp în care legi importante nu au putut fi adoptate din cauza unei prezențe slabe a parlamentarilor guvernului și ai opoziției.

În al doilea rând, spre deosebire de țările în care atât guvernul, cât și opoziția a recurs la moțiuni, cele din România au fost inițiate de opoziție pentru a discreditat guvernul și a atrage atenția publicului asupra greșelilor politicilor acestuia, a corupției sale și a eșecului său de a rezolva problemele prioritare ale țării. Ca atare, moțiunile au fost văzute atât ca măsuri punitive, cât și ca instrumentele cele mai radicale de control legislativ aflate la dispoziția opoziției. După cum arată analiza noastră, în primele două decenii postcomuniste au existat foarte puține moțiuni inițiate, propuse și susținute de membri ai formațiunilor politice care au făcut parte din arcul guvernamental.

În al treilea rând, în ciuda puternicei retorici antigvern care a caracterizat toate aceste moțiuni, până în 2008 nici o moțiune de cenzură nu a vizat în mod

serios răsturnarea guvernului și provocarea de alegeri anticipate, deși toate moțiunile opoziției au cerut insistent guvernului să demisioneze. Până în 2006, opoziția a continuat să inițieze moțiuni deși știa foarte bine că guvernul deține o majoritate confortabilă și că șansa ca parlamentarii partidului de guvernământ să sprijine aceste propuneri era mică sau inexistentă. Moțiuni au fost introduse și împotriva guvernului minoritar Tăriceanu în 2006-2008, deși inițiatorii au subminat adoptarea moțiunilor depuse la vot pentru a preveni încheierea anticipată a propriilor mandate parlamentare. Astfel, moțiunile au reflectat mai puțin dorința opoziției de a-și asuma responsabilitatea pentru conducerea țării și schimbarea programului de reformă și mai mult calculele sale electorale de a-și spori popularitatea și credibilitatea prin mediatizarea eșecurilor guvernului.

În al patrulea rând, o curbă de învățare este vizibilă. În timp ce în 1990-1996 opoziția pro-democratică a fost prima care a folosit aceste puternice instrumente legislative, în legislaturile ulterioare introducerea aceleiași moțiuni separat în ambele camere, propunerea unor moțiuni justificate prost și scrise neglijent, cu probleme procedurale, și retragerea moțiunilor după introducerea lor pe ordinea de zi, dar înainte de a fi dezbătute, au fost utilizate doar sporadic. Conținutul motiunilor a fost și el îmbunătățit. Față de moțiunile introduse în anii 1990, care rareori conțineau mai mult de trei pagini de text, erau generale și declamatorii, moțiunile dezbătute în anii 2000 au fost mai lungi, ajungând până la 25 de pagini, mai elaborate și mai bine structurate, oferind justificare solidă pentru a contesta guvernul, cu referințe la declarațiile și programele guvernului, și furnizând cazuri concrete pentru a dovedi slăbiciunile guvernului.

În al cincilea rând, analiza noastră arată că în România partidele de centru-stânga au fost mai bine pregătite decât forțele de centru-dreapta pentru a contesta guvernul în timp ce făceau parte din opoziție. De regulă, cabinetele de centru-dreapta s-au confruntat cu un număr mai mare de moțiuni în primul an al mandatului lor, opoziția social-democrată de centru-stânga depunând prima moțiune aproximativ 120 de zile după formarea guvernului, în comparație cu 175 de zile necesare Convenției Democratice pentru a înregistra prima ei moțiune după alegerile din 1992. Diviziunile din cadrul dreptei i-au împiedicat pe creștin-democrați, liberali, democrați și alte formațiuni mai mici să se unească, iar vasta experiență a social-democraților ca moștenitorii ai Partidului Comunist ar putea explica avantajul relativ al celui din urmă față de primii.

În al șaselea rând, moțiunile au abordat teme extrem de diverse, ce au reflectat multiplele fațete ale tranziției post-comuniste din 1989-2008. Tematicile au variat de la politici publice naționale considerate importante pentru țară și de la legalitatea deciziilor executivului și a membrilor săi, la politica externă și procesul de intrare la NATO și UE. Subiecte prețuite de către diferite formațiuni politice de opoziție, au inspirat, de asemenea, o serie de moțiuni (de exemplu, sistemul de asigurări sociale a fost o preocupare pentru partidele de opoziție de centru-stânga, în timp ce nivelurile ridicate de corupție politică la vârf s-au aflat în atenția partidelor de centru-dreapta). În ciuda acestei diversități tematice, majoritatea moțiunilor au tratat politici socio-economice, care în mod curent sunt punctul central activității guvernamentale.

În sfârșit, acceptarea României în UE nu a afectat în mod semnificativ modul în care moțiunile au fost abordate de către clasa politică românească. Într-adevăr, conform analizei noastre, nu există nici o diferență vizibilă între frecvența și rolul moțiunilor înainte și după momentul aderării, probabil pentru că intervalul de timp analizat aici s-a încheiat imediat după ianuarie 2007. În același timp, procesul de aderare la UE a influențat moțiunile de cenzură depuse prin faptul că a constituit un subiect frecvent de discuție și unul dintre motivele invocate pentru a învinovăți guvernul de incapacitate în a implementa acquis-ul comunitar.

Tabelul 1: Moțiunile discutate în Parlamentul român în perioada 1992-2008

	1992-6	1996-2000	2000-4	2004-8
Totalul moțiunilor dezbătute și votate	16	24	32	32
Din care: simple de cenzură	11 (68.7%) 5	20 (83.3%) 4	30 (93.7%) 2	27 (84.3%) 5
Din care discutate în: anul 1 al mandatului legislativ anul 2 anul 3 anul 4	2 (12.5%) 6 5 3 (18.7%)	6 (25%) 7 6 5 (20.8%)	5 (15.6%) 12 9 6 (18.7%)	9 (28.1%) 9 8 6 (18.7%)
Din care discutate: doar în Camera Deputaților doar în Senat în Cameră și Senat separat în ședințe comune	3 2 5 6 (37.5%)	13 7 0 4 (16.6%)	18 12 0 2 (6.25%)	14 13 0 5 (15.6%)
Din care: acceptate respinse nevotate din lipsă de cvorum	4 simple 11 (68.7%) 1	1 simple 23 (95.8%)	0 32 (100%)	6 simple 26 (81.2%)

BIBLIOGRAFIE

AGH, Attila, coord., *The Emergence of East Central European Parliaments: The First Steps*, Budapesta, Hungarian Centre for Democracy Studies, 1994.

AGH, Attila și Gabriella Ilonszki, *Parliaments and Organised Interests: The Second Steps*, Budapesta, Hungarian Centre for Democracy Studies, 1996.

BAGELHOLM, Andreas, „Explaining Legislative Capacity. An Analysis of the Role of the Parliaments in Transposing EU-Related Legislation in Lithuania and Romania”, în R. Lindahl (coord.), *Transition and EU-Enlargement. Economic, Legal, Political and Social Change in Eastern Europe*, Göteborg, Centre for European Research, Göteborg University, 2005, 12-22.

BARON, David, „Comparative Dynamics of Parliamentary Government”, *American Political Science Review* 92 (1998): 593-609.

BAYER, J., „Hungary: State, Political System and EU-Accession”, *Begegnungen Schriftenreihe des Europa Institutes Budapest*, nedatată, 25: 41-52, <http://www.europainstitut.hu/pdf/beg25/bayer.pdf>, accesat 13.06.2011.

BENOIT, Kenneth, „Hungary: Holding Back the Tiers”, în Michael Gallagher și Paul Mitchell (coord.), *The Politics of Electoral Systems* (New York: Oxford University Press, 2008), 231-252.

BERGMAN, Torbjorn, Wolfgang Müller, Kaare Strøm și Magnus Blomgren, „Democratic Delegation and Accountability: Cross-National Patterns”, în Wolfgang Müller, Kaare Strøm și Torbjorn Bergman (coord.), *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies* (Oxford: Oxford University Press, 2003), 109-220.

CHIVA, Cristina, „The Institutionalisation of Post-Communist Parliaments: Hungary and Romania in Comparative Perspective”, *Parliamentary Affairs*, 60 (2007): 187-211.

Constituția României, 2003, <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371>, accesat 11.06.2011.

CROMBEZ, Christophe, „Minority Governments, Minimal Winning Coalitions and Surplus Majorities in Parliamentary Systems”, *European Journal of Political Research*, 29 (1996): 1-29.

- GALLAGHER, Tom, *Theft of a Nation: Romania since Communism* (London: C. Hurst, 2005).
- GRABBE, Heather, „How Does Europeanisation Affect CEE Governance? Conditionality, Diffusion and Diversity”, *Journal of European Public Policy* 8 (2001): 1013-1031.
- HUBER, John, „The Vote of Confidence in Parliamentary Democracies”, *American Political Science Review* 90 (1996): 269-282.
- HUIU, Iulia, „Motiunea ca mecanism democratic”, *Sfera Politicii*, 107 (2004): 45-48.
- ILONSZKI, Gabriella și Michael Edinger, „MPs in Post-Communist and Post-Soviet Nations: A Parliamentary Elite in Making”, *Journal of Legislative Studies* 13 (2007): 142-163.
- Lege nr. 115/1996 privind declararea și controlul averii demnitarilor, magistraților, funcționarilor publici și a unor persoane cu funcții de conducere, *Monitorul Oficial al României* (28 octombrie 1996), http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/115_1996.php, accesat 13.10.2011.
- LIJPHART, Arend, *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries* (New Haven: Yale University Press, 1999).
- LUPIA, Arthur, Kaare Strom, „Coalition Termination and the Strategic Timing of Parliamentary Elections”, *American Political Science Review* 89 (1995): 648-665.
- MANSFELDOVA, Zdenka, David Olson și Petra Rakusanova, *Central European Parliaments: The First Decade of Democratic Experience and Future Perspectives*, Prague, Institute of Sociology of the Academy of Sciences of the Czech Republic, 2004.
- MASUYAMA, M. și B. Nyblade, „An Analysis of the No-Confidence Votes in the Japanese Diet”, lucrare prezentată la conferința anuală a American Political Science Association, Philadelphia, august 2003.
- Moțiune*, 11 iunie 1991, <http://www.cdep.ro/motiuni/1991/1442.pdf>, accesat 1.02.2012.
- Moțiune*, 8 decembrie 1993, <http://www.cdep.ro/motiuni/1993/1444.pdf>, accesat 1.02.2012.
- NORTON, Philip și David Olson, „Post-Communist and Post-Soviet Legislature: Beyond Transition”, *Journal of Legislative Studies* 13 (2007): 1-11.
- OLSON, David și William Crowther, coord., *Committees in Post-Communist Democratic Legislatures: Comparative Institutionalisation*, Columbus, Ohio State University Press, 2003.
- OLSON, David și Philip Norton, coord., *The New Parliaments of Central and Eastern Europe* London, Frank Cass, 1996.
- Parlamentarismul în România: diagnoză și propuneri de reformă* (București: Institutul Ovidiu Șincai, 31 ian. 2011), http://www.fisd.ro/PDF/mater_noi/Raport%20Parlamentarism_FINAL-lanuarie%202011.pdf, accesat 2.01.2012.
- REMINGTON, Thomas, coord., *Parliaments in Transition* (Boulder: Westview Press, 1994).
- SIMEDRU, Dan Coriolan și Iulia Huiu, „Dimensiunile funcției de control parlamentar asupra executivului”, *Sfera Politicii* 112 (2004) : 17-21.
- SOMER-TOPCU, Z. și Laron Williams, „Government Performance and Party Change: The Effects of Economic Performance and No-Confidence Motions on Party Policy Shifts”, 2010, http://people.vanderbilt.edu/~z.somer/Laron_JOP.pdf, accesat 9.06.2011.
- STAN, Lavinia, „Access to Securitate Files: The Trials and Tribulations of a Romanian Law”, *East European Politics and Society* 16 (2002): 55-90.
- STAN, Lavinia și Răzvan Zaharia, „Romania”, *European Journal of Political Research* 47 (2008): 1087-1098.
- , „Romania”, *European Journal of Political Research* 48 (2009): 1096-1109.
- STOM, Kaare, „Minority Governments in Parliamentary Democracies: The Rationality of Nonwinning Cabinet Solutions”, *Comparative Political Studies* 17 (1994): 199-227.
- Ședința Senatului din 3 februarie 1994, *Monitorul Oficial al României, partea a II-a*, 4.02.1994.
- TANCHEV, Evgeni, „Historical and Psychological Sources Shaping Constitutionalism and Constitutional Performance in the Post-Communist Societies: Reflections on Constitutionalism in the Transition, or the Legacy of Transitory Constitutions”, în Stanislaw

Frankowski și Paul B. Stephan III (coord.), *Legal Reform in Post-Communist Europe. The View from Within*, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1995, 141-162.

WARWICK, Paul, *Government Survival in Parliamentary Democracies*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994.

WILLIAMS, Laron, „Threatening to Challenge: No-Confidence Motions and Government Acquiescence”, 2008, <http://people.tamu.edu/~lkw5391/Threatening%20Formal%20Model--8-25-08.pdf>, accesat 9.06.2011.

-----, „Unsuccessful Success? Failed No-Confidence Motions, Competence Signals, and Electoral Support”, 2010, <http://www.webpages.ttu.edu/larwilli/Unsuccessful%20Success--Final%20Version.pdf>, accesat 9.06.2011.

YAMAMOTO, H., *Tools for Parliamentary Oversight: A Comparative Study of 88 National Parliaments*, Geneva, Inter-Parliamentary Union, 2007.

ritate și opoziție în Parlament. În urma votării unei moțiuni de cenzură, premierul Mihai Răzvan Ungureanu și-a depus mandatul și urmează să fie învestit un nou Cabinet propus de opoziție.

Aceasta fiind în mare situația politică actuală, am fost tentați să revedem din punct de vedere teoretic care sunt coordonatele raporturilor între majoritate și opoziție în statul de drept și să supunem reflecției câteva propuneri de lege ferenda și sugestii pentru un nou statut al opoziției parlamentare în sistemul constituțional românesc aflat în prag de nouă legislatură¹.

Cum orice parlament se formează ca rezultat al votului alegătorilor, aceștia susținând cu ponderi diferite partidele politice aflate în competiție electorală, este și firesc ca Adunările reprezentative să se structureze din punct de vedere politic în majoritatea parlamentară și opoziție, în practică, utilizarea și eficiența instrumentelor și procedurilor de control parlamentar depinzând în mod direct de configurația politică a parlamentelor, așa cum aceasta este redată în compoziția majorității și a opoziției. Dacă majorității îi revine rolul de a sprijini Guvernul, opoziției trebuie să i se garanteze prin texte constituționale și regulamentare posibilitatea de a recurge fără restricții la instrumentele controlului asupra Guvernului. Având sprijinul majorității parlamentare, Guvernul se află, însă, la adăpost față de atacurile regulamentare ale opoziției pe care le respinge prin ponderea votului majoritar al puterii.

Procesul guvernării democratice se desfășoară pe două paliere: majoritatea parlamentară, care are printre alte funcții, pe cea de sprijinire a Guvernului, și opoziție.

Stabilirea raporturilor dintre cele două nuclee sau centre de putere în parlament nu este strict aritmetică, derivând din numărul parlamentarilor ce aparțin acestora, ci rezultă din negocieri politice ale liderilor celor două segmente parlamentare. Doar în ultimă instanță, ca opțiune finală, majoritatea recurge la vot – regulă fundamentală a democrației – pentru a se impune în fața opoziției².

Majoritatea parlamentară poate fi definită ca fiind capacitatea unui grup sau a unor grupuri de parlamentari de a impune prin vot inițiativele lor, care sunt dezbătute în forurile legislative³. Opoziția este definită în general ca fiind forța constituită din partide sau grupuri politice care sunt în dezacord cu guvernul sau regimul politic⁴. În acest sens, opoziția poate fi abordată pe două planuri: opoziția parlamentară (care are la dispoziție instrumente legale de exprimare, fiind recunoscută de guvernant) și opoziția extraparlamentară (care în cele mai multe cazuri este tolerată de forțele aflate la putere)⁵.

Într-un regim parlamentar bazat pe scrutin majoritar uninominal, delimitarea majorității de opoziție se realizează cu ușurință. Este caracteristic pentru un asemenea regim ca partidul care câștigă alegerile parlamentare să dețină o majoritate confortabilă în parlament, iar guvernul să beneficieze de o susținere permanentă în forul legislativ.

În regimurile politice bazate pe reprezentarea proporțională, în parlament sunt reprezentate mai multe partide cu ponderi electorale asemănătoare, fiind însă extrem de greu ca unul dintre ele să obțină majoritatea absolută a mandatelor. De regulă, într-o asemenea situație se formează alianțe ale partidelor parlamentare: pe

1 A se vedea studiul documentar Opoziția parlamentară întocmit de Departamentul Studii Parlamentare și Drept Comunitar, al Camerei Deputaților în 2009

2 Termenul de majoritate derivă din limba latină *maioritas*, însemnând superioritate.

3 Olivier Duhamel, Yves Meny, *Dictionnaire constitutionnel* (Paris: PUF, 1992), 617-619.

4 Asupra problematicei raportului între majoritate și opoziție, a se vedea pe larg Jean-Louis Quermonne, *Le gouvernement de la France sous la Ve République* (Paris: Dalloz, 1983), 419-420; Ghiță Ionescu, Isabel de Madariaga, *Opoziția* (București: Ed. Humanitas, 1992), 20-26.

5 Cristian Ionescu, *Tratat de drept constituțional contemporan*, (București: Ed. All Beck, 2003), 292.

de o parte, cea a majorității, iar, pe de altă parte, cele care se constituie în opoziție. Sigur, în ipoteza enunțată, partidele minoritare care nu acceptă să devină componente ale majorității, se pot considera fiecare în parte partide de opoziție.

Consecința principală a formării unei majorități parlamentare fidele este asigurarea unei stabilități politice, datorită căreia guvernele își pot impune fără dificultate programele de guvernare. Majoritățile parlamentare au, însă, și un virtual efect negativ, care „scutește” guvernul să fie tot timpul dependent de încrederea acordată de parlament. Un guvern cu susținere parlamentară majoritară fidelă se poate autostimula să exercite o dominație *de facto* asupra Adunării reprezentative, fie prin votarea rapidă a proiectelor de lege transmise mașinii sale de vot din parlament, fie prin bagatelizarea ideii de control parlamentar. Nu este mai puțin adevărat că un astfel de guvern poate fi obligat la rândul său să accepte unele compromisuri în favoarea unor componente ale majorității parlamentare legate sau controlate de interese economice private. Dar chiar și în condiții normale, în care nu se pune problema corupției politice, un guvern, chiar legat de majoritatea sa printr-o comună apartenență partizană, este rareori asigurat de o susținere necondiționată și aproape inevitabil vor apărea tendințe și conflicte din când în când, care riscă să devină mai frecvente și mai grave dacă este vorba de majorități de coaliții¹. Iată, așadar, că în viața politică reală actorii politici își adaptează jocul în funcție de condițiile concrete, dar fără a încălca cadrul constituțional de exercitare a puterii.

Aceste jocuri nu anulează importanța majorității și nici a opoziției. Dimpotrivă, în parlamentele moderne, inexistența binomului majoritate/opoziție este de neconceput².

Existența opoziției într-un parlament și a dreptului acesteia de a se afirma fără restricții procedurale este o dovadă a vieții politice democratice, în care cei care critică guvernul nu sunt supuși unui regim represiv. Avem aici în vedere nu parlamentari luați izolat ci asociați în grupuri politice organizate după criterii stricte de disciplină.

Acesta este și motivul pentru care opoziția poate recurge, exclusiv, ca instrument de luptă politică la unele acțiuni parlamentare neinstituționalizate formal, cum ar fi greva parlamentară, sau, chiar amenințarea părăsirii de facto a Parlamentului, forțând, astfel majoritatea să renunțe la atitudini discreționare acoperite formal de ponderea aritmetică a mandatelor parlamentare pe care le deține. Sigur, greva parlamentară și chiar renunțarea formală și în bloc a parlamentarilor opoziției la mandat, nu au o reglementare constituțională sau regulamentară, dar își păstrează calitatea de instrumente legitime ale luptei parlamentare, mai ales dacă sunt sprijinite de societatea civilă, știind că într-un stat de drept, un parlament în care nu există opoziție este un nonsens.

Existența opoziției și a partidelor de opoziție este o garanție că proiectele de lege și în general inițiativele parlamentare (programe, declarații, rapoarte ș.a.) ale Guvernului vor face obiectul expertizei atente a opoziției dintr-o perspectivă potențial critică și constructivă. Printr-un astfel de mecanism constituțional este posibilă chiar întărirea caracterului democratic al forului legislativ și, în ansamblu, al sistemului politic.

Este, de altfel, o funcție importantă a oricărui parlament, și anume să faciliteze exprimarea unei opoziții reale și credibile ca posibilă alternativă de guvernare. O asemenea funcție, aparent se află în dezacord cu interesele majorității, care ar dori să se mențină la putere cât mai multe legislaturi. În realitate însă, parlamentul fiind reprezentantul suprem al poporului se situează – ca instituție reprezentativă – dea-

1 Pierre Pactet, *Institutions politiques. Droit constitutionnel* (Paris: Armand Colin, 1999), 114.

2 Pierre Pactet, *Institutions*, 293.

supra intereselor de partid, fiind fidel aspirațiilor cetățenilor de a fi cât mai bine guvernați, indiferent care ar fi partidul care și-a asumat această sarcină¹.

Trebuie menționat că în societățile democratice atât majoritatea, cât și opoziția au o anumită legitimitate conferită de numărul de voturi obținute în alegerile parlamentare². În condițiile în care, însă, constituțiile contemporane interzic mandatul imperativ și consideră că mandatul parlamentar are caracter reprezentativ, se poate susține că electoratul este practic reprezentat atât de majoritate, cât și de opoziție. Esențial este ca atât majoritatea, cât și opoziția să acționeze prin mijloace legale prevăzute în Constituție și în regulamentele parlamentare.

Dacă majoritatea s-a constituit în mod firesc prin calcul aritmetic, opoziția a cunoscut un proces mai îndelungat de instituționalizare, la care și-au adus contribuția factori sociologici (formarea opiniei publice), factori politici (separarea și unirea grupărilor minoritare din parlament), precum și factori juridici (crearea unui cadru legal de funcționare a opoziției).

Într-un stat de drept, opoziția deține un anumit statut aparte care are o multitudine de metode de intervenție în parlament³. Conceptul de „statut al opoziției” exprimă un ansamblu de norme scrise și cutume parlamentare, care fixează locul și rolul opoziției în organizarea și funcționarea parlamentului. Un asemenea statut nu ține seama neapărat de algoritmul politic rezultat din ponderea fiecărui grup parlamentar, întrucât, indiferent de numărul parlamentarilor care fac parte sau care apelează pe parcursul legislaturii pentru opoziție, aceasta trebuie să se bucure de anumite drepturi și facilități de exprimare și manifestare a propriei identități ca o alternativă la programul majorității. Deși unii autori susțin că opoziția riscă să devină o figură de stil în unele parlamente occidentale, întrucât partidele aflate la putere sunt tot mai puțin disponibile pentru un dialog cu opoziția, renunțând la căile tradiționale de negocieri, compromisuri politice, consens⁴, binomul majoritate/opoziție este de neconceput pentru funcționarea democratică a parlamentelor. Funcționarea democratică a parlamentelor depinde în măsură esențială de crearea și respectarea unui statut al opoziției menit să permită acestuia să joace un rol responsabil și constructiv, prin:

- a) acordarea președinției unor comisii parlamentare;
- b) posibilitatea regulamentară recunoscută opoziției de a iniția crearea unor comisii de anchetă în care ponderea membrilor săi să fie superioară celei a majorității;
- c) consultarea opoziției de către majoritate în probleme de importanță deosebită pentru adoptarea unor decizii politice, precum și în cazul dizolvării forului legislativ⁵.

Privit în aceste coordonate minimale, raportul între majoritate și opoziție nu trebuie înțeles ca un raport de subordonare a opoziției față de partidele politice majoritare sau ca o condamnare la tăcere a acesteia. În termenii teoriei generale a parlamentarismului, opoziția apare ca un instrument eficace prin care cetățenii, opinia publică „controlează” strategia de conducere a majorității parlamentare și a guvernului și, în același timp, ca o alternativă la guvernare.

În orice parlament opoziția trebuie să abordeze lupta politică într-un stil competitiv, bazat pe trei reguli principale:

- a) opoziția este un factor instituțional și un element esențial al democrației parlamentare;

1 Pierre Pactet, *Institutions*, 293.

2 Pierre Pactet, *Institutions*, 293.

3 Jean-Louis Quermonne, *Le gouvernement*, 450.

4 A se vedea Robert A. Dahl (coord.), *Political Opposition in Western Democracies*, (New Haven: Yale University Press, 1966), 238.

5 H. Helmut, Moser, *Funcționarea democratică a parlamentelor*, proiect de raport prezentat Comisiei pentru relații parlamentare și publice a Adunării parlamentare a Consiliului Europei, Strasbourg, 19 septembrie 1997, p. 3.

- b) opoziția are rolul formal de a contesta în mod oficializat și organizat, programul de guvernare;
- c) opoziția constituie o alternativă politică pentru majoritatea parlamentară¹.

Fixarea unui anumit statut al opoziției s-a impus ca o cerință a democrației parlamentare chiar din momentul structurării componenței Parlamentului în mai multe facțiuni, în funcție de ponderea numerică a parlamentarilor reprezentând un anumit partid politic. De atunci, până în prezent, partidele din opoziție s-au afirmat în dezbaterile parlamentare iar majoritatea le-a recunoscut dreptul de a critica politica și activitatea Guvernului și a guvernanților, precum și de a propune electoratului programe/alternative de guvernare, care să-i satisfacă în mai mare măsură cerințele și așteptările sociale, decât au reușit parlamentarii și miniștrii majorității.

Și totuși, raporturile între majoritate și opoziție nu au atins, nici în prezent standardele la care aspiră electoratul. Aceasta deoarece viața socială se află într-o continuă și dinamică mișcare, care se reflectă și pe scena politică. Pentru acest motiv, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a cerut statelor membre prin Rezoluția 1.601/2008 să se străduiască pentru a dezvolta standardele și practicile comune, necesare promovării unei democrații parlamentare pluraliste și, totodată, să le aplice în parlamentele naționale. În aceeași rezoluție se arată că trăsătura democratică a unui Parlament este măsurată de mijloacele de care opoziția dispune pentru a-și îndeplini obiectivele. În preambulul rezoluției se stipulează că o opoziție politică într-un parlament larg reprezentativ este o componentă esențială a unei bune funcționări democratice.

Regulamentul Camerei Deputaților și cel al Senatului conțin un set de prevederi privind drepturile opoziției, dar în ceea ce urmează supunem reflecției un ansamblu de propuneri privind extinderea acestor drepturi, pentru ca partidele aflate în opoziție să își realizeze mult mai eficient rolul și funcția socială de reprezentare și susținere a intereselor și voinței unei părți importante din masa electoratului²:

- recunoașterea în textul Constituției a dreptului de opoziție democratică;
- opoziția să aibă dreptul de a cere lunar organizarea unei dezbateri politice – cu participarea primului-ministru și a miniștrilor nominalizați de opoziție – pe o temă aleasă de aceasta;
- opoziția să aibă dreptul de a cere schimbarea ordinii de zi și a programului de lucru aprobate;
- pentru dezbaterile generale a proiectelor de lege și a propunerilor legislative, reprezentanții opoziției să beneficieze de un timp de intervenție parlamentară mai mare decât reprezentanții majorității și de reprezentantul Guvernului;
- președinția comisiei de buget-finanțe din ambele Camere legislative să fie încredințată unui reprezentant al opoziției;
- președinția comisiilor permanente comune pentru supravegherea activității S.R.I. și S.I.E. să fie încredințată unui reprezentant al opoziției;
- comisiile de anchetă să fie prezidate de un reprezentant al opoziției, care să aibă și calitatea de membru al biroului permanent al Camerei respective;
- în fiecare comisie permanentă să poată fi înființată o subcomisie condusă de un parlamentar din opoziție și cu o componentă majoritară aparținând acesteia, al cărei rol să constea în supravegherea activității ministerului de resort;
- în comisiile de anchetă numărul membrilor aparținând opoziției să depășească cu unu pe cel al reprezentanților majorității;

¹ Cristian Ionescu, *Tratat de drept constituțional contemporan* (București: Ed. C. H. Beck, 2008), 343.

² A se vedea și studiul documentar *Drepturile și responsabilitățile opoziției parlamentare*, întocmit de Departamentul Studii Parlamentare și Drept Comunitar al Camerei Deputaților în 2010

- în fiecare sesiune parlamentară să se organizeze de două ori „Ziua Opoziției” cu o ordine de zi aleasă de opoziție, dar fără dezbateri legislative și numiri în funcție;
- audierile în comisiile de anchetă să fie publice, cu participarea nu numai a presei, ci și a oricărui cetățean interesat, în limita locurilor disponibile;
- rezultatele aplicării unor legi importante și care necesită metodologii de aplicare să fie evaluate în plenul Parlamentului, pe baza unui raport întocmit de comisiile permanente de specialitate;
- Primul-ministru, precum și ceilalți membri ai Guvernului să prezinte periodic și cu regularitate în Camerele legislative sau în comisiile permanente informări privind subiecte principale de interes public;
- opoziția să fie consultată de primul-ministru cu privire la orientări generale și acțiuni de anvergură în politica internă și externă a țării;
- membrii comisiilor permanente aparținând opoziției să aibă acces la informații privind proiectele de lege supuse examinării și avizării în comisiile respective, în aceleași condiții în care de asemenea informații beneficiază parlamentarii majorității;
- timpul alocat reprezentanților opoziției dezbaterii motiunii de cenzură să fie superior celui repartizat majorității.

BIBLIOGRAFIE

- DAHL, A. Robert (coord.), *Political Opposition in Western Democracies*, New Haven, Yale University Press, 1966.
- DUHAMEL, Olivier, MENY, Yves, *Dictionnaire constitutionnel*, Paris, PUF, 1992.
- IONESCU, Cristian, *Tratat de drept constituțional contemporan*, București, Ed. All Beck, 2003.
- IONESCU, Ghiță, MADARIAGA, de Isabel, *Opoziția*, București, Ed. Humanitas, 1992.
- QUERMONNE, Jean-Louis, *Le gouvernement de la France sous la Ve République*, Paris, Dalloz, 1983.
- MOSER, H. Helmut, *Funcționarea democratică a parlamentelor*, proiect de raport prezentat Comisiei pentru relații parlamentare și publice a Adunării parlamentare a Consiliului Europei, Strasbourg, 19 septembrie 1997.
- PACTET, Pierre, *Institutions politiques. Droit constitutionnel*, Paris, Armand Colin, 1999.

Evoluția legislației electorale 1990–2008

Sau cum se pot controla mecanismele
procesului electoral de către partidele politice

■ DANIEL OLTEANU

[The University of Bucharest]

Abstract

This article is dealing with Romanian electoral system from a different perspective analyzing those technical and legal components of an electoral law which are neglected in classical perspectives regarding electoral systems showing that the Government changes very often the electoral laws trying to ensure an institutional dominance over the other competitors. In other words not the electoral results are on spot but the way that drives these outcomes.

Keywords

elections; electoral law; political parties; government

Introducere

În cadrul unui sistem politic, sistemul electoral reprezintă o componentă importantă de inginerie instituțională. Cu ajutorul lui, de-a lungul timpului, partidele aflate la guvernare în diverse țări au încercat să-și maximizeze performanțele electorale în contextul scăderii drastice a popularității de care se bucurau¹. Deci modificarea regulilor electorale din rațiuni de strategie politică nu reprezintă o particularitate românească.

Pentru a înțelege strategiile de inginerie electorală imaginate și puse în practică de partidele politice românești, acest studiu analizează modalitățile prin care guvernele, succesiv au încercat să-și maximizeze șansele guvernamentale modificând legislația electorală și controlând procesul administrativ și organizatoric al alegerilor. Cu titlu de ipoteză de lucru, putem considera că guvernele, succesiv au construit treptat un adevărat mecanism politico-electoral aflat la dispoziția partidelor guvernamentale.

Deși aceste demersuri sunt permanent blamate de toate partidele politice, mai ales când acestea se află în opoziție, de fapt, partidele s-au dovedit

¹ Cazul PNȚCD din anul 2000 este un exemplu contrar la nivel practic. Creșterea pragului electoral a dus, în final, la excluderea acestui partid din Parlament deoarece aflat în coaliție cu alte partide nu a reușit să atingă pragul de 10% , ca urmare a supraevaluării propriei forțe electorale.

interesate nu doar de menținerea, ci și de îmbunătățirea mecanismelor instituționale derivate. Acest articol arată că Guvernul modifică frecvent prin ordonanțe de urgență legile electorale, schimbând raporturile dintre instituțiile independente cu atribuții în organizarea și gestionarea procesului electoral și instituțiile controlate politic.

Cu precădere începând din anul 2000, Guvernul a modificat de fiecare dată legile electorale prin ordonanță de urgență și a conferit atribuții sporite primarilor și prefecților în privința organizării și gestionării procesului electoral în dauna birourilor electorale de circumscripție (birourile electorale județene) care sunt prezidate formal de persoane care reprezintă puterea judecătorească.

Cu alte cuvinte, se colonizează partizan într-un mod conjunctural, dar continuu, un proces care trebuie să fie independent de autoritățile care îl pot manipula din poziția de actor electoral activ și autoritate publică. Transferul de competențe către autorități electivă sau reprezentative care au interese directe pe parcursul procesului electoral nu poate asigura imparțialitatea acestuia.

Articolul de față nu analizează sistemul electoral dintr-o perspectivă clasică, ci se raportează la procesul electoral dintr-o perspectivă diferită, analizând acele componente tehnice ale unei legi electorale care nu fost valorificate până acum - birourile de circumscripție, buletinele de vot, rolul primarilor și al prefecților. Cu alte cuvinte, nu rezultatele electorale au prim planul, ci modul cum se ajunge la acestea.

Sistemul electoral din perspectiva legal-formală este un element de noutate al cercetării, în condițiile în care nu a fost abordat recent decât din perspectiva consensualismului administrativ și a patronajului generat la acest nivel¹.

Caracteristicile și modul de desfășurare a procesului electoral din punct de vedere al raportului dintre organsimele electorale independente (biroul electoral județean/circumscripție) cu atribuții în organizarea și gestionarea procesului electoral și instituții controlate politic - primari, prefecți, va fi urmărit cu ajutorul decupajului instituțional cronologic jalonat de prevederile relevante ale legilor electorale cu privire la: secții de vot, listele electorale permanente, birourile electorale ale secțiilor de vot, cărțile de alegător;

Au fost alese aceste dimensiuni formale sau legale, deoarece reprezintă cele mai importante mecansime sau locuri unde se desfășoară procesul electoral și unde implicit poate fi canalizat, denaturat sau controlat.

Dimensiuni legal-formale ale procesului electoral

Secțiile de vot

Primul act care face referire la desfășurarea alegerilor pentru Parlament și Președintele României este adoptat de Consiliul Provizoriu de Uniune Națională în data de 14 martie 1990. În acest sens, decretul lege nr. 92 din anul 1990 atribuia delimitarea și numerotarea tuturor secțiilor din județ, autorităților județene și nu autorităților comunale, adică primarului. De asemenea, conform art. 17 lit (a) și (b), limita de formare a unei secții de votare este destul de ridicată, în comunele având sub 2000 de locuitori fiind permisă înființarea unei singure secții de votare.

Conform legii organice din 1992, delimitarea secțiilor de vot se face de către consiliile locale ale unităților administrativ - teritoriale, organisme participative ale administrației publice locale. De data aceasta, prefectul – reprezentantul Guvernului în teritoriu numerotează secțiile în 10 zile de la stabilirea datei alegerilor.

Prin modificări succesive ale legislației electorale, în anul 2000 apare o nouă instituție – Serviciul Județean de Evidență a Populației² din subordinea Ministerului

¹ Cristian Preda, Sorina Soare, *Regimul, Partidele și Sistemul politic din România*, (București: Editura Nemira, 2008), 54 -55.

² Ordonanța de Urgență nr. 63 din 26 mai 2000 privind modificarea și completarea Legii

Administrației și Internelor, care gestionează atât listele electorale cât și numerotarea secțiilor în colaborare cu prefectii.

Aceleași prevederi în privința delimitării și numerotării se păstrează și pentru alegerile din 2004. Din anul 2008, se înființează un registru unic al secțiilor de vot, în subordinea Autorității Electorale Permanente care cuprinde delimitarea și numerotarea tuturor secțiilor din România.

În privința delimitării și numerotării secțiilor de vot observăm un proces de centralizare a deciziei, care începe cu anul 1992 când se conferă în acest domeniu atribuții prefectilor dar și primarilor. Acest proces de acaparare partizană, care oferă prefectilor atribuții sporite în legătură cu delimitarea și numerotarea secțiilor de vot, în detrimentul consiliilor locale și a Birourilor electorale de Circumscripție (Birouri Electorale Județene) se adâncește în anul 2000.

În ceea ce privește organizarea secțiilor de vot în funcție de numărul de cetățeni arondați din mediul urban și rural, observăm o flexibilizare a condițiilor privind înființarea de secții la 1000 – 2000 cetățeni în mediul urban, față de 2000, cât prevedea legea din 1992 și 500 de locuitori pentru mediul rural, față de 1500 – 3000 de locuitori, așa cum impunea vechea legislație electorală. Atribuții extinse au primit prefectii numai în cazul alegerilor din 2004, atunci când aceștia puteau organiza secții de vot în garnizoane militare, gări, aeroporturi, porturi și pe nave. Desigur, a fost la latitudinea acestora modul efectiv în care această posibilitate legală a fost implementată și folosită.

Prin micșorarea pragului de înființare a unei secții de vot s-au multiplicat posibilitățile de a disipa și de a controla procesul electoral, mai ales în mediul rural, acolo unde relațiile clientelare și fraudele sunt cel mai ușor de pus în practică datorită spațiului și numărului redus de votanți.

Pe lângă înființarea de secții de vot în cadrul misiunilor diplomatice și al oficiilor consulare, legea prevedea posibilitatea înființării de secții speciale de către primar în cadrul căminelor studentești și de elevi, în cadrul spitalelor, maternităților, sanatoriilor, caselor de invalizi, centre de îngrijire, asistență și recuperare a persoanelor adulte cu handicap și cămine de bătrâni, în care se află cel puțin 25 de cetățeni cu drept de vot¹.

În legătură cu secțiile de vot, poate fi reținută, pe de-o parte o flexibilizare a condițiilor de înființare, iar, pe de altă parte, un transfer de competențe la nivelul prefectilor și primarilor, dar și o implicare redundantă a Ministerului Administrației și Internelor și a Autorității Electorale Permanente. Implicarea a patru instituții ale statului din care una direct electivă, una indirect (numită de Guvern), una controlată politic, respectiv Autoritatea Electorală Permanentă și una independentă, nu face decât să complice și să disipeze procesul de stabilire a secțiilor de vot.

Listele electorale

Pentru primele alegeri libere din România postdecembristă, listele electorale se întocmeau de către primari și cuprindeau toți cetățenii care domiciliau pe raza localității respective. Afișarea listelor se făcea cu 30 de zile înaintea datei alegerilor, originalul acestora păstrându-se la judecătoria din localitatea respectivă.

Decretul lege din anul 1990, prevedea că în cazul schimbării domiciliului după afișarea listelor electorale sau dacă alegătorul lipsește în ziua alegerilor din localitatea unde urmează să voteze potrivit listelor de alegători, organele care au întocmit listele vor elibera alegătorului o adeverință privind exercitarea dreptului de vot, fă-

nr.68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului, modificarea Legii nr.69/1992 pentru alegerea Președintelui României și modificarea și completarea Legii nr.70/1991 privind alegerile locale O.U.G. nr.129/2000.

¹ Art. 21 din Legea nr. 373 din 24 septembrie 2004 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului.

când mențiunea despre aceasta în listele electorale. În ziua alegerilor, la noul domiciliu sau acolo unde se află temporar, alegătorul era înscris într-o listă electorală separată de către biroul electoral al secției de votare¹. Este una dintre prevederile care stopa eficient posibilitatea de vot multiplu, dar care a fost eliminată prin repetatele modificări legislative. Primăriile trimiteau listele către Biroul Electoral Județean cu 20 de zile înaintea alegerilor, iar birourilor electorale ale secțiilor de votare cu 2 zile înainte de aceeași dată.

Putem remarca o structură simplă în care principalii pioni sunt primarul, biroul electoral județean și judecătoria din localitate. Mai mult, votul într-o localitate alta decât cea de domiciliu era făcut pe baza unei adeverințe eliberate de organele care au întocmit listele în localitatea de domiciliu. Cu alte cuvinte, dacă un cetățean era interesat să își exercite dreptul de vot trebuia ori să rămână în localitatea de domiciliu ori să depună un efort pentru a putea vota în altă localitate.

Legea nr. 68 din 15 iulie 1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului nu a adus modificări importante la prima vedere în privința întocmirii listelor electorale permanente și a circuitului instituțional. Un aspect foarte important este reprezentat însă de faptul că biroul electoral județean gestiona organizarea alegerilor dar nu mai intra în posesia listelor electorale din cadrul circumscripției județene. Listele electorale se păstrau la secretarul consiliului local și la judecătoria pe raza căreia se afla localitatea².

Începând cu anul 2000, gestiunea și întocmirea listei electorale permanente revine Ministerului de Interne, prin formațiunile de evidență a populației³ și se semnează de reprezentantul Ministerului de Interne, respectiv de conducătorul formațiunii de evidență a populației și de primar. Un exemplar din lista electorală permanentă va fi trimis Primăriei și un exemplar va fi înregistrat la Judecătoria.

Legea nr. 373 din 24 septembrie 2004 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului păstrează atribuțiile primarului în privința întocmirii și actualizării listei electorale permanente împreună cu serviciile de evidență informatizată a persoanei din cadrul Ministerului Administrației și Internelor⁴. Listele sunt semnate de către primar și de către conducătorul formațiunii de evidență informatizată a persoanei.

Poate cea mai importantă prevedere din legea nr. 373 din 24 septembrie 2004 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului se referă la posibilitatea ca partidele politice să între în posesia listelor electorale permanente: în termen de cel mult 10 zile de la stabilirea datei alegerilor, potrivit prevederilor art. 7 alin. (1) și (2), primarul este obligat să pună la dispoziția partidelor politice, alianțelor politice și alianțelor electorale, la cererea și pe cheltuiala acestora, copii de pe listele electorale permanente⁵.

Excitându-și acest drept, partidele politice au devenit depozitarii adreselor tuturor persoanelor cu drept de vot din România. Partidele au propus și votat acest articol pentru propriul lor interes: acela de a obține pe o bază legală aceste infor-

1 Art. 26. din Decret-Lege nr. 92 din 14 martie 1990 pentru alegerea Parlamentului și a Președintelui României emis de către Consiliu Provizoriu de Uniune Națională publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 35 din 18 martie 1990.

2 Art. 8, alin(5) din Legea nr. 68 din 15 iulie 1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului.

3 Art. 8 din Ordonanța de Urgență nr.63 din 26 mai 2000 privind modificarea și completarea Legii nr.68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului, modificarea Legii nr.69/1992 pentru alegerea Președintelui României și modificarea și completarea Legii nr.70/1991 privind alegerile locale.

4 Art. 8 și 9 din Capitolul II, Listele electorale și cărțile de alegător, Secțiunea 1, Listele electorale din Legea nr. 373 din 24 septembrie 2004 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului.

5 Art. 15 din Capitolul II, Listele electorale și cărțile de alegător, Secțiunea 1, Listele electorale din Legea nr. 373 din 24 septembrie 2004 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului.

mații confidențiale care conțin: cod numeric personal, serie act identitate, adresa, nume și prenume.

Ordonanța de urgență nr. 97 din 27 august 2008 privind modificarea și completarea titlului I al Legii nr. 35/2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali abrogă articolul care statua că secretarii păstrează un exemplar al listei electorale permanente și prevede că primarul distribuie în 24 de ore listele electorale permanente birourilor electorale ale secțiilor de votare. De asemenea înlocuiește sintagma hotărâre cu decizie. Birourile electorale ale secției de votare iau decizii, ceea ce înseamnă practic o retrogradare a statutului biroului de secție.

Observăm, din nou, cum un sistem inițial simplu s-a transformat într-un proces complicat, dar atent controlat de primar și de prefect, deci de organisme ale puterii locale care nu sunt independente nici macar formal de puterea politică. La acestea au fost adăugate Ministerul Administrației și Internelor și ulterior Autoritatea Electorală Permanentă, făcând tot procesul netransparent și foarte greu de urmărit. Procesul pare supus unui control formal încrucișat însă aportul Ministerului de Interne și al Autorității Electorale la acesta este practic foarte redus. Tot procesul este *de facto* controlat de primar și prefect.

De asemenea, posibilitatea partidelor de a intra în posesia listelor coroborat cu aspectul că nu mai este necesar ca listele să fie păstrate și de secretarul localității precum și cu termenul scurt de 24 de ore, lasă de fapt procesul în sarcina primarului și a partidelor politice, excluzându-se în realitate orice atribuții ale biroului electoral județean în acest sens.

Birourile electorale

Decretul - lege nr. 92 din 14 martie 1990 pentru alegerea Parlamentului și a Președintelui României prevedea înființarea Biroului Electoral Central, a birourilor electorale de circumscripție și a birourilor electorale ale secțiilor de votare.

Biroul Electoral Central este alcătuit din 7 judecători ai Înaltei Curți de Casație și Justiție și 10 reprezentanți ai partidelor și formațiunilor politice desemnați în ordinea descrescătoare a numărului de liste depuse la nivel național¹. Din 2004, președintele și cei doi vicepreședinți ai Autoritatea Electorală Permanentă fac parte de drept din Biroul Electoral Central.

Acest organism are ca atribuții atât organizarea cât și gestionarea întregului proces electoral, cât și rezolvarea situațiilor de contencios electoral. Dată fiind componența Biroului Electoral Central, respectiv faptul că acesta este format din judecători ai instanței supreme, acesta ar trebui să asigure rolul de garant instituțional. Dar din moment ce hotărârile Biroului Electoral Central sunt adoptate cu votul majorității membrilor, ipoteticul rol al judecătorilor poate fi contrabalansat de membrii politici ai acestuia. Pe scurt, acest organism central, practic nu poate funcționa independent de puterea politică de la un anumit moment electoral. Este de remarcat în acest sens că sistemul în discuție se regăsește la toate nivelurile procesului electoral, până la cel de secție.

Birourile electorale de circumscripție, adică cele aflate la nivel județean, se constituie din 3 judecători și cel mult 6 reprezentanți ai partidelor și formațiunilor politice care participă la alegeri în județ și în municipiul București, desemnați în ordinea descrescătoare a numărului de candidați pe care i-a propus. Desemnarea

¹ Art. 29 din Decretul Lege nr. 92 din 14 martie 1990 pentru alegerea Parlamentului și a Președintelui României emis de către Consiliu Provizoriu de Uniune Națională publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 35 din 18 martie 1990.

celor trei judecători se face prin tragere la sorți, prin grija tribunalului, dintre judecătorii din acel județ. Odată desemnați, aceștia își aleg un președinte, care devine președintele biroului electoral de circumscripție.

Biroul electoral de circumscripție are atribuții în ceea ce privește înregistrarea candidaturilor depuse, publicațiile și afișările, distribuirea către birourile electorale ale secțiilor de votare a buletinelor de vot, a ștampilelor necesare procesului electoral și a ștampilelor de control. Birourile electorale județene sunt alcătuite dintr-un președinte, un locțiitor și 7 membri.

Legea nr. 68 din 15 iulie 1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului prevede că membrii birourilor electorale exercită o funcție ce implică autoritatea de stat.¹ Se menține constant numărul judecătorilor în Biroul Electoral Central și în birourile electorale județene dar se mărește numărul reprezentanților partidelor de la 10 la 16 în cazul Biroului Electoral Central și de la 6 la 8, în cazul birourilor electorale județene. Această prevedere reprezintă primul pas în politizarea organizării și desfășurării procesului electoral de către partidele politice care formează Guvernul înaintea unui ciclu electoral.

Al doilea pas al acaparării partizane a procesului electoral este reprezentat de adoptarea Ordonanței de Urgență nr. 63 din 26 mai 2000 privind modificarea și completarea Legii nr.68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului, modificarea Legii nr.69/1992 pentru alegerea Președintelui României și modificarea și completarea Legii nr.70/1991 privind alegerile locale.

Textul ordonanței de urgență menționează în ceea ce privește atribuțiile birourilor electorale de circumscripție prin modificarea literei e) din art. 27, alin. 1: biroul electoral de circumscripție (biroul electoral județean) distribuie împreună cu primarii, birourilor electorale ale secțiilor de votare buletinele de vot, ștampila de control și ștampilele necesare votării².

Prin această prevedere, primarii devin actori atât politici cât și instituționali ai procesului electoral. Actorii instituționali datorită faptului că li se conferă acces la baza de date și informațiile necesare procesului electoral și organizează procesul electoral. Actorii politici, deoarece ca președinți de organizații de partid trebuie să-și intensifice eforturile pentru obținerea unui număr cât mai mare de voturi.

Legea nr. 35 din 13 martie 2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali aduce elemente de centralizare procesului electoral. Acapararea partizană a procesului electoral și prevederile legale în acest sens se păstrează și în forma acestei legi: delimitarea și numerotarea secțiilor de vot se face de primarii comunelor, împreună cu Prefecții și cu direcțiile județene ale Centrului Național de Administrare a Bazelor de Date privind evidența Persoanelor³

Ca o concluzie preliminară a acestor importante schimbări de atribuții se poate constata, în primul rând, că, prin cooptarea mai multor reprezentanți ai partidelor politice corelată cu modul de adoptare a deciziilor (prin majoritate de voturi) în

1 Art. 23, alin(3) din Legea nr. 68 din 15 iulie 1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului.

2 Ordonanță de Urgență nr. 63 din 26 mai 2000 privind modificarea și completarea Legii nr.68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului, modificarea Legii nr.69/1992 pentru alegerea Președintelui României și modificarea și completarea Legii nr.70/1991 privind alegerile locale O.U.G. nr.129/2000.

3 Art. 18, alin (2) și (3) din Lege nr. 35 din 13 martie 2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali.

ceea ce privește birourile electorale de la toate nivelurile, sensul inițial al acestor organisme - acela de control imparțial a fost schimbat într-o activitate politizată, dominată de interesele partizane.

De asemenea, se constată o continuă deposedare de atribuții a biroului electoral județean, în favoarea primarilor și prefectilor. Schimbarea cu cel mai mare impact este cea care prevede că biroului județean distribuie prin intermediul primarilor, toată logistica necesară în ziua votului. Concluzionând se poate afirma că primarii și prefectii sunt de fapt persoanele care controlează procesul electoral.

Cărțile de alegător

Cărțile de alegător sunt formele fără fond ale tuturor legilor electorale din România postdecembristă. Prevederi care se referă la utilizarea cărților de alegător regăsim în toate legile electorale ale României alături de prevederi derogatorii, care amână utilizarea lor pentru următorul scrutin. Cărțile de alegător sunt componente ale managementului sistemului electoral în sens larg și mai exact sunt arondate procesului de înregistrare a electorilor și de exercitare efectivă a votului și evident nu sunt întâlnite doar în România. În unele țări este necesar ca înregistrarea pe liste a electorilor să fie legată de un sistem național de identificare controlat de o autoritate diferită de cea care organizează procesul electoral (în cazul românesc este vorba despre Ministerul Administrației și Internelor). Acesta este cazul înregistrării automate a electorilor pe liste și se întâlnește în Brazilia, Bulgaria, Chad, Columbia, Ungaria, Senegal, Olanda, Suedia.¹ În Gana și Peru, autoritatea de management electoral spre deosebire de cazurile precedente, eliberează documentele necesare exclusiv pentru a vota. De asemenea, cărți de alegător mai există și în Mexic și India, iar votarea se face doar pe baza acestora. Interesant este că în India s-a introdus și un sistem de vot pe baza unor mașini automate de înregistrare a votului similare cu cele din Statele Unite ale Americii². În afara sistemelor unde înregistrarea se face automat de către autoritățile administrative sau electorale există grupul țărilor cu tradiție anglo-saxonă (USA, Marea Britanie, Canada, Australia, Noua Zeelandă) unde înregistrarea se face de către votant și nu de către autorități.

Legislația românească prevede și formele grafice, dar operațiunea de distribuire a cărților de alegător nu se finalizează niciodată. Pe lângă dificultatea produsă de modificarea adreselor reale ale cetățenilor, partidele politice nu au interesul să piardă o pârgie foarte importantă pentru procesul de influențare a alegerilor.

Utilizarea cărților de alegător a fost notată pentru prima oară în legea electorală din anul 1992. În anii 2004 și 2005, o mare parte a acestor cărți de alegător a fost distribuită către cetățenii cu drept de vot. Care este miza cărților de alegător pentru partidele politice românești în special și pentru procesul electoral în general?

Pentru procesul electoral ar fi un real câștig, deoarece ar fi eliminată una dintre cele mai ușor de folosit metode de fraudare a votului. Utilizarea cărților de alegător nu ar mai permite, datorită formatului, votul multiplu.

Pentru liderii locali ai partidelor ar fi un instrument în minus, pentru a aduce cât mai multe voturi partidului și deci ar produce o pierdere a influenței pe care aceștia o au la nivelul central al partidului, dar și o pierdere la nivel local.

În plus ar dispărea localitățile unde prezența la vot depășește 100% (sau se apropie de această limită), cum sunt în Teleorman – de pildă Olteni, Moșteni, Saelele - localități unde prezența la vot are curbe dramatice de la 55% la 105%, care nu pot fi explicate prin prezența fizică a respectivilor cetățeni cu drept de vot.

Pe scurt, pentru cei care profită sau controlează toate schimbările de legislație electorală ar fi o pierdere importantă și prin urmare, nedorită.

¹ Alan Wall (et all.), *Electoral Management Design: The International IDEA Handbook*,(Stockholm: Bulls Graphics, 2006),65.

² Wall, *Electoral* ,66.

Concluzii

Schimbările în legislația electorală românească sunt de formă și de fond, cu o frecvență crescută la ultimele cicluri electorale. În toată această legislație stufoasă și greu de urmărit se poate totuși izola o tendință destul de clară în ceea ce privește delegarea de atribuții extrem de importante prefectilor și primarilor, în dauna birourilor electorale de circumscripție, cu alte cuvinte asistăm la un transfer de atribuții de la un organism care are și o componentă independentă politic (asigurată de judecători) la instituții controlate partizan. Această tendință a început mai timid încă din anul 1992 și a fost reluată în forță în anul 2000 în legislația electorală.

În 1990, odată cu primele alegeri după căderea regimului comunist acest lanț procedural se prezenta în felul următor: secțiile de vot erau delimitate în termen de 20 de zile de la stabilirea datei alegerilor, de către ceea ce, atunci legiuitorul numea primăriei județene, corespondentul de astăzi al consiliilor județene. Listele electorale erau întocmite de primarii fiecărei localități, iar pentru a vota în altă localitate decât cea de domiciliu era necesară o adeverință eliberată de către autoritățile de domiciliu. Birourile erau compuse din 3 judecători și din cel mult 6 reprezentanți ai partidelor politice. Judecătorii erau trași la sorți de către președintele tribunalului. Pentru calitatea de președinte sau locțiitor erau eligibili și juriști sau alte persoane cu moralitate ridicată. Lista acestor persoane era trimisă de către primăria județeană sau consiliul județean, președintelui tribunalului.

Suntem în prezența unui lanț procedural destul de simplu, în care erau implicate și autorități județene și locale, dar care în esență era controlat de biroul electoral de circumscripție care avea atribuții importante în acest sens.

Prima introducere a unor instituții cu clar caracter politic în acest mecanism procedural (cu excepția primarilor care au avut atribuții de la început) a fost efectuată în anul 1992, când prefectii au căpătat atribuții în ceea ce privește delimitarea secțiilor și stabilirea președinților de birouri electorale.

În schimb în anul 2008, acest lanț procedural se prezintă astfel: secțiile de vot sunt delimitate și numerotate de primari, prefecti și Ministerul Administrației și Internelor; numărul minim de locuitori pentru înființarea unei secții a scăzut; listele electorale sunt delimitate și prin implicarea Autorității Electorale Permanente care stabilește un Registru Electoral și Ministerul Administrației și Internelor; birourile electorale de circumscripție nu mai intră în posesia listelor (dar partidele pot face asta, la cerere și contra - cost); transportul și preluarea buletinelor de vot sunt efectuate de către primari; tipărirea acestora este de competența prefectilor; și pentru a fi președinte al birourilor de secție sunt eligibili magistrați, juriști, alte persoane stabilite de prefect; candidaturile demnitarilor sunt permise destul de ușor, prin suspendarea din funcție pe perioada campaniei; votul în altă localitate decât cea de domiciliu este încurajat, sistemul de înregistrare fiind foarte permisiv.

Un lucru este evident imediat și anume că întreg procesul electoral a fost birocratizat excesiv. Apoi, stâlpii acestui proces nu mai sunt birourile electorale de circumscripție și de secție, ci primarul și prefectul. Aceste două instituții politice prin natura lor primară sunt chemate să asigure simultan un scrutin echitabil, dar și să obțină pentru partidele din care fac parte un număr cât mai mare de voturi. Această suprapunere de funcții și interese contrare, nu poate fi decât periculoasă pentru integritatea procesului electoral.

BIBLIOGRAFIE

BARBU, Daniel, *Republica Absentă. Politică și Societate în România postcomunistă*, București, Editura Nemira, 2004

DUVERGER, Maurice, *Droit Constitutionnel et Institutions Politiques*, Paris, Presses Universitaire de France, 1959

FINER, S.E., Vernon Bogdanor, Bernard Rudden, *Comparing Constitutions*, Oxford, Clarendon Press, 1995

MORAR, Filon, *Democrația privilegiilor. Alegerile aleșilor în România*, București, Editura Paidea, 2001

PREDĂ, Cristian, Sorina Soare, *Regimul, Partidele și Sistemul politic din România*, București, Editura Nemira, 2008

RADU, Alexandru, „Reformă sau experiment electoral?,” *Sfera Politicii*, nr. 131-132, 2009

SARTORI, Giovanni, *Ingineria Constituțională Comparată. Structuri, stimulente și rezultate*, (traducere de Gabriela Tănăsescu și Irina Stoica), Iași, Institutul European, 2008

SARTORI, Giovanni, „The Influence of Electoral Systems: Faulty Laws or Faulty Method”, in Bernard Grofman, Arend Lijphart (eds.) *Electoral Laws and Their Political Consequences*, New York, Agathon Press, 1986

TAYLOR, Paul, Ron Johnston, *Geography of Elections*, London, Croom Helm, 1979

Texte de lege:

Ordonanța de Urgență nr. 63 din 26 mai 2000 privind modificarea și completarea Legii nr.68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului, modificarea Legii nr.69/1992 pentru alegerea Președintelui României și modificarea și completarea Legii nr.70/1991 privind alegerile locale O.U.G. nr.129/2000.

Legea nr. 373 din 24 septembrie 2004 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului.

Decret-Lege nr. 92 din 14 martie 1990 pentru alegerea Parlamentului și a Președintelui României emis de către Consiliu Provizoriu de Uniune Națională

Legea nr. 68 din 15 iulie 1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului.

Ordonanța de Urgență nr.63 din 26 mai 2000 privind modificarea și completarea Legii nr.68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului, modificarea Legii nr.69/1992 pentru alegerea Președintelui României și modificarea și completarea Legii nr.70/1991 privind alegerile locale.

Legea nr. 35 din 13 martie 2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali.

„Campania electorală” din mai 1939: mecanisme, proceduri și comportament electoral

■ FLORIN GRECU

[The University of Bucharest]

Abstract

The elections from 1st – 2nd of June 1939, during the authoritarian monarchy, 1938-1940, emphasised habits, methods and electoral mechanisms specific to any authoritarian regimes. The Maire was the one organising the elections, mainly because he was also making the electoral lists and in charge with the train transportation of the citizens to the voting precinct; through the telephone network, the results of the elections were communicated to the Interior Ministry, who was to be informed at any moment about the data given by the Maire and also the voting and occasional incidents occurring during the elections. The need of control above the citizen's vote represented the main mission of the local authorities during the day of the voting, precisely by the repression organs, The Police and the Constabulary.

Keywords

Elections; Election campaign; Political behavior; National Renaissance Front; Electoral mechanisms

Introducere

Prezentul articol își propune să prezinte și să analizeze modul în care s-a desfășurat „campania electorală” organizată de partidul unic, Frontul Renașterii Naționale, pentru alegerea membrilor parlamentului regal, precum și a mecanismelor controlului electoral prin care erau chemați oamenii la vot, la nivel local, dar și a „măsurilor” și „metodelor” de transmitere a rezultatului votului către organizatori. Pe de altă parte, în ecuația regimului monarhiei autoritare, comportamentul alegătorilor, din timpul „campaniei electorale”, votul fiind uninominal, este analizată cu ajutorul documentelor de arhivă, care reprezintă un valoros izvor de cercetare, în vederea radiografierii organizării alegerilor de către noul regim. Alegerile, pentru funcțiile locale, nu se realizau, ci se întemeiau pe numiri. Monopolul depunerii candidaturilor era rezervat partidului unic, în timpul alegerilor din 1-2 iunie 1939. Alegerile erau supravegheate de Ministerul de Interne, iar alegătorii erau transportați la secțiile de votare, pentru Cameră și Senat, cu trenul. Partidele politice fiind desființate, iar alegerile fiind organizate pe suportul legii stării de asediu, partidul care a depus liste cu candidați, pentru parlament și pentru toate funcțiile administrative în stat, a fost FRN, partidul unic din perioada 1938-1940.

„Campanie electorală”, sub regimul monarhiei autoritare, din mai 1939,

s-a făcut în conformitate cu indicațiilor date de Ministerul de Interne, pe cale ierarhică, structurilor administrative. Practica guvernamentală, în timpul alegerilor, de sub monarhia autoritară era, în cea mai mare parte, asemănătoare cu mecanismul electoral democratic, din România interbelică. Ministerul de Interne și cel al Justiției aveau obligația de a duce la îndeplinire pregătirea și organizarea alegerilor, dar trebuiau să se îngrijească și de rezultatul acestora. Caracterul politic al alegerilor nu a dispărut nici în perioada regimului autoritar. Frontul Renașterii Naționale era singura organizație politică recunoscută în statul român în perioada 1938-1940.

Contradicțiile dintre legea electorală și modalitatea punerii în practică a principiilor constituționale și electorale erau dintre cele mai evidente. Legea electorală preciza că drept de vot aveau doar alegătorii bărbați în vârstă de 30 ani împliniți, cu condiția să fie știutori de carte. Limita de vârstă de 30 de ani era impusă de legea fundamentală și de cea electorală. Pe acest fundament juridico-constituțional s-au desfășurat alegerile din timpul regimului de mână forte. Introducerea imperativului științei de carte, pentru alegători, a avut ca efect interzicerea semnelor electorale, care reprezentau modalitatea de recunoaștere a partidelor și a candidaților. Noul regim preciza obligativitatea alegătorilor să fie instruiți, să știe a scrie și a citi.

Monopolul depunerii candidaturilor era rezervat partidului unic, fapt care a condus la unanimitatea voturilor, la alegerile din 1-2 iunie 1939. Remodelarea corpului electoral, în timpul dictaturii regale, prin impunerea exigenței științei de carte și practicării efective a unei meserii, a avut ca efect eliminarea acaparării votului și anularea sa. De aceea, în etapa depunerii candidaturilor de către membrii frn-iști, „noul regim s-a înclinat mai mult către elite, în ceea ce privește procesul de recrutare al noului corp legislativ, în vederea domesticirii votului”¹.

La nivel local, supravegherea și controlul candidaților, la alegeri, reprezentau obiectivul major al organizatorilor. Supravegherea candidaților, la nivel local, se făcea prin intermediul primarului, care întocmea listele electorale. Listele electorale erau constituite pe categorii profesionale. Listele cu candidați trebuiau să fie afișate la panoul din fața primăriei. Convocarea corpului electoral, pentru alegerile comunale, era încredințată organelor administrative. Alegerile trebuiau să se desfășoare în condițiile specificate de legea administrativă, iar fixarea zilelor, pentru alegerea Consiliilor comunale rurale, trebuiau să se facă pe grupe de comune, la date consecutive².

Rezidentul regal era cel care trebuia să ducă la îndeplinire sarcinile guvernului în ținuturi. Compunerea și constituirea Consiliilor Comunale se realiza în conformitate cu noua legea administrativă, sub directa supraveghere a Ministerului de Interne. Astfel, într-o circulară a Ministerului de Interne, către primăriile orașelor reședință, nereședință și stațiunilor balneo-climaterice din Ținutul Bucegi, se comunicau condițiile de eligibilitate. Conform circularei, erau considerați alegători pentru Consiliile Comunale, membrii comunelor fără deosebire de sex, dar și fără obligația științei de carte. Funcționarii publici, fiind membri de drept ai comunelor, unde își exercitau funcțiile lor, erau exceptați de obligația de a contribui, cel puțin un an, de la sarcinile comunei³.

Etapele preliminare alegerii candidatului partidului unic reprezentau pași unui sever control exercitat de autorități. Astfel, candidaturile trebuiau depuse personal de către cei care intenționau să ocupe un loc eligibil în parlament, în scris, la judecătorul de ocol, cu cel puțin 8 zile libere înainte de data fixată pentru alegere.

1 Ioan Stanomir, „Constituție, „Coroană” și „țară”. Constituționalism și monarhie autoritară în intervalul 1938-1940”, *Studia Politica, Revista Română de Știință Politică*, No.1, (2003): 96.

2 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, Dosar 80/1939, f. 2.

3 A.N.I.C., Fond, Ținutul Bucegi f.1.

Candidatul se prezenta cu cererea sa, certificatul dovedind că era înscris pe listele electorale și avea autorizația Frontului Renașterii Naționale¹.

În perioada regimului autoritar carlist, metodele din timpul campaniei electorale, erau identice cu cele din perioada 1919-1937, excepția fiind reprezentată de faptul că opoziția nu era suprimată sau împiedicată de organele statului datorită faptului că ea fusese desființată, prin decretul de dizolvare a partidelor politice din martie 1938.

Ca și în perioada democrației interbelice românești și în perioada regimului autoritar carlist, armata, jandarmeria și poliția aplicau metodele clasice, consacrate în timpul campaniei electorale. Instrumentul guvernamental numit Jandarmerie, comandantul suprem al acesteia fiind generalul Ion Bengliu, ucis în închisoarea de la Jilava de către legionari în noaptea de 28/29 noiembrie 1940, „confisca manifestele electorale, propagandiștii fiind arestați, alegătorii bănuși că ar avea simpatii politice opuse celor guvernamentale erau concentrați”² sau amendați. Regimul carlist a introdus amenda ca instrument coercitiv, pentru neexercitarea dreptului de vot.

Votul uninominal

Noua constituție de la 27 februarie 1938 și legea electorală din mai 1939 specificau faptul că alegerile pentru *noul parlament* se vor face prin scrutin uninominal, înlăturând efectele înscrierii pe listă, așa cum se proceda de către șeful de partid din democrația clădită pe Constituția de la 1923 și pe legea electorală din 1926. Alegerile din mai 1939 s-au desfășurat în cadrul unui regim politic autoritar. De aceea, autoritarismul este considerat ca fiind „un sistem politic care nu prea lasă loc libertății”³.

Alegerile pentru Consiliile Comunale se făceau prin scrutin uninominal secret și obligatoriu. Votul, fiind uninominal, se dădea pentru fiecare candidat în parte, ținându-se seama de categoria de îndeletnicire careia îi aparținea candidatul sau alegătorul. Durata alegerilor, întocmirea buletinelor de vot, operațiunea votării, „despuierea” votului, contestațiile la alegeri, proclamarea rezultatelor, precum și validarea alegerilor se făceau în conformitate cu legea administrativă și cea electorală⁴. Costul buletinelor de vot, precum și toate cheltuielile pentru operațiunile electorale, erau suportate de către primăria fiecărei comune în parte. Potrivit legii electorale, toate cererile și actele în materie electorală erau scutite de orice taxă fiscală⁵. Un exemplu, în acest sens, îl reprezintă telegrama Ministerului de Interne adresată rezidentului regal al Ținutului Bucegi, Paul Goma, care indica faptul că alegătorii cu drept de vot, la municipii și orașe mai mari, puteau fi chemați prin publicații cu un mare număr de tiraje, astfel că termenul de întocmire a listelor electorale să nu fie depășit⁶. Telegrama aducea completări listelor electorale, prin înscrierea invalizilor de război, care erau scutiți de contribuțiile la sarcinile comunei⁷. La rândul său, după primirea indicațiilor de la „Interne”, rezidentul Regal al Ținutului Bucegi, într-o telegramă adresată prefecților județelor din ținut: Arges, Brașov, Buzău, Mușcel, Dâmbovița, Prahova, Teleorman, Trei-Scaune, Vlașca, comunica faptul că „nu vor fi înscrise, în listele electorale, pentru alegerile administrative,

1 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, f. 3.

2 Sorin Radu, *Electoratul din România în anii democrației parlamentare (1919-1937)*, (Iași: Editura Institutul European, 2004), 287.

3 Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, traducere de Doru Pop, (Iași: Editura Polirom, 1999), 194.

4 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, Dosar 80/1939, f. 3.

5 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, f. 3.

6 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, ff. 10-11.

7 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, f. 21.

decât femeile care practicau efectiv una din îndeletnicirile constituționale. Femeile menajere, chiar la sate sau cele care ajutau pe bărbați la muncile agricole, nu puteau fi înscrise pe liste¹. În același sens, al „comunicării” prin telegrame, aceasta datează din 15 mai 1939, se specifica faptul că femeile puteau fi înscrise pe listele electorale, dacă erau muncitoare efectiv în fabrici, ateliere, dacă erau funcționare sau exercitau o profesie liberă. Rentierii erau scoși de pe liste, dacă nu aveau și o altă profesie².

Mecanismul controlului electoral prin care erau chemați și transportați oamenii la vot

De la centru plecau directivele spre rezidentul regal, reprezentantul guvernului în ținut. Ministerul de Interne comunica Rezidentului Regal al Ținutului Bucegi pașii de urmat. Prefecții de județe și primarii de municipii erau atenționați de Ministerul de Interne de faptul că trebuiau să ia măsuri pentru ca în toate comunele rurale și urbane din județe, comisiile pentru înscrierea alegătorilor pe liste să funcționeze în permanență, de dimineața până seara. Seara se afixau tabelele cu cei înscriși în cursul zilei, un exemplar rămânând judecătoriei din județul respectiv³. Pentru că regimul spera să realizeze concordia cu minoritățile, fapt dovedit prin înscrierea în massă a acestora în Frontul Renașterii Naționale și prin crearea unui Minister al Minorităților Naționale, condus de Victor Vâlcovici, a permis candidaților minoritari să-și publice textul manifestului electoral în limba lor maternă⁴.

Ca urmare a ordinului Ministerului de Interne, Direcția Generală a CFR trebuia să ia măsuri pentru transportarea alegătorilor la secțiile de votare, pentru Cameră și Senat. Generalul Mihail Ionescu, fost ministru și membru fondator al partidului unic⁵, era președintele consiliului de administrație al C.F.R.-ului. Militarizarea regimului este observabilă și în administrarea căiiilor ferate. Cum se realiza îndrumarea? Alegătorii erau și ei împărțiți în funcție de „bicameral”. Cei care votau pentru Camera deputaților erau de o mai mică importanță, iar cei care votau pentru Senat li se acorda o atenție sporită. Sub regimul autoritar carlist, *pluralismul politic* al partidelor este limitat, neexistând competiție între ele, singurul partid care a depus liste cu candidați, pentru parlament, a fost FRN.

Primarul era cel care primea listele candidaților și tot el îi conducea pe alegători spre secțiile de vot. Presiunea administrativă a guvernului asupra funcționarilor publici și particulari, precum și asupra muncitorilor din fabrici, a determinat cetățenii să vină la vot în număr mare⁶. Pentru alegerile de la 1 iunie 1939, dată la care se putea alege la Adunarea Deputaților, grupele de săteni erau conduse spre secțiile de vot de către primarul sau notarul comunal sau în lipsa lor de către un funcționar comunal. Alegerile se făceau în sediile judecărilor, iar alegătorii erau aduși cu trenurile în mod gratuit⁷. Pentru realizarea „bunului mers” al alegerilor, primarii erau sfătuiți să ia legătura cu șeful stației de îmbarcare cu care se aranja să aibă la dispoziție un număr suficient de vagoane, în raport cu numărul alegătorilor care urmau a fi transportați și, la nevoie, când grupele de alegători erau mai mari, se aranja cu șeful stației CFR, pentru a compune trenuri cu capacitate mare de transport, iar automotoarele trebuiau să fie înlocuite cu trenuri pe aburi⁸. Primarul sau funcționarul

1 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, f. 31.

2 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi Dosar 81/1939, f. 12.

3 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, Dosar 80/1939, f. 14.

4 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi f. 17.

5 „Membrii fondatori ai FRN”, *Universul*, din 7 iunie 1939.

6 Florin Müller, *Metamorfoze ale politicului românesc 1938-1940*, (București: Editura Universității din București), 264.

7 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, Dosar 81/1939, f. 18.

8 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, f. 19.

comunal, care conducea grupul, în ziua alegerilor, trebuia să se prezinte la stația respectivă cu o adeverință, în dublu exemplar, în care se arăta numărul oamenilor ce urmau a fi transportați, pe ce distanță, specificându-se în adeverință și înapoierea lor. Un exemplar al adeverinței trebuia să servească drept justificare pe drum, înlocuind astfel biletul de tren¹. Alegătorii, pentru Senat, călătoreau cu CFR-ul de la domiciliul lor la reședința Curtții de Apel, unde trebuiau să voteze, fiind transportați către localitățile lor în baza certificatelor eliberate de președinții de tribunale din domiciliul lor². Ministerul de Interne cerea, ca pe cât posibil, ca alegătorii să fie transportați la secțiile de vot de către primari sau notari, în mod personal³.

Ministerul de Interne, prin rețeaua telefonică, rămânea principalul arbitru al alegerilor. Trimiterea alegătorilor la vot cu trenul, sub directa îndrumare a primarului sau notarului, relevă faptul că nimic din practicile și mentalitățile democratice nu se schimbaseră, pretextul fiind reprezentat de nevoia de supraveghere și control, aceasta reprezentând principalul criteriu în vederea obținerii unui rezultat bun și lipsit de emoții, după închiderea secțiilor de votare.

„Măsurii” și „metode” de transmitere a rezultatului votului

Presiunile șefului de post asupra sătenilor reprezentau cauza principală a participării masive a acestora la alegeri⁴. Dacă alegătorii erau transportați la secțiile de vot cu trenul, fiind conduși de primar, incidentele din timpul exercitării votului trebuiau evitate sau controlate. Într-o altă telegramă de la Ministerul de Interne către rezidentul regal al Ținutului Bucegi se cereau, în vederea desfășurării alegerilor, măsuri luate din timp. Necesitatea executării controlului asupra votului cetățeanului, reprezenta sarcina de serviciu a autorităților. Ministerul de Interne, conform telegramei, trebuia să cunoască, în orice moment, modul cum decurgea votarea și eventualele incidente care s-ar putea produce în cursul votării. În acest timp, rezidenții regali trebuiau să dea dispoziții prefectilor de județe și primarilor de municipii să organizeze un birou cu personal, suficient, care să stea în continuu în legătură cu secțiile de votare din ținut⁵. Pe de altă parte, conducătorul biroului avea obligația de a ține în permanență legătura cu ținutul, în privința constatărilor sau informațiilor, asupra eventualelor incidente, precum și asupra modului în care decurgea votarea⁶.

Pentru ca alegerile parlamentare trebuiau să decurgă în perfectă ordine și să înceapă la timpul indicat, în toate *Revizoratele Școlare* din Ținut, ca și școlile în care erau fixate secții de votare, cursurile trebuiau suspendate, pentru ziua de 31 mai, pentru a se instala din vreme în ele gheretele, urnele și celelalte materiale necesare votării⁷. Buletinele de vot, fără fotografii, dar având deja imprimat numele candidatului, erau considerate ca fiind valabile⁸. Cei care nu vroiau să voteze un anumit candidat aveau obligația de a rupe buletinele de vot în cabina de votare, așa cum cerea legea electorală. Candidatul avea dreptul să-și expună doar fotografia și programul în fața Primăriei. Alegătorul privea și alegea pe unul dintre candidați, votul fiind obligatoriu și cu strigare, așa cum fusese și pentru votarea constituției, cu ocazia plebiscitului. Apelul către alegători trebuia să fie scurt și să conțină maximum 100 de cuvinte; acesta era afișat prin îngrijirea magistratului care primea declarațiile candi-

1 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, f. 20.

2 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, f. 21.

3 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, f. 22.

4 Müller, *Metamorfoze*, 264.

5 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, f. 22.

6 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, f. 23.

7 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, f. 42.

8 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, f. 50.

daților, atât la primării, cât și la localurile de vot. [...] „afișarea trebuia să fie egală ca formă pentru toți candidații și orice alt afișaj, corespondență sau propagandă orală pentru alegere era interzisă”¹, specifica articolul 32 din legea electorală, capitolul IV, privitor la convocarea corpului electoral și operațiunile electorale.

Politicizarea administrației cerea, din partea funcționarilor, un comportament de aceeași natură. Funcționarul public, fiind membru de partid, avea obligația de a se comporta precum un individ afiliat politic. În acest fel, măsurile luate de funcționari trebuiau să demonstreze că în zilele și nopțile alegerilor funcționa, în permanență, Cancelaria Ținutului. Personalul Cancelariei trebuia să fie suficient pentru a putea să fie în legătură cu birourile electorale de la prefecturile de județe și municipii și cu Ministerul de Interne². La Cancelaria Ținutului un funcționar administrativ trebuia să se găsească în permanență în secțiile de votare pentru a ține legătura telefonic cu Biroul Electoral al Prefecturii sau Municipiului, comunicând rezultatul operațiunilor de votare, imediat ce era ridicat procesul verbal din secție.

Rezultatele centralizate pe județ, inclusiv Municipiu, trebuiau a fi transmise Ținutului. Acesta, la rândul său, comunica telefonic Ministerului rezultatele parțiale din județe, pe măsură ce le obținea³. La terminarea definitivă a desfășurării scrutinului se totalizau rezultatele din întregul ținut și se comunicau telefonic Ministerului de Interne, dar după proclamarea oficială a rezultatului de către Președintele Curții de Apel⁴. Oficiul Telegraf al Ministerului de Interne și Biroul Electoral din Minister funcționau în permanență, în tot cursul zilei de 1 iunie, în noaptea de 1 spre 2 iunie, cât și în timpul zilei de 2 iunie.

Pentru menținerea liniștii și ordinii, în zilele de votare, măsurile trebuiau luate începând cu ora 8 dimineața a zilei de 1 iunie, până la ora 8 a zilei de 2 iunie. Măsurile luate de Ministerul de Interne se datorau faptului că „încă mai existau *grupuri intermediare*, chiar dacă nu recunoscute legal, în cadrul regimului, care nu fuseseră subminate, însă statutul lor autonom era acceptat”⁵ de către monarhia autoritară. Grupurile intermediare la care face referire raportul erau cele național-țărăniște, național-liberale, vaidiste, iorghiste, agrariere, cuziste și legionare.

Pe tot parcursul zilelor de votare, toate cârciumile, cu băuturi spirtoase, trebuiau să fie închise. Totuși, erau deschise numai o oră în timpul meselor, numai cârciumile care dispuneau de restaurante⁶. Legea electorală din 1926 amintea de același principiu al închiderii cârciumilor în ziua votării, însă aplicarea ei nu reprezenta un deziderat de urmat pentru organizatori și alegători. Ordinele erau fie sabotate, fie nu erau respectate de cei care candidau sau chiar de către alegători.

Comportamentul alegătorilor din timpul „campaniei electorale” din 1939

Ordinele Ministerului de Interne erau eludate de cei care candidau sau de către suporterii respectivilor candidați. Un document de la Secretariatul General al Frontului Renașterii Naționale relevă modul în care nu se făcea campanie electorală la nivel local. Acest document pune în lumină dimensiunea vechilor metalități, cea

1 Corneliu Rudescu, Dragomir Vasilescu, *Legea electorală din 9 mai 1939 comentată și adnotată (cu doctrina, jurisprudența, legislația comparată și circularele ministeriale date cu ocazia alegerilor din 1-2 iunie 1939)*, (București: Editura „Bucovina” I.E. Torouțiu, 1939), 84.

2 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, Dosar 81/1939, f. 24.

3 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, f. 25.

4 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, f. 26.

5 Armin Heinen, *Legiunea Arhanghelului Mihail, O contribuție la problema fascismului internațional*, (București: Editura Humanitas, 1999), 341.

6 A.N.I.C., Fond Ținutul Bucegi, Dosar 81/1939, f. 30.

democratică, care s-a menținut și în perioada campaniei electorale și sub noul regim autoritar monarhic.

În ziua de 9 iunie 1939, cu ocazia adunării pentru constituirea Sfatului Comunal al FRN din comuna Ghimpați, județul Vlașca, alegerile au fost contestate de săteni datorită deschiderii cărciumilor, care, oficial, trebuiau să fie închise. Alegerile românești aduceau în prim plan prezența bătaușilor electorali, angajați de candidați sau contracandidați. Contestatarii cereau „anularea alegerilor pentru constituirea Sfatului FRN local, organizarea votului și vestirea populației trebuiau să se realizeze cu o săptămână înainte, iar alegerea să se facă prin numărătoare și nicidecum prin aclamație. Alegătorii zbirau și răgneau, în speță toți cei turmentați de băutură. De aceea, cărciumile trebuiau să fie închise din ajun.

Candidații care doreau să obțină demnități în organizația FRN trebuiau să-și anunțe candidatura dinainte de începerea alegerii, fiind obligați să-și expună programul de activitate pe baza căruia cerea încrederea consătenilor, iar voturile numărate trebuiau să fie arătate în procesul verbal¹. Care era scopul Sfatului orășenesc? Acest răspuns îl vom regăsi la Petru Grigore Băeșu, președintele FRN al județului Putna. Sfatul orășenesc era un instrument de propagandă, în vederea răspândirii ideologiei Frontului, deoarece partidul regal era încă necunoscut statelor, motivul fiind reprezentat de lipsa de interes pe care acestea o manifestau. Adversarii Frontului, chiar dacă nu mai erau considerați a fi periculoși, decât atunci când ar fi în rezervă, „îngroășau rândurile celor care, sub pretextul că nu mai fac politică, țineau în loc declanșarea entuziasmului ce s-ar fi convenit acestei formații”². Sfatul orășenesc, pe lângă faptul că era un organ de propagandă în favoarea regimului, acționa și împotriva elementelor care făceau politică sub noua organizație numită Frontul Renașterii Naționale. Elementele politicianiste erau considerate a fi vinovate, deoarece propagau starea de agitație, prin difuzarea dezinteresului în rândul masselor și împotriva organizației politice unice în stat.

Comportamentul politic al parlamentului, în perioada interbelică, era integral controlat de partidul de guvernământ³. În perioada regimului autoritar, comportamentul politic al parlamentului respectă aceeași caracteristică a sistemului guvernamental interbelic, deși schimbarea de regim se produsese în noaptea de 10/11 februarie 1938, printr-o lovitură de stat, în urma căreia va fi instalat guvernul condus de Miron Cristea, Patriarhul României.

Mentalitatea și practicile vechiului regim democratic s-au perpetuat și sub noul regim autoritar. În acest sens, procesul verbal trimis Ținutului Bucegi către Direcția Administrației de Stat amintea faptul că alegerile se desfășurau în funcție de simpatiile politice ale alegătorilor pentru candidații fostelor organizații politice, dar care, sub noul regim, activau sub umbrela partidului unic. Sub regimul organizației politice unice se făcea politică democratică de partid.

Alegerile comunale din Târgoviște, din 5 ianuarie 1940, au pus în lumină faptul că mentalitatea și comportamentul politic al candidaților nu au suferit vreo modificare, în urma apariției regimului autoritar controlat de Carol al-II-lea. Conform memoriului, „noua lege de organizare a FRN a creat nedumerire în public, căci alegerile preconizate au readus vechiul spirit de regrupare a vechilor organizații primind astfel electivul și simpatiile pentru fostele partide, ca și în trecut, în paguba selecției urmărită inițial prin organizarea FRN”⁴. Simpatiile politice au reprezentat principalele criterii de evaluare, în vederea numirii candidaților pentru funcțiile eligibile. Cu toate că partidul unic carlist înainta listele de candidați, selecția se făcea

1 A.N.I.C., Fond FRN, Dosar 21/1939, ff. 111-112.

2 A.N.I.C., Fond FRN, Dosar 66/1939-1940, f. 123.

3 Daniel Barbu, *Șapte teme de politică românească*, (București: Editura Antet, 1997), 149.

4 A.N.I.C., Fond Ministerul de Interne-Direcția Administrației de Stat, Dosar 1/1940, ff.4-5.

tot dintre foștii membri ai partidelor politice, care știau și să facă politică și cum să conducă.

Datorită repetării evenimentelor politicianiste, noul regim nu era nimic altceva decât prelungirea vechiului regim. În fond, nu se schimbaseră nimic, la nivelul practicii politice și a comportamentului politic. Alegerile, sub noul regim, pentru funcțiile locale, nu se realizau, ele se întemeiau pe numiri. Din ianuarie 1940, odată cu instituirea funcției de președinte al FRN, fiind ales Alexandru Vaida-Voevod, care deținea, cumulat, funcția de președinte al Consiliului Superior Național, al Directoratului și Comisiei Superioare, fiind și președintele Adunării Deputaților, toți membri partidului unic, de la nivel central, la județe, municipii și comune erau aleși. Faptul că numirile nu erau fundamentate pe competențe și nu respectau principiul selecției erau cunoscute de către reprezentanții regimului și chiar de către rege. Într-o scrisoare adresată Ministrului Frontului Renașterii Naționale condus de către Constantin Giurescu, locuitorii comunei Tunari din Județul Ilfov, toți, membri ai organizației FRN, cereau repararea nedreptății comise, prin modul în care s-au făcut numirile în conducerea FRN. Aceste numiri erau făcute, considerau membrii organizației locale a FRN-ului, fără nici un scrupul și fără nici un criteriu și numai din socoteli răsturnate după vremea vechilor regimuri politice.

A adus regimul un spirit nou în vechea/reînnoita mentalitate politică? Contestarii arătau că modul în care se proceda în partidul unic, la nivel local, nu ținea seama de declarațiile reprezentanților regimului. Practica se regăsea în mentalitatea oamenilor noi care practicau vechile metode democratice. Modalitatea consta în faptul că „erau dați de-o parte oameni cinști și capabili, gospodari de frunte și erau numiți alții care, sub toate raporturile, lasau foarte mult de dorit” [...] „Majoritatea celor numiți făceau parte dintr-o familie care, pe vremea *politice*, monopolizaseră toate funcțiunile locale, administrative și gospodăreau comuna după bunul lor plac, fără ca cineva să poată cârți”¹, de aceea, în noul regim, luptele politice, cereau sătenii, trebuiau să înceteze.

Practicile și mentalitățile membrilor partidului unic erau aceleași, ca și în timpul funcționării partidelor politice, care au activat și și-au continuat viața politică sub umbrela Frontului Renașterii Naționale. Aceleași nemulțumiri care existau la centru, se regăseau și la nivel local. Alegerile pentru noul parlament au relevat faptul că 20 de ani de democrație nu puteau fi șterși atât de ușor de noul regim, care a avut o durată de viață de doi ani și jumătate.

Frontul Renașterii Naționale nu a reușit să înlocuiască fostele cadre ale partidelor politice cu elemente tinere pentru a realiza dezideratele doctrinare ale noului regim. Prin înscrierea cetățenilor în partidul unic ei au devenit membri de partid și doar în acest mod au putut candida pentru funcțiile parlamentare. Apariția partidului-minister a făcut ca membri săi să fie transformați în funcționari. Parlamentarii, fiind membri partidului unic, erau și ei, la rândul lor, transformați în funcționari ai statului.

Concluzii

Alegerile din 1-2 iunie 1939, organizate de către partidul unic pentru parlamentul corporatist, au reflectat lipsa legitimității democratice, deoarece organizarea scrutinului electoral de către un singur partid este reprezentativă pentru dictatura regimurilor autoritare. Cu toate că s-au exercitat sub efectele legii electorale și a votului universal, alegerile pentru parlamentul regal nu au reprezentat decât confirmarea efectivă a unui regim autoritar. Metodele și practicile electorale interbelice

¹ A.N.I.C., Fond FRN, Dosar 21/1940, f. 82.

au continuat să funcționeze după aceleași principii ca în perioada regimului de mână forte carlist. Funcționarii statului erau aduși la secția de votare de către șeful lor ierarhic care le supraveghea votul. Candidații erau propuși de secretariate și aprobați de Directoratul FRN-ului. Votul fiind uninominal, nu se mai alegeau liste, ci personaje cu popularitate care, pentru a fi recunoscute, aveau nevoie de propria imagine pe buletinul de vot. Monopolul depunerii candidaturilor era rezervat partidului unic, fapt care a condus la unanimitatea voturilor, în timpul alegerilor din 1-2 iunie 1939. Carol al II-lea dorea să ralieze politica sa noilor cerințe europene și de aceea o asemenea arhitectură parlamentară, mai mult decorativă, îi convenea, întrucât el era șeful partidului, iar executivul avea răspundere față de el, ceea ce a transformat parlamentul într-un organ lipsit de prerogativele democratice reale. Astfel, având reprezentate toate categoriile sociale și profesionale în noua adunare parlamentară, regele a beneficiat de întregul sprijin social, economic și politic al națiunii.

Construcția partidului unic s-a fundamentat pe principiul numirii, nu pe cel al alegerii. Legea electorală și chiar Constituția de la 27 februarie 1938 vorbeau despre numirea candidaților cu mult timp înaintea alegerilor. În cadrul regimului constituțional carlist, votul era uninominal, iar popularitatea candidaților era o condiție esențială pentru ocuparea unui loc eligibil. De aceea, construcția popularității și a imaginii erau necesare cu mult timp înainte de desfășurarea alegerilor. Dacă alegerile interbelice erau fraudate și se desfășurau la comandă politică, aproape nedemocratic, astfel încât s-a creat acel *mimic democracy*, de care amintea Mattei Dogan despre perioada interbelică, sub noul regim, alegerile se desfășurau în deplină libertate, susțineau demagogic arhitecții regimului autoritar. Regimul autoritar se dorea a fi unul al democrației, prin transparența votului și alegerilor, pe când regimul democratic interbelic era considerat ca fiind unul al autorității șefului de partid. Inversarea sensului democrației a putut fi realizată doar în regimurile autoritare. Partidele naționale erau definite ca fiind imorale, deoarece candidații nu aveau profesii sau meserii care să le asigure existența.

Campania electorală pentru alegerea membrilor parlamentului corporatist a fost și supravegheată și cenzurată, deoarece candidatul avea dreptul să-și expună doar fotografia și programul în fața primăriei. Cetățeanul alegea pe unul dintre candidați, votul fiind obligatoriu și cu strigare, așa cum fusese și pentru votarea constituției, cu ocazia plebiscitului, care a avut menirea de a legaliza și instituționaliza noul regim. Campania electorală desfășurată la 1-2 iunie era organizată pentru alegerea reprezentanților la toate nivelurile, chiar și comunale. În urma studierii documentelor de arhivă, Sfatul orășenesc nu se alegea pentru a rezolva probleme cetățenești, ci reprezenta un instrument de propagandă în vederea răspândirii ideologiei Frontului. Analiza alegerilor la nivel local a pus în lumină faptul că partidul regal era încă necunoscut satelor. Pe de altă parte, același fenomen se petrece și în cazul secretarilor FRN de județ, care aveau misiunea de a răspândi ideologia frontistă. Prin alegerea noilor secretari, regimul dorea înlocuirea personajelor politizate cu elemente tinere care aveau entuziasmul de a îmbrățișa doctrina frontului și energia de a o propaga, mai ales în lumea satelor care nu manifesta interes pentru o ideologie fără fundament la nivelul maselor.

La nivel local, supravegherea și controlul candidaților, pe perioada alegerilor, se realizau prin intermediul primarului care întocmea listele electorale. Organizatorul alegerilor, atât în perioada interbelică, cât și în cea autoritară, era primarul, care era considerat a fi principalul agent electoral al guvernului în teritoriu. Primarii determinau comportamentul politic al alegătorilor, erau cei care primeau listele candidaților, cei care îndrumau și conduceau funcționarii spre secțiile de votare. Presiunea guvernului asupra administrației, a funcționarilor publici și particulari, precum și asupra muncitorilor încadrați în bresle, a determinat cetățenii să voteze în unanimitate pentru legitimarea și instituționalizarea noului regim.

Ca și în perioada democrației interbelice românești, și în perioada regimului autoritar carlist, armata, jandarmeria și poliția aplicau metodele clasice consacrate în timpul campaniei electorale. Practicile electorale ale democrației interbelice românești se vor regăsi și în prelungirea sa, în timpul regimului autoritar carlist. Îndrumarea alegătorilor către secțiile de votare, prin intermediul primarului, a demonstrat faptul că el a rămas principalul agent electoral al guvenului. Ministerul de Interne, prin rețeaua telefonică, a reprezentat principalul arbitru al alegerilor. Trimiterea alegătorilor la vot cu trenul, sub direcția îndrumare a primarului sau notarului, a relevat faptul că nimic din practicile și mentalitățile democratice nu se schimbaseră, metodele demonstrând că nevoia de supraveghere și control reprezenta principalul criteriu, în vederea obținerii unui rezultat bun și lipsit de emoții, după închiderea secțiilor de votare. Prefecții, numiți dintre ofițerii activi sau în retragere ai armatei române, erau cei care organizau și supravegheau alegerile, realizându-se astfel primatul executivului asupra administrației. Militarizarea regimului se realiza prin intermediul organelor Ministerului de Interne. Jandarmeria și poliția jucau rolul de instrument al guvernului, cu ajutorul cărora se influența corpul electoral. Forțele de ordine au avut și au continuat să aibă și în timpul campaniei electorale, din 1939, rolul de a supraveghea alegerile, acestea desfășurându-se sub imperativul stării de asediu și a cenzurii.

Campania electorală de la nivel local a pus în lumină nemulțumirea alegătorilor cu privire la numirea candidaților de către FRN, pentru funcțiile eligibile. Nerespectarea interdicțiilor în timpul alegerilor și prezența bătaușilor electorali, deși partidele politice fuseseră dizolvate, a demonstrat faptul că și sub monarhia autoritară vechile mentalități și practici nu dispăruseră din comportamentul politic al noilor politicieni. În perioada regimului autoritar, comportamentul politic al parlamentului respectă aceeași caracteristică a sistemului guvernamental interbelic. Mentalitatea și practicile vechiului regim democratic erau observabile și sub noul regim autoritar. Alegerile organizate de noul regim au readus spiritul democratic al partidelor politice, cu toate că regimul și partidul unic au urmărit o severă selecție a candidaților, prin înființarea unei singure organizații politice. Spiritul democratic a continuat să existe sub regimul monarhiei autoritare, iar simpatiile politice au reprezentat principalele criterii de evaluare în vederea numirii candidaților, pentru funcțiile eligibile. Cu toate că partidul unic înainta listele de candidați, totuși selecția se făcea tot dintre foștii membri ai partidelor politice. „Alegerile” pentru funcțiile locale, sub dictatura carlistă, nu se realizau, ci se întemeiau pe numiri. Dezideratul regimului, de a practica o „selecție dură a elitelor”, din care se vor recruta elementele conducătoare ale țării, nu s-a pus în practică. Așa cum nu au fost de găsit oameni noi nici în administrație, nici în Garda Națională, nici în partidul unic, nici în urma alegerilor parlamentare, comunale sau municipale. Tineretul mult visat, pentru a fi promovat în structurile administrative ale noului regim, nu a fost acceptat de exponenții politici ai noului regim. Practicile și mentalitățile membrilor partidului unic erau asemănătoare celor ale fostelor partide politice, care au activat și și-au continuat viața politică sub noul regim și sub umbrela Frontului Renașterii Naționale. Aceleași nemulțumiri, care se semnalau la centru, se regăseau și la nivel local.

Alegerile pentru noul parlament au relevat faptul că 20 de ani de democrație nu puteau fi șterși atât de ușor de noul regim, care a avut o durată de viață de doi ani și jumătate. După cum primatul executivului asupra legislativului și întregii administrații a fost pus în practică, la fel și descentralizarea proclamată de reforma administrativă, din august 1938, nu s-a realizat. Prin numirea rezidenților regali și prin exercitarea unui control total asupra alegerilor din 1-2 iunie 1939, noul regim își poate primi titulatura de regim autoritar.

BIBLIOGRAFIE

A.N.I.C., *Fond FRN*

A.N.I.C., *Fond Ministerul de Interne-Direcția Administrației de Stat*

A.N.I.C., *Fond Ținutul Bucegi*

BARBU, Daniel, *Șapte teme de politică românească*, București, Editura Antet, 1997

HEINEN, Armin, *Legiunea Arhanghelului Mihail, O contribuție la problema fascismului internațional*, București Editura Humanitas, 1999.

MÜLLER, Florin, *Metamorfoze ale politicului românesc 1938-1940*, București, Editura Universității din București, 2005.

RADU, Sorin, *Electoratul din România în anii democrației parlamentare (1919-1937)*, Iași, Editura Institutul European, 2004

RUDESCU, Corneliu, VASILESCU Dragomir, *Legea electorală din 9 mai 1939 comentată și adnotată (cu doctrina, jurisprudența, legislația comparată și circularele ministeriale date cu ocazia alegerilor din 1-2 iunie 1939)*, București, Editura „Bucovina” I.E. Torouțiu, 1939.

SARTORI, Giovanni, *Teoria democrației reinterpretată*, traducere de Doru Pop, Iași, Editura Polirom, 1999

STANOMIR, Ioan, „Constituție, „Coroană” și „țară”, Constituționalism și monarhie autoritară în intervalul 1938-1940, *Studia Politică, Revista Română de Știință Politică*, Vol. III, No.1, București, Universitatea din București, Editura Meridiane, 2003.

Website-ul partidului – instrument de comunicare politică.

Studiu de caz: www.psd.ro

■ MONICA PĂTRUȚ

[„Vasile Alecsandri” University of Bacău]

Abstract

Romanian political parties' websites have developed especially after 2000 and have been used to disseminate information about candidates, campaigns and political agendas. Combining the quantitative content analysis with well-known models I will quantify the degree in which the Romanian Social Democratic Party website contributes to informing, connecting, involving, and mobilizing visitors. Another objective of the analysis is to pinpoint the place that websites occupy on the trajectory web 1.0 – web 2.0.

The findings show that the political website is used more to inform and less to involve or mobilize visitors and that the SDP website is far from the web 2.0. taking account the virtual practices performed.

Keywords

political communication; Social Democratic Party; website; web 2.0

I. Website-ul și creșterea rolul său în comunicarea de partid

Iniințarea și întreținerea website-ului de către partidele politice s-a facut inițial fără conștientizarea imensului potențial pe care acesta îl are în îmbunătățirea comunicării în interiorul și exteriorul formațiunii politice. La început, website-ul a avut o valoare simbolică foarte mare indicând că partidul ce-l deține este modern și la curent cu noua tehnologie. Apoi, fiind jenant să nu existe online și văzând că partidul concurent are deja website, partidele s-au imitat unele pe altele iar prezența lor pe internet a crescut semnificativ.¹

În interiorul sistemului democratic partidele politice evoluează simultan pe scena electorală, parlamentară, internă și mediatică. Succesul lor pe aceste scene este dependent de atingerea următoarelor obiective: a) maximizarea voturilor în timpul campaniilor electorale, b) cucerirea puterii politice și accesul la guvernarea unei țări, c) promovarea anumitor viziuni politice și ideologice, d) asigurarea democrației interne pentru stimularea participării, eficienței și coeziunii în propriile structuri, și, nu în ultimul rând, e) socializarea politică a

¹ Stephen Ward, Rachel Gibson & Paul Nixon, „Parties and the Internet. An overview” In Rachel Gibson, Paul Nixon, Stephen Ward, *Political Parties and the Internet: Net Gain?* (New York : Routledge, 2003): 11- 12.

cetățenilor și crearea unor legături între aceștia în interiorul sistemului politic prin recrutare, mobilizare și repartizare în posturi de conducere¹. Website-ul poate ajuta un partid politic să atingă aceste scopuri prin dirijarea activităților sale spre 1) furnizarea de informații, 2) organizarea campaniilor, 3) generarea resurselor, 4) crearea de rețele și întărirea organizației și 5) promovarea participării.² Acesta a permis creșterea volumului și vitezei informației la costuri mult mai mici, actualizarea permanentă a informației și direcționarea ei către membrii de partid, mass-media și alegători, depășirea granițelor geografice și prezentarea informației în funcție de particularitățile receptorilor³.

Campaniile moderne promovate pe web își sporesc eficiența prin răspunsurile rapide oferite simpatizanților sau adversarilor, prin posibilitatea de a ajunge rapid la publicuri noi sau mai mari într-o manieră interactivă. Comunicarea interactivă ajută partidele și în consolidarea resurselor organizaționale prin recrutarea noilor membri și atragerea fondurilor. Crearea rețelelor (networking-ul) ajută partidele să și întărească legăturile interne (între organizațiile de circumscripție electorală, politicienii aleși, sediul central și grupurile interne de presiune) sau externe (între partid și grupuri de interese, sindicate, departamente guvernamentale, mass-media sau alte organizații din lume). În ultimul timp, website-urile partidelor oferă legături și cu blogurile unor politicieni cu notorietate, cu MySpace, YouTube, Facebook și Twitter.⁴ Participarea sau implicarea cetățenească este stimulată prin comunicarea directă și individuală, cu oferirea în timp real a informațiilor solicitate de cetățeni, prin încurajarea dezbaterilor între politicieni și cetățeni cu ajutorul e-mail-ului, chat-ului, news-group-urilor, prin consultarea online a cetățenilor asupra unor probleme urgente, prin posibila transformare a vizitatorilor unui website în co-producători ai acestuia sau distribuitori de mesaje descărcate de aici către prieteni, familie, cunoscuți⁵.

Constatăm deci că partidele au dezvoltat mai multe funcții și facilități pentru website-urile lor în vederea atingerii propriilor obiective. În acord cu Ward, Gibson & Nixon⁶, considerăm că direcțiile în care acestea pot fi folosite sunt următoarele:

a) web-site-ul ca unealtă administrativă folosită pentru a oferi cetățenilor foarte multe informații (istoricul partidului, regulamente, documente pentru presă, luări de poziție în diferite probleme, date de contact, informații organizatorice etc). Website-ul este în acest caz o arhivă sau o bibliotecă care pune la dispoziția publicului o cantitate foarte mare de informații cu un efort minim din partea partidului.

b) web-site-ul ca instrument de campanie activă și continuă ce ajută partidul să transmită mesaje nedistorsionate publicului-țintă, să-și construiască propria agendă și să se transforme în sursă credibilă pentru documentarea jurnaliștilor. În plus, prin acest instrument se pot culege informații despre vizitatori iar mesajele politice se pot construi apoi în funcție de caracteristicile și așteptările acestor vizitatori.

1 Andrea Römmele, „Political Parties, Party Communication and New Information and Communication Technologies”, *Party Politics*, 1 (2003) : 7–10.

2 Rachel Gibson, Stephen Ward, „A Proposed Methodology for Studying the Function and Effectiveness of Party and Candidate Web Sites”, *Social Science Computer Review* 3 (2000) : 301-319.

3 Thierry Vedel, „Political Communication in The Age of the Internet” in Philippe J. Maarek, Gadi Wolfsfeld, *Political Communication in a New Era: A Cross-National Perspective* (London : Routledge, 2003), 41.

4 Kirsten A. Foot, Steven M. Schneider, *Web campaigning* (Cambridge, MA : MIT Press, 2006), 24.

5 Uta Russmann, „Parties and Candidates on the Web – A Cross-national Comparison of Party and Candidate Website Communication in the 2008 Austrian and 2009 German National Elections”, <http://drupals.humanities.manchester.ac.uk/ipol/sites/default/files/ecco/Russmann.pdf>, accesat 1.04. 2012

6 Stephen Ward, Rachel Gibson & Paul Nixon, „Parties and the Internet.”, 13-14.

c) web-site-ul cu atribuții în mobilizarea și organizarea propriilor membri, alegătorilor și donatorilor. Elementele interactive (bulletin boards, chat rooms, email, hypertext links, vot electronic) permit partidelor să organizeze dezbateri interne, să ofere feed-back rapid alegătorilor, să creeze legături organizaționale și rețele online între diferite grupări din partid.

II. Website-uri(ile) (partidelor) politice din România- scurt istoric

Cea mai completă cercetare asupra website-urilor aparținând partidelor politice din România a fost realizată în anul electoral 2000¹. Folosind ca algoritm de analiză axa acces la informație/luarea deciziilor – interactivitate- descentralizarea structurii de comunicare, autorii își îndreaptă atenția asupra website-urilor aparținând primelor zece partide politice aflate la guvernare și în opoziție (<http://www.pntcd.ro>, <http://www.pd.ro>, <http://www.pnl.ro>, <http://www.rmdsz.ro>, <http://www.psd.ro>, <http://www.psd.ro>, <http://www.pdsr.ro>, <http://www.romare.ro>, <http://www.ufd.ro>, <http://www.ancd.ro>). Fiecare website a fost analizat pornind de la măsura în care acesta oferea informații despre statutul, structura, reprezentanții și ordinea de zi sau agenda partidului respectiv, știrile sau evenimentele prezentate în una sau mai multe limbi de circulație internațională, existența formurilor de discuții, newsletter-ului, informațiilor despre vot, existența unor adrese de email aparținând responsabililor din interiorul partidului, oferirea răspunsurilor la întrebările vizitatorilor websiteului, date despre filialele locale sau organizațiile de tineret, accesul la reprezentanții partidului. Rezultatele cercetării au evidențiat faptul că prin intermediul website-ului partidele au asigurat într-o mare măsură accesului la informație al cetățenilor (știri, agende politice, conferințe de presă) și au permis accesul electoratului la reprezentanții partidului, filialele locale și organizațiile de tineret. Partidele au fost preocupate mult mai puțin de facilitarea dialogului cu electoratul, au ignorat colectarea opiniilor cetățenilor față de probleme specifice și nu au oferit acestora nici un rol în luarea unor decizii. Practic, în anul 2000 partidele politice din România nu au exploatat potențialul oferit de internet pentru atragerea cetățenilor în diferite forme de comunicare și decizie².

Peste tot în lume, investiția partidelor în website este inegală transformându-l fie într-o prezență discretă, minimală, abia observabilă, fie în una activă, dinamică, sofisticată. Cele mai bune websiteuri politice oferă informații noi sau în exclusivitate, sunt interactive, personalizate și cu o grafică foarte atractivă³. Și în România, după anul electoral 2000 partidele politice (ne)parlamentare au considerat website-ul ca un instrument ce nu poate lipsi din arsenalul comunicării virtuale. Anul 2004 a demonstrat că acesta poate fi și foarte eficient, www.basescu.ro fiind website-ul politic cu cel mai răsunător succes în spațiul românesc.⁴ Fără un prea mare efort din partea echipei de campanie și folosindu-se de caracterul viral al internetului, website-ul a oferit utilizatorilor nu numai jocuri, ci și posibilitatea efectuării comentariilor pe o platformă de blogging. În anul 2007, cu ocazia referendumului pentru suspendarea președintelui, website-ul amintit a gazduit razboiul de gherilă dintre simpatizanții și adversarii săi.⁵

1 Rodica Mocan, Gabriel Bădescu & Marian Cosmin., „The democratising potential of the Internet and political parties in Romania” In Rachel Gibson, Paul Nixon, Stephen Ward, *Political Parties and the Internet: Net Gain?* (New York : Routledge, 2003), 161- 170

2 Rodica Mocan, Gabriel Bădescu & Cosmin Marian, „The democratising potential ”, 172- 175.

3 Sally Young, „A Net Opportunity: Australian Political Parties on the Internet”, *Melbourne Journal of Politics* 28 (2001) : 4.

4 Sorin Tudor, *Politica 2.0.08 : politica marketingului politic* (București : Tritonic, 2008), 149.

5 Antonio Momoc, „Online Negative Campaign in the 2004 Romanian Presidential Elections”, *Styles of Communication* 2 (2010) : 89-99.

Lecția anului 2004 a fost bine însușită iar acest lucru s-a văzut foarte bine în campania prezidențială din anul 2009, campanie avantajată de creșterea numărului utilizatorilor de internet. Inspirându-se după campania lui B. Obama¹, cei doi finaliști în cursa pentru funcția de președinte al României, Traian Băsescu și Mircea Geoană au apelat la website-uri de promovare pentru proprii simpatizanți și voluntari (www.mirceageoana.ro, www.geoanapresedinte.com, www.psd.ro, www.pdl.ro, www.romanipentrubasescu.ro, www.basescupresedinte.ro, www.decebasescu.ro, www.basescu-live.ro, www.basescu.ro) și de atac (www.televizorulpresedinte.ro, www.nufigeoana.ro, www.nuvotageoana.ro, www.romaniaantipsd.ro, www.noicuvoi.ro, www.pemarecuel.ro, www.traimbine.ro, www.spunenusituluibasescu.ro, www.antibasescu.com, www.byebyebasescu.com), website-uri ce au contribuit în egală măsură la furnizarea informațiilor către publicul tânăr și diasporă, cât și la erodarea imaginii politice a adversarului.²

III. Studiu de caz: website-ul www.psd.ro

Dintre tipologiile existente pentru analiza caracteristicilor website-urilor, pentru studiul nostru vom apela la cele elaborate de Gibson & Ward, Foot & Schneider, Schweitzer și Lilleker. Întrebările la care studiul nostru va răspunde sunt următoarele: RQ1 – În ce măsură website-ul Partidului Social Democrat (www.psd.ro) contribuie la informarea, conectarea, implicarea și mobilizarea vizitatorilor săi ?

RQ2- În ce măsură caracteristicile websiteului său au evoluat de la web 1.0 la web 2.0 ?

III.1. Funcțiile website-ului în comunicarea de partid

Pentru a face această analiză, vom începe cu o succintă definiție a celor patru funcții identificate: informarea, conectarea, implicarea și mobilizarea. Practica informării presupune furnizarea de informații despre pozițiile și politicile partidului față de anumite teme și/sau probleme de actualitate cu ajutorul unei structuri on-line. Beneficiarii acestui efort informațional ar fi vizitatorii website-ului: membrii partidului, cetățenii, reprezentanți mass-media. De asemenea, partidele trebuie să decidă și câtă informație vor oferi: prea multă informație poate copleși, prea puțină poate declanșa nemulțumirea; calea de mijloc – „ambiguitatea strategică”³ – fiind recomandată pentru persuadarea cetățenilor cu convingeri politice foarte diferite.

Valorificând teoria rețelelor sociale, partidele apelează la practica conectării cu alți actori politici cu ajutorul linkurilor (interne sau externe) pentru a crea și consolida propriile rețele: „Orice alt actor, fie offline sau online, constituie un nod la care un website de campanie poate fi conectat iar structura on-line care facilitează conexiunea acționează ca legătură între noduri”⁴. Conectarea facilitează interacțiu-

1 Alexandru-Brăduț Ulamanu, *Cartea fețelor. Revoluția Facebook în spațiul social*, (București : Humanitas, 2011), 195-196.

2 Costin Popescu, Monica Pătruț, Camelia Cmeciu, *Beyond the reversed-mirror websites in the 2009 election campaign in Romania* la „Transcultural Communication- Intercultural Comparisons”, 3rd European Communication Conference (ECREA, University of Hamburg), Hamburg, 12-15 octombrie 2010, (www.ecrea2010hamburg.eu/frontend/file.php?id=239&dl=1)

3 Anders Olof Larsson „Extended infomercials” or „Politics 2.0”? A study of Swedish political party Web sites before, during and after the 2010 election, *First Monday*, 16 (2011), <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/viewArticle/3456/2858>, accesat 1.04. 2012.

4 Kirsten A. Foot, Steven M. Schneider, *Web campaigning*, 23.

nea online cu alți utilizatori, cu rețelele de socializare și, mai ales, permite plasarea partidului într-un context cognitiv specific, făcând-l mai ușor de înțeles în relația cu ceilalți competitori ¹.

În comparație cu practica informării, implicarea este mult mai puțin exploataată de partidele politice. Cu toate acestea, facilitarea interacțiunii între vizitatorii website-ului și organizatorii campaniei partidului ar aduce acestuia multiple avantaje, cel al atragerii sponsorizărilor și donațiilor fiind cel mai evident. Practica mobilizării are ca scop motivarea simpatizanților pentru a promova mesajul partidului online sau offline cu ajutorul materialelor puse la dispoziție.

Pentru a realiza analiza de conținut a website-ului www.psd.ro vom avea în vedere caracteristicile (itemii) prin care se materializează fiecare funcție, caracteristici (itemi) menționate(i) în tabelul 1 din anexa. Fiecare item prezent va primi scorul 1, fiecare item absent va primi 0. La final, prin adunare, vom putea avea un scor pentru fiecare din cele patru funcții menționate. Pentru a realiza această analiză, website-ul amintit a fost monitorizat în perioada 15 martie –15 aprilie 2012.

În urma analizei structurale a acestui website am constatat că cele patru funcții-cheie se regăsesc astfel: informare (14 caracteristici), conectare (5 caracteristici), implicare (10 caracteristici) și mobilizare (3 caracteristici). Aceste rezultate arată o îmbunătățire remarcabilă a website-ului față de anul 2000, lucru absolut firesc în condițiile expansiunii internetului în România și a prezenței celorlalte partide politice în mediul virtual. În anul 2000, ținând cont de elementele funcționale ale website-ului, PSD era situat pe ultimele locuri. Practic, website-ul oferea atunci doar câteva informații despre statutul partidului, reprezentanții săi și o singură adresă de email ². Acum îmbunătățirile se remarcă mai ales la îndeplinirea funcțiilor de informare și implicare a vizitatorilor.

Analiza mai arată că partidul folosește website-ul în primul rând pentru informarea cetățenilor și reprezentanților mass-media. Atât cetățenii cât și jurnaliștii pot observa apoi rețeaua care are partidul ca nod central, de aici fiind făcute trimiteri către europarlamentarii PSD, către cele 35 departamente din structura partidului, către organizația de tineret, de femei și cele județene. La nivel internațional singura trimitere care există este cea către Partidul Socialist European. Este foarte bine realizată concetarea cu rețele ca YouTube, Facebook, Twitter și LinkedIn, lucru ce arată că website-ul nu e doar un canal de comunicare unidirecțională. Implicarea vizitatorilor se realizează doar prin invitația de a urmări fotografii de la diferite evenimente organizate de partid, de a răspunde unor întrebări online, de a citi și comenta pe blogurile unor politicieni reprezentativi ai partidului sau de a urmări activitatea partidului pe site-urile de socializare. Funcția de mobilizare nu e exploatată decât la nivel minim (doar 2 caracteristici), deși anul 2012 este anul în care vor avea loc alegeri locale și parlamentare.

III. 2. www.psd.ro între web 1.0 și web 2.0

Subliniind caracterul foarte dinamic al internetului, specialiștii marchează trecerea de la web 1.0 la web 2.0. Etapa web 1.0 sau etapa de început a internetului înseamnă doar comunicare prin e-mail, internet prin dial-up, costuri ridicate, website-uri ce nu puteau fi modificate de alți utilizatori. Web 2.0 e sinonim cu comunicarea în timp real, internet broadband (viteza mare, raport calitate/preț mai bun), bloguri, podcast-uri, rețele de socializare, website-uri la care contribuie comunități întregi. În timp ce web 1.0 este cunoscut ca fiind web-ul ce doar poate fi citit („The Read

¹ James N. Druckman, Martin J. Kifer, Michael Parkin, „The technological development of Congressional candidate Web sites”, *Social Science Computer Review*, 25 (2007): 425–442.

² Rodica Mocan, Gabriel Bădescu & Cosmin Marian, „The democratising potential of the Internet”, 176.

Only Web”), web-ul 2.0 poate fi accesat de către utilizatori atât pentru citire, cât și pentru scriere („The Read Write Web.”).¹

Website-urile politice au parcurs și ele, în proporții diferite, calea de la web 1.0 la web 2.0. Începând alegerile prezidențiale americane din 2000, website-urile partidelor au devenit omniprezente iar după cele din 2004 acestea au început să se schimbe sub presiunea utilizatorilor de internet care nu mai doreau doar „broșuri electronice”² sau „panouri virtuale”³ cu informație de partid, ci și posibilități de a dialoga cu politicienii aleși sau de a se implica ca voluntari în campaniile electorale sau în strângerea de fonduri. În timp ce informarea e asociată mai mult cu web 1.0, interactivitatea e în centrul conceptului web 2.0: vizitatorul website-ului e încurajat să interacționeze în egală măsură cu gazda dar și cu alți vizitatori, e stimulat să rămână mai mult timp aici și apoi să dezbată ideile și opiniile în mod direct pe bloguri, forumuri de discuții și site-urile de rețele sociale (SNS).

Treptat partidele au adoptat practici pentru implicarea și mobilizarea alegătorilor sau susținătorilor online și au făcut progrese și în conectarea lor cu alte partide sau organizații prin oferirea linkurilor necesare⁴. Cele mai optimiste rezultate s-au înregistrat în SUA, însă nu pot fi generalizate, existând diferențe destul de mari de la o țară la alta. Diferențele sunt date de resursele umane și materiale deținute de partide cât și de comportamenetele utilizatorilor de internet, de caracteristicile lor socio-demografice.

Website-ul www.psd.ro obține scoruri mici pentru a fi plasat cu siguranță în era web 2.0. (după cum se poate vedea în tabelul 2 din anexă). Progresele înregistrate se refera la următoarele caracteristici activ-participative: weblog și forum de discuții, spoturi video, prezentări/apariții video, linkuri către rețelele de socializare și promovarea prin intermediul acestor rețele, arhivă online cu discursurile membrilor marcantă ai partidului. De asemenea, elementele interactive ce ar fi permis partidului să organizeze dezbateri interne, să ofere feed-back rapid vizitatorilor, să creeze rețele online între diferite grupări din partid nu sunt exploatate, website-ul având caracterul preponderent informativ specific perioadei web 1.0.

IV. Concluzii

Website-urile partidelor politice din România au devenit din ce în ce mai avansate tehnologic și mai interesante pentru vizitatorii lor. Diversele elemente audio-vizuale încorporate (videoclipuri, imagini, muzică, grafică) pot fi considerate ca încercări reușite de a face navigarea mai plăcută și informarea mai interesantă. Însă, e evident că mobilizarea ar trebui transformată în funcția-cheie a acestora. În plus, website-ul partidului politic va fi mai vizitat dacă, pe lângă vechimea mare din spațiul virtual, va oferi recompense ca posibilitatea exprimării opiniei sau primirea unui feed-back rapid.⁵ Și studiul nostru a arătat că scorul cel mai mic a fost obținut la capitolul mobilizarea cetățenilor pentru a vota. De aceea, un website care cultivă implicarea și care poate contribui într-o oarecare măsură la creșterea ratei participării la vot ar trebui să fie un imperativ pentru toate partidele politice în țară.

¹ O'Reilly, *What is Web 2.0? Design patterns and business models for the next generation of software*, (2005), <http://www.oreillynet.com/lpt/a/6228>, accesat 12.09.2011.

² James N. Druckman, Martin J. Kifer, Michael Parkin, „The technological development ” : 430.

³ Darren G. Lilleker, Karolina Koc Michalska, Eva Schweitzer, Michal Jacunski, Nigel Jackson, Thierry Vedel, „Informing, Engaging, Mobilising or Interacting: Searching for a European model of web campaigning”, *European Journal of Communication* 26 (2011) : 196.

⁴ Kim Strandberg, *Parties, Candidates and Citizens On-Line. Studies of Politics on the Internet* (Åbo : ÅBO Akademi University Press, 2006), 67.

⁵ Diana - Maria Cismaru, *Social media și managementul reputației* (București : Tritonic, 2012), 54

Anexe

Tabelul 1. Analiza site-ului www.psd.ro
(adaptare după Gibson & Ward, 2000; Foot & Schneider, 2006; Schweitzer, 2011)

Funcția	Caracteristică	Scor
Informare	Informații de interes public despre:	
	sistemul politic	1
	proceduri electorale	0
	Informații despre organizație:	
	istoria partidului	1
	ierarhia de partid	1
	conducerea partidului	1
	convențiile/ congresele partidului	1
	organizația de tineret a partidului	1
	fundatii/proiecte	1
	grupuri- tinta	1
	documente de partid	1
	revista presei /stiri despre partid	1
	calendarul evenimentelor viitoare	0
	politicile publice promovate de partid	1
	Poziționarea partidului față de diferite teme	1
	Știri și comunicate de presă	1
	Arhive text, foto, audio, video și de știri	1
	Informații despre campania electorală	0
	Conectare	Link-uri către website-uri afiliate:
Link-uri către website-urile membrilor		0
Link-uri către website-urile candidaților de top		1
Link-uri către website-urile organizațiilor județene		1
Link-uri către departamentele specializate ale partidului (35 departamente)		1
Link la organizațiile afiliate (Ordinul femeilor solidare în diaspora, Tineretul Social Democrat, Europarlamentarii PSD)		1
Link-uri către website-uri externe:		
Link-uri către website-uri guvernamentale		0
Link-uri către grupuri ale societății civile		0
Link-uri către partide similare din Europa (Partidul Socialist European)		1
Link către website-ul partidului concurent		0
Link-uri către organizațiile internaționale (ONU, NATO)		0
Link-uri către ONG-uri		0
Link către instituții educaționale		0
Link către organizații religioase		0
Link-uri către website-urile organizațiilor de media		0
Link-uri către website-urile cetățenilor		0
Link-uri comerciale		0
Link către motoare de căutare		0
Mobilizare		Furnizarea/descărcarea materialelor pentru campania electorală: postere, spoturi tv, sigle, bannere, imagini de fundal, pliante, broșuri

	Magazinul virtual gazduit de site	0
	Producerea resurselor:	
	donații online & strângere de fonduri	0
	înscriere online în partid	1
	e-voluntariat	1
	Mobilizare către acțiunea politică:	
	sa-ti convingi prietenii să susțină partidul	0
	petiții online	0
	e-felicitări	0
	Trimiterea scrisorilor (sugestii, reclamații) editorilor website-ului	1
	Divertisment politic: simulări, teste	0
	Divertisment nonpolitic: jocuri	0
Implicare/ Participare	Informații privind donațiile către partid	0
	Informații de contact, altele decât adresa de e-mail	1
	Adrese de e-mail	1
	Înscrierea în liste de discuții prin e-mail	0
	Fotografii ale evenimentelor de campanie	1
	Forumuri de discuții politice online	1
	Calendarul de campanie	0
	Comentariile vizitatorilor site-ului	1
	Sondaje online	1
	Evenimente online	1
	Carte de oaspeti	0
	Wiki	0
	Weblog	1
	Twitter	1
	Site-uri de socializare	1
	Chat room	0

Tabelul 2. Caracteristici ce indică apartenența websiteului la web 2.0 (adaptare după Lilleker, 2011)

Funcții	Caracteristici web 2.0	Scor
Informare	weblog	1
Implicare/ Participare	news rating facility	0
	spoturi video TV	1
	clipuri video ale conferințelor	1
	clipuri video ale aparițiilor	1
	clipuri video private (de acasă)	0
	acordarea de note clipurilor video	0
	camere web în timp real	0
	acordarea de note fotografiilor	0
	funcție de ierarhizare/clasificare	0
Mobilizare	calendarul evenimentelor personale	0
Interactivitate	comentarii pe blog	1
	wiki	0

	program colaborativ al partidului	0
	istoria partidului în mod colaborativ	0
	trăsături colaborative	0
	legături către servicii de rețele sociale	1
	promovare prin servicii de rețele sociale	1
	<i>social bookmarking</i>	1
	posibilitatea de a discuta online (chat) cu reprezentanți ai partidul	0
	posibilitatea de a discuta online cu alți membri de partid	0
	forum	1
	comentarii video	0
	<i>video sharing channel</i>	0
	<i>photo comment facility</i>	0

BIBLIOGRAFIE

CISMARU, Diana-Maria, *Social media și managementul reputației*, Editura Tritonic, București, 2012.

DRUCKMAN, James N., KIFER, Martin J., PARKIN, Michael, „The technological development of Congressional candidate Web sites”. în *Social Science Computer Review*, 25 (4), pp. 425-442, 2007.

FOOT, Kirsten A & SCHNEIDER, Steven M., *Web campaigning*, MIT Press, Cambridge, MA, 2006.

GIBSON, Rachel, WARD, Stephen, „A Proposed Methodology for Studying the Function and Effectiveness of Party and Candidate Web Sites” în *Social Science Computer Review* 18 (3), pp. 301-319, 2000.

LARSSON, Anders Olof, „ „Extended infomercials” or „Politics 2.0”? A study of Swedish political party Web sites before, during and after the 2010 election” în *First Monday*, 16(4), 2011, <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/viewArticle/3456/2858>

LILLEKER, Darren G., MICHALSKA, Karolina Koc, SCHWEITZER, Eva, JACUNSKI, Michal, JACKSON, Nigel, VEDEL, Thierry, „Informing, Engaging, Mobilising or Interacting: Searching for a European model of web campaigning” în *European Journal of Communication* 26(3), pp. 195-213, 2011.

MOCAN Rodica, BĂDESCU Gabriel, MARIAN Cosmin, „The democratising potential of the Internet and political parties in Romania” In GIBSON, Rachel, NIXON, Paul, WARD, Stephen, (eds.), *Political Parties and the Internet: Net Gain?*, Routledge, New York, pp. 161- 175, 2003.

MOMOC, Antonio, „Online Negative Campaign in the 2004 Romanian Presidential Elections” în *Styles of Communication*, Vol. 2. No 1, Danubius University Press, Galați, pp. 89-99, 2010.

POPESCU Costin, PĂTRUȚ Monica, CMECIU Camelia, *Beyond the reversed-mirror websites in the 2009 election campaign in România* la „Transcultural Communication- Intercultural Comparisons”, 3rd European Communication Conference (ECCREA, University of Hamburg), Hamburg, 12-15 octombrie 2010, (www.ecrea2010hamburg.eu/frontend/file.php?id=239&dl=1).

O'REILLY, Tim, „ What is Web 2.0? Design patterns and business models for the next generation of software”, 2005, <http://www.oreillynet.com/lpt/a/6228>.

RÖMMELE, Andrea, „Political Parties, Party Communication And New Information And Communication Technologies” în *Party Politics*, Vol 9. No.1 pp. 7-20, 2003 SAGE Publications, London Thousand Oaks New Delhi, 2003.

RUSSMANN, Uta, „Parties and Candidates on the Web- A Cross-national Comparison of Party

and Candidate Website Communication in the 2008 Austrian and 2009 German National Elections”, 2010, <http://drupals.humanities.manchester.ac.uk/ipol/sites/default/files/ecco/Russmann.pdf>

SCHWEITZER, Eva Johanna, „Normalization 2.0: A longitudinal analysis of German online campaigns in the national elections 2002–9” în *European Journal of Communication*, 26(4), pp. 310–327, 2011.

STRANDBERG, Kim, *Parties, Candidates and Citizens On-Line. Studies of Politics on the Internet*, ÅBO Akademis Förlag- ÅBO Akademi University Press, Abo, 2006.

TUDOR, Sorin, *Politica 2.0.: politica marketingului politic*, Editura Tritonic, București, 2008.

WARD Stephen, GIBSON, Rachel, NIXON, Paul, „Parties and the Internet. An overview” în GIBSON, Rachel, NIXON, Paul, WARD, Stephen, (eds.), *Political Parties and the Internet: Net Gain?*, Routledge, New York, pp. 11- 14, 2003.

YOUNG, Sally, „A Net Opportunity: Australian Political Parties on the Internet” în *Melbourne Journal of Politics* 28 (1), pp. 4-5, 2001.

ULAMANU, Alexandru- Brăduț, *Cartea fețelor. Revoluția Facebook în spațiul social*, Editura Humanitas, București, 2011.

VEDEL, Thierry, „Political Communication in The Age of the Internet” în MAAREK, Philippe J., WOLFSFELD, Gadi, *Political Communication in a New Era: A Cross-National Perspective*, Routledge, London, pp. 40-42, 2003.

Europa – clivaj politic la alegerile prezidențiale din Franța

■ LOREDANA PĂTRUȚIU BALTEȘ

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Abstract

The French presidential elections of 2012 brought a new political approach concerning the candidates speech, because Europe became one of the main electoral themes within a national election.

In full European economic crisis, the French people seem more than ever interested about the future of European construction, and in this context, the presidential candidates had to tackle this topic of interest in their election campaign.

Analyzing the speeches of the first three candidates among the French voters' preferences, it can be concluded that the future of France in the European construction, as well as the very future of the United Europe are influenced by the results of this year's presidential elections.

Keywords

European Union; France presidential elections; Euro crisis; political speech of French candidates about the United Europe

Dincolo de subiectele electorale clasice precum: șomajul, delocalizările, educația, protecția socială sau imigrația, Uniunea Europeană devine un nou subiect de controversă între partidele politice din Franța, în timpul campaniei electorale pentru alegerile prezidențiale.

Întrebarea care se pune în mod rațional este: *De ce s-a adus în atenția electoratului francez această tematică electorală, deloc comună în istoria alegerilor prezidențiale din Franța?*

Răspunsul este dat de situația critică din Grecia mult mediatizată în Franța, care vine să pună în pericol moneda europeană, economiile europene din zona EURO și chiar viitorul construcției europene.

Franța, țară fondatoare a comunității europene a știu în timp să beneficieze de toate atuurile pe care i le-a adus această construcție, începând cu Politica Agricolă Comună (de care a fost principală beneficiară), crearea pieței unice, introducerea monedei Euro, Politica Externă și de Securitate Comună, etc.

Altfel spus, comunitatea europeană a adus câștiguri Franței atât la nivel economic, dar și politic și mai ales diplomatic. Conducând împreună cu Germania destinul comunității europene timp mai bine de 60 de ani, exercitându-și rolul de leader comunitar și regional, Franța, ca de altfel întreaga construcție comunitară, este pusă astăzi în fața unei realități sumbre și a unui viitor incert.

Într-o perioadă caracterizată de mari incertitudini la nivel european, opinia franceză pare mai degrabă conservatoare. Interogați în legătură cu ce ar fi mai convenabil de făcut pentru a răspunde marilor provocări ale momentului sau viitorului european, având în vedere propunerea noului Tratat european care face referire la disciplina bugetară, francezii au răspuns în proporție de 50% că doresc să fie menținută suveranitatea națională în acest domeniu, în timp ce în proporție de 44% susțin întărirea puterii Uniunii Europene.¹

În acest context, persoanele care susțin mai degrabă păstrarea suveranității sunt cele care acordă o prioritate problematicii ameliorării salariilor în Franța, iar construcția europeană nu poate influența acest subiect. Pe de altă parte, cei care pun accentul pe competitivitatea economiei franceze la nivel mondial, sunt cei care susțin întărirea puterii Europei Unite.

În ceea ce privește intențiile de vot, simpatizanții principalilor doi candidați François Hollande (PS) și Nicolas Sarkozy (UMP) s-au aratat puțin mai favorabili întăririi puterii europene, comparativ cu media francezilor (47% dintre simpatizanții lui François Hollande și 49% dintre simpatizanții lui Nicolas Sarkozy), în timp ce menținerea suveranității naționale este susținută de simpatizanții lui Jean-Luc Mélenchon (Front de Gauche) în proporție de 58% și Marine le Pen (Front National) în proporție de 61%.

Totuși, în urma unui sondaj Ifop, realizat în luna decembrie 2011, francezii par destul de pesimiști în ceea ce privește viitorul zonei Euro. Astfel, 52% dintre francezi consideră că zona Euro riscă să se separe în două părți: o parte în jurul Germaniei cu un Euro puternic și o parte în jurul țărilor din Sud, cu un Euro slab. Mai mult, 4 francezi din 10 (41%) consideră că în anii următori, Euro ar putea să nu mai existe în forma actuală (monedă unică).²

Trebuie menționat faptul că percepția francezilor referitoare la viitorul Euro este influențată și de discursul politic, astfel, cei mai optimiști în ceea ce privește viitorul Euro sunt simpatizanții UMP, iar cei mai pesimiști sunt simpatizanții Frontului Național, care consideră în proporție de 72% că Euro va dispărea.

În acest context, în plină campanie electorală, problematica viitorului Euro, a suveranității naționale, a armonizării politicilor economice a divizat candidatii și implicat electoratul.

În această nouă criză a datoriei în Euro, criticile francezilor sunt îndreptate către lipsa aparentă a unui leadership politic la nivel comunitar, vizând în principal motorul de integrare europeană franco-german care pare să fie în pană. Acesta pare a fi unul dintre motivele pentru care Franța este incapabilă să mai joace rolul de garant al stabilității; și mai mult, aceasta se confruntă cu propriile sale probleme financiare. Din această cauză, o parte dintre francezi consideră că, dacă în trecut, Franța reprezenta pilotul politic al Europei, iar Germania motorul său economic, astăzi acest tandem franco-german este în dezechilibru în favoarea Germaniei.

Europa – în discursul electoral al principalilor candidați

Principalul subiect despre care s-a discutat pe toată perioada campaniei electorale din Franța făcând referire la Europa a fost criza financiară și elementele sale tangențiale precum: rolul Băncii Central Europene, detaliile prevăzute în Constituția Europeană, viitorul EURO etc.

1 Renaud Dehousse, Angela Tacea, „L’opinion française face aux enjeux européens. Enquête Triaelec TNS SOFRES décembre 2011, ” *Centre d’études européennes de Sciences Po*, http://cee.sciences-po.fr/images/stories/120210_TriElec_DeHousse_Tacea.pdf accesat 14.02.2012.

2 „Typologie sur le positionnement des Français sur le débat européen et la question de la dette” IFOP, http://www.ifop.com/media/poll/1696-1-study_file.pdf accesat 15.01.2012.

În acest context, este de la sine înțeles că subiectul Europa trebuia să fie abordat de către candidații la alegerile prezidențiale din 2012, împărțindu-și electoratul în funcție de discursul pro sau anti comunitar.

Mai mult, cei doi principali candidați, Nicolas Sarkozy și François Hollande au utilizat această temă electorală pentru a-și fideliza mai bine electoratul.

Astfel, pentru **Nicolas Sarkozy**, candidatul UMP, Europa nu este o opțiune, ci o necesitate, și prin urmare, Uniunea Europeană trebuie să fie întărită pentru a face față provocărilor actuale și viitoare.

În discursul pronunțat în luna martie 2012, la Toulon, candidatul UMP, Nicolas Sarkozy susținea suveranitatea partajată, privind totuși cu neîncredere un control supranațional pentru a evita ca Europa comunitară să se transforme într-o pilotare automată care să nu facă decât să aplice orbește regulile concurenței și ale liberului schimb, dar acceptă necesitatea unei mai mari discipline bugetare, cu sancțiuni mai rapide, mai automate și mai severe, ce formează esențialul proiectului de reformă prezentat de Germania.

Astfel, candidatul Sarkozy susținea faptul că integrarea europeană trebuie să urmeze calea interguvernamentală deoarece Europa trebuie să facă alegeri strategice, politice. În spatele acestor principii puțin contradictorii, lait motivul politicii europene a lui Nicolas Sarkozy a fost o Europă întărită, cu condiția ca ea să nu fie dotată cu instituții nefiabile.¹

Cu o lună înainte de alegerile prezidențiale din Franța, **Nicolas Sarkozy**, candidatul UMP, propunea un nou proiect de reformă comunitară, "Buy European Act", inspirat de modelul american, aplicat în 1933 de către președintele Roosevelt. Prin această propunere, se dorea ca o parte din piețele publice ale Statului și ale colectivităților locale să fie rezervată întreprinderilor care produc pe teritoriul european, cu o atenție specială acordată întreprinderilor mici și mijlocii. Obiectivul acestei propuneri fiind reindustrializarea Europei și combaterea creșterii șomajului (temă electorală atât de dragă francezilor).

În ceea ce privește discursul candidatului de stânga, **François Hollande**, acesta a declarat că dacă va fi ales președinte al Franței, va renegocia Tratatul european adoptat în luna ianuarie de 25 din cele 27 de state membre, care impune o nouă disciplină bugetară strictă și un control european asupra bugetelor naționale, afirmație ce a nemulțumit-o pe cancelarul Germaniei, Angela Merkel, principala susținătoare a acestui proiect.

Totuși, François Hollande, afirmă că odată ales președinte va transforma tandemul franco-german într-o prioritate a politicii sale, menționând de asemenea că prima vizită pe care o va face în calitate de Șef de stat, va fi în Germania.

Principala critică a socialiștilor asupra acestui Tratat de rigoare financiară este că lasă în impas imperatiile de creștere, solidaritate, luptă împotriva riscurilor financiare, dar și asupra controlului democratic al deciziilor europene, și prin urmare ar trebui renegociat. În acest sens, candidatul socialist pledază pentru reechilibrarea tandemului franco-german.

Proiectul «Pact de responsabilitate, guvernanță și creștere», susținut de către François Hollande, propune dotarea Europei cu două componente care lipsesc astăzi comunității: relansarea economică pentru a compensa efectul de recesiune provocat de austeritate și controlul democratic al deciziilor europene.²

Cel de al treilea candidat la alegerile prezidențiale din Franța, aflat în topul preferințelor electoratului francez, a fost **Marine Le Pen**, candidata Frontului Național.

1 Renaud Dehousse, „France: l'étrange débat européen”, *Telos*, 09 Décembre 2011.

2 Marie Herbet, „François Hollande, constant sur l'Europe”, <http://www.euractiv.fr/francois-hollande-constant-europe-article> accesat în 06.02.2012.

Este pentru prima dată când Frontul Național (partid extremă dreapta) nu a mai fost reprezentat la alegerile prezidențiale de către Jean-Marie Le Pen, fondatorul său, ci de fiica acestuia, însă discursul european rămâne nemodificat, și anume, Uniunea Europeană trebuie să fie distrusă.¹

Astfel, candidata Frontului Național critică cu virulență Uniunea Europeană, pe care o consideră responsabilă de numeroase probleme cu care se confruntă astăzi Franța. Aceasta propune crearea unui "Minister al suveranităților" pentru a renegocia tratatele și a asigura întoarcerea competențelor gestionate de Bruxelles către Paris.

Marine Le Pen consideră că Uniunea Europeană îi privează pe francezi de identitate, că "fură" suveranitatea națională și percepe Bruxelles-ul drept un ansamblu de agenții dirijate de către Germania.

Totuși, ea propune ca Europa să se construiască în jurul unor proiecte concrete, ca de exemplu proiecte industriale și susține că Euro este cel care "ucide locurile de muncă" și vizează datoriile europene, forțând poporul francez să plătească pentru alții "fără vot" și "pentru nimic".²

În concluzie, Europa a reprezentat o temă electorală de maxim interes în cadrul alegerilor prezidențiale din anul 2012, situație inedită în Franța, iar rezultatul acestor alegeri poate avea un impact major asupra viitorului construcției europene, depinzând în mod esențial de politica europeană pe care o va întreprinde noul președinte ales al Franței.

BIBLIOGRAFIE

- DEHOUSSE, Renaud, TACEA, Angela, „L’opinion française face aux enjeux européens. Enquête Trierlec TNS SOFRES Décembre 2011, ” *Centre d’études européennes de Sciences Po*, http://cee.sciences-po.fr/images/stories/120210_TriElec_Dehousse_Tacea.pdf accesat 14.02.2012.
- DEHOUSSE, Renaud, „France: l’étrange débat européen”, *Telos*, 09 Décembre 2011.
- GABOULAUD, Adrien, „Présidentielle en temps réel. L’effet AAA difficile à évaluer, ” *Paris Match*, 16 janvier 2012.
- HERBERT, Marie, „François Hollande, constant sur l’Europe”, <http://www.euractiv.fr/francois-hollande-constant-europe-article> accesat în 06.02.2012.
- LEFEBVRE Jean-Sébastien, „Marine Le Pen, l’Europe du chacun chez soi, ” <http://www.euractiv.fr/marine-pen-europe-dossier> accesat în 20.02.2012.
- Sondages en France. La politique française à travers des sondages*, <http://www.sondages-en-france.fr/post/sondage-presidentielle-ifop-18-22-fevrier-2012> accesat în 05.03.2012.
- „Typologie sur le positionnement des Français sur le débat européen et la question de la dette” IFOP, http://www.ifop.com/media/poll/1696-1-study_file.pdf accesat 15.01.2012.
- VIGNAL, François, „A Toulon, le candidat Sarkozy prône plus d’Europe face à la crise”. <http://www.publicsenat.fr/lcp/politique/toulon-candidat-sarkozy-pr-plus-d-europe-face- crise-177007> accesat în 15/02.2012.

1 Jean-Sébastien Lefebvre, „Marine Le Pen, l’Europe du chacun chez soi”, <http://www.euractiv.fr/marine-pen-europe-dossier> accesat in 20.02.2012.

2 Jean-Sébastien Lefebvre, „Marine Le Pen, l’Europe du chacun chez soi”.

Agenda-setting și poziționarea candidatului Vladimir Putin în alegerile prezidențiale din 4 martie 2012, Rusia

■ AURELIA PERU-BALAN

[Academy of Sciences of Moldova]

Abstract

In this article author intends to identify positioning strategies of Vladimir Putin in presidential elections March 4, 2012. What is new for this election is that for the first time were installed Web cameras at 90.000 polling stations, were installed transparent ballot boxes and, not least, for the first time Russian voters have chosen a president for a term of six years. Putin did not had the traditional campaign slogan, he gave up to the electoral debates, and his electoral program was presented to voters in the 7 electoral articles appeared in various Russian publications. The final score was predictable and Putin won the election with 63.6% while exit poll shows - 59.3%.

Keywords

Putin; image; election campaign; protest demonstrations; support meetings; social policy; national problem; military reform; international security

Stafful Putin: strategia de campanie

Alegerile prezidențiale din Rusia din 2012 s-au desfășurat pe fondalul unui puternic val de nemulțumire a societății civile față de modalitatea de desfășurare a alegerilor parlamentare din decembrie 2011, considerându-le „furate” de partidul puterii „Rusia Unită”. Un alt motiv de protest al simpatizanților opoziției a fost rocada tandemului Putin-Medvedev, care le permite acestora să se succedă la putere. Profesorul american, Nouriel Roubini, afirmă că „această rocadă Medvedev-Putin, fără ca dânsii să se consulte cu nimeni, este unul dintre motivele nemulțumirii oamenilor, plus alegerile din decembrie. Împreună, cele două momente au schimbat situația politică. Nu numai muncitorii din întreprinderile industriale, dar și clasa de mijloc a cerut adevărul, reforme economice, dar și politice: corectitudine în justiție, mai multa democrație, mai multe posibilități economice pentru sectorul privat. În Rusia, puterea nu mai este atât de nelimitată cum a fost cu câțiva ani în urmă. Mișcarea democratică a devenit destul de puternică pentru că lucrurile să rămână neschimbate.”¹

¹ Olga Popescu, *Nouriel Roubini despre protestele din Rusia*, <http://www.hotnews.ro/stiri-international-11412108-nouriel-roubini-despre-protestele-din-rusia-vedemcat-dispus-este-putin-auda-asculte.htm>, accesat 12 februarie 2012.

În acest context, candidatul la principala funcție în stat, premierul Vladimir Putin, el fiind și candidatul Partidului „Rusia Unită”, a recurs la câteva tehnici de comunicare electorală, care puteau să-i permită extinderea bazei sale electorale și să contribuie la consolidarea credibilității față de „omul de fier” al Rusiei.

Primo, în mai 2011, Putin, fiind convins de faptul că partidul „Rusia Unită” (*Edinnaiia Rossiia /RU/*) are nevoie de „fețe noi”, lansează crearea Frontului Popular din Rusia. Această acțiune a fost tratată ca o coalizare a partidului cu mai multe organizații nonguvernamentale.¹

Astfel, conform strategiei elaborate, principalul agitator pentru Putin trebuie să devină nu partidul, ci Frontul. În urma scrutinului din decembrie, Partidul „Rusia Unită” a obținut mai puțin de 50% în 8 din cele 12 regiuni ale țării. Întrucât Putin avea o bază electorală mai extinsă decât cea a partidului, campania a fost promovată activ de FPR, alte organizații social-politice. Au fost create structuri primare în baza întreprinderilor gigante, organizațiilor bugetare și au fost atrași lideri de opinie regionali. Sarcina crucială a lui Putin, consideră politologul rus Gleb Pavlovski, președintele Fundației Politicii Efective /Фонда эффективной политики/ a fost de a nu permite extinderea dubiilor față de legitimitatea alegerii sale atât în Rusia, cât și în comunitatea internațională.²

Secundo, deși sunt neglijate dezbaterele televizate, totuși, factorul mediatic – în acest caz presa scrisă, devine primordial în strategia de campanie. Cele 7 articole semnate de Vladimir Putin, în care acesta își expune platforma electorală, reprezentă, la această oră, o strategie originală de poziționare pe piața electorală rusă, dar și internațională.

Incontestabil, mass-media oferă un spațiu extins pentru realizarea unui concept de publicitate politică. Stafful Putin a renunțat la publicitatea clasică în favoarea așa-numitei „publicități electorale”. Expertii în domeniu au identificat câteva particularități ale percepției informației, transmise prin diferite canale de comunicare: omul memorizează aproximativ 10% din textul lecturat, 20% din ceea ce a auzit, 30% din ceea ce a văzut, 50% din ceea ce a auzit și a văzut, 70% din ceea ce singur a povestit și 90% din experiența personală.³ Apelând la presa scrisă, Putin a reușit să creeze efectul așa-numitei *agenda-setting* cu mediatizare extinsă a articolelor electorale, în special, în mediul audiovizual și deturnarea atenției de la oponenți către sine. Prin urmare, alegătorii au putut să citească, să audă și să vadă (grație televiziunilor) textele electorale ale candidatului Putin. În expresie sociologică, gradul de memorare a retoricii electorale putiniste a fost de cel puțin 50%.

Fenomenul *agenda-setting* reprezintă una din teoriile fundamentale ale comunicării politic în societatea informațională. Pentru a da o definiție funcțională pentru media-setting, voi reaminti efectele mass-media după A. Lowery și M. DeFleur:

1. media atrag atenția publicului cu privire la un subiect, la temă (sensibilizare);
2. media pun la dispoziție un volum de informații despre acesta;
3. informația oferită de mass-media duce la formarea și schimbarea atitudinilor;
4. atitudinile formate în acest fel influențează comportamentul.⁴

Teoria *agenda-setting* propune o focalizare pe primele două etape ale influenței mass media: atrage atenția și oferă informație.

În 1977, D.L. Shaw, M. McCombs, ajung la concluzia că, *agenda-setting* configurează o teorie globală, a carei idee de baza este aceea ca „presa, în chip voit sau

1 Народный фронт разработал «новый образ Путина», Московский Комсомолец, № 25845, 18 варя 2012 г.

2 Ecaterina Vinocurova, *Второе открытие «фронта»*, http://www.gazeta.ru/politics/elections2011/2012/01/10_a_3958545.shtml, accesat 20 decembrie 2011.

3 С. Лисовский, *Политическая реклама*, ИВЦ «Маркетинг», (Москва, 2000), 39.

4 Paol Dobrescu, *Mass – media și societatea*, (București: Editura SNSPA, 2001), 159.

nu, structurează temele de interes și dezbateri publice. Modelul «agendei» arată felul în care presa și în mod special știrile au puterea de a focaliza atenția publicului asupra unei liste limitate de teme, ignorând, în schimb, altele. Drept rezultat, unele teme sunt insistent dezbătute în spațiul public, iar altele sunt ignorate.¹ Sau, într-o formulare aproape aforistică: „Poate că presa nu are succes în a le spune oamenilor ce să gândească, dar ea reușește splendid în a le spune oamenilor despre ce să gândească”. În realitate este vorba despre un mecanism de persuadare a opiniei publice, fără de care nu ne putem imagina o campanie electorală.

J.P. Wunter și C.H. Eyal (1980) au cercetat perioada de timp („*time span*”) necesară trecerii unei teme din agenda presei în agenda publică. Ei au ajuns la constatarea că cea mai strânsă corelație între cele două „agende” a fost de 4-6 săptămâni, numind acest interval „perioada de efect optim”, care poate fi diferit de la o dezbateri la alta.² Chestiunea „perioadei de efect optim” este deosebit de importantă pentru impunerea unei „agende” în conștiința publică, dar și pentru specialiștii în relații publice, care trebuie să știe cât timp le trebuie pentru a promova o temă expusă în presă în poziția de subiect de prioritate a opiniei publice. De acest lucru au ținut cont și consilierii lui Putin. Pe durata campaniei, publicațiile premierului au reușit să devină prioritate a opiniei publice naționale și internaționale.

La 23 ianuarie 2012, duminică seara, președintele francez Nikolas Sarkozy a intervenit instantaneu în direct, chiar dacă încă nu-și anunțase candidatura la prezidențiale, pe cel puțin 8 canale franceze – TF1, Franța 2, BFM TV, ICFM, Itélé, LCP/Public Sénat, Franța 24, TV5. Bloggerii francezi au constatat imediat. Motivul este „agenda –setting”, adică focalizarea opiniei publice, deturnate de la principalii rivali politici.

Același lucru l-a făcut, la Moscova, Putin. Prin alegerea acestui format de comunicare electorală – formula publicistică – Putin s-a identificat cu purtătorul de putere și, practic s-a poziționat „deasupra jocului politic”. Factorul puterii a fost decisiv în această strategie.³

În competiția prezidențială au participat 5 candidați – comunistul Ghenadii Ziuganov, liberal-democratul Vladimir Jorinovskii, candidatul independent Mihail Prohorov, liderul partidului „Spravedlivaia Rossia” Sergei Mironov și Vladimir Putin, care a fost marele favorit la scrutinul din martie 2012. Premierul rus a candidat pentru al treilea mandat la președinție. Anterior a mai deținut această funcție în perioada 2000-2008.

Întrucât, opoziția politică a declarat alegerile din decembrie ca fiind incorecte și falsificate, premierul Vladimir Putin a insistat ca la alegerile prezidențiale să fie utilizate camere web. Pentru prima dată, ca noutate electorală absolută pe plan internațional, 180.000 de camere web au fost instalate în 90.000 de secții de votare. Ceea ce a permis supravegherea scrutinului în fiecare birou de vot. Site-ul oficial <http://webvbory2012.ru>, o altă noutate a scrutinului prezidențial din 4 martie 2012 este și faptul că pentru prima dată în istoria Federației Ruse, de la declararea suveranității, președintele republicii va avea un mandat de 6 ani.

Spre deosebire de campania de comunicare electorală a lui Putin din 2000, structurată pe fondalul conflictului cecen și crearea imaginii de lider capabil să redea senzația de supraputere a Rusiei de altă dată, actuala s-a axat pe probleme concrete și nu pe crearea imaginii. După două mandate prezidențiale și unul de premier consecutive – 12 ani de situație în vârful piramidei puterii – Putin nu mai avea nevoie de exerciții speciale de creare a imaginii publice prin seducerea electoratu-

1 Shaw, D. L. & McCombs, M., *The Emergence of American Political Issues: The Agenda-Setting Function of the Press*, (St. Paul: West., 1977).

2 Modelul agendei, <http://www.scribd.com/doc/48987415/modelul-agendei>

3 М. Кошеляк, *Технологии политических выборов*, Изд. Дом «Питер», (Питер, 2004), 98.

lui. În această campanie premierul nu a pilotat mig-uri, nu a plonjat în adâncurile oceanului pentru a descoperi comori, nu a făcut judo, etc. Consilierii de campanie au identificat o altă modalitate de poziționare a candidatului – crearea *agenda-setting* prin publicarea celor 7 articole lansate în presa scrisă la debutul, practic, fiecărei săptămâni de campanie, care mai apoi au constituit subiect de discuții pentru toate instituțiile mediatiche, în special, cele audiovizuale. Astfel, candidatul Putin a dat de înțeles electoratului că îl tratează ca pe un interlocutor deștept, bine pregătit, invitându-l la dezbateri publice asupra celor mai actuale probleme ale Rusiei, ale poporului rus. Această strategie amintește de unele principii de gestionare a campaniilor electorale, expuse de americanul Dick Morris în lucrarea sa „*Noul principe. Machiavelii al secolului XXI*”.¹

Evoluția în sondaje și pregătirea opiniei publice

În noiembrie 2011, Putin se bucura de susținerea a 60 la sută dintre potențialii votanți. În decembrie popularitatea acestuia a scăzut cu 15 la sută. Conform sondajului realizat de Centrul Național de Cercetare a Opiniei Publice din Federația Rusă / ВЦИОМ/, Putin era susținut de 45% din respondenți. Tot în decembrie, premierul rus, s-a confruntat cu cele mai mari proteste antiguvernamentale din ultimii 12 ani. La finele lui ianuarie 2012, conform unui sondaj de opinie realizat de ВЦИОМ/, pentru Vladimir Putin ar vota peste 50% din respondenți. În decurs de trei săptămâni raten-gul lui Putin a crescut cu 5 %. (18 ianuarie).

Programul electoral – în 7 articole

Articolele au oferit alegătorilor informații complexe despre programul electoral al candidatului Vladimir Putin. Ele au fost scrise și plasate în media după principiul țarghetării segmentelor electorale, astfel toate grupurile sociale și-au găsit promisiuni electorale în articolele semnate de Putin și care reflectă politicile de guvernare pentru toate sferele vieții – socială, economică, ideologico-politică, militară, relații internaționale. Articolele au fost plasate în diferite publicații, ceea ce a constituit de asemenea, o strategie de comunicare electorală și o extindere a bazei de consumatori de informație electorală. Bunăoară, publicația *Moskovskie novosti*, în care Putin publică ultimul articol din gama celor electorale, apare în limbile rusă și engleză în 54 țări. (vezi tab.1)

Din perspectiva impactului persuasiv, candidatul Vladimir Putin a utilizat în campania din 2012 așa-numita strategie a *sucesiunii mesajelor*, după Denton și Woodward.² Aceasta se referă la ordinea în care trebuie lansate diferitele mesaje de campanie – mesaje despre probleme de interes, despre sine, despre adversari, despre convingerile personale etc. Strategia *sucesiunii mesajelor* presupune ignorarea adversarului. Ceea ce de fapt s-a produs între Putin și ceilalți 4 concurenți. Putin și-a desfășurat campania, neglijându-și parcă, oponentii săi politici. Mai mult, referindu-se la simbolurile mișcării de protest anti-Putin – panglicile albe, acesta a declarat că la văzul acestora, inițial, a crezut că este o campanie de promovarea a sexului protejat, adică le-a asociat cu prezervativele.

¹ Dick Morris, *Noul principe. Machiavelii în secolul al XXI-lea*, (București: Editura „Ziua”, 2003), 169.

² Larson Charles, *Persuasiunea. Receptare și responsabilitate*, (Iași: Editura Polirom, 2003), 316.

Tab. 1. Lista articolelor electorale semnate de Vladimir Putin:

1. Rusia se concentrează- provocările la care trebuie să răspundem" / «Россия сосредотачивается — вызовы, на которые мы должны ответить»	Izvestia 16 ianuarie
2. "Rusia: problema națională" / «Россия: национальный вопрос»	Nezavisimaia Gazeta 23 ianuarie
3. "Despre sarcinile noastre economice" / «О наших экономических задачах»	Vedomosti 30 ianuarie
4. Democrația și calitatea statului / «Демократия и качество государства»	Kommersant
5. Construirea echității. Politica socială pentru Rusia." «Строительство справедливости. Социальная политика для России»	Komsomolskaia pravda
6. Să fim puternici: garanția securității naționale pentru Rusia / «Быть сильными: гарантии национальной безопасности для России»	Rosiiskaia Gazeta 20 februarie
7. „Rusia și lumea care se schimbă" / «Россия и меняющийся мир»	Moskovskie novosti 27 februarie

În primul articol apărut în ziarul „Izvestia” – „**Rusia se concentrează- provocările la care trebuie să răspundem**”- Putin face o trecere în revistă a actualei stări de lucruri în Rusia și promite că își va dezvolta programul electoral într-o serie de articole în presa centrală. „Sarcina noastră în următorii ani este să îndepărtăm tot ce ne împiedică să avansăm pe calea dezvoltării naționale”, a scris Putin în *Izvestia*. Rusia trebuie să scape de sărăcie până la sfârșitul deceniului. În manifestul său, Vladimir Putin a invitat poporul la dialog cu puterea, acordând o atenție deosebită implicării clasei de mijloc în politică.

Patriotismul – a devenit un alt subiect electoral abordat de Putin. În articolul „**Problema națională**” candidatul la funcția de președinte combate naționalismul și pledează pentru cultivarea patriotismului. Candidatul vorbește despre necesitatea elaborării unei strategii de politică națională, bazată pe *patriotism civic*. Fiecare om care trăiește în Rusia, – scrie Putin, – nu trebuie să uite de credința și de apartenența sa etnică. Dar el trebuie să fie mai întâi de toate cetățean al Rusiei și să fie mândru de aceasta. În continuare semnatarul devine dur și chiar violent în expunerea poziției sale. „Rusia a apărut și s-a dezvoltat de veacuri ca un stat multinațional. (...) Sute de etnii traiesc pe pamântul lor alături de ruși....Este suficient să amintim că etnici ucraineni traiesc pe un spațiu de la Carpați la Kamciatka. La fel și etnici tătari, evrei...”. La baza acestei civilizații unice este poporul rus. Diferiți provocatori și inamici ai noștri vor încerca să smulgă din Rusia anume această rădăcină, sub pretextul unor false discuții despre dreptul rușilor la autodeterminare, despre „puritatea rasei”, despre necesitatea de „a încheia treaba începută în 1991 și de a distruge definitiv imperiul ce împovărează poporul rus. Putin spune că, „mărețta misiune a rușilor” este de a unifica și consolida un „*stat-civilizație*”, în care nu există minorități naționale, ci „ruși armeni, ruși azeri, ruși nemți, ruși tătari”.¹

Un subiect tradițional de campanie – economia și investițiile – dezvoltat în al treilea articol electoral. Însă pentru a atrage investițiile particulare, trebuie să ameliorăm climatul de afaceri. Toate acestea trebuie să ducă la îmbunătățirea nivelului de trai al fiecărui cetățean rus”. Putin scrie că deocamdată climatul de investiții este „nesatisfăcător” în principal din cauza „corupției sistemice”.

Corupția – un alt subiect electoral, elucidat în „*Democrația și calitatea statului*” – al patrulea articol electoral. Putin scrie despre necesitatea creării unei liste a

¹ *RUSIA-ELECTORALA-Putin-vrea-o-strategie-pentru-cultivarea-patriotismului-in-Rusia*, <http://www.emaramures.ro/stiri/60931>, accesat la 23 ianuarie 2012.

funcțiilor „pasibile de corupție” din executiv și corporațiile de stat: „Acești oficiali ar trebui să primească salarii uriașe, însă să fie de acord cu transparența absolută, inclusiv în ceea ce privește cheltuielile familiilor lor”. Revenind la problema măsurilor pro-democrație, Putin a propus acordarea cetățenilor și internaților unui rol mai important în politică, inclusiv șansa de a influența agenda legislativului. Premierul propune instituirea regulii analizării obligatorii a inițiativelor publice care vor aduna 100.000 sau mai multe semnături pe Internet”.¹

Putin dedică cel de-al V-lea articol electoral al său – „*Construirea echității. Politica socială pentru Rusia*” – situației sociale, recunoscând că diferența între venituri este provocator de mare: „Între 10% și 11% dintre cetățenii noștri trăiesc sub pragul sărăciei, din cele mai diverse motive. Trebuie să rezolvăm această problemă până la sfârșitul deceniului. Putin promite majorarea salariilor, pensiilor, burselor așa încât acestea să constituie 1,5% din PIB. Asta ar însemna aproximativ 30 miliarde USD. Autorul mai spune că „în Rusia trebuie refăcută „*aristocrația muncitorească*”, care să cuprindă, până în 2020, o treime din angajații calificați –aproximativ 10 milioane de persoane.”²

Putin: imaginea internațională

În primele 5 articole candidatul și-a expus mesajul social: asanarea economiei, majorarea salariilor, pensiilor, indemnizațiilor, echitatea socială și desigur lupta împotriva corupției. Ultimele 2 articole din gama publicisticii sale electorale i-au consolidat imaginea de lider forte, omul care va continua lupta pentru accesarea Rusiei la statutul de supraputere. Mesajul agresiv împotriva politicilor americane de „exportare a democrației”, împotriva acțiunilor NATO a amintit de retorica rezboiului rece, lansată de Kremlin.

Așadar, al 6 –lea articol electoral este dedicat securității naționale și reformei armatei, intitulat „*Să fim puternici: garanția securității naționale pentru Rusia.*” Ca și în 2000, Putin promite din nou o „Rusie puternică”, de data aceasta însă, prin intermediul unor investiții de miliarde în complexul militar-industrial al țării. Premierul promite cea mai mare de după războiul rece întărire a forțelor militare: „În următorul deceniu, forțele armate vor primi peste 400 de rachete balistice intercontinentale moderne, amplasate la sol și pe mare, opt submarine cu rachete balistice, aproximativ 20 de submarine de atac, circa 100 de aeronave militare” etc. Premierul a mai apreciat că investițiile substanțiale în sectorul apărării din Rusia, în special în programe de armament, vor fi benefice pentru economia țării.³

La 27 februarie, ultima săptămână de campanie, în ziarul „*Moskovskie novosti*” apare ultimul articol – al VII –lea – din seria textelor electorale semnate de Putin și este dedicat securității globale. În acest articol Putin critică comportamentul Statelor Unite pe scena internațională: „Americani sunt „obsedați” de ideea unei „invulnerabilități absolute”, care împiedică între altele negocierile cu Rusia pe tema armelor strategice. Securitatea globală poate fi asigurată doar împreună cu Rusia,

¹ Putin pledează pentru democrație on-line și măsuri anti corupție, <http://www.ziare.com/vladimir-putin/premier-rusia/1149180>, accesat 10 februarie 2012.

² Putin promite creșterea cheltuielilor pentru a se menține la putere, <http://epochtimes-romania.com/news/2012/02/putin-promite-cresterea-cheltuielilor-pentru-a-se-mentine-la-putere---141912>, accesat la 12 februarie 2012.

³ Ciprian Purice, Vladimir Putin: Armata va primi 400 de rachete balistice intercontinentale, <http://www.enational.ro/online-live/vladimir-putin-armata-va-primi-400-de-rachete-balistice-intercontinentale-130167.html/#ixzz1mzzU179g>, accesat la 20 februarie.

și nu slăbind pozițiile geopolitice ale acestei țări,- scrie Putin. Iar comportamentul SUA și NATO nu se înscriu în logica dezvoltării contemporane, ci se bazează pe stereotipuri ale gândirii în bloc. În opinia sa, NATO încearcă să-și asume funcții improprii pentru o "alianță defensivă". Ne amintim cum în zadar au făcut apel la respectarea normelor legale (...) state care au devenit victime ale operațiunilor „umanitare” și ale exportului „democrației bombelor și rachetelor”. Acestea nu au fost auzite și nici nu s-a dorit să fie auzite”.

„Putin, Rusia și Occidentul”. În schimb, mesajul occidentului despre Putin a fost unul tolerant și obiectiv. În acest context, canalul de televiziune NTV a mimat și el o campanie prezidențială în mass-media audiovizuale echidistantă și pluralistă. În week-end, cu o săptămână înainte de scrutin, acesta a prezentat un film documentar, filmat la comanda BBC „*Putin, Rusia și Occidentul*” („*Putin, Russia and the West*”). Filmul este împărțit în patru părți. Prima serie – „*Venirea la putere*”, relatează despre apariția lui Vladimir Putin pe arena politică. Paralel, se relatează despre înăsprirea politicii interne. Fostul premier al Rusiei, Mihail Kasianov, a vorbit despre relațiile lui Putin cu oamenii de afaceri ruși influenți și arestarea miliardarului Mihail Hodorkovski. A doua serie a filmului intitulată „*Amenințare din partea democrației*” se referă la rolul Rusiei în politica regională, la influența Moscovei asupra alegerilor din Ucraina. Cea mai dramatică este partea a treia „*Războiul*”, consacrată conflictului dintre Rusia și Georgia din august 2008. În sfârșit, a patra serie „*Început de la zero*” este consacrată relațiilor dintre Dmitri Medvedev și Barack Obama, tandemului Putin – Medvedev și ultimelor evenimente din Rusia. Spre deosebire de alte filme similare, create în Rusia, acest film conține destul de multă critică la adresa premierul rus Vladimir Putin. Documentarul pentru televiziune „*Putin, Rusia și Occidentul*” relatează istoria lui Vladimir Putin la putere, din numele jucătorilor cheie din politica mondială din ultimii 12 ani. Este vorba de fostul Secretar de Stat American Condoleezza Rice, fostul președinte ucrainean Leonid Kucima, șeful administrației prezidențiale Serghei Ivanov, ministrul de Externe Serghei Lavrov. De asemenea, echipa de filmare a reușit să-i intervieveze pe președintele rus Dmitri Medvedev și pe liderul georgian Mihail Saakașvili.

Spectacolul PR-istic

Orice campanie de comunicare în mass-media trebuie să fie complementată și consolidată prin contacte directe cu alegătorii, – consideră cercetătorul rus Serghei Lisovskii. „De văzut văd mulți, dar nu tuturor le este dat să atingă cu mâna”,- scria Makiavelli în tratatul său „*Principele*”. Și iată anume oferirea acestei posibilități – „de atingere cu mâna” – determină ultimul impuls în luarea deciziei de către alegător.¹

În această ordine de idei, ziua de 23 februarie a constituit un bun prilej pentru stafful electoral al lui Vladimir Putin, pentru organizarea *marei întâlniri* a electoratului cu premierul. Aproximativ 130.000 de simpatizanți ai candidatului Putin au venit pe stadionul „Lujniki” din Moscova pentru susținerea candidatului la funcția de președinte, care nu a ratat ocazia de a recurge la tehnici oratorice de manipulare a maselor. „*Lubiți Rusia?*”- i-a întrebat Putin pe susținători, care i-au răspuns cu determinare: „*Da!*” *Nu vom permite nimănui să se amestece în afacerile noastre interne și să ne impună voința lor, pentru că și noi avem propria noastră voință. Suntem o națiune de nvîngători*”, – a continuat Vladimir Putin. „*Vom câștiga, dar victoria în alegeri nu este suficientă. Trebuie să depășim o mulțime de probleme, precum injus-*

¹ С. Лисовский, *Политическая реклама*, ИВЦ «Маркетинг», Москва, 2000, p.37.

tiția, sărăcia și inegalitatea". „Visez la vremea în care orice cetățean din țara noastră, mari oameni de afaceri sau simpli cetățeni, va trăi într-un mod onest și drept. Asta ne va face mai puternici” –, a spus Vladimir Putin.¹ Așadar, a fost identificat dușmanul, stabilite problemele și apoteoza discursului – desemnat tabloul din viitor.

Mobilizare și proteste

Protestele pro și anti-Putin – o caracteristică a campaniei prezidențiale. Rocada Putin-Medvedev-Putin și utilizarea sursei administrative, implicit, a trezit nemulțumirea unui segment important de alegători, ceea ce a dus la organizarea numeroaselor acțiuni de protest cu caracter electoral. Pe parcursul campaniei prezidențiale Moscova a devenit orașul mitingurilor. Mitingurile susținătorilor lui Putin alternau, practic, cu cele ale opoziției politice. Bulevardul Saharov a devenit simbolul unității opoziției. La unul din astfel de mitinguri, desfășurat în 5 februarie, cu genericul „Pentru alegeri cinstitute” au participat circa 120.000 de oameni. Participanții au scandat lozincile: „Putin, Pleacă!” și „Rusia fără Putin!” În aceeași zi, de cealaltă parte, s-au întrunit organizatorii mitingului în susținerea lui Vladimir Putin cu genericul „Pentru viitorul Rusiei”, – circa 140.000, convingși de faptul că „alternativa lui Putin nu există”.

Mitingurile au fost o componență simptomatică a acestui scrutin. Sâmbătă, 18 februarie, cu două săptămâni înainte de scrutin, sute de mașini au circulat prin Moscova cu placarde pro-Putin. *Străzile albe* –a devenit o tehnică de mobilizare anti-Putin. La 19 februarie a fost organizat un autocros împotriva lui Putin – au participat aproximativ 2000 de vehicule. Animatorul coloanei de autovehicule, decorate cu baloane și funde albe, a fost Boris Nemțov, liderul Partidului Poporului Liber.²

Concomitent, opoziția a organizat așa-numitele „lanțuri vii”, în timpul cărora participanții fluturau baloane albe, iar la piept purtau panglici albe, care au devenit simbolul mișcării ample de protest față de regimul de 12 ani al lui Putin. Politologul american Gene Sharp, autorul teoriei revoluțiilor pașnice și a lucrării „*De la dictatură la democrație*” (2005) declară într-un interviu acordat pentru postul de televiziune RTR, *Novosti nedeli*, că el este autorul acestei tehnologii, dar aceasta nu a avut efectul scontat în Rusia. „Lanțul viu”, la sugestia lui Sharp, a fost aplicată pentru prima dată în „89 în statele Baltice.”³ La acțiune au participat peste 700.000 de persoane, iar „lanțul viu” se întindea pe o lungime de circa 600 kilometri. /10 martie 2012 RTR/ De asemenea, profesorul american este de părerea că opoziția „s-a grăbit să organizeze marșuri de protest, în care blamau fraudarea scrutinului”, afirmând că acestea se organizează după scrutin. Acesta este de părerea că cel mai reușit tehnologiile sale referitoare la revoluțiile fără violențe sau color au fost implementate în Serbia. Politologul american Gene Sharp este cunoscut în plan internațional pentru *teoria de rezistență nonviolentă* ce a inspirat unele dintre personalitățile aflate în spatele „primăverii arabe”, președintele tunisian, adus la putere în urma revoluției din 2011, și televiziunea Al Jazeera.

¹ *Putin-la-un-miting-de-130-000-de-sustinatori-nu-vom-permite-nimanui-sa-se-amestece-in-treburile-interne-ale-rusiei*, <http://bataiosu.wordpress.com>, accesat 23 februarie 2012.

² *Protest cu sute de mașini împotriva lui Vladimir Putin*, <http://www.romanalibera.ro/actualitate/europa/protest-cu-sute-de-masini-impotriva-lui-vladimir-putin-254213.html>, accesat 20 februarie 2012.

³ Джин Шарп, *От диктатуры до демократии*, „Новое Издательство”, (Москва, 2005), 83.

Campanie electorală pe Internet

Stafful Putin a acordat un rol primordial Internetului și organizării agitației electorale în rețea. Site-ul de campanie electorală al premierului rus: www.putin2012.ru. Vizavi de acest site a fost legat și un scandal mediatic. Asta pentru că numeroasele mesaje ale cetățenilor, care au cerut demisia lui Vladimir Putin, postate pe site-ul de campanie electorală al premierului rus, au fost șterse de către administratorul paginii web la scurt timp după ce au fost postate pe site-ul www.putin2012.ru. Deși responsabilul de comunicarea electorală a premierului Putin, Dmitri Peskov, a declarat că, de fapt, site-ul a fost atacat de hackeri.¹

Un videoclip electoral de 4 minute a –"Rusia fără Putin"– fost lansat pe Youtube. Acesta prognozează cum ar arăta Rusia fără actualul premier Vladimir Putin. Secvențele video descriu un peisaj apocaliptic dacă prim-ministrul rus ar ieși din peisajul politic al Federației Ruse. „Acte de huliganism, războaie, controlul SUA asupra FR, Duma de Stat demisă, 200 de partide formate în țară, naționaliști, guvern provizoriu, acte de terorism, un nou val al crizei economice, închiderea uzinei AUTO VAZ, fiecare al doilea locuitor al Rusiei devine șomer, destrămarea Rusiei, ciocniri etnice, război civil, iunie 2013 – NATO intră în Rusia pentru a introduce ordinea, catastrofa umanitară, anarhie în toată Rusia” – acestea sunt doar câteva dintre scenele descrise în imaginile video. „Rusia fără Putin – you are welcome!”, este mesajul cu care se încheie filmul.²

Moment de culminație în campanie; 27 februarie 2012

TV Pervii Kanal, anunță că Serviciile secrete ruse și cele ucrainene au reținut un grup de „criminali care erau aflați în urmărire internațională” și care pregăteau un atac terorist asupra premierului rus. Grupul de „bandiți” a fost reținut la Odessa, Ucraina. Aceștia urmau să realizeze planul de asasinare a premierului rus Vladimir Putin, la Moscova, chiar după alegerile prezidențiale din 4 martie. Atentatul a fost dejucat la finele lunii ianuarie. Această informație a constituit apogeul campaniei de comunicare electorală a premierului Putin. Opoziția și presa favorabilă acesteea a comentat acest caz ca fiind un truc electoral, un gen de propagandă electorală.

„Țarul” se întoarce la Kremlin pentru al treilea mandat

Vladimir Putin a câștigat alegerile cu 63,6% din voturile exprimate. În anul 2000, Putin a obținut 52,9%. În anul 2004, Putin a obținut 71,3%. În anul 2008 Medvedev a obținut – 70,3%. Putin s-a autosubclasat comparativ cu scrutinul diin 2000, dar a pierdut 7% din alegători comparativ cu cel din 2004. La alegeri au participat 63% alegători, în jur de 70 milioane din peste 109 milioane cu drept de vot. (vezi tab.2)

Tab. 2. Rezultatele obținute de Vladimir Putin în alegerile prezidențiale:

2000	2004	2012
52,9%	71,3%	63,6%

¹ Scandal în Rusia. Mesajele anti-Putin cenzurate, http://www.publika.md/scandal-in-rusia--mesajele-anti-putin--cenzurate_655401.html, accesat la 12 februarie 2012.

² „Rusia fără Putin – you are welcome!”, <http://unimedia.md/?mod=news&id=44039>, accesat la 3 februarie 2012.

Seara, în ziua scrutinului, premierul Vladimir Putin a ieșit în fața celor 100.000 de susținători și pentru prima dată în 12 ani de guvernare, le-a vorbit susținătorilor reuniți în apropiere de Kremlin, cu lacrimi în ochi. Un gest ce contrastează puternic cu imaginea sa de „om de fier” al Rusiei. Mesajul a scos în vileag spiritul militant, aproape agresiv al lui Putin: „*V-am întrebat mai demult: vom învinge? Și am învins! Glorie Rusiei!*”¹

În cadrul celor două mitinguri de susținere cu participarea lui Putin- cel din 23 februarie și cel din 4 martie- se procedează o mistificare a puterii prin contrapunerea dintre „forțele bune și cele rele”.² Iată, bunăoară ce spune Putin în seara zilei de scutin: „*Acestea nu au fost doar alegeri prezidențiale, acesta a fost un test serios pentru tot poporul: test la maturitatea politică, la independență, suveranitate. Noi am demonstrat că nimeni nu ne poate impune ceva, că oamenii noștri pot deosebi dorința de prosperare, inovare de provocările politice, care au un singur scop – să prăbușească statalitatea rusă.*”Astfel, opoziția politică, manipulată – în opinia premierului de ideologii revoluțiilor cromatice, – se identifică cu imaginea Dușmanului din interior.

Tab.3. Rezultatele oficiale ale alegerilor din Rusia:

Putin Vladimir	63,6%
Ziuganov Ghenadii	17,18 %
Prohorov Mihail	6,79%
Jirinovskii Vladimir	6,67%
Mironov Sergei	3,73%

Sursa: Rossia RTR Vesti, 8 martie

Rezultatele foarte strânse între datele oficiale și cele oferite de exit-poll sunt în defavoarea celor care au acuzat autoritățile de fraudarea alegerilor. (vezi tab. 4,5).

Tab.4. Ratingul lui Putin în sondajul a trei agenții:

ВЦИОМ	FOM	Levada-Țentr
58,6%	58,7%	66%

Tab.5. Rezultatele exit-poll-ului. Putin obține:

ВЦИОМ	FOM
58,3%	59,3%

Sursa:RTR Vesti nedeli, 10 martie 2012.

¹ *Discursul președintelui ales Vladimir Putin în fața susținătorilor săi:*

„*Dragi prieteni! Vă mulțumesc tuturor celor care se află atăzi în Moscova, pe toți care ne-au susținut în toate colțurile necuprinse noastre patrii. Mulțumesc tuturor celor care au spus da marelui Rusii. Odată v-am întrebat: vom învinge? Noi am învins într-o luptă deschisă și cinstită. Dar acestea nu au fost doar alegeri prezidențiale, acesta a fost un test serios pentru tot poporul: test la maturitatea politică, la independență, suveranitate. Noi am demonstrat că nimeni nu ne poate impune ceva, că oamenii noștri pot deosebi dorința de prosperare, inovare de provocările politice, care au un singur scop – să prăbușească statalitatea rusă. Noi astăzi am învins! Grație susținerii copleșitoare a majorității alegătorilor, am obținut o victorie cinstită. O să muncim cinstit și asiduu. Eu am promis că o să învingem, și noi am învins. Am învins! Slavă Rusiei!*”

² M. E. Кошелев, *Технологии политических выборов*, Изд. Дом «Питер», (Питер, 2004), 99.

Cea mai costisitoare campanie a fost cea a candidatului Vladimir Putin. (vezi tab.6)

Tab.6. Bugete electorale ¹

Putin Vladimir	368,9 млн руб.
Ziuganov Ghenadii	251,3787 млн руб
Prohorov Mihail	319,6229 млн руб
Jirinovskii Vladimir	210,123 млн руб.
Mironov Sergei	118,7 млн руб

Concluzii

Actuala strategie de campanie elaborată de stafful Putin se deosebește radical de cele două campanii anterioare, în cadrul cărora s-a pus accent pe imagine, iar acum- pe probleme. De data aceasta Putin nu a avut nici tradiționalul slogan de campanie, spoturi electorale, publicitate electorală propriu-zisă, cu excepția pancardelor și lozincilor purtate și scandate la mitingurile de susținere. Prin aceasta se manifestă caracterul original al campaniei de ceare a imaginii candidatului Putin. Campanie care se deosebește radical de campania purtată aproximativ în același timp de președintele francez, Nicolas Sarkozy. Întreg programul electoral a fost expus alegătorilor în cadrul celor 7 articole publicate în diferite ziare centrale pe durata desfășurării campaniei electorale. Strategie ce i-a permis staffului Putin să creeze așa-numita agenda –setting și să țină în maximă alertă presa rusă și internațională. Putin, astfel, a ieșit învingător în lupta pentru controlul asupra spațiului informațional.

Categoria de spațiu este fundamentală în orice competiție. În lupta electorală este vorba despre spațiul/câmpul social sau, altfel spus, câmpul electoral. În practica electorală contemporană accesul la câmpul electoral se produce prin câmpul informațional, de aceea posedarea câmpului informațional constituie nu doar un instrument în drumul spre putere. Aceasta reprezintă acea realitate simbolică, arena principală, pe care se desfășoară lupta. În timpul campaniei electorale lupta pentru spațiul social este substituită prin lupta pentru spațiul informațional. Adjudecându-și spațiul informațional, Putin a intrat victorios în lupta pentru putere.

Premierul nu a degrevat din funcție pe durata campaniei electorale, ceea ce i-a permis să utilizeze la maximum resursa administrativă, care asigură un surplus de aproximativ 10%-15 %, după cum arată cecetările de marketing electoral. Premierul și-a luat o singură zi de concediu pentru a se întâlni cu membrii Ligii observatorilor, create cu prilejul scrutinului prezidențial.

¹ В.Путин оказался самым «затратным» кандидатом в президенты, <http://top.rbc.ru/politics/02/03/2012/640146.shtml?print>, accesat 2 martie 2012.

BIBLIOGRAFIE

- DOBRESCU, Paul, *Mass media și societatea*, Editura SNSPA, București, 2001.
- LARSON, Charles, *Persuasiunea. Receptare și responsabilitate*, Polirom, Iași, 2003.
- КОШЕЛЮК, М.Е. *Технологии политических выборов*, Изд. Дом «Питер», Питер, 2004.
- ЛИСОВСКИЙ, С. Ф. *Политическая реклама*, ИВЦ «Маркетинг», Москва, 2000.
- MORRIS, Dick, *Noul principe. Machiavelli în secolul al XXI-lea*, Editura „Ziua”, București, 2003.
- POPESCU, Olga. *Nouriel Roubini despre protestele din Rusia*, <http://www.hotnews.ro/stiri-international-11412108-nouriel-roubini-despre-protestele-din-rusia-vedem-cat-dispus-este-putin-auda-asculte.htm>, accesat 12 februarie 2012.
- PURICE, Ciprian, *Vladimir Putin: Armata va primi 400 de rachete balistice intercontinentale*, <http://www.enational.ro/online-live/vladimir-putin-armata-va-primi-400-de-rachete-balistice-intercontinentale-130167.html/#ixzz1mzzU179g>, accesat la 20 februarie.
- SHAW, D. L. & McCombs, M., *The Emergence of American Political Issues: The Agenda-Setting Function of the Press*. St. Paul: West, 1977.
- ШАРП, Джин, *От диктатуры до демократии*, „Новое Издательство”, Москва, 2005.
- VINOCUROVA, Ecaterina, *Второе открытие «фронта»*, http://www.gazeta.ru/politics/elections2011/2012/01/10_a_3958545.shtml, accesat 20 decembrie 2011.

Political parties.

What has changed and which is the role they played in Italy and Europe

A discussion with Professor Franca Papa, Professor of Political Philosophy, University of Bari interviewed by Michele Rizzo

Franca Papa is Professor of Political Philosophy at the Faculty of Political Science, University of Bari. Former Director of Courses in *Etica e Società* (1997-2001) and in *Politiche Europee per lo sviluppo, Impresa sociale ed Economia solidale* (2001-2006) at the University of Bari, has also been, in the period 2001-2004, director of „Interdepartmental Centre for the Study of Gender Cultures” and from 2004, director of Training Course at the University of Bari (in collaboration with the Ministry for Equal Opportunities) *Women, Politics and Institutions*. He has participated as head of the local search, at the following projects of Research of National Interest co-financed by MIUR (Confin-PRIN) *Europa ed Occidente a confronto* (Cofin-PRIN 2005, coordinated by Professor Furio Cerutti, University of Florence). Currently is coordinator of Ph.D. in „*Filosofie e Teorie Sociali Contemporanee*” University of Bari.

Political parties have always been considered at the center of representative democracies. The well-known liberal thinker Hans Kelsen stated that democracy is not possible without political parties. Obviously political parties have always been the subject of many studies, with a particular attention even to the definition of political party. One of the most appropriate definitions was provided by the German philosopher Max Weber who wrote that „parties are free associations based on free agreement, aiming at giving their leaders a position of power within a social group and its militants the opportunity for the pursuit of objective purposes or personal gains, or both”. However, after what happened in Italy after the so-called Second Republic, I think today this is not the most appropriate definition. Thus today one may wonder what the very definition of a political party is and particularly whether political parties may still play a key role in the life of the citizen. Beyond the political Italian situation, the economic crisis has caused a not so good situation in Europe in general. The new governments of Monti in Italy and Hollande in France can be surely considered an improved step. But may it be enough to lift up a giant like the old Europe? We have discussed these issues with Professor Franca Papa, professor of Political Philosophy at the Faculty of Political Science, University of Bari.

In your opinion, the existing political parties that have governed Italy until a few months ago are consistent with Weber’s definition?

No, and it could not be otherwise. Weber did not know yet either the mass society nor the „videocracy”. I mean, already after the Second World War the problem

of citizen participation to politics had a dimension that required a more complex form of political parties. The birth of mass parties in Italy is a very contemporary phenomenon concerning the two major popular parties, the D.C. and the P.C.I., in the Second World War. When the mass phenomena (universal male and female suffrage, universal access to citizenship rights, universal literacy, etc..) occurred into society and, at least up to 1990s, the political parties served the task of „structuring“ public opinion, the political orientation and participation of large masses to the formation of the general will through the establishment of political representation in Parliament. After 1990s, the changes in the geopolitical structure of the world (the fall of the Berlin Wall, the gradual strengthening of the European function, the change of the electoral system in Italy) modified and drained the function of traditional political parties. The powerful entry of the „media“ in the life of the individuals gave a prominent role in forming public opinion to that channel of communication. This paved the way in Italy to the birth the „personalized“ parties and the plebiscitarian drift that came aside.

In your opinion, which might be the perfect definition of a political party?

I do not think there is a perfect definition. Any definition should be adapted to the proper context. Given that any episodes of corruption has to be prosecuted, I do believe we need to rethink strongly the role of parties. I mean, we have to continue to offer room for information and discussion of any political line - i.e., the political position of a party in the Parliament through its representatives. Not to mention that in addition to the „physical“ space, namely the places for meeting and manifesting one' own political orientation, there is also the virtual space, namely the web.

What are the major changes of parties in our country in the so-called Second Republic?

In part I have already answered. The „personalized“ parties are the effect of a first major crisis of policy (“Tangentopoli”) but also the prevalence of the culture focused on the image on the culture traditionally mediated by the written word. Bossi's party, Berlusconi's party, Di Pietro's party, but also Grillo's party, are the effect of a vertical drop of the political culture in the First Republic and in general a sign of de-civilization of the Italian society. People vote „faces“ not political programs. The structure is unanimous, namely it is based on trust: I trust Bossi because I like him. They are parties of the Master, highly vulnerable to corruption because of the lack of inside structures of democratic control.

In your opinion, the parties today are still a point of reference for the people?

Unfortunately not. For the reasons I said. A „personalized“ party tends to collapse when corruptive phenomena are emerging. The crisis of the Italian society would not be so severe if the parties were still a point of reference. Crisis is there, the Italian society is crossed by greed, lawlessness and corruption as much as it is politics.

If we examine the Italian situation, do you think something is changing with the so-called „technical government“?

I suppose that the change is visible to the naked eye. Since the society is reduced so bad, the change – i.e., political action aiming to the public good - required a political elite who had the courage to act against the particular interests of the broken segments of the society, that is against everyone. Let's hope they succeed.

If we examine the situation in Europe, particularly after the presidential elections in France, do you think there will be major changes? What might be the results of the European scenario stemming from the agreement between Rome, Paris and Berlin?

We all are sure that the bad results of the impact of the global crisis on Europe depend largely on the failure of liberal and liberalist policy of the European and American right parties that have governed the U.S. for a long period and still governs in Europe because of the persistence of the strong weight of Germany on the informal „governance“ in Europe. If we do not come back to the foundation that inspired Europe, that is the „social market economy“ Delors and Monti too are talking about, you can not see the light. The match is a political one and is played in the political balance of governments of each single state that have to change. But a decisive game is played in the American elections and, unfortunately, everything holds together. If Obama is not elected, you might bet that this event will have a special weight in Europe. This is the reason why no decisive result can be expected from the negotiations between the three states. It should take time, that is hoping that at least Europe does not collapse before the events that had led to the crisis have finally faded away.

In conclusion, as regards the situation of parties in Italy, one has to put himself outside of the usual patterns and try to bring back the political party to its purest conception, namely that of parties made of people and not made of single personalities. However, regarding the European economic and political situation, as stated by Professor Papa, of course much will depend on decisions of Germany, that can be claimed as the point of balance in this situation. In my view, sooner or later Germany have to let go and leave the role of „bad teacher“ that as played until now. Undoubtedly another determining factor will be the result of the US presidential election, whether Obama will be reconfirmed as President, or not. From then on, we can hope that Europe will be brought to a new life.

I partiti politici.

Cosa è cambiato e che ruolo giocano nella politica italiana e a livello europeo

Ne discutiamo con la Professoressa Franca Papa, docente di Filosofia Politica dell'Università degli Studi di Bari intervistata da Michele Rizzo

Professoressa Franca Papa è docente di Filosofia Politica presso la Facoltà di Scienze Politiche dell'Università degli Studi di Bari. Già direttore dei Corsi di Perfezionamento in *Etica e Società* (1997-2001) e in *Politiche Europee per lo sviluppo, Impresa sociale ed Economia solidale* (2001-2006) dell'Università degli Studi di Bari, è stata inoltre, nel triennio 2001-2004, direttore del „Centro Interdipartimentale di Studi sulle Culture di Genere“ dello stesso Ateneo, nonché, dal 2004, direttore del Percorso Formativo dell'Università di Bari (in collaborazione con il Ministero per le Pari Opportunità) *Donne, Politica e Istituzioni*. Ha

partecipato, come responsabile dell'unità locale di ricerca, ai seguenti Progetti di Ricerca d'Interesse Nazionale cofinanziati dal MIUR (Cofin-PRIN): *Europa ed Occidente a confronto* (Cofin-PRIN 2005, di durata biennale, coordinato dal prof. Furio Cerutti, dell'Università di Firenze) e *Processo d'integrazione europea e rapporto Europa-Occidente: il punto di vista della filosofia politica* (Cofin-PRIN 2007, di durata biennale, tuttora in atto, e coordinato dal prof. Furio Cerutti, dell'Università di Firenze). Attualmente è inoltre coordinatore del Dottorato di Ricerca in „*Filosofie e Teorie Sociali Contemporanee*” dell'Università degli Studi di Bari, nonché direttore del Dipartimento per lo Studio delle Società Mediterranee della medesima Università.

I partiti politici sono stati da sempre considerati al centro delle democrazie rappresentative. Infatti il celebre pensatore liberale Hans Kelsen diceva che la democrazia non era possibile senza i partiti politici. Per ovvie ragioni i partiti politici sono stati sempre al centro di numerosi studi, in modo particolare per quanto riguarda la definizione di partito politico. La definizione che più si addice a quella di partito politico è sicuramente quella del filosofo tedesco Max Weber, il quale diceva: „i partiti sono associazioni fondate su un'adesione libera, costituite al fine di attribuire ai propri capi una posizione di potenza all'interno di un gruppo sociale, e ai propri militanti la possibilità per il perseguimento di fini oggettivi o per il perseguimento di vantaggi personali, o per tutti e due gli scopi”. Ma credo che ad oggi, visto quanto accaduto in Italia, dalla cosiddetta Seconda Repubblica in avanti, questa non sia la definizione appropriata per un partito politico. Quindi ci chiediamo, ad oggi, quale sia la definizione di partito politico e soprattutto se il partito politico ha ancora nella vita del cittadino un ruolo fondamentale. Oltre la situazione politica italiana, nell'ultimo periodo con la crisi economica si è prospettata una situazione economica-politica non di certo rosea a livello europeo. Certo, molto si sta facendo in Italia con l'avvento del governo tecnico, e in Europa, specie dopo la vittoria in Francia di Hollande. Ma può bastare questo a risollevarlo un colosso come la vecchia Europa? Di queste tematiche ne abbiamo discusso con la Professoressa Franca Papa, docente ordinario di Filosofia Politica presso la Facoltà di Scienze Politiche dell'Università degli Studi di Bari.

Secondo lei, gli attuali partiti politici che hanno governato l'Italia fino a qualche mese fa, seguono ancora la definizione data dal pensatore Weber?

No. E non potrebbe essere altrimenti. Weber non conosce ancora nè la società di massa nè la „videocrazia”. Intendo dire che già all'indomani della seconda guerra mondiale il problema della partecipazione dei cittadini alla politica aveva assunto una dimensione tale da richiedere una strutturazione più complessa dei partiti politici. La nascita dei partiti di massa in Italia è un fenomeno molto contemporaneo che investe, nel secondo dopoguerra, i due principali partiti popolari; la D.C. e il P.C.I. Quando i fenomeni di massificazione (suffragio universale maschile e femminile, accesso generalizzato ai diritti di cittadinanza, alfabetizzazione universale ecc.) investono la società i Partiti politici assumono e assolvono, almeno fino agli anni '90, il compito di „strutturare” l'opinione pubblica, l'orientamento politico e la partecipazione di grandi masse popolari alla formazione della volontà generale attraverso la costituzione della rappresentanza politica in Parlamento. Dopo gli anni '90, i mutamenti della struttura geopolitica del mondo (la caduta del muro di Berlino, il rafforzamento progressivo della funzione dell'Europa, il mutamento del

sistema elettorale in Italia) modificano e prosciugano la funzione tradizionale dei Partiti politici. L'ingresso potente dei „media“ nella vita degli individui assegna a quel canale di comunicazione un ruolo preminente nella formazione dell'opinione pubblica. Si apre così la strada, in Italia all'avvento dei Partiti personalistici ed alla deriva plebiscitaria che da questi proviene.

Quale potrebbe essere per lei la definizione perfetta di partito politico?

Non credo che ci sia una definizione perfetta. Occorre adattare ogni definizione alle condizioni di contesto. Fatta salva ogni definizione possibile dai fenomeni di corruzione che vanno perseguiti come tali, io credo che occorra ripensare fortemente la funzione dei partiti. Bisogna cioè continuare ad offrire uno spazio di informazione e di discussione di ogni „linea politica“ (La posizione politica che un partito assume in Parlamento tramite i suoi rappresentanti) senza dimenticare che oltre allo spazio „fisico“ (luoghi dell'incontro e della manifestazione dell'orientamento) esiste anche lo spazio virtuale (La rete).

Quali sono stati i maggiori cambiamenti dei partiti nel nostro Paese nella cosiddetta seconda Repubblica?

In parte ho già risposto. I Partiti-Persona sono l'effetto di una prima grave crisi della politica (tangentopoli) ma anche del prevalere di una cultura dell'immagine su quella tradizionalmente mediata dalla parola scritta. Il partito di Bossi, il partito di Berlusconi, il partito di Di Pietro, ma anche il partito di Grillo, sono l'effetto di una caduta verticale della cultura politica diffusa nella Prima Repubblica ed in generale un segno della deculturazione della società italiana. Si votano „le facce“, non i programmi politici. La struttura è plebiscitaria, cioè fiduciaria: mi fido di Bossi perché mi piace. Sono partiti padronali, fortemente soggetti a fenomeni di corruzione perché privi di strutture di controllo democratico al loro interno.

Secondo lei, il partito oggi rappresenta ancora un punto di riferimento per i cittadini?

Purtroppo no. Per le ragioni che ho detto. Un Partito personale, quando emergono fenomeni corruttivi crolla. Se i Partiti rappresentassero ancora un punto di riferimento non sarebbe così grave la crisi della società Italiana. Questa crisi c'è, la società italiana è attraversata da avidità, illegalità e corruzione almeno quanto lo è la politica.

Esaminando la situazione Italiana, con l'avvento di un governo tecnico, sta cambiando qualcosa?

Credo che il cambiamento sia visibile ad occhio nudo. Dal momento che la società è ridotta così male, il cambiamento, cioè l'indirizzo dell'agire politico verso il bene pubblico, richiedeva una elite politica che avesse il coraggio di operare contro gli interessi particolari dei segmenti scomposti della società, cioè contro tutti. Speriamo che ce la facciano.

Analizzando invece la situazione Europea, specie dopo le elezioni presidenziali in Francia, secondo lei ci saranno importanti cambiamenti e quali potrebbero essere i risultati dello scenario europeo formato dall'intesa tra Roma, Parigi e Berlino?

Certo tutti siamo abbastanza convinti che gli esiti fallimentari dell'impatto della crisi globale sull'Europa dipendano in larga misura dal fallimento conclamato

delle politiche liberali-liberiste della destra americana ed europea che ha governato un lunghissimo ciclo negli USA e ancora governa in Europa per la persistenza del forte peso della Germania sulla „governance“ informale europea. Se non si torna all'ispirazione fondativa dell'Europa e cioè a quella „economia sociale di mercato“ , di cui parlava Delors e di cui così spesso parla Monti, non si potrà vedere la luce. La partita è politica e si gioca negli equilibri politici dei governi dei singoli stati che devono cambiare. Ma una mano decisiva della partita si gioca nelle elezioni americane e, purtroppo, tutto si tiene. Se Obama non verrà rieletto non si può credere che tale evento non pesi in Europa. Per questo non potrà esserci alcun risultato decisivo, per ora, nel contesto di trattative a tre stati. Occorre prendere tempo, cioè ottenere almeno che l'Europa non collassi prima che quelli che l'hanno condotta alla crisi siano finalmente tramontati.

Concludendo, per quanto riguarda la situazione dei partiti in Italia, occorre andare fuori i soliti schemi e cercare di far tornare il partito politico alla sua concezione più pura, ovvero quella del partito fatto dalla gente e non del partito dei personalismi. Per quanto concerne invece la situazione economica-politica europea, di certo, come ha detto la professoressa nelle sue parole, molto dipenderà dalle decisioni della Germania, che possiamo definire ago della bilancia in questa situazione, la quale sicuramente, a mio modo di vedere, prima o poi sarà costretta a mollare la presa e a lasciare quel ruolo avuto fino ad ora di „cattiva maestra“. Altro fattore determinante, sarà senza dubbio il risultato delle presidenziali Americane, attraverso la riconferma di Obama o meno. Da quel momento in poi si potrà avere la speranza di un rilancio a livello europeo.

Viața cotidiană a evreilor în timpul regimului Ion Antonescu

■ ALEXANDRU FLORIAN

[National Institute for Romanian Holocaust Studies „Elie Wiesel”]

Un aspect important al cercetării istorice este analiza istoriei microsociale, a condițiilor de viață pe care indivizi, grupuri mai mari sau mai mici de oameni le-au avut în anumite împrejurări istorice. A stabili cum s-a schimbat cotidianul unor oameni sau colectivități sub impactul unor măsuri politice, administrative sau economice, centrale sau locale reprezintă o temă captivantă care permite reconstrucția unei istorii reale, concrete. În timpul regimului Ion Antonescu au fost luate decizii centrale și locale, având caracter restrictiv/coercitiv, împotriva populației evreiești și care au însemnat tot atâtea prilejuri pentru privațiuni în viața lor: sărăcire prin deposedare sau expulzarea la marginea societății, acumularea de riscuri pentru securitatea vieții, stigmatizarea evreului ca inamicul public numărul unu etc. În cele ce urmează prezentăm câteva documente care ilustrează reacții locale și/sau conjuncturale cu caracter vădit antisemit. Ele se referă la măsuri precum: identificarea evreului în spațiul public – portul semnului distinctiv -, restricții privind posesia unor bunuri gospodărești, acces la alimente pe criterii etnice, soluții de purificare etnică a unor localități (cazul orașului Panciu după cutremurul din 1940), deportarea în Transnistria din teritorii care au aparținut întotdeauna României. Deportarea din Suceava și localitățile învecinate reprezintă un exemplu pentru a ilustra faptul că și evrei din Vechiul Regat au avut aceeași soartă criminală cu cei din Basarabia și Bucovina. Aceste urme documentare extrase din viața de zi cu zi ilustrează faptul că antisemitismul de stat a fost o politică cu efecte directe și reale asupra evreilor din România. Documentele sunt selectate din volumul *Documente* al Raportului final al Comisiei Elie Wiesel, Editura Polirom, Iași, 2005.

The daily life of the Jews during the Ion Antonescu regime

An important aspect of historical research is the analysis of the microsocial history, of life conditions that individuals, small and large groups of human beings had in certain historical contexts. A fascinating topic that allows the reconstruction of a real, concrete history is the ability to see how the daily life of some people or collectivities changed under the impact of some political, administrative or economic, central or local decisions. During Antonescu's regime, central and local decisions were made, with a restrictive /coercive character, against the Jewish population, and this meant also as many occasions for privations in their lives: impoverishment

by dispossession or expulsion to the margins of the society, accumulation of risks threatening the life security, stigmatization of Jews as number one public enemy, etc. We will introduce some documents that show local and/or conjectural reactions with a clear anti-Semitic character. They refer to measures like the following: identification of Jews in the public space – the wearing of a distinct sign -, restrictions concerning the possession of some household goods, access to food on ethnic criteria, solutions for ethnic cleansing of some localities (the case of Panciu town after the 1940 earthquake), the deportation to Transnistria of people coming from territories that have always belonged to Romania. The deportation from Suceava and other neighboring localities represents an example to illustrate the fact that the Jews from the Old Kingdom had the same horrible fate as those in Bassarabia and Bukovina. These documentary traces on daily life illustrate that state anti-Semitism was a policy with direct and real effects on the Jews in Romania.

ROMĂNI,

Parlamentul țării românești a votat drepturi jidanilor, votând astfel robia neamului românesc pe pământul pe care părinții noștri au trăit în libertate și cu mândrie.

BATRAMI cu plete încărunțite care mai pastrați din gloria străveche,

MAME, care nu doriți ca fii voștri să robească, cerșind pe drumuri o coajă de pâine la jidani,

COPII din Jeagăne pentru libertatea cărora părinții voștri dorm prin munți la umbra crucilor îngrite de vreme,

RADICATIVĂ ca un singur om să cerem din nou libertatea furată.

Veniți cu toții astăzi Mercuri
28 Mart ora 8 seara la Universitate.

Părinți nu ne lăsați pe drumuri !

STUDENTIMEA ROMÂNĂ

Apel de protest al studențimii
române împotriva Constituției din 1923, care a dat drepturi evreilor

I.

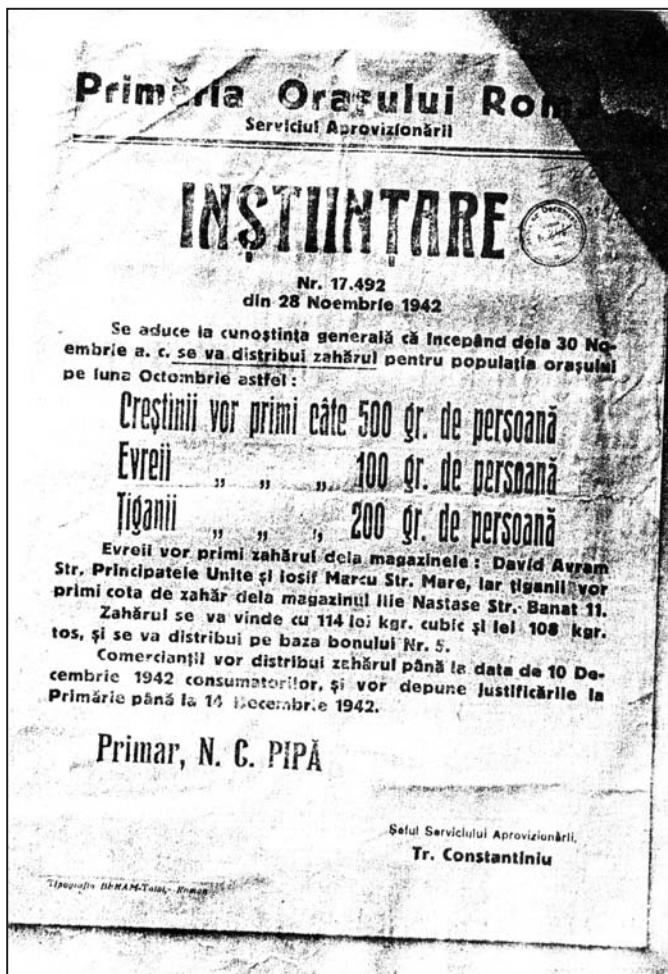
Decretul-lege nr. 1253

GENERAL ION ANTONESCU
Conducătorul Statului Român
și
Președintele Consiliului de Miniștri

Am decretat și decretăm:

Art. 1. Autorizațiile date evreilor sau societăților evreiești de Societatea Română de Radiodifuziune pentru folosința de posturi de recepție radiofonice se anulează pe data publicării prezentului decret-lege.

Art. 2. Sunt socotiți evrei, în sensul prezentului decret-lege, persoanele fizice având ambii părinți evrei sau numai unul, fără distincție dacă ei sau părinții lor sunt sau nu botezați în altă religie decât cea mozaică sau dacă sunt sau nu cetățeni români, precum și societățile civile

Stabilirea rației de zahar în orașul Roman pe criteriile rasiale (1942)

sau comerciale în care unul din asociații cu răspundere limitată este evreu sau cele în care 40 la sută din capital aparține evreilor.

Art. 3. Evreii posesori de aparate de radio - fie că au, fie că nu au autorizație de folosință - sunt obligați ca, în termen de 15 zile libere de la data publicării prezentului decret-lege, să depună aparatele la autoritatea polițienească în raza căreia domiciliază, iar în comunele rurale, la postul de jandarmi respectiv.

Autoritatea care primește aparatul va elibera dovadă, în care se va identifica aparatul predat.

Nu intră în prevederile acestui decret-lege magazinele de desfacere a aparatelor de radio.

Art. 4. Autoritățile polițienești vor trimite aparatele la prefecturile de județ, iar în București la Prefectura Poliției Capitalei, care le vor păstra în depozite până când se va decide prin jurnal al Consiliului de Miniștri asupra destinației ce li se va da.

Art. 5. Indemnitatea convenită pentru aparatele radio ce se vor lua din proprietatea evreilor se va stabili de o comisiune a cărei compunere se va determina prin regulamentul acestei legi.

Art. 6. Cei care nu vor depune în termenul prescris la art. 3 aparatele de radio sau care le vor înstrăina sau schimba cu alte aparate se vor pedepsi cu închisoare corecțională de la 1 la 6 luni și cu amendă până la 50.000 lei.

Dat la București, în 6 mai 1941.

Conducătorul Statului
și
Președintele Consiliului de Miniștri,
general ION ANTONESCU

Ministrul afacerilor interne,
general de divizie D.I. POPESCU

Nr. 2.950 AMOPI, nr. 106, 7 mai 1941, p. 2431.

II.

ROMÂNIA

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

CABINETUL MINISTRULUI

Nr. 4147/21 iunie 1941

CONFIDENȚIAL
FOARTE URGENT

DIRECȚIUNEA GENERALĂ A POLIȚIEI

Domnul General Antonescu, Conducătorul Statului, ordonă următoarele:

1. Toți evreii valizi între 18-60 de ani, din satele dintre Șiret și Prut, vor fi evacuați în lagărul Tg. Jiu și în satele din jurul acestui oraș. Primele trenuri pleacă cu începere de azi 21 Iunie a.c.

Restul familiilor evrești din satele dintre Șiret și Prut ca și familiile evrești din celelalte sate din Moldova, vor fi evacuate cu ceea ce este necesar pentru trai, în comunele urbane depe teritoriul județelor respective prin grija prefecturilor de județ.

Evacuarea acestor familii din satele din Moldova, se va face în 48 de ore de la primirea ordinului.

2. Toate familiile evreești cari se găsesc în satele din restul țării, vor fi evacuate cu

ceea ce le este necesar pentru trai, în comunele urbane de pe teritoriul județului respectiv, prin grija prefecturilor, în timp de 4 zile de la primirea prezentului ordin.

Pentru toți evacuații se vor întocmi tabele, care vor fi predate polițiilor respective, pentru a ține evidența lor în scopul ca orice eventuală deplasare, să se poată face cu înlesnire.

Famiiliile evacuate nu au voie să mai intre în comunele din cari au plecat.

Căminele celor evacuați, precum și orice alte bunuri, cari au rămas, vor fi date în primirea autorităților administrative locale.

Acei cari cu ocazia acestor evacuări, vor fi prinși în flagrant delict de devastarea bunurilor, sau își vor însuși recoltele, vor fi deferiți Tribunalelor Militare și vor fi sancționați cu pedeapsa cu moartea.

Deasemenea vor fi pedepsiți în mod extrem de sever toți acei cari se vor dovedi că au fost necorecți cu ocazia acestor evacuări.

Pedepsele la cari se expun cei ce vor distruge sau vor fi necorecți, se vor aduce la cunoștința oamenilor din comună prin afișare și batere de toabă, pentru a nu cădea în greșală.

Evacuații la Tg. Jiu, vor fi sfătuiți să-și ia cu ei lenjerie, veselă, bani. Prefecții județelor vor lua măsuri pentru aprovizionarea celor evacuați și vor veghea ca măsurile ce se iau față de ei să fie civilizate.

Pentru transportul pe CFR, se va cere de prefecturi la garnizoane foi de drum. Ministerul Apărării Naționale a dat deja aprobarea.

Se va raporta de executarea evacuărilor.

MINISTRU SUBSECRETAR DE STAT
GENERAL DE DIVIZIE,
I. Popescu

Comunicat:

Marele Stat Major.

Insp. G-ral Jandarm.

Dir. G-rală a Poliției.

Toate Prefecturile.

III.

POLIȚIA ORAȘULUI BACĂU

ANUNȚ

În 48 ore, orice evreu și evreică, va purta pe piept în partea stângă, steaua evreiască (două triunghiuri suprapuse) din postav galben, a căror laturi vor fi de 6 cm fiecare, în afară de cei îmbrăcați militari în serviciul armatei.

Cei ce nu se vor conforma, după această dată, vor fi arestați și predați organelor polițienești și comandaturii militare¹.

Șeful Poliției,
Subinspector I. CUPTOR

4 iulie 1941

IV. Ordonanța Nr. 3

Noi, General Cernătescu Constantin, Comandantul Comandamentului IV Teritorial;

Având în vedere Decretul Lege Nr. 1789 din 21 Iunie 1941, privitor la mobilizarea Armatei și dispozițiunile art. 406 al H. C. J. M.

Având în vedere interesul de a se garanta siguranța Armatei, apărarea țării și ordinea publică;

ORDONĂM:

Art. 1. Toți locuitorii de origine etnică evreiască de ori ce sex și vârstă, aflați în trecere, sau domiciliați pe teritoriul juridic al Comandamentului IV Teritorial, (Județul Iași, Baia, Botoșani, Roman, Bălți, Soroca), sunt obligați în 48 ore de la publicarea prezentei ordonanțe, a purta cusut în partea stângă a pieptului, în mod vizibil, pe fond negru, un semn distinctiv, format din două triunghiuri echilaterale, cu baza de 7 (șapte) centimetri suprapuse în așa fel ca să formeze steaua evreiască și care se va confecționa din pânză galbenă.

Art. 2. Călcarea dispozițiilor prevăzute de prezenta ordonanță chiar și numai din neglijență, se pedepsește cu închisoare corecțională de la 6 (șase) luni la 5 (cinci) ani și cu amendă de la lei 2000 (două mii) la lei 20.000 (douăzeci mii), pronunțându-se și pedepsele complementare prevăzute de art. 25 din C. P. Mihai I.

Art. 3. Constatarea infracțiunilor din prezenta ordonanță este dată în competența organelor polițienești, militare și ordinare, care vor dresa procese-verbale ce se vor înainta Curții Marțiale a Comandamentului IV Teritorial. În lipsa unor asemenea constatări, dovada se va face prin mijloacele de probațiune prevăzute de art. 137 Pr. P.

Art. 4. Prezenta ordonanță se va afișa pe străzi, în localuri, instituțiuni publice și particulare, intrând în vigoare dela data afișării.

Data la Comandamentul IV Teritorial astăzi 25 august 1941.

Comandantul Comand. IV. Teritorial
General Cernătescu

Șeful de Stat Major
Colonel Caracas Sava

PRIM PROCUROR MILITAR
Maior Magistrat TWERS OTTO

¹ A fost prima localitate unde s-a introdus semnul distinctiv pentru locuitorii evrei înainte de adoptarea unei hotărâri la nivelul autorităților centrale.

V. 1941, septembrie 3 TELEGRAMĂ

DOMNULUI MINISTRU
MIHAI ANTONESCU
PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI
BUCUREȘTI

I. Comunică Ministrului de Interne că a fost mare greșeală eliberarea evreilor din tabere.

Acolo se găseau elementele cele mai periculoase bogați sau săraci cari fac operă de dezagregare economică și mai ales morală și de intimidare în spate.

Cei aduși înapoi din Moldova au devenit foarte obraznici.

Soldații după front au mari riscuri, de a fi răniți sau omorâți din cauza comisarilor evrei, care cu o perseverență diabolică împing pe ruși din spate cu revolverul și îi țin să moară până la unul pe poziție.

Te rog remediază și acest fapt.

Toți evreii să fie readuși în lagăre, preferabil în cele din Basarabia fiindcă de acolo îi voi împinge în Transnistria, imediat ce mă voi degaja de actualele griji.

Trebuie să se înțeleagă de toți, că nu este luptă cu slavii ci cu evreii.

Este o luptă pe viață și pe moarte.

Ori învingem noi și lumea se va purifica, ori înving ei și devenim sclavii lor.

La Tiraspol evreii erau purtați în lectice romane și toți erau obligați să se descopere, de-i cunoșteau sau nu, când treceau pe lângă ei.

Moldovenii noștri slujeau la ei numai pentru mâncare.

Deci menajarea lor în interior, ar fi o slăbiciune care ne va putea compromite victoria. La Chișinău s-a descoperit în pivnițele poliției lor secrete, mormane de cadavre

îngropate. Sunt în mare parte nenorociții de basarabeni care de 20 de ani au luptat mai mult în ideile lor, decât pentru Statul Român.

Dumnezeu i-a pedepsit mai rău decât meritau. Iată ce ne așteaptă dacă nu învingem.

Ca să învingem trebuie să fim fermi într-o atitudine. Fiara aceasta nu se poate îmblânzi.

Toți politicienii s-au folosit de ei pentru a se îmbogăți și a guverna.

În realitate jidani s-au folosit de netrebnci pentru a suga și distruge nația.

Asta trebuie să o știe toți.

Nu economicul primează în aceste momente ci viața națiunii însăși.

Ea nu depinde de afacerile înfloritoare ale unora ci de victoria tuturor în contra satanei. Și războiul în general și luptele dela Odessa în special au făcut cu prisosință dovada că

satana este evreul.

El și numai el duce slavii ca pe o turmă de boi și îi face să moară trăgând ultimul glonț.

De aci enormele noastre pierderi.

Fără comisarii evrei eram demult la Odessa.

De altfel distrugerea totală a zonei părăsite de inamic și sacrificarea fără niciun scrupul a poporului face dovadă că, conducătorii naturali n-au nimic cu Țara pe care o domină, fiindcă altfel nu ar proceda cum procedează.

Unui patriot i se strânge inima să distrugă un bun comun, chiar când îl părăsește.

II. Din cauza înfundării circulației nu pot evacua răniții și este aci o mare aglomerare,

ceiace a creiat, contrar celor ce s-au petrecut până acum, o rea cazare și îngrijire.

Rechiziționează dela evreii din București, Cernăuți, Roman etc. pături de lână, saltele de lână, cearceafuri, perne și trimite-le cât mai curând aci. Să doarmă și evreii pe paie.

Deasemenea mai trebuie și medici și doamne dela Crucea Roșie sau dela Patronaj.

MAREȘAL ANTONESCU

VI. 1941, octombrie 9 DISPOZIȚIUNI

Comandantul suprem al Armatei a hotărât evacuarea întregii populațiuni evreiești din orașul Suceava - comuna Burdujeni și Ițcani.

Populațiunea evreiască este invitată a se pregăti de plecare.

Astăzi, 9 octombrie 1941 pleacă, cu trenul populația evreiască din comuna Ițcani și Burdujeni, precum și cei din orașul Suceava, care locuiesc pe străzile începând cu strada Regina Maria (prăvălia de coloniale Reif) și în continuare strada Cetății cu terminarea ei, apoi începând cu prima stradă după hotelul „La Americanul” în continuare până la Gimnaziul Industrial de fete și apoi strada Bosancilor până la terminarea ei.

Cei arătați mai sus se vor găsi la rampa militară a gării Burdujeni în ziua de 9 octombrie 1941, orele 16 după amiază.

Fiecare locuitor evreu poate lua cu el haine groase, îmbrăcăminte și încălțăminte, precum și hrana pe cât mai multe zile, în total nu mai mult decât fiecare poate duce cu sine.

Nu este voie a se lua valută (toată luată se schimbă imediat la cursul oficial la Banca Națională a României în orașul Suceava), bijuterii sau metale prețioase.

Cei ce au asemenea valută sau metale prețioase le vor preda cu notă comisiunii ce funcționează în localul Primăriei.

Cei ce au arme le vor preda imediat Legiunii de jandarmi. Fiecare cap de familie evreu întocmește înainte de plecare un inventar de bunurile ce lasă în orașul Suceava.

La plecare ia și cheia locuinței.

Cheia și inventarul se închid într-un plic pe care se va scrie numele și adresa locuitorului evreu.

Plicul se predă în gara Burdujeni la cererea comisiei. Restul locuitorilor evrei din orașul Suceava vor pleca în ziua următoare, adică la data de 10 octombrie 1941, orele 1 după masă (ora 13) în aceeași ordine cum s-a arătat mai sus.

Ei trebuie să fie gata în orice moment.

Cei anunțați a se prezenta la gară și nu se vor prezenta, cei ce vor opune rezistență, cei ce se vor deda la instigație, la acte violente, la nesupunere față de ordinele sau somațiunile autorităților, cei ce vor încerca să fugă, cei ce vor încerca să distrugă sau vor distruge bunurile vărsate ca și cei ce nu vor depune valută, monedă de aur sau bijuteriile și metalele prețioase vor fi pedepsiți cu împușcarea pe loc.

La fel vor fi pedepsiți cei ce vor ajuta sau acoperi pe evreii ce vor comite una din infracțiunile arătate mai sus.

Vor fi de asemenea împușcați toți cei ce vor tăinui, adăposti pe evrei sau bunurile lor, sau vor jefui bunurile rămase de la evrei.

ROMÂNIA
PRIMĂRIA ORAȘULUI SUCEAVA

Primar,
(ss) indescifrabil

Secretar,
(ss) indescifrabil

VII. LEGEA NR. 665

ANTONESCU
Mareșal al României
și Conducătorul Statului

Am decretat și decretăm:

Art. 1. Orașul Panciu și suburbanele lui dăruite de cutremurul de la 10 noiembrie 1940 se reconstituiesc sub înaltul patronaj al Conducătorului Statului, Mareșalul Ion Antonescu. [...]

Art. 2. Orașul Panciu cu suburbanele sunt și rămân așezări cu caracter românesc și creștin, cu excluderea oricărui element evreiesc.

În acest scop, Decretul-lege nr. 3347, din 5 octombrie 1940, pentru trecerea proprietăților rurale evreiești în patrimoniul statului se aplică și bunurilor prevăzute în art. 3 al aceluși decret-lege, iar Decretul-lege nr. 842, din 28 martie 1941, pentru trecerea proprietăților urbane evreiești în patrimoniul statului se aplică și evreilor enumerați în art. 5 al aceluși decret-lege.

Dat în București, la 6 august 1942.

ANTONESCU
Mareșal al României
și Conducătorul Statului

Ministrul lucrărilor publice
și comunicațiilor,
CONST. D. BUȘILĂ

Ministrul finanțelor,
general de divizie
N. STOENESCU

Ministrul afacerilor interne,
general de corp de armată D.I. POPESCU

Ministrul justiției,
C. STOICESCU

Nr. 2.315

MOPI, nr. 213, din 12 septembrie 1942, p. 7561.

The Murderous Twins and the Central Tragedy of Europe's Modern History

Timothy Snyder, *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin*
Basic Books, 524 pp.

Since 1945, genocide and other forms of mass killing have been thoroughly analyzed, interpreted, defined, and even explained by scholars. The main interest was with the Holocaust, while other cases, such as the Armenian Genocide, the Ukrainian Holodomor, and the Gulag at large receiving less attention up to the 1990s. Most scholars (and politicians) urged the necessity of comparative studies only in the aftermath of the gruesome events in Former Yugoslavia and Rwanda, and once they realized that the world we live in not only produced but also keeps producing mass murder for various political uses.

Understanding genocide, ethnic cleansing, and mass killing as extreme and yet characteristic outgrowths of modernity is no easy task. Collective psychology, ethnic and racial hatred, ideology, the nature of the regime can offer us some clues. Yet, the strategic logic of the perpetrators has to be summonsed to explain why powerful leaders use mass murder as a tactic of state power, a powerful political tool, a mean to achieve other ends.

Needless to say that, from this perspective, not even the Holocaust exhausted his meaning. With archives closed behind the Iron Curtain, and the issue turned into a *taboo*, little is still known about the role of Romanian, Hungarian, Slovak, Croat, Baltic, Ukrainian perpetrators and the attitude of the bystanders at large. Moreover, the competing mythology of Fascism and Communism, Holocaust and Gulag respectively, was to

blur the complex process of understanding the events, and coming to terms with the recent past.

Hitler's war of destruction in the East, the Final Solution, and the vast racial revolution and colonization project outlined in the *Generalplan Ost*, an invitation to serial genocide in itself made the attention of reputed scholars such as Christopher Browning, Wendy Lower, and Robert Gellately. Robert Conquest, Norman Naimark, and Anne Appelbaum have analyzed Stalin's collectivization, Great Terror, Gulag archipelago, deportation and exile of mistrusted minorities, and rapid sovietization of newly-annexed territories on the western border. Robert Gellately analyzed all the above cases in one of his recent books, bringing them together as to reveal and compare the politics and decision-making processes of Lenin, Stalin, and Hitler, in the age of social catastrophe. What was missing from the picture up to Tim Snyder's book was the fate of the victims of the lethal policies of Hitler and Stalin, of the „greatest man-made demographic catastrophe and human tragedy in European history“ as Browning puts it.

„The Nazi and Soviet regimes turned people into numbers, some of which we can only estimate, some of which we can reconstruct with fair precision. It is for us as scholars to seek these numbers and put them into perspective. It is for us as humanists to turn the numbers back into people. If we cannot do that, then Hitler and Stalin have shaped not only our world, but our humanity“. Writing for the

American and West European public, Timothy Snyder is trying to persuade them to look at, and understand the war of 1939-1945 in a broader perspective. Disputing popular assumptions about victims, death tolls, and killing methods, nonetheless dates and geography, *Bloodlands* forces the gaze of the reader into the „borderlands“ of Eastern Europe that experienced multiple occupations and whose people endured the worst physical destruction at the hands of both Stalin and Hitler. In between the two dictators and their madness these lands suffered from the 1930s to the 1950s each time power shifted in the aftermath of battles, sieges, and massacres, the region being the site of most of the politically motivated killing in Europe. Between 1933 and 1945, fourteen million people died there, not in combat but because someone made a deliberate decision to murder them. The Murder was not a gratuity; it was the way to implement visions of radical transformation that took shape far away, in Berlin and Moscow.

In the 1930s, Stalin conducted his utopian agricultural experiment in Ukraine, where he collectivized the land and conducted a „war“ for grain with the kulaks. His campaign rapidly evolved into a war against Ukrainian peasant culture itself, culminating in a mass famine in 1933. The same year, Hitler came to power and began dreaming of creating Lebensraum for German colonists in Poland and Ukraine while eliminating the people who lived there. Later on, with 1941, the Nazis turned the Fuhrer's dream into policy. They devised the Hunger Plan, a scheme to feed German soldiers and civilians by starving Polish and Soviet citizens. „Socialism in one country“ was thus replaced by the „Socialism of the good blood.“ Hatred and fear of Poles, Jews, and Ukrainians endorsed the political, economic, and demographic schemes of the two modern tyrants resulting in no less than fourteen million victims. To this, the clash of Nazism and Stalinism added millions of German and Soviet POWs that were treated with deadly utilitarianism. In total more than

three million Soviet POWs perished, and so did 2.3 million German soldiers and about a million of their allies. Both Stalin and Hitler proved the cruelest of all Slave Masters in human history.

Scholars will find nothing brand new in *Bloodlands*. Except, maybe, for the way Snyder treats all of these episodes – the Ukrainian famine, the Holocaust, Stalin's mass executions, the planned starvation of Soviet POWs, postwar ethnic cleansing – as different facets of the same phenomenon. Instead of studying Nazi atrocities or Soviet atrocities separately, as many others have done, he looks at them together. His intention is not to compare as to elicit differences and create hierarchies, but to show that the two systems committed the same kinds of crimes at the same times and in the same places, that they aided and abetted one another, and above all that their interaction with one another led to more mass killing than either might have carried out alone. He also takes from us the luxury of discussing the two systems in isolation, comparing and contrasting, judging and analyzing, engaging in theoretical arguments about which was worse. To the Western readers the book nonetheless points that people living in Poland, the Baltics, and Ukraine, experienced both Nazism and Stalinism as part of a single historical moment. The atrocities carried out by one power eased the way for the other. The conquering Germans, and then the Soviets, were welcomed by some as „liberators“ who might save the population from a genuinely murderous regime. Yet, both totalitarianisms simply instrumentalized hate and mobilized popular anger against their foes.

Bloodlands challenges history, memory (and amnesia) and the politics of memory, reductionist and often monocausal explanations of the mass killings in the East, popular images and perceptions of World War Two etc. Yet, its main contribution stays with the manner in which Snyder complicates the debate over the proper use of the word „genocide.“ Coined by Raphael Lemkin, advanced to the Nuremberg prosecutors and then the United

Nations, who drafted the Convention on Genocide and passed it in 1948, the concept was deliberately narrowed to „...acts committed with the intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical, racial or religious group.” Soviet diplomats had demanded the exclusion of any reference to social, economic, and political groups, and succeeded, thus avoiding any potential prosecution of the USSR for the murder of social, economic, and political groups. The result: to these days the term is mainly used almost exclusively to refer to the Holocaust, the One, unique, more recently unprecedented „genocide”. Politics and politicians dogged the debate from the beginning, and latter on turned it politically incorrect in the West. Snyder reopens the discussion with one simple question: who knows, or better say cares, that the Ribbentrop-Molotov treaty condemned the inhabitants of western Poland to deportation, hunger, and often death in slave labor camps, and the inhabitants of eastern Poland to deportation, hunger, and often death in Soviet exile? Or, that the responsibility for the Katyn massacre goes to Germany as well.

The risk of not researching and remembering the Dark side of the twentieth century for what it actually was, and the misuse of history for national political purposes might easily push us into a new Danger Zone. To accept the Soviet and than present Russian state talks of victimhood, martyrdom, and liberation, ignoring that millions of civilians died before, during, and after the war because of decisions made by Stalin, would mean to kill them once more. Easterners understand that. Most Westerners do not, as they would have to admit that when fighting for democracy in the lands of Western Europe, they ignored and then forgot what happened further east. In other words, that half of Europe was liberated at the cost of enslaving the other half for fifty years. The happy end, Snyder warns, should not obliterate the fact that the war against one genocidal dictator has been won with the help of another. Otherwise the moral ambiguity of WWII will be perpetuated and even cele-

brated with each and every year, on the 9th of May. Instead, Snyder stresses, we should remember 23rd of August 1939.

Snyder’s critics accused him of revisionism, and for deflecting and downplaying the murderous intentions of the Nazi regime, and Hitler’s responsibility for the second world. Yet, unlike Nolte, it shows that the Nazi genocide was part of a larger complex of state-organized mass murder, by both Nazi Germany and Stalin’s Soviet Union, without even questioning the uniqueness and incomparability of the Holocaust. He only points out that Hitler also destroyed and enslaved tens of millions of Slavs. When it comes to the Holocaust he reminds us that the „Shoah by bullets”, and the rationale behind it, are as important as the rapid industrial killing in Treblinka and Birkenau. The methods used at the German and Soviet killing sites are less relevant for Snyder, who considers them all (starvation, slave labor, shooting, gassing) as primitive. What really matters is the driving force, the trigger of the countless atrocities, that is ideology, both fascism and communism.

Sixty years have passed since fascism died in the ruins of Berlin. Twenty years ago, communism passed away, also in Berlin. In the West, with its democratic political climate, anti-fascism stands at the core of the historical consciousness, while eastern European experiences of subjugation under communism are often glossed over. They are not yet common European history. The eastern enlargement of the EU excludes the eastern narrative as they jeopardize the comfortable historical consensus reached by the western European societies. *Bloodlands* reminds us of the unwanted common European history, of the twin warnings and lessons of the recent past. It is a new kind of European history, assiduously researched, deeply humane, and utterly definitive, a must, at least for those seeking to understand the central tragedy of modern history.

Mihai Chioveanu

[The University of Bucharest]

Italia și România. Diplomație și societate

Rudolf Dinu, *Studi Italo-Romeni. Dipomazia e societă, 1879-1914* • *Italien-Romanian Studies. Diplomacy and Society, 1879-1914, seconda edizione*

București, Editura Militară, 2009, pp.446.

În anul 2010 am avut norocul să găsec o carte foarte interesantă pe un stand publicitar din București aparținând Editurii Militare. În prima fază a rămas un pic mirat privind cartea deoarece nu reușeam să înțeleg de ce, o editură românească, prezintă cartea unui autor român, scrisă în două limbi de circulație europeană: italiană și engleză. Primul impuls a fost să văd cuprinsul și lista izvoarelor care au stat la baza scrierii volumului cu titlul *Studi Italo-Romeni. Dipomazia e societă, 1879-1914* • *Italien-Romanian Studies. Diplomacy and Society, 1879-1914*. Cuprinsul și lista de abrevieri m-au convins că merită să investesc în cumpărarea cărții. Recunosc că la momentul în care am văzut numele autorului, acesta nu mi-a spus nimic. Ca absolvent al facultății de istorie am rămas uimit citind pe spatele cărții că Rudolf Dinu este conferențiar universitar doctor la facultatea de Istorie din cadrul Universității din București fiind titularul cursurilor de „Istoria modernă a Europei” și „Istoria relațiilor internaționale”. Am fost uimit deoarece nu știam, la momentul respectiv, că o nouă generație de istorici a preluat cursurile de istorie modernă și de istorie contemporană din cadrul facultății de istorie și că autorul acestei cărți este unul dintre aceștia.

Cartea este un volum de studii, pe care autorul le-a publicat pe parcursul mai multor ani în limba italiană și engleză în *Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia* în anii 2000, 2001, 2002, 2003, 2004-

2005, la care s-au adăugat două studii deosebit de interesante care nu au mai fost publicate anterior. Studiile au fost precedate de o listă cu abrevieri (pp.9-11) și o notă introductivă (pp.11-13). La încheierea volumului, autorul a publicat un index cu numele folosite.

Primul studiul intitulat „L'alleanza ideale: appunti per la storia delle relazioni internazionali italo-rumene nell'ambito della Triplice Alleanza (1883-1903)” deschide volumul prezentând efortul elitei politice a vremii de a introduce, după 1878, statul român în relații diplomatice cu marile puteri ale timpului. Încă de la început vreau să precizez că nu am intenția de a rezuma textul autorului dorind să prezint doar principalele argumentele.

În acest prim capitol, Dinu, prezintă într-o italiană curată și ușor de înțeles, care erau elementele geo-politice ce afectau poziția statului român în primii săi ani de existență. Pe parcursul mai multor pagini, autorul realizează o analiză fină a evoluției relațiilor internaționale ale României în arcul de timp parcurs între încheierea lucrărilor Congresului de la Berlin (1878), până în anul 1903. Folosind izvoare de limbă germană, franceză, italiană și română, Dinu explică cu acuratețe de ce România a preferat să își îndrepte ochii către spațiul german, pentru ași menține independența și nu spre Franța sau Rusia. În plus, sunt prezentate, pe scurt, care au fost premisele care au stat la baza relațiilor diplomatice româno-italiene. Concluzia care rezultă, din parcurgerea acestor prime pagini,

este că elita politică națională, indiferent de orientarea politică, a știut să urmeze calea așa numitului „real politik” pentru a putea menține România în interiorul alianțelor militare ale perioadei.

Al doilea studiu intitulat „Italian-Romanian relationship inside of the Triple Alliance. The 1888 Agreement” dezvoltă analiza rezervată relațiilor diplomatice dintre România și Italia, care s-au deschis începând cu anul 1879. În cadrul acestui studiu este analizată istoria relațiilor bilaterale româno-italiene în contextul intereselor geo-politice și geo-strategice pe care marile puteri le aveau în raport cu statul român. Totodată, autorul scoate în evidență, cum două noi state, Italia și România au știut să se sprijine reciproc pentru ași întări stabilitatea. Dinu prezintă cu argumente solide situația României la începutul deceniului VIII al secolului al XIX-lea folosind materiale de primă mână, cum ar fi scrisorile în limba franceză scrise de ministrul afacerilor externe de atunci, prințul D.A. Sturdza, pentru a explica adeziunea României la Tripla Alianță în anul 1883.

Al treilea studiu intitulat „L’Italia e L’Oriente europeo: iniziative politiche entro e fuori la Triplice Alleanza. Le relazioni con la Romania, 1908-1911”, analizează, cu precădere, raporturile româno-italiene în interiorul „Triplei Alianțe”, în contextul schimbărilor al relațiilor internaționale pe fondul crizei bosniace. Totodată, autorul prezintă elementele principale ale relațiilor diplomatice dintre imperiul Austro-Ungar și Italia pe fondul tensiunilor existente între cele două țări în condițiile în care partea de nord a peninsulei italiene se afla, în continuare, sub dominația austriacă. Acest studiu se remarcă prin faptul că autorul demonstrează că a înțeles foarte bine care erau tensiunile în Europa orientală în primul deceniu al secolului XX.

Studiul numărul patru intitulat „King Charles I and Decision Making Process in the Romanian Foreign Policy before the First World War” pornește de la ipoteza de lucru, absolut corectă, conform căreia statul român a fost condus, în prima jumătate de secol din istoria sa,

de o elită restrânsă din punct de vedere numeric. A doua ipoteză de lucru a acestui studiu este că politica externă a regelui român a fost, în marea sa parte, apanajul regelui Carol I. Primul rege al României a impus, până la primul război mondial, liniile de forță ale politicii sale externe. Și asta în condițiile în care statul român era o monarhie constituțională, în care poziția regelui era preeminentă în raport cu puterea executivă. Exemplul cel mai eclatant este că România a încheiat un acord secret cu puterile Triplei Alianțe fără ca parlamentul, ministrul de externe sau guvernul să cunoască acest fapt.

Studiul numărul cinci intitulat „I Missi del Re. Note e documenti riguardanti la storia della Legazione italiana a Bucarest (1879-1914)” ne oferă date importante despre istoria legației italiene la București. Importanța acestei reconstrucții este dată nu numai de informațiile oferite ce oricum sunt importante pentru a înțelege care era „lumea” diplomației de la București dar oferă o imagine interesantă a elitei autohtone de la București. Această reconstruire a unei „lumi pierdute” a fost realizată prin intermediul unor informații inedite, de primă calitate din „Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe” (ASDMAE).

Studiul numărul șase intitulat „Giuseppe Tornielli-Brusati di Vergano. Notes regarding his Diplomatic Mission in Romania, 1879-1887” aduce în atenția specialiștilor activitatea unuia dintre cei mai importanți diplomați italieni ai perioadei ce a condus legația italiană de la București, Giuseppe Tornielli-Brusati di Vergano. Acest studiu a fost realizat pe baza fondurilor de arhivă studiate de Dinu la Roma, provenind la ministerul de externe.

În studiul numărul șapte intitulat „Documents regarding the History of the Italian Legation in Bucharest, 1879-1914”, autorul prezintă documente relevante care privesc activitatea membrilor Legației Italiei la București. Calitatea acestor documente, prezentate în limba originală, respectiv italiană, este dată de

faptul că avem o imagine asupra statului văzută prin ochii unor cetățeni străini. Aceste informații sunt o mină de informații pentru a înțelege nivelul de dezvoltare a României în anul 1879 și efortul extraordinar depus de o elită și de un popor care nu avea și nu își cunoștea drepturile pentru a ieși din starea de feudalism într-un efort imens de modernizare.

În fine, ultimul studiu este deosebit de interesant. Intitulat „Appunti per la storia dell'emigrazione italiana in Romania, 1879-1914”, studiul prezintă un capitol important din istoria statului român și anume prezența unei comunități, italiene, importante nu atât prin numărul său cât prin rolul pe care aceasta l-a avut în procesul de modernizare a statului român. Acest studiu pare relativ stinger în raport cu logica volumului și este o adăugire mai puțin organică. Cu toate acestea informațiile pe care le oferă m-au convins să îl felicit pe Dinu în decizia acestuia de a îl publica în carte. Și asta deoarece este o adevărată mină de informații care pot ajuta un cercetător să dezvolte o analiză asupra fenomenului migrator italian în spațiul românesc. Dificultatea lui Dinu pentru a realiza o istorie organică a comunității italiene din România este dată de carența fondurilor de arhivă. Din păcate, și aici vorbesc din experiență personală, sunt puține arhive în România care pot să informeze utile pentru a recrea o istorie a italienilor în România. În plus, în Italia, migrația italienilor în România nu a fost studiată deoarece, din punct de vedere numeric este minoră în raport fluxul migrator spre cele două Americi.

Concluzia după lecturarea acestui volum de studii este că efortul intelectual al autorului s-a concretizat prin aducerea în atenția specialiștilor a unor elemente noi și interesante din istoria modernă a României. Nivelul intelectual ridicat al acestor studii s-a datorat unei temeinice cercetări în arhive. În plus, Dinu a știut să folosească metoda analizei comparate reușind să aducă un aport important în studiul istoriei românești, care în perioada comunistă a fost profund ideologizată. Regretul autorului acestei

recenzii este că lucrarea cu titlul *Studi Italo-Romeni. Dipomazia e società, 1879-1914* • *Italien-Romanian Studies. Diplomacy and Society, 1879-1914* a fost editată în limbile italiană și engleză. Acest fapt îi creează o inevitabilă restrângere a difuziunii ideilor pe fondul unui subiect care este de nișă.

Sabin Drăgulin

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Destinul unui lider comunist

Giuseppe Vacca, *Vita e pensieri di Antonio Gramsci (1926-1937)*

Torino, Giulio Einaudi editore, 2012.

În anul 2012, editura de prestigiu Giulio Einaudi a publicat cartea profesorului Giuseppe Vacca, intitulată *Vita e pensieri di Antonio Gramsci (1926-1937)*. Apariția acestei cărți a reprezentat pentru editură și pentru specialiștii în Gramsci un moment important deoarece, Vacca este unul dintre cei mai importanți cercetători asupra vieții și operei lui Antonio Gramsci. În același timp, Vacca este președintele fundației Institutului Gramsci din Roma și a Comisiei științifice al ediției naționale a scrierilor lui Antonio Gramsci. Activitatea intelectuală de mai bine de jumătate de secol a lui Giuseppe Vacca, în calitate de istoric al gândirii politice, a fost închinată studiilor gramsciene. Dintre ultimele lucrări pe această temă amintim: Giuseppe Vacca, *Togliatti editore di Gramsci*, Carocci 2005; Giuseppe Vacca, *Gramsci a Roma, Togliatti a Mosca*, Einaudi, 1999; Giuseppe Vacca, *Appuntamenti con Gramsci*, Carocci 1999; Giuseppe Vacca, *Gramsci e Togliatti*, Editori Riuniti, 1991.

Antonio Gramsci, obiectul de studiu a unei școli de gândire în Italia intitulată „școala gramsciană”, s-a născut în Sardinia în anul 1891. A studiat la universitatea din Torino, la Facultatea de Litere și filozofie, fără să își dea însă licența. În anul 1910 s-a înscris în Partidul Socialist, iar în august 1917 a devenit secretarul regional al secției din Torino. La 1 mai 1919 a înființat ziarul *Ordine Nuovo* iar în 1921 a fost unul dintre creatorii Partidului Comunist Italian, care s-a născut ca urmare a unei sciziuni ce a avut loc în interiorul Partidului Socialist. A fost arestat la ordinele guvernului fascist, în noiembrie

1926, fiind condamnat în 1928 la douăzeci de ani de închisoare, pedeapsă care a fost redusă ulterior la zece ani. A murit pe 27 aprilie 1937, la zece zile după ce și-a ispășit pedeapsa. Scrierile pe care teoreticianul marxist le-a scris în închisoare între anii 1929-1935 au fost publicate imediat după încheierea celui de-al doilea război mondial cu titlul „Quaderni del Carcere”, iar textele sale care au privit tema risorgimentală au fost publicate separate sub titlul „Il Risorgimento”, de către editura Einaudi, în anul 1949, ediție care a fost republicată în ultimii 50 de ani de mai multe ori.

Volumul intitulat *Vita e pensieri di Antonio Gramsci (1926-1937)*, este împărțit în 18 capitole. Titlurile acestora sunt: „Prima dell’arresto”; „Tania Schutht”; „Il ruolo di Piero Sraffa e i primi tentativi di Liberazione”; „Il giudice Macis”; „Il silenzio di Giulia e l’isolamento politico”; „La vita politica come lotta pe l’egemonia. Intermezzo sulla Costituente”; „Fili strappati”; „Psicoanalisi e razionalizzazione”; „La questione ebraica in Europa e in Italia”; „Se la vita di Gramsci è in pericolo”; „Il codice Croce”; „Il ritorno della strana lettera”; „L’enigma del tentativo grande”; „Un obiettivo raggiunto: la libertà condizionata”; „L’espatrio negato”; „Il destino dei Quaderni”.

Pe parcursul acestui volum este prezentată perioada de unsprezece ani care a semnat destinul intelectual, politic și uman al lui Gramsci, secretarul politic al Partidului Comunist Italian de la acea dată. Este arcul de timp care cuprinde anii 1926 (noiembrie) și cel al morții

1937 (aprilie). Doar în primul capitol intitulat „Prima dell'arresto” Vacca ne dezvăluie perioada parcursă de Gramsci între anii 1922-1923 în Rusia și întâlnirea cu viitoarea sa soție Giulia Schucht. În toate celelalte capitole Vacca reconstruiește în minime detalii, bazându-se pe documente edite și inedite, multe dintre momentele mai puțin cunoscute din viața lui Gramsci.

Autorul volumului explică pas cu pas experiența din închisorile fasciste a lui Gramsci, perioadă care a fost străbătută de teama de a fi „uitat” din punct de vedere politic de către „tovarășii de drum” din PCI, teroarea de a fi părăsit de soția Giulia și bănuiala că Palmiro Togliatti, secretarul general al PCI i-ar sabota eliberarea. Și asta deoarece, odată cu arestarea lui Gramsci, conducerea partidului a trecut în mâna lui Togliatti. Acesta va deveni liderul de necontestat al partidului până la momentul morții sale, în anul 1964. În paginile volumului lui Vacca străbate foarte clar destinul lui Gramsci din închisoare odată cu „părăsirea” acestuia de către PCI în momentul în care acesta începe să critice evoluția mișcării revoluționare din Uniunea Sovietică și a pus la îndoială rolul și politica impusă de Stalin mișcării comuniste internaționale. Ei bine, tocmai în această perioadă, Togliatti începe să dețină un rol de prim rang la conducerea Kominternului. De aceea, Vacca consideră că o eliberare a lui Gramsci ar fi fost inoportună pentru Togliatti și pentru mișcare comunistă italiană. Din alt punct de vedere, în perioada petrecută în închisoare, teoreticianul sard elaborează o istorie al „Risorgimento italiano”, văzută pe diferite paliere, care aduce o revizuire profundă a elementelor fundamentale ale bolșevismului, cum ar fi: concepția asupra „politicii” și a „statului”, analiza „situației mondiale”, „teoria crizei” și „doctrina războiului”. Notițele sale reunite în „Quaderni del carcere” aduc un nou tip de gândire, un nou tip de abordare a rolului „revoluției” în societate. Pe baza acestei abordări își propunea, imediat ce ar fi fost eliberat, să ducă o luptă în interiorul mișcării comuniste euro-

pene pentru a schimba „drumul” impus de Komintern. Din „Quaderni” răzbate clar diferența ideologică dintre Gramsci și Togliatti, diferențe care începuseră să se manifeste înainte de arestare și să se sedimenteze și să se articuleze pe parcursul perioadei petrecute în închisoare. În lucrarea lui Vacca răzbate cu tărie dorința lui Gramsci de a nu face niciun fel de concesie ideologică regimului fascist, de a menține o atitudine rigidă față de statul condus de Mussolini, manifestată prin refuzul acestuia de a cere grațierea unor instituții considerate ilegiteime, cu „acte de revoltă” manifestate împotriva tuturor celor care pun la îndoială ideile sale politice și asprele acuzații aduse elitei partidului comunist și mai ales lui Togliatti că nu au făcut nimic pentru ca acesta să fie eliberat din închisoare.

Ioana Cristea Drăgulin

[The University of Bucharest]

Civil Society vs. Elites in the Breakdown of Democracy

Nancy Bermeo, *Ordinary People in Extraordinary Times. The Citizenry and the Breakdown of Democracy*

Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2003, 265 pp.

Pendulating in the political science literature between friend and foe when it comes to its relation with democracy, civil society – „reassembled from an array of partial identities and abstractions” – receives in Nancy Bermeo’s book a cross-national, cross-regional empirical examination with the purpose of establishing not only its degree of culpability when it comes to democratic breakdown but also of indentifying the exact structures which might stand in the way of the breakdown.

Bermeo’s study is very compelling as she puts forward a very well documented comparative historical narrative that places the citizen under central and close examination, thus leading the reader through various stories, whose denouements offer, with three noteworthy exceptions out of the 17 case studies under scrutiny, an intriguing recurring theme of leadership failure.

The author’s central question – *are ordinary citizens guilty for the breakdown of democracy?* – is met with an array of challenges that give the opportunity to re-examine in the first part of the book some of the most important scholarly literature on civil society’s role in regime breakdown and consolidation. Bermeo’s answer, that „democracies will only collapse if actors deliberately disassemble them and the key actors in this disassembling process are political elites”, uses as a platform for argumentation Sartori’s celebrated polarization thesis which states that „when politi-

cal actors group themselves in opposite and distant ideological camps they vacate a middle ground where cooperation is most likely and democracy open to collapse”. Furthermore, by joining the ranks of anti-democratic forces, the suspect citizenry fills in the two poles of the political spectrum.

Sartori takes his cue from one of the two different perspectives on the issue of civil society and democratization, namely the one argued upon by John Stuart Mill, Proudhon, Beatrice Webb, Hirschman or O’Donnel, according to which the political wisdom of the ordinary citizen must be witnessed with suspicion as democracy may be harmed by an overly active society in which the citizen is „gifted” with the attributes of ignorance.

This challenge from the base contained by the polarization thesis is being evaluated by Nancy Bermeo with empirical evidence drawn from the relation between citizen action and regime breakdown in chronologically different settings. A first analysis is made by the author on interwar Europe, a historical period which has offered the literature on regime breakdown a type of story in which citizens are seen as incapable of handling their new formal rights and the economic scarcity, while leaders are overloaded with demands from a continuously active society. The story goes that in the end, due to an acute lack of political and economic satisfaction „citizens turn towards extremist parties and against democracy itself”.

By looking at popular support in interwar Europe for anti-democratic parties measured through political participation in movements, voting and strikes, the author concludes that there was only a small fraction of ordinary citizens petitioning for the extremes of the political spectrum. The event analysis gives some very interesting information as related to political participation. In what regards strikes for example, Bermeo states that it has been held as a common view that workers were on strike until the moment of regime collapse in the aftermath of WWI, the fact being, as revealed by this study, that although there was an increase in activity due to the expansion of trade-unions freedoms and an inspiration from the Bolshevik revolution, the number of individuals engaging in strike activity was generally decreasing in the years immediately prior to democratic collapse.

The conclusion for this first set of event-analysis is that in Italy, Germany, Greece, Romania and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, anti-democratic leaders were simply handed power by individual decision-makers who had the option of granting power to someone else, and in the remaining cases democracies fell because of military assaults or executive coups.

This is the moment when Bermeo turns again to Sartori's polarization thesis in order to see whether elites dismantled interwar democracies because ordinary people polarized. By refuting two of the three core components of the polarization thesis due to the fact that they are inappropriate to the realities of interwar Europe, and backing the remaining component which holds in most of the cases, as ruling parties were flanked by mutually exclusive opposition before democracies broke down, Bermeo concludes that defections from democracy took place among elites and not in popular will. Backing this view in the second part of the book with evidence from Chile, Brazil and Argentina and adding to the list a series of three successful cases of endurance at the

threat of democratic collapse represented by Poland, Venezuela and Czechoslovakia, Bermeo offers a classic case scenario of regime breakdown and identifies with the help of the successful cases a key element that might be seen as the strength of the regime in the face of breakdown.

The understanding we have of democratic collapse cannot in Bermeo's view be drawn from the polarization thesis 100% and it is necessary to pay very close attention to how the process of polarization relates to the interests of the military in terms of effecting the latter's perceptions. In this case polarization becomes a maneuverable element which if not played out correctly by civilian forces the military might step in as „defender of democracy“.

The key in blocking this type of scenario takes us back to the type of political institutions that best constrain the popular tendencies that work against democracies: parties. Strong political parties, as the literature on the subject suggests, control less desirable instincts. But it is not the strength of the party in its institutionalized form or in its popularity that hold back this malice instincts, but another type of strength that lacked in all but the three successful cases, and which is defined by Bermeo as *distancing capacity*, by this suggesting the strength to distance a party and its members from acts of violence and lawlessness because where major parties succeed in distancing themselves from violence, electoral democracy is much more likely to survive. The unification of the elite against extremism in Poland around what was called the Petka or The Castle Group, the signing of the Pact of Punto Fijo in 1958 in Venezuela by the country's political elites for „cooperation in defense of the democratic system“, or Finland's Lawfulness Front, a coalition of parties which immediately after its formation curtailed the extremist Lapua movement, represent in Bermeo's view examples of *distances capacity* through immediate action taken by political elites against the breakdown of democracy.

The almost judicial stance of „ordinary people vs. elites in the breakdown of democracy” and the introduction of a notion such as „distancing capacity”- a notion which implies from the begging a potential imbedded danger for democracy in the actions of the elites - offer to the reader of this study an image of positions of attachment to democracy as a regime, with the civil society almost constantly occupying a position of faith

and the elites playing on that position of faith to engineer collapses.

Nancy Bermeo’s study represents a very accurate work of comparative politics with a political subject treated in a thorough historical manner and with original empirical evidence.

Chițac Mădălina Luciana

[The University of Bucharest]

Recenzie

Reconfigurarea spațiului politic prin legătura discurs – acțiune

Hannah Arendt, *Condiția umană*

Trad. Claudiu Vereș și Gabriel China, Ed. Idea Design & Print, Cluj, 2007, 276 p.

Ediția în limba română a celei de-a doua cărți importante a Hannei Arendt (nu doar din punct de vedere cronologic) traduce cu exactitate titlul original („The Human Condition”, The University of Chicago Press, 1958). Dimpotrivă, ediția franceză nuancează titlul într-un mod care, departe de a fi o contribuție nepermisă a traducătorilor, introduce cititorul de la bun început în miezul cărții: „Condiția omului modern”. Această variantă de titlu exprimă sintetic scopul cărții afirmat încă din prolog: „reconsiderarea condiției umane din punctul de vedere al experiențelor noastre celor mai noi și al spațiilor noastre celor mai recente” (p. 10). Sentinel reconsiderării nu este însă acela de a propune soluții („cartea de față nu oferă răspuns la asemenea griji și dileme”), ci de a îndemna la reflecție („propunerea mea este, așadar, foarte simplă: nimic mai mult decât să gândim ceea ce facem”). Iar acest „ceea ce facem” definește „tema centrală a acestei cărți”. Tot din prolog aflăm că „ceea ce facem”, la modul

general, înseamnă să gândim (*vita contemplativa*) și să avem activități (*vita activa*). Dintre cele două forme ale lui „ceea ce facem” doar *vita activa* face obiectul cărții de față. Prin urmare, ceea ce Hannah Arendt propune nu este o gândire a gândirii, ci o gândire despre „structura și părțile cele mai elementare ale condiției umane, despre acele activități considerate, atât în mod tradițional, cât și potrivit opiniei obișnuite, ca aflându-se la îndemâna fiecărei ființe omeneste”. Se subînțelege de aici că dacă vorbim despre „condiția omului” (la singular) și nu „condițiile omului/oamenilor” este tocmai pentru faptul că există ceva care este comun absolut tuturor oamenilor, iar acest ceva este *vita activa*. Dacă *vita activa* concretizează noțiunea abstractă de egalitate, fiind în același timp un dat ontologic al omului, atunci provocarea stă, din punctul meu de vedere, în descoperirea libertății (ca valoare individuală, realizabilă în diferite grade) plecând de la egalitate/*vita activa* (ca premisă comună).

De această sarcină, Hannah Arendt se achită admirabil. Născută poate nu întâmplător la Königsberg (1906), Arendt a preluat de la Immanuel Kant pe care l-a cunoscut în adâncime (a ținut o serie de prelegeri despre filosofia politică a lui Kant, adunate *post-mortem* de R. Beiner în „Lectures on Kant's Political Philosophy, University of Chicago Press, 1982) metoda distincțiilor între cuvinte. Astfel că, cel puțin în formă, cititorul nu va trece cu ușurință peste deosebirile făcute între noțiuni ale vocabularului politic (și nu numai). Confuzia semantică este pusă de Arendt la temeiul problemelor pe care contextul le ridică (tema va fi reluată admirabil de Giovanni Sartori în „Ce facem cu străinii? Pluralism vs. multiculturalism”, Humanitas, 2007). Astfel că situația sau condiția omului modern stă în legătură strânsă cu descoperirea sensului *vita activa*. Arendt vorbește despre acest sens plecând de la trei distincții majore: *labor* („muncă”), *work* (transpus în această carte prin „lucru”, iar în alte traduceri prin „operă” sau chiar „fabricație”) și *action* („acțiune”). Noțiunea de „muncă” trebuie înțeleasă ca denumind activitatea care susține viața sau, în cuvintele autoarei, „corespunde procesului biologic al corpului omenesc, ale cărui funcții spontane de creștere, metabolism și declin final sunt legate de necesitățile vitale pe care munca le produce și le introduce în procesul vieții” (p. 13). Caracteristica acesteia este rutina sau repetiția (cuvântul pentru care optează traducătorii români). Noțiunea de „lucru”/„operă”/„fabricație”/„producție”, așa cum rezultă și din variantele de traducere, este mai problematică, trebuind înțeleasă drept „activitatea ce corespunde caracterului nenatural al existenței umane, care nu este întipărită în și a cărei moarte nu este compensată de ciclul perpetuu al vieții speciei”. De „lucru” depinde universul artificial care înconjoară omul și care, în același timp, îi oferă mediul prielnic de dezvoltare. Caracteristica acesteia este multiplicarea. După cum „munca” nu-i tot una cu „lucrul”, nici caracteristicile lor nu trebuie confundate: „Repetiția este impusă de ciclul biologic, căruia îi rămâne

subordonată; nevoile și cerințele corpului omenesc vin și pleacă și, cu toate că reapar fără încetare la intervale regulate, nu persistă niciodată un timp îndelungat. Multiplicarea, în contrast cu simpla repetiție, multiplică ceva ce posedă deja o existență relativ stabilă, relativ permanentă la lume” (p. 119). În sfârșit, „acțiunea” este „singura activitate care se petrece de-a dreptul între oameni, fără mijlocirea obiectelor (precum în cazul „lucrului” n. m. ND) sau a materiei (ca la „muncă” n.m. ND)”. Așadar, observăm aici nu doar o simplă clasificare, ci și o ierarhizare a activităților omului (*vita activa*) care conferă sens condiției sale.

Pe temeiul efortului de clasificare și ierarhizare tocmai subliniat, merită recapitulat faptul că dacă munca este activitatea de asigurare a existenței biologice (comune vieții), lucrul al celei artificiale (preponderent umane), acțiunea este activitatea exclusiv umană. Toți sunt capabili de aceasta și pentru că este cea mai înaltă dintre cele comune, fiecare trebuie să tindă către ea. Măestria Hannei Arendt la operarea distincțiilor ne împiedică să credem că „acțiunea” este înfățișată aici din perspectivă teleologică (ca scop sau finalitate). Mai degrabă este vorba de căutarea sensului acesteia. Un motiv ar fi că Hannah Arendt, în economia argumentației, pare să privilegieze sensul în fața scopului: „[...] un scop, odată atins, încetează să mai fie scop și își pierde capacitatea de a ghida și de a justifica alegerea mijloacelor, de a le organiza și de a le produce [...] Sensul, dimpotrivă, trebuie să fie permanent și să nu piardă nimic din caracterul său, fie că este atins sau, mai curând, descoperit de om, fie că îi scapă omului” (pp. 129-130). Dacă se merge pe ideea că „munca” satisface nevoile, „lucrul” făurește instrumente, atunci „acțiunea” caută binele public. În această căutare a binelui public, sensul este mult mai important decât scopul. Hannah Arendt nu și-a scris lucrările ca pe un sistem (de aceea spun numeroși exegeți nici nu a reușit să creeze o școală), ci ca o gândire neterminată (vezi David Miller, *Enciclopedia Blackwell a gândirii politice*, trad. Dragan Sto-

ianovici, Humanitas, 2000, p. 39). În plus, nici n-ar fi putut să fie altfel de vreme ce una din concluziile la care ajunge în „Originile totalitarismului” (publicată în 1951) este aceea că ideologia reprezintă un sistem social (alcătuiește un proiect social la care îi asociază două valori specifice domeniului științific: certitudinea și închiderea într-un întreg). Iată de ce Hannah Arendt gândește împlinirea libertății tocmai în „acțiune” întrucât aceasta subîntinde și impredictibilitatea, necunoscutul.

În sens imediat, „Condiția umană” (1958), la fel ca și celelalte cărți („Between Past and Future”, 1961; „On Revolution”, 1963; „Eichmann in Jerusalem”, 1963; „Crises of the Republic”, 1972; etc) răspunde unor întrebări și aprofundează teme cuprinse deja în lucrarea care i-a adus consacrarea: „The Origins of Totalitarianism” (1951). Lucrurile nici n-ar putea sta altminteri de vreme ce în această grandioasă lucrare Arendt pune trei întrebări substanțiale: „Ce s-a petrecut? Cum? De ce?”. În sens larg, toată opera se topește în singura încercare de a reîntemeia politicul, după deformările care au avut loc nu neapărat în decursul experienței totalitare, de vreme ce aceasta se dovedește a fi consecință, ci a evoluției istorice înseși. Plecând de la paradigma Greciei pre-socratice, viața politică în care individul intră doar prin acțiune (*parxis*) este gândită ca un veritabil *modus vivendi*: este un spațiu al începuturilor, al exercițiului libertății, al curajului, al discernământului (nu trebuie uitat că, în viziunea sa, Eichmann s-a dedat la rău grație nu firii sale – ar fi putut gândi Arendt care și-a scris doctoratul în Sf. Augustin altfel? – ci lipsei de discernământ). Viața politică astfel înțeleasă cunoaște drept rezultat recalibrarea noțiunii de putere în care aceasta nu mai semnifică dominarea asupra celorlalți (ca în forma paroxistică și deci nemaîntâlnită vreodată pe care produs-o totalitarismul), ci activitatea între egali: „puterea se actualizează numai acolo unde între cuvânt și faptă nu există o ruptură, unde cuvintele nu sunt goale, nici faptele brutale, acolo unde cuvintele nu sunt întrebuin-

țate ca să ascundă intenții, ci ca să dezvăluie realități, iar faptele nu sunt folosite ca să violeze și să distrugă, ci sa că stabilizească relații și să creeze noi realități” (p. 166). Astfel, puterea devine legătura dintre vorbire și faptă, dintre discurs și acțiune - cele două manifestări prin excelență ale acțiunii politice.

Traducerea acestei importante cărți (poate cea mai filosofică) a gânditoarei americane de origine germană reprezintă nu doar o contribuție la înțelegerea și acceptarea critică a lui Habermas pe care în mod netăgăduit l-a influențat, ci și o cale întârziată (dar nu tardivă!) de a reconfigura spațiul politic românesc, pornind de la concepte asupra cărora nu trebuie să existe ambiguitate. Efortul traducătorilor români este meritoriu, dar tocmai pentru faptul că vorbim despre limpezimea termenilor, n-ar fi fost lipsită de rost însoțirea traducerii de un glosar și un indice tematic.

Nicolae Drăgușin

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Realismul neoclasic: un suflu nou pentru o teorie fundamentală

Steven E. Lobell, Norin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro: *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*

New York, Cambridge University Press, 2009.

Departate de a fi o paradigmă epuizată a teoriei relațiilor internaționale, realismul politic revine în prim planul cercetării relațiilor internaționale cu un nou curent: realismul neoclasic. Cu toate că acest curent al paradigmei realiste a fost identificat pentru prima dată în 1998 de către Gideon Rose¹, au trecut mai bine de 10 ani de zile până ce acesta și-a găsit o articulare teoretică coerentă în literatură de specialitate prin lucrarea de față.

Obiectivele volumului de față sunt rafinarea și sistematizarea realismului neoclasic, trasarea unor direcții de cercetare, diferențierea realismului neoclasic de celelalte curente realiste, diferențierea acestei teorii de celelalte teorii ale relațiilor internaționale, dezvoltarea conceptului statului atât ca instrument analitic în cadrul studiilor de securitate cât și ca variabilă intermediară în studiul politicii externe (p. 6).

Autorii acestei lucrări și-au propus să ofere răspunsuri la o serie de întrebări de cercetare fundamentale din punct de vedere teoretic pentru realismul neoclasic: cum sunt evaluate amenințările de către state sau mai bine zis de către decidenții politici care iau decizii în numele statului, ce se întâmplă când apar disensiuni în privința naturii amenințărilor externe cu care se confruntă statul, cine decide până la urmă gama de acțiuni și măsuri acceptabile în cadrul politicii ex-

terne, în ce măsură și până la ce nivel actorii interni influențează deciziile de politică externă, cum și în ce circumstanțe factorii de natură internă vor împiedica statele să aplice strategii fundamentate pe teoria echibrului de putere și a balanței amenințărilor, cum mobilizează și extrag statele de la societate resursele necesare implementării politicii externe și de securitate națională (p. 1).

Structura volumului este organizată în jurul acestor întrebări de cercetare, fiecare capitol oferind un răspuns la una dintre acestea. Steven E. Lobell formulează un model teoretic pentru a explica cum identifică statele amenințările la propria securitate. Autorul susține că statele nu reacționează numai la variațiile în distribuția agregată a puterii, ci și la variații unitare ale elementelor puterii naționale. Mark Brawley arată în articolul său cum sunt analizate amenințările de către decidenții politici și cum se adaptează marea strategie la acestea, în cazul unor medii internaționale permissive, care se caracterizează printr-o ambiguitate a distribuției puterii pe termen lung, a intențiilor statelor și a alianțelor posibile. În cazul acestor medii internaționale permissive marile puteri își definesc în mod variabil nevoile de securitate și își sacrifică politica de apărare națională pe termen scurt, în favoarea satisfacerii intereselor economice pe termen lung. Jennifer Sterling-Foker combină realismul neoclasic cu abordarea constructivistă pentru a critica concepția liberală des-

¹ Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, *World Politics*, Vol. 58, No. 1 (1998), . 144-172.

pre interdependența economică și dividendul păcii (*peace dividend*). Teoriile liberale nu pot explica în mod coerent cum statele întrețin relații economice profitabile și în același timp să fie rivali din punct de vedere politic și militar. Explicația pentru acest dublu fenomen de competiție și cooperare se găsește în formularea identităților naționale și a faptului că competiția pentru resursele limitate ale sistemului internațional are loc atât la nivel inter-statal, dar și între grupurile de interese din interiorul statelor.

Problema spinoasă a cauzalității intervențiilor militare și a implicării în războaie este tratată de către Colin Dueck, care argumentează că factorii interni influențează decizia de intervenție, dar nu reprezintă cauza fundamentală a acestora. Rolul actorilor interni în formularea politicii externe este examinat și de către Norin M. Ripsman. Acesta argumentează că actorii sociali influențează doar stilul și momentul la care politicile externe și de securitate vor fi implementate. Interesul național este formulat în raport cu structura sistemului internațional, cu excepția situațiilor în care statul se găsește într-un mediu relativ benign.

Modul în care statul extrage resursele de la societate este explicat de către Jeffrey M. Taliaferro care crează un model teoretic pornind de la premisa că statele fie imită practicile testate cu succes ale altor state, în speță mari puteri, fie sunt forțate să inoveze pentru a contracara amenințările generate de sistemul internațional. Randal Schweller explică fenomenele de sub-expansiune (*under-expansion*) și sub-agresiune (*under-aggression*) asociate cu relativ puținele tentative recente de impunerea a hegemoniei în cadrul sistemului internațional prin dificultatea mobilizării resurselor naționale în era politicii de masă.

O critică a abordării realismului neoclasic este formulată de Benjamin O. Fordham care argumentează că teoriile de relații internaționale care aderă la un model aditiv al mediului intern și extern, adică tratându-le separat, dar complementar, sunt eronate. Fordham oferă ca

alternativă un model teoretic care consideră ca mediul intern și extern în care acționează statul, se găsesc într-o relație simbiotică. Ultimul capitol al volumului este dedicat recapitulării argumentelor fundamentale ale realismului neoclasic, respingerii criticilor și trasării unor noi direcții de cercetare.

Realismul neoclasic consideră că sistemul internațional, în special distribuția puterii în cadrul acestuia, afectează comportamentul statului. Astfel considerațiile ce țin de distribuția puterii și de echilibrul puterii figurează ca priorități în formularea politicii externe. Realismul neoclasic propune un program de cercetare coerent, un lucru care a lipsit realismului clasic și formulează ipotezele privind comportamentul statelor într-o manieră deductivă, și nu inductivă.

Spre deosebire de neorealismul (realismul structural) lui Kenneth Waltz, realismul neoclasic se ocupă cu studierea și explicarea politicii externe. Realistii neoclasici consideră anarhia ca fiind cauza permisivă conflictelor internaționale și nu cea fundamentală. Anarhia din cadrul sistemului internațional face ca acest mediu să fie opac, fapt ce afectează modul în care sunt luate deciziile de politică externă. Un punct de vedere pe care cele două curente realiste îl împărtășesc este rolul variabilelor sistemice în determinarea politicii externe. În raport cu neorealismul, realismul neoclasic diferențiază între unitățile sistemului internațional, fără însă a deveni o teorie reduționistă. Realismul neoclasic evită acest lucru deoarece identifică cauzele comportamentului statelor atât la nivelul unității cât și la nivel sistemic.

Ca și realismul clasic, realismul neoclasic explică politicile externe ale statelor, dar integrează variabilele de nivel sistemic, susținând că acestea din urmă joacă un rol determinant în formularea politicii externe și de securitate națională. Proponenții realismului neoclasic acordă, ca și realiștii clasici, o atenție sporită raporturilor dintre stat și societate.

Realismul neoclasic critică *teoria păcii democratice* din punctul de vedere al viziunii pluraliste a acesteia din urmă

asupra statului. Este criticată ca fiind lipsită de dinamism și nediferențiată, viziunea acestei teorii asupra statului democratic (statele democratice nu poartă războaie cu alte state democratice, democrațiile tind să câștige războaiele în care sunt implicate și democrațiile sunt actori de încredere din cauza transparenței instituționale). Teoreticienii realismului neoclasic critică instituționalismul liberal (neoliberalismul) pentru viziunea pluralistă asupra statului, dar și pentru incoerența sa metodologică. Modelul teoretic formulat de către instituționalismul liberal nu este consistent și nu explică în mod coerent fenomenele internaționale.

Teoreticienii realismului neoclasic adoptă un punct de vedere critic și față de teoriile raționaliste ale relațiilor internaționale, aici fiind vizate teoria utilității preconizate (*expected utility theory*) formulată de Bruce Bueno de Mesquita și modelul negociat al războiului (*bargaining model of war*). Sunt criticate în speță premisele fundamentale ale acestor teorii, care susțin că decidenții politici au acces automat la toate resursele statului, conducătorii statului nu trebuie să negocieze cu actorii societali pentru formularea și aplicarea politicilor și că aceștia nu pot răspunde într-un mod flexibil la variațiile echilibrului de putere în cadrul sistemului internațional (p. 289). De critica realismului neoclasic nu scapă nici abordările *Innenpolitik* și de tip marxist, argumentând că politica externă nu poate fi formulată sau aplicată ignorând constrângerile mediului internațional (p. 291).

Relația realismului neoclasic cu constructivismul este complexă, volumul dovedind că ambele abordări sunt complementare. Această complementaritate între cele două teorii ale relațiilor internaționale se datorează fundamentului socio-biologic al acestora: ființele umane formează în mod natural grupuri sociale, și în conformitate cu argumentele constructiviștilor, grupurile sociale crează și formează legături între indivizi prin intermediul unor practici sociale comune, fiind create astfel identități și instituții (pp. 111-114).

Realismul neoclasic pornește de la premisa că politica internațională este o competiție permanentă între state pentru putere și securitate într-un mediu dominat de incertitudine și unde resursele sunt limitate. Forțele care acționează la nivelul sistemului internațional provoacă statele să găsească cele mai eficiente modalități de a-și furniza securitate. Distribuția puterii relative în cadrul sistemului internațional definește comportamentul statului în raport cu ceilalți actori ai sistemului internațional. Particularitatea realismului neoclasic constă în integrarea variabilelor de la nivelul unității (constrângeri de politică internă sau percepții/preferințe ale elitelor) în cadrul modelului explicativ. Aceste variabile intermediare intervin între variabila independentă, structura sistemului internațional și variabilă dependentă, politica externă.

Ca și celelalte curente realiste, realismul neoclasic este o teorie statocentrică, dar este prima care formulează o teorie a statului.¹ Realismul neoclasic concepe statul în termeni Weberieni, ca unitate politică teritorială ce își exercită cu succes monopolul legal al puterii. Concepția realist neoclasică a statului pornește de la ideea de tribalism și grupuri conflictuale: ființele umane nu pot supraviețui ca indivizi într-un mediu anarhic, de aceea formează grupuri. Grupurile conflictuale sunt unitățile fundamentale ale vieții politice și sociale, nu indivizii.² Motorul social al creării grupurilor conflictuale și a sta-

1 Realismul a fost criticat în mod constant pentru absența unei teorii a statului. Vezi Andrew „Moravcsik Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics”, *International Organization*, Vol. 51, no. 4 (1997), pp. 513-553, Stefano Guzzini, *Realism și relații internaționale*, trad. Diana Istrățescu (lași: Institutul European, 2000).

2 Robert Gilpin este primul autor realist care a utilizat conceptul de grupuri conflictuale pentru a explica dezvoltarea statului. Vezi *War and Change in World Politics*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1981) și „The Richness of the Tradition of Political Realism”, *International Organization*, Vol. 38, Nr. 2 (1984), pp. 287-304. Realismul neoclasic dezvoltă mai departe această idee.

telor o constituie frica de inamici (*metus hostilis*). Statul național este un produs al sistemului internațional, presiunile exercitate de către anarhia internațională creând o dinamică imitativă ce a dus la răspundere acestui model de organizare politică. (p. 30)

Una din întrebările de cercetare fundamentale ale realismului neoclasic este cine este responsabil pentru formularea și punerea în aplicare a politicii externe. Pentru a răspunde la această întrebare realismul neoclasic formulează conceptul de *Foreign Policy Executive* (FPE – cabinetul de politică externă) care reprezintă statul în raport cu alți actori ai sistemului internațional. FPE este compus din șeful de stat sau de guvern și din miniștrii și demnitarii cu atribuții în domeniul afacerilor externe și a politicii de securitate națională (p. 25). Membrii FPE au un acces privilegiat la informațiile vitale pentru formulare politicii externe și de securitate națională, informații privitoare la amenințările de la nivelul sistemului internațional, oportunități și capacități.

Cabinetul de politică externă se găsește la intersecția dintre politica internă și sistemul internațional, găsindu-se astfel în poziția de a percepe constrângerile de natură sistemică și de a formula politica externă. Realismul neoclasic consideră FPE ca fiind în general autonom în raport cu societatea, dar în anumite circumstanțe poate fi forțat să negocieze cu anumite grupuri de interese pentru a formula politici și a extrage resurse. Statele acționează unitar în cadrul sistemului internațional, conducătorii acestora definesc interesul național și formulează politica externă în raport cu constrângerile de natură sistemică.

În ciuda abordării statocentrice realismul neoclasic evită să reifice statul, acceptând că acesta nu este echivalent cu națiunea, iar controlul sau exercitarea suveranității asupra unui teritoriu poate varia. De asemenea procesele de evaluare a amenințărilor, de adaptare strategică și implementare a politicilor externă și de securitate națională sunt negociate cu grupurile de interese de la nivelul societății. Limitările asupra autonomiei statu-

lui în raport cu societatea pot afecta modul în care FPE răspunde la stimulii sistemului internațional. Teoreticienii realismului neoclasic sunt conștienți că anumite state nu acționează la nivel internațional ca actori unitari din diferite cauze: lipsa de consens la nivelul elitelor politice, clișaje interne, lipsa coeziunii interne și vulnerabilitatea internă a regimului.

O particularitate a acestui volum constă în faptul că autorii consideră că întreagă concepție realistă a fi în primul rând o filosofie politică, nu o teorie unitară „care să fie confirmată sau infirmată în mod empiric” (p. 14). Coordonatele filosofice ale realismului politic în viziunea autorilor volumului sunt: o viziune pesimistă asupra naturii umane și a posibilității schimbării comportamentului uman, respingerea conceptualizărilor teologice a politicii, o atitudine sceptică față de proiectele ce vizează crearea unei ordini internaționale și că etica și principiile morale sunt produse ale relațiilor de putere și a intereselor materiale.

Realismul neoclasic se dovedește extrem de util în explicarea modului în care statele înțeleg și tratează amenințările, cum sunt formulate strategiile de securitate și politicile externe și modul în care statul extrage resurse de la societate. Relația complexă dintre stat și societate este explicată mai coerent prin utilizarea unor concepte precum Cabinetul de Politică Externă (FPE) și a grupurilor conflictuale.

Utilitatea abordării realismului neoclasic în explicarea politicii externe a unui stat va depinde de claritatea constrângerilor sistemice cu care acesta se confruntă. Teoria realismului neoclasic poate explica politica externă a statelor în cazul în care informațiile furnizate de sistemul internațional în privința amenințărilor sunt clare, dar nu poate fi făcută o recomandare clară în privința modului în care ar trebui să reacționeze statele. De asemenea teoria explică cazurile de politică externă disfuncționale și aplicate ineficient.

Definirea realismului ca fiind mai mult decât o teorie a științei politice, ci o teorie politică poate fi o sabie cu două

tăişuri. Într-adevăr acest demers are avantajul de a pune pe aceeaşi treaptă realismul cu liberalismul politic şi marxismul, dar concomitent ridică problema tratării acestui discurs privind relaţiile internaţionale ca o ideologie. În al doilea rând aplicabilitatea realismului ca teorie politică ar fi destul de limitată – ar fi o teorie despre relaţiile internaţionale, despre state şi despre modul cum acţionează statele în acest mediu; teoria ar conţine puţine prescripţii privitoare la indivizi şi cum aceştia afectează sau sunt afectaţi relaţiile internaţionale. Bineînţeles un răspuns la această critică ar fi că indivizii sunt trataţi ca membrii ai unor grupuri mai mari – grupuri etnice, grupuri de interese, naţiuni, state – şi că realismul este o teorie a acţiunii colective, nu individuale.

Revenind la problema posibilităţii tratării realismului politic ca o ideologie a relaţiilor internaţionale, este bine de citit capitolul lui Randal Schweller (pp. 227-251) cu privire la capacitate de mobilizare ideologică pentru acţiune externă a societăţilor – realismul nu poate fi considerat o ideologie funcţională în era politicii de masă, deoarece îi lipseşte conceptualizarea teologică a acţiunii politice. Realismul nu promite o lume mai bună, ci explică de ce lumea funcţionează în anumiţi parametri. De asemenea viziunea sa sceptică cu privire la natura umană şi semnele de întrebare privind capacitatea de schimbare a acesteia fac din realism un candidat slab pentru o ideologie. Dezvoltarea realismului ca teorie politică necesită un demers atent şi mai detaliat, decât ceea ce oferă acest volum, precum şi o atenţie deosebită acordată conservării capacităţii explicative a teoriei.

Cei care au criticat în mod constant realismul politic pentru lipsa unei teorii a statului vor fi oarecum dezamăgiţi de acest volum. Teoria statului formulată de către realismul neoclasic este în momentul de faţă destul de minimală, dar aducând în atenţie câteva concepte extrem de utile: FPE şi grupurile conflictuale. Demersul trebuie însă continuat şi completat.

Realismul neoclasic reprezintă un demers util şi necesar în cadrul realismului politic, dovedind capacitatea acestei teorii de a inova în cadrul relaţiilor internaţionale. Această nouă teorie realistă reuşeşte să explice coerent modul în care statele îşi formulează politica externă, trecând astfel peste limitările impuse chiar în cadrul realismului¹ şi este o alternativă serioasă la teoriile de tip *Innenpolitik*. Realismul neoclasic trebuie însă dezvoltat şi elaborat – un accent deosebit trebuind pus pe dezvoltarea unei teorii a statului

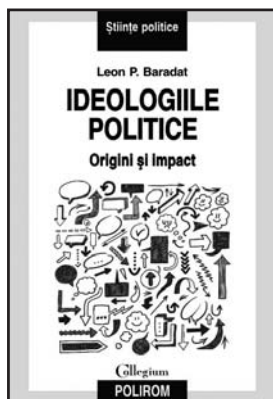
George Vişan

[The University of Bucharest]

1 A se vedea rezervele privind explicarea politicii externe exprimate de Kenneth N. Waltz în *Teoria politicii internaţionale*, trad. de Nicoleta Mihăilescu, (Iaşi: Polirom, 2006), 171-172.

Ideologiile politice: origini și impact

Autor: Leon P. Baradat, Editura Polirom

Anul apariției: 2012
Număr pagini: 360
ISBN: 978-973-46-1940-5

Utilizind o abordare cronologică, volumul analizează evoluția gândirii politice în ultimele trei secole și descrie ideologiile politice în circumstanțele sociale, economice, politice, tehnologice și istorice în care s-au dezvoltat. Materialul este organizat în manieră didactică, fiecare capitol fiind precedat de un scurt rezumat și urmat de întrebări și teme de reflecție, precum și de recomandări bibliografice.

Din cuprins:

Ideologia • Spectrul atitudinilor politice • Naționalismul • Evoluția teoriei democrației • Democrația liberală și capitalismul • Procesul democratic liberal • Anarhismul • Teoria socialistă • Socialismul aplicat • Fascismul și național-socialismul • Ideologiile lumii în curs de dezvoltare • Feminismul și ambientalismul

Realismul și balanța de putere

Autori: John A. Vasquez, Colin Elman, Editura Polirom

Anul apariției: 2012
Număr pagini: 360
ISBN: 978-973-46-1908-5

Una dintre cele mai importante lucrări de sinteză din domeniu, reunind contribuții ale unor specialiști renumiți, *Realismul și balanța de putere* explorează toate aspectele unei dezbateri științifice cu o semnificație majoră pentru studiul politicii internaționale. Subiectul ei – balanța de putere – se află la originea multora dintre controversele teoretice actuale, având implicații atât pentru înțelegerea sistemului internațional, cât și pentru analiza politicii externe. Textele incluse în volum oferă o varietate de perspective ce conduc la o mai bună înțelegere a contextului și coordonatelor dezbaterii pe marginea reacțiilor statului în fața puterii și amenințărilor venite din mediul său extern, precum și la o reflecție mai avizată asupra ambițiilor teoretice ale realismului și ale concurenților sai, în disciplina relațiilor internaționale.

Din cuprins:

Paradigma realistă și programele de cercetare degenerative versus progresive • Evaluarea teoriilor • Puterea progresivă a realismului • Cercetări progresive asupra alianțelor degenerative • Noile cercetări realiste asupra alianțelor • Lakatos și neorealismul • Noua dezbateră asupra balansării puterii • De ce realismul nu funcționează bine în cazul istoriei internaționale • Balanțele și balansarea • Există o balanță de putere? • Logica și evidențele neorealismului • Funcții paradoxale în alianțele internaționale • Alianțele, balanțele de amenințări și neorealismul • Măsurarea puterii – și a puterii teoriilor • Evoluția necesară și naturală a realismului structural

Index de Autori

Daniel Buti – Licențiat în Științe politice (2003). Doctorand în Științe politice (SNSPA). Lector universitar la Facultatea de Științe Politice din cadrul Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”.

Angelo Chielli – Profesor de filozofie politică la Università degli Studi „Aldo Moro” di Bari, director al cursului de „Perfecționare în politici europene și Fonduri structurale”. Este specializat în filozofia politică a secolului XX, cu precădere în Benedetto Croce. Ultimele cărți publicate: *Benedetto Croce e la crisi della cultura europea* e *La volizione dell'irreale. „Legge” e „Stato” nella filosofia di Benedetto Croce dalla Filosofia della pratica agli Elementi di politica*, amândouă la editura Pensa di Lecce.

Mihai Chioveanu – Doctor în istorie al Universității „Al.I.Cuza” din Iași (2005) și master în istorie al Central European University din Budapesta (1999). În prezent este conferențiar universitar la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București. Din 2004 este membru al delegației României la **Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research**. Este autorul lucrării *Fețele fascismului. Politică, ideologie și scrisul istoric în secolul XX*, Editura Universității din București, București, 2005 și a numeroase alte articole și studii pe holocaust și fascism publicate în publicații academice precum *Studia Politica*, *The Romanian Political Science Review*, *Studia Hebraica*, *Sfera Politicii*, *Xenopoliana*. Domeniile de cercetare acoperă fascismul European, Holocaustul și studiile pe genocide, politica Orientului Mijlociu.

Mădălina Luciana Chițac – Drd. Universitatea din București.

Ioana Cristea Drăgulin – Drd., Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București, masterat Facultatea de Istorie-Geografie, Universitatea Hyperion din București, licență, Facultatea de Istorie, Universitatea din București.

Sabin Drăgulin – Lect. univ. dr., Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, secretar general de redacție Sfera Politicii. Cercetător postdoctoral Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.

Nicolae Drăgușin – Prep. Univ. Drd., Facultatea de Științe Politice Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” București.

Alexandru Florian – Prof. univ., Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, director general, Institutul Național pentru Studiarea Holocaustului în România „Elie Wiesel”.

Claudia Gilia – Lect. Univ.dr. în cadrul Facultății de Drept și Științe Social Politice, Universitatea Valahia din Târgoviște.

Florin Grecu – Absolvent al Facultății de Științe Politice, Universitatea București: studii de licență, master, iar în anul 2011 a susținut teza de doctorat cu titlul „Construcția unui partid unic: Frontul Renașterii Naționale”.

Alexandra Ionașcu – Lect. Dr. Facultatea de Științe Politice, UB; Cercetător Asociat CEVIPOL.

Cristian Ionescu – Prof. Univ.dr., Facultatea de Științe Juridice și Administrative, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”. Apariții: *Tratat de drept constituțional contemporan*, Editura C.H.Beck, București 2008; *Drept constituțional comparat*, Editura C.H.Beck, București 2008; *Contencios constituțional*, Editura Universul Juridic, București 2010; *Constituția României comentată și adnotată cu dezbateri parlamentare și jurisprudența Curții Constituționale. Titlul III, Capitolul I – Parlamentul*, Editura Universul Juridic, București 2010.

Irina Lonean – Drd., Faculté de Sciences Sociales et Politiques, Université Libre de Bruxelles.

Daniel Olteanu – Drd., Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.

Loredana Pătruțiu Balteș – Lect. Univ. dr., *Universitatea Transilvania* din Brașov, Facultatea de Științe Economice și Administrarea Afacerilor și *Universitatea Dimitrie Cantemir* din Brașov.

Dan Pavel – Predă științe politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București. A înființat la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, Facultatea de Științe-Politice, Administrație Publică și Jurnalism, împreună cu Emil Boc și Vasile Pușcaș. Fost redactor-șef adjunct și fondator al publicațiilor 22, *Sfera Politicii*, *Polis*. Membru al Uniunii Scriitorilor din România. În prezent, coordonează firma de consultanță politică, DDHM Strategic Consulting. Ultima carte publicată „Democrația bine temperată. Studii instituționale”, Iași, Polirom, 2010.

Monica Pătruț – Lect. Univ. dr., Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău.

Aurelia Peru-Balan – Doctor în științe politice, cercetător științific coordonator, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice, AȘM, Republica Moldova.

Bogdan M. Popescu – Cercetător, Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale din cadrul Academiei Române.

Alexandru Radu – Prof.univ.dr., Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, redactor șef *Sfera Politicii*.

Michele Rizzo – Has a degree in Political Science at the Faculty of Political Science, University „Aldo Moro” in Bari. Currently work as journalist for two local Web Television www.capursowebtv.it and www.bariwebtv.it.

Sorina Soare – Dr., Colaborator științific CEVIPOL, Université libre de Bruxelles.

Lavinia Stan – Professor, department of Political Science, St. Francis Xavier University, Nova Scotia, Canada.

Daniel Șandru – Bursier postdoctoral al Academiei Române, Filiala Iași. Este Conferențiar universitar doctor la Facultatea de Științe Politice și Administrative a Universității „Petre Andrei” din Iași, unde deține funcția de Președinte al Senatului. A publicat *Reinventarea ideologiei* (Premiul „Ion Petrovici” al Academiei Române, Premiul Revistei „Sfera Politicii”, Premiul pentru Filosofie Politică al Revistei „Transilvania”) și a coordonat volumele *Mass-media și democrația în România postcomunistă, Totalitarismul. De la origini la consecințe* (împreună cu Sorin Bocancea) și *Sinteze de știință politică* (împreună cu Cristian Bocancea).

Radu Uszkai – Cercetător, Centru de Cercetare în Etică Aplicată, Universitatea din București.

Diane Vancea – Departamentul de Economie, Universitatea Ovidius, Constanța, Romania.

Constantin Vică – Cercetător, Centru de Cercetare în Etică Aplicată, Universitatea din București.

George Vișan – Master Relații Internaționale Universitatea Bucuresti, 2009. Expert relații internaționale, consultant politic și blogger.

SUMMARY

Editorial

- The Entourage Party – a pattern for Romanian postcommunist partidism 3
Alexandru Radu and Daniel Buti

Political Parties

- „The Party of Traitors”. Research on the Institutional Malformations and Systemic Self-Regulations of Post-Communist Democracy 9
Dan Pavel
- Romanian Political Parties and Diaspora. Discourses and Electoral Strategies for Winning 2012 Elections 25
Bogdan M. Popescu
- The Evolution of Political Parties During the Past 20 Years 36
Angelo Chielli
- How to assess the emergence of the European Pirate Parties.
Towards a research agenda 46
Radu Uszkai și Constantin Vică

Political Party Funding

- Looking for Mecenas: Mechanisms and processes of party finance in post-communist Romania 56
Alexandra Ionașcu and Sorina Soare
- Financing Systems Of Political Parties In Comparative Law 65
Claudia Gilia
- Party-state relationship, an effect of the political competition.
The party system and patronage in Romanian politics 82
Irina Lonean

Essay

- Ideology, Between the Concept and the Political Reality 93
Daniel Șandru

Legislation, Electoral Campaign, Political Communication

- Contestation, no censure: Motions in post-communist Romania (1989-2008) 100
Lavinia Stan and Diane Vancea
- The relationship between majority and opposition within rule of law. For a new Statute of the parliamentary opposition in the Romanian constitutional system 119
Cristian Ionescu
- The evolution of the electoral laws (1990-2008) or how political parties can manipulate the electoral process 125
Daniel Olteanu
- May 1939 „Electoral Campaign”: Mechanisms, Procedures and Electoral Behaviour 134
Florin Grecu
- Party website –instrument of political communication.
Case study: www.psd.ro 145
Monica Pătruț

Europe

- Europe – political cleavage in the French presidential elections 155
Loredana Pătruțiu Balteș
- Agenda-setting and positioning strategies of Vladimir Putin in presidential elections March 4, 2012, Russia 159
Aurelia Peru-Balan

Interview

- Political parties. What has changed and which is the role they played in Italy and Europe. A discussion with Professor Franca Papa, Professor of Political Philosophy, University of Bari 171
Michele Rizzo

Archive

- The daily life of the Jews during the Ion Antonescu regime..... 177
Alexandru Florian

Reviews

- The Murderous Twins and the Central Tragedy of Europe's Modern History 186
Mihai Chioveanu
Timothy Snyder, *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin*
- Italy and Romania. Diplomacy and Society 189
Sabin Drăgulin
Rudolf Dinu, *Studi Italo-Romeni. Diplomazia e societă, 1879-1914 • Italian-Romanian Studies. Diplomacy and Society, 1879-1914, seconda edizione*
- The Destiny of A Communist Leader 192
Ioana Cristea Drăgulin
Giuseppe Vacca, *Vita e pensieri di Antonio Gramsci (1926-1937)*
- Civil Society vs. Elites in the Breakdown of Democracy 194
Mădălina Luciana Chițac
Nancy Bermeo, *Ordinary People in Extraordinary Times. The Citizenry and the Breakdown of Democracy*
- The Reconfiguration of the Political Space Through the Link Between Discourse – Action..... 196
Nicolae Drăgușin
Hannah Arendt, *Condiția umană*
- Neoclassical Realism: a new boost for a fundamental theory 199
George Vișan
Steven E. Lobell, Norin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro: *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*

Signals 204

Index of authors 205

Summary 207

Political Parties

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.
Textele vor fi trimise redacției. Deciziile privind publicarea sunt luate de către echipa editorială.
Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.
Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune și se pedepsește conform legilor în vigoare.

Titlul articolului

Prenumele Numele Autorului
Funcția și Instituția de apartenență
Adresa de e-mail.

ABSTRACT:

Toate articolele trebuie însoțite de un abstract care rezumă tematica articolului, evidențiind contribuția autorului. Abstractul nu trebuie să fie mai lung de 750 de semne. Abstractul trebuie redactat în limba engleză. Articolele trebuie trimise în format Microsoft Word (.doc) sau Rich Text Format (.rtf). Lungimea dezirabilă a unui articol este de 18.000-25.000 de semne. Pentru a vedea câte semne are articolul dumneavoastră, puteți folosi opțiunea word count din orice pagină pe care o deschideți în programul Microsoft Word. La sfârșitul abstractului trebuie să menționați titlul articolului în limba engleză.

KEYWORDS:

Drept *Keywords* trebuie să indicați, în limba engleză, cu italice, un număr de 5-7 termeni principali din articolul dumneavoastră. De exemplu în foma: *abstract, author name, title of the paper, references, submission*.

ARTICOLUL:

Articolul trebuie redactat folosindu-se alienate de felul acelor care se folosesc în acest document. Ele trebuie redactate cu fonturi *Times New Roman*, de preferință, de mărimea 12 pt., la doua rânduri, pentru textul articolului, *Times New Roman*, mărimea 10, la un rând, pentru *footnotes*. În cadrul articolului se respectă normele ortografice în vigoare stabilite de Academia Română. Atunci când este nevoie, diferitele note sau referințe se realizează prin utilizarea opțiunii *footnotes* din programul *Microsoft Word*¹. De fiecare dată când orice referință bibliografică este menționată prima dată, trebuie să dați informația bibliografică integral. Traducătorul trebuie întotdeauna menționat în prima citare. Vezi următoarele exemple de citare:

Pentru cărți

Se indică prenumele și numele autorului, titlul cărții integral (titlu și subtitlu) scris cu italice, urmat de paranteză, în interiorul căreia se dau localitatea apariției cărții, urmată de două puncte, editura la care a apărut cartea, anul, iar după închiderea parantezei se indică pagina sau paginile din care se citează. Dacă sînt mai mulți autori sau editori, se dau toate numele. Notele de subsol corespunzătoare arată astfel:

1 Giovanni Sartori, *The Theory of Democracy Revisited* (Chatam, New Jersey: Chatam House Publishers, 1987), 23.

2 Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, traducere de Doru Pop (Iași: Polirom, 1999), 272-27.

3 Juan Linz, Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe* (Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1996), 74.

Pentru capitole din cărți

4 Edward G. Carmines, Robert Huckfeldt, „Comportamentul politic – o perspectivă de ansamblu”, în Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann (coordonatori), *Manual de știință politică*, traducere colectivă (Iași: Polirom, 2005), 206.

Pentru referințe la o notă de subsol

5 Robert A. Dahl, *Democracy and Its Critics* (New Haven: Yale University Press, 1989), 164, n. 1.

Pentru articole

Se respectă aceleași norme, menționîndu-se prenumele și numele autorului, titlul articolului în caractere drepte, între ghilimele, urmat de numele revistei/publicației în italice, numărul publicației, anul apariției (în paranteză), urmat de două puncte, pagina sau paginile citate.

6 Adrian Cioroianu, „Și totuși, Europa unită există – deși nu toți europenii votează”, *Sfera Politicii* 136 (2009): 9.

Pentru articole din ziare

7 Daniel Dăianu, „Schimbarea modelului”, *Jurnalul național*, 29 iulie 2009.

Pentru texte nepublicate

8 Ion Popescu, „Coalițiile din perioada postcomunismă. Cercetare comparată – România, Ungaria, Bulgaria” (lucrare de licență, Facultatea de Științe Politice, Universitatea București, 2009).

Pentru documente sau texte de pe Internet

9 Francis Fukuyama, „The Neoconservative Moment”, *The National Interest* 12 (2003), <http://www.thetharmaproject.com>, accesat 12.09.2009.

Pentru documente din arhive

Dacă se folosesc surse primare din arhive, trebuie să dați sursa în concordanță cu sistemul relevant de catalogare și locația arhive. Dacă referințele sînt la documente guvernamentale, ale partidelor politice, ale unor fundații, societăți, think-tanks sau alte organizații ale societății civile, atunci sursele vor fi identificate pe cît de complet este posibil.

10 ASRI, fond D, dosar 9897, f. 93.

11 Documentul poartă mențiunea „Strict secret de importanță deosebită. Exemplar unic”, Arhiva Comitetului Executiv al CC al PCR, dosar 264/1972, vol. VI, f. I-II.

12 Petre Roman, „Viziune politică asupra strategiei de dezvoltare a României în întîmpinarea secolului XXI. Pentru o bună guvernare a țării – calea social-democrată” („Caiet politic” distribuit participanților la Congresul extraordinar al Partidului Democrat, 16 martie 2001, fără alte mențiuni).

Atenție!

În citatele următoare din cărți sau articole deja citate, nu se mai dau prenumele și numele autorului, ci doar numele, nici titlul integral, cu referințe, ci doar titlul prescurtat, urmat de pagină, nu se vor folosi *op.cit.*, p. 23, sau *loc. cit.*, nici *ibid.* ori *ibidem*. De exemplu:

13 Sartori, *Teoria*, 29.

14 Cioroianu, „Și totuși”, 8.

15 Tismăneanu, „Dynastic”, 35-38, esp 36.

Atenție!

Trimiterile bibliografice se fac întotdeauna folosind limba originară a referinței, nu prin traducerea titlurilor de cărți sau articole. Titlurile unor cărți sau articole din limbi străine care nu folosesc alfabetul latin se dau prin transliterare fonetică a titlului din limba respectivă.

Cînd se citează cuvinte străine ori numele unor autori străini sau ale unor personaje politice străine, se păstrează ortografia din limba originară, cu respectarea normelor ortografice din limba respectivă.

¹ Alegeți din bara de titluri opțiunea *footnotes* și adaugați, la subsol, clarificarile dumneavoastră.

